EN KRØNIKE OM EKSTRA BLADET

TØR - HVOR ANDRE TIER

AF GREGERS DIRCKINCK-HOLMFELD

Ekstra Bladets Forlag

BIND I FÆLE FREJLIF OG HANS DRENGE

TØR - HVOR ANDRE TIER

Telegram-Adresse:
EKSTRABLADET, COPENHAGEN
STATSTELEFON 140. CODE: WESTERN UNION
EKSPEDITION
RAADHUSPL. 37, KØBENHAVN V.
KONTORTID 9—17 — TELEFON 8511
POSTGIROKONTO 1190

Ekstra Blad

KORRESPONDENTER I PARIS, LONDON, BERLIN, ROM, WIEN, NEW YORK, BRYSSEL, ATHEN, OSLO, STOC

Chamberlain fløj i D

Haabets Vinger til Mødet m

...ens raser de blodige Kampe videre i T

...EMIERMINISTER Neville Chamberlains ...yvning til Hitler i Berchtesgaden er i Dag den ...rskyggende Sensation Verden over. Og den ...le Steder — undtagen i selve Tjekoslovakiet ...om, at Skyerne nu vil lette og Solen atter ...ver Evropa.

...D VERDEN SIGER

...Presse fastslaar, at Chamberlain ...et dristigt og dramatisk. ...klogt Skridt „Daily Tele... Chamberlain og Hitler ...igt, og begge er klar ...ser, der staar paa Spil, ...rkeligt, om Chamber... ...e alle Misforstaaelser ... der hidtil har staart ...

...ade knytter gen... nemgaaende ...Chamberlains Møde ...skriver: Der gives ...Mod end den Be... ...har taget. Et Folk ...er klar over sin ...e, naar det læg... ...len for Fredens

...ade oringer ...

Kongen i London

London, i Dag.

Kongen ankom i Morges til London fra Balmoral.

R.B.

Den Samtale mellem Kongen og Chamberlain, man havde ventet paa Banegaarden ved Ankomsten, fandt ikke Sted.

Red.

Landet i München

München, i Dag.

Premierminister Chamberlain ankom Kl. 12,30 hertil.

R.B.

Mindst til Lørdag hos Hitler

London, i Dag.

„Press Association"s udenrigspolitiske Medarbejder skriver, at man umuligt paa Forhaand kan tænke sig til Ve... af Samtale...

Da Chamberlain fløj fra London

Historiske Minuter paa Flyvepladsen ved Heston

London, i Dag.

Privat for Ekstrabladet.

DEN Flyvemaskine, som for Øjeblikket fører det engelske Imperiums Premierminister frem mod Brændpunktet i Centralevropa, Hitlers „Berghof" ved Berchtesgaden, startede allerede i Dag Kl. 8,35 fra Flyvepladsen Heston ... London.

...mierministerens Afrejse er et godt Tegn for Fremtiden!"

United Press.

Henderson i München

München, i Dag.

Den engelske Ambas... ...derson ...

Henleins „arbejdsløse...

...tores" — er den sudetertyske Fo... med den tjekkiske Regering, men s... Hr. Heinlein. De fem Herrer er fra... Dr. Peter, Dr. Kund og Dr. ...

EN KRØNIKE OM EKSTRA BLADET

TØR - HVOR ANDRE TIER

AF GREGERS DIRCKINCK-HOLMFELD

BIND I FÆLE FREJLIF OG HANS DRENGE

Ekstra Bladets Forlag

TØR – HVOR ANDRE TIER
Bind 1: Fæle Frejlif og hans drenge

Copyright © Gregers Dirckinck-Holmfeld
og Ekstra Bladets Forlag, 2003
1. udgave, 1. oplag
ISBN nr. 87-7731-165-5

Omslag: Susanne Finderup
Grafisk tilrettelæggelse og sats:
Susanne Finderup og Henrik Jensen
Bogen er sat med Garamond 11/15

Forlagsredaktion: Hans Larsen
Repro: Narayana Press og
Peter Gjevert Petersen
Tryk: Narayana Press
Printed in Denmark 2003

Kopiering fra denne bog må kun finde sted
på institutioner og virksomheder, der har
indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden
for de i aftalen nævnte rammer.

EKSTRA BLADETS FORLAG
Ekstra Bladets Forlag
Vestergade 26
1456 København K,
Tlf. 33 47 07 90
www.ebbog.dk

BOGEN ER UDGIVET MED STØTTE FRA POLITIKEN FONDEN

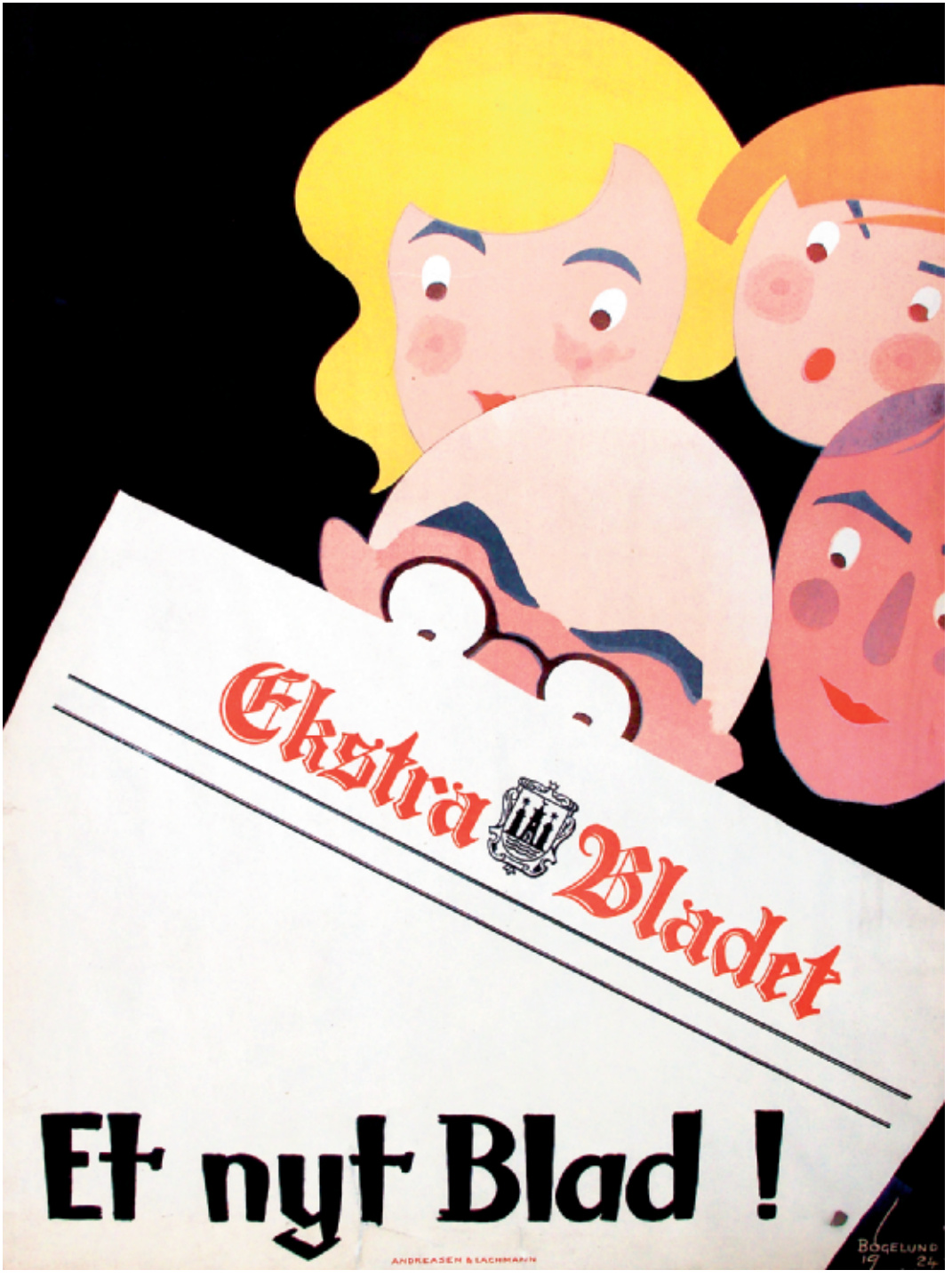

Thor Bøgelund er mester for plakaten, der er fra 1924

INDHOLD

FORORD 8

1904:
PALADS-REVOLUTIONEN 11

En spækhøkeravis!
Den kantede tvivler
Et ekstra blad
Damerne rives om bladet
Systemskiftet
Dagens debat anno 1904
Cavling tilbudt Ekstrabladet
Mange bolde i luften
Brikkerne på plads
Spark fra konkurrenterne

1905-1908:
FÆLE FREJLIF OG HANS DRENGE 25

Fejl i dåbsattesten
Uden sikker pejling
Den onde ånd
Usle 1904!
På kanten af et skrivebord
Strøgjournalisten
Den dovne dreng
122 sagsanlæg
Jeg hader journalistik

1905-1915:
TEGNERNES TUMLEPLADS 39

Karikaturens indtog
Kvindebestormeren Brasch
Alberti-jægeren Nygaard
Storm P på Ekstrabladet
Den muntre anarkist
Sikke noget skidt
Benhård konkurrence

1912:
DE DROG MOD VEST 51

Hen ad Strøget
Rådhuspladsen erobres
I Øhlenschlægers digterhus
Ingen tavle til Frejlif

1912-1916:
CARL TH. DREYER
- DEN PERFIDE REPORTER 57

Ballonskipperen
Den gule presse
Asta Nielsen - flad som et strygebræt
Willumsens hæslige Hørup-monument
Frejlif lærte mig
Mefisto
Et ben i filmen
Øretæver i luften

1914-1918:
REDAKTØR I KRIGSHUMØR 67

En sulten ulv
Stol ikke på Tyskland
Frejlif må fjernes
Urskovsbrøl fra Frejlif
Hvorfor ikke sælge Ekstrabladet
Hånden i en akademisk hvepserede

1915-1918:
DE SATANS PRÆSTER 77

Den Kgl. Konfessionarius
Hul præste-retorik
Biskoppen lyver, når det passer ham
Fire måneders simpelt fængsel
Lyver ikke!

1919-1924:
NEDTUR 87

Morgenvagt
Nedtur i bladhuset
Påskekrisen
Øretæver fra annoncører og læsere
Sære snegle og travle herrer
Hallo Danmark
Fra skjulte dybder
Et humør, der suser og fyger...

1924:
OLE CAVLING TAGER RORET 101

En sang for kongen
Det bliver i familien
Ekstrabladets 'idioter'
Ny lugt i Ekstrablad-bageriet
Damernes Verden
Billeder i bundter
Lækage på Politigården
Den barmhjertige metodist

1924-1932:
VA' MÆ KULTUREN 119

Digter og provokatør
Den blide blæksprutte
Gelsted og Kirk
PH: Til helvede med smagsdomme
Tæsk til København

1925-1933:
EKSTRABLADET GÅR I LUFTEN 129

Mille til vejrs
Europa rundt i 50 timer
Flyvende reporter
Af sted til Horsens

1925-1931:
KAMPAGNERNE RULLER 139

Kampagnerne - en mærkevare
Nu gik det lige så godt
Niddets djævle på Kgs. Nytorv
'Bide i det sure æble?
Skoleret for bestyrelsen
Hansens brønd
Kriminalreporteren

1933-1936:
NAZISTER VED DØREN 153

Fingeraftryk reddede ham
Med på en lytter
Farvel til de gamle
Ikke et smil
Larmen fra Berlin
Tilbage til middelalderen
Ekstrabladet forbudt i Tyskland
Årtiets solonyhed

1936:
FREJLIFS DØD OG NYT BLADHUS 169

Albuerum til Ekstrabladet
Lad mig blive fri for medfølelse
Tre måneders gage

1937-1938:
ABORTKAMP OG PORNOGRAFI-SLAGSMÅL 177

Dette boulevardblad...
Illegale aborter
Friis Møllers blækhus
Porno og PH
Ud med PH

1937-1940:
TIER, HVOR ANDRE TØR 187

Al magt til Scavenius
Tyskerne - et folk fuldt af vilje
På listesko over for Tyskland
Håndklædet i ringen
Hånd om kulturen
Spidsede penne
Vinding i den spanske borgerkrig
Den sidste turist i Europa
Ekstra oplag: 220.000

1940-1945:
LAV PROFIL - BESÆTTELSEN 205

En forside der gjorde ondt
Censuren melder sig
Churchill - en farlig mand
Hårfin balancegang
Så skal der læses
Til te hos Meissner
Den uregerlige bladsnedker
Gi' mig ti linier!
Spott fængslet

1943-1945:
SKODDERNE RULLES NED 221

Dette latterlige lille land
Til Sverige
Mordet på Arboes søn
Befrielsen - jubel og forvirring
Pokerspil dag 1
Pokerspil dag 2
Pokerspil dag 3
Pokerspil dag 4
Sidste stik

1945-1950:
EFTER KRIGEN - VERDEN GENOPDAGET 239

Mere engelsk end en englænder
Thorkild Hansen, Paris
Ruth Berlau, New York
Sortbørs-benzin, tak
Ekstrablad på seks sider

1947-1951:
OPLAGET MOD TOPPEN 249

Penge til videnskaben
Strejke!
Købe Information?
Nye chefredaktører
Mod de 100.000
Broget medarbejderskare
Albuerum og nedrivninger
H.C. Andersen og Karla

1951-1955:
GRUS I ROTATIONEN 269

Skaldede herrer og vrede filmfolk
Med B.T. i nakken
Cavlings dilemma
Hendils jagtmarker
Hvad B.T. gør...
Indstil skydningen, hr. rektor

1955-1958:
TRE TRÆTTE MÆND 283

På besøg hos Churchill
Planen kom i tænkeboks
En sej forsamling
Redaktør-emner i spil
Ingen nøgne piger
Cavling har en favorit
De var tre, de var to...
Telefon til 'skovfoged Bjælkeby'
Spillet var ude

NOTER 298

ANVENDT LITTERATUR 304

PERSONREGISTER 305

FOTOLISTE 310

FORORD

12. februar 2004 er det 100 år siden Ekstra Bladet udkom for første gang. Det er anledningen til denne bog. Bogen fortæller bladets historie eller – som vi foretrækker at sige: krøniken om bladet. En krønike er lige så meget fortælling som historieskrivning.

Politikens 'Ekstra-Blad' blev sendt på gaden på grund af en krig, der brød ud i det fjerne Østen. Nærmest som en løbeseddel. Men ideen fængede, bladet bed sig fast, blev selvstændigt fra 1905 og har siden placeret sig som et dagblad med op- og nedture, på kant med venner og fjender, i hænderne på glade eller rasende læsere.

Bogen er ikke et hyldestskrift. Heller ikke en jubilæumsbog med anegalleriet i guldrammer og statistikker som en årsberetning. Den er fortællingen om de folk, der viede bladet deres liv, levede og døde med nyheder, kommentarer, duften af tryksværte og den daglige, enerverende dagbladpuls.

Bogen har fået titlen 'Tør hvor andre tier'. Det er et slogan, der først blev til i 1963, men som i sin idé er dækkende for hele bladets historie. Med frafald ind imellem. Man vil f.eks. finde et afsnit med overskriften 'Tier, hvor andre tør'. Modet har undertiden været på lavt blus. Men visionen om at vove et øje og slå til, hvor andre tøver, har aldrig været helt væk.

Dette første bind af krøniken dækker tiden fra 1904 til slutningen af 1958. Fortællingen samler sig omkring to nøglepersoner og deres dramatiske redaktørskæbner: Myten Frejlif Olsen og den næsten glemte Ole Cavling. Begge redaktører i en menneskealder. Den første bror til Politikens berømte Henrik Cavling. Den anden søn af Henrik Cavling.

Det tilgængelige materiale om især disse to chefredaktører og deres tid har været afgørende for udarbejdelsen af bogen. For Frejlif Olsens vedkommende bl.a. adgangen til private breve og dokumenter tilhørende Clara Cavling, Per Cavling og Jytte Herfordt, såvel som kriminalredaktør Nicolai Schmidts arkiv, tilhørende hans datter, journalist Tove Lauritzen. Desuden journalist Anders-Peter Mathiasens arkiv. I tilfældet Ole Cavling er det især adgangen til hans arbejdsdagbøger fra 1937-1963, der har tilført krøniken overraskende, hidtil ukendt stof. Dagbøgerne er deponeret i Det kgl. Biblioteks håndskriftsamling og kun blevet tilgængelige i kraft af stor velvilje fra Ole Cavlings barnebarn Anette Clemmesen. Den grundlæggende gennemgang af disse over 4.000 håndskrevne folioark er foretaget af cand.mag. Martin Gylling-Jørgensen, som hermed takkes for brilliant arbejde.

Et andet stort kildemateriale har været chefredaktionens korrespondance 1937-56, som

befinder sig på Pressemuseet i Odense. Tak til museet og dets chef Ervin Nielsen for stor hjælp – også med billed- og plakatmateriale.

Meget kildemateriale er i tidens løb gået til i Politikens Hus' egne arkiver. Således har det trods stor eftersøgning været umuligt at opspore A/S Dagbladet Politikens bestyrelsesprotokol for perioden december 1919 til november 1941. Til gengæld er protokollen over bestyrelsesformand Erik Scavenius' møder med chefredaktionen i årene 1937-40 fundet på Pressemuseet og har været en god, om end begrænset, erstatning for dækningen af denne del af mellemkrigsperioden.

Det trykte kildemateriale er anført bag i bogen ligesom litteraturliste, register og noterne, der er samlet kapitel for kapitel, koncentreret om henvisninger til de anvendte citater med angivelse af sidetal fra kapitlerne. Bladets navn er gennem hele dette bind 1 skrevet i ét ord. Sådan har det været skrevet i avisen og i al korrespondance fra redaktionen gennem hele den behandlede periode. Uanset, at det i forsidens hoved det meste af tiden har været skrevet i to ord, begge med stort. I øvrigt er små bogstaver og nutidig retskrivning gennemført – også i citater og originaltekster, der stammer fra tiden før retskrivningsreformen i 1949.

Udarbejdelsen af bogen er sket med økonomisk støtte fra Politiken Fonden og praktisk assistance fra mange, bl.a. Ekstra Bladets og Politikens bibliotek, hvis hjælpsomhed med god grund er berømmet, og hvis leder, Aase Andreasen, har udarbejdet bogens register. Også fagbladet 'Journalisten's redaktion har været gæstfri, når jeg har hjemsøgt Gammel Strand-kontoret for gennempløjning af fagbladets gamle numre. I øvrigt har medarbejdere ved Ekstra Bladet vist stor interesse, og familien både interesse og overbærenhed. Mit håb er, at disse udmærkede egenskaber vil overleve også under udarbejdelsen af andet bind af krøniken, som skal omfatte tiden fra 1958 til 2004 og bl.a. handle om endnu en legendarisk cheftid, Victor Andreasens.

Manuskriptet er læst med kritiske øjne af universitetslektor, dr.phil. og litteraturkritiker ved Ekstra Bladet John Chr. Jørgensen samt af forlagsredaktør Hans Larsen. Begge har bidraget med gode råd, og derfor tak også til dem. Ingen bøger af denne art fødes uden utilsigtede fejl. Konstateres de, vil de blive korrigeret i kommende udgaver.

GREGERS DIRCKINCK-HOLMFELD
September 2003

Ekstra-Blad

POLITIKEN.

2 Ore pr. Nr. 2 Ore pr. Nr.

Nr. 1. Fredag Aften den 12te Februar. 1904.

Besøg Vaisenhusets Materialhandel! Februar-Udsalg af Vine til nedsatte Priser!

JAVOL

Ikke gratis men billigst faas Colonialvarer i

MERKUR

St. Melis. . . . Pd. 17. | Java-Kaffe. . . Pd. 90. | Stjerne-Mel. . . Pd. 9.

Grønnegade 5. Tlf. 499. Varer sendes og bringes overalt.

Singer Symaskiner

Singer Symaskiner

Singer Symaskiner

Singer Symaskiner

Singer Symaskiner

Singer Co. Symaskine Aktieselskab.

Kobenhavn. 22, Kobmagergade 22.

Filialer: Aalborg, Aarhus, Kolding, Odense og Helsingør.

Jydsk Kjole-Klædehus.

46, Kobmagergade 46

Klude & Uld modtages.

Otto & Raben,

Østergade 32, Hj. af Kristen Bernikovsgade.

Konfektion af Kjoler, Bluser, Skørter etc.

udsælger

Silkestoffer, Balstoffer, Velveteen, Skørter, sorte og crème Uldstoffer, Paraplyer og Parasoller

til betydelig nedsatte Priser

Udsalget i Fodtøjs-Magasinet

Lehmann

sluiter i denne Maaned.

Frederiksberggade 2,

Hj. af Gl. Torv.

Forlovelsesringe.

Stort Udvalg i Guld, Sølv og Javel Arbejde.

Vogsdag & Overslag gratis.

Rejse-, Teater-, Prisme, Marine- og Jagtkikkerter, Briller & Pincenez.

Cornel. Knudsens Etablissem., Kobmagergade 15.

Hvor man morer sig.

Krigen.

Kejser Mutsuhitos Proklamation med Krigserklæringen.

H. Haastrup & C. Andersen,

9, Kjøbmagergade 9.

Paraplyer, Paraplyer og Spadserestøkke.

Revisionsbanken

Kobmagergade 18

4 pCt. Rente

4½ à 5 pCt.

Af Indboet Rest 3 Vær.

Inkassationer p. Lolland-Falster

Politikens 'Ekstra-Blad' blev sendt på gaden fredag aften 12. februar 1904 for at fortælle den opsigtsvækkende nyhed, at Japan havde erklæret Rusland krig. Proklamationen fra kejser Mutsuhito til 'vore tapre, loyale undersåtter' stod ganske vist kun som en lille tospalter i nederste hjørne af forsiden. Resten af siden var helliget reklamer med hårmidlet JAVOL som den mest iøjnespringende.

1904

PALADS-REVOLUTIONEN

***Frejlif** Olsen tegnet af Eigil Petersen til Klods-Hans i 1909. Karikaturen i storformat pryder søjlen ved Ekstra Bladets reception.*

EN SPÆKHØKERAVIS!

Julestemningen må være røget sig en tur hjemme i Niels Hemmingsensgade. Man ser det for sig: Frejlif Olsen ved skrivepulten. Skummende af vrede. Fru Harriet, der pusler med lille Ada, ét år gammel. Stuen er pyntet. Det er juleaften.

Men Frejlif er ikke til kræmmerhuse og julesang denne aften. Han er i krigshumør. Foran ham ligger et brev fra hans storebror Henrik Cavling.

Hvad bilder Henrik sig ind? Frejlif griber pennen og kradser løs, så blækket sprutter:

"Du taler om, at jeg bør overtage 'Ekstrabladet'. Hvad vil dét sige: at 'overtage'? At være redaktør med Bergenholz som chef? Og med alle dem af Politikens folk, som du ikke kan blive af med på anden måde, som medarbejdere? – Du betragter selv bladet som et småborgerblad, en spækhøkeravis, der skal arrangeres med præmiegåder og lignende vås – hvad grund har du til at antage, at jeg netop dér var på min rette hylde? Hvis du har tænkt dig dette arrangement for at 'anbringe' mig, så er det jo ganske overflødigt – jeg er jo ikke medarbejder ved Politiken, men ved 'København', hvor jeg kan blive, så længe jeg ønsker. Og hvis du mener, at du ved de forhandlinger, du har haft med mig, har pådraget dig

***Annonce** for 'The american face glove'. 12 kr. inklusiv tilbehør og forsendelse pr. postordre. Der kan betales til postbudet ved afleveringen, med mindre man ønsker masken sendt poste restante - der kan jo være damer, der ønsker diskretion. Hvad nu denne 'silkbløde' maske indeholder, så er dens virkning enestående ' mod rynker, folder, sommerfregner og pletter, skjolder' o.s.v., o.s.v.*

***Ekstrabladet** var og blev primært en løssalgsavis. De første år til en pris af 2 øre. Men avisen blev også tilbudt i abonnement. I dette tilfælde et slagtilbud mandag 7. marts 1904: 25 øre for resten af måneden.*

forpligtelser over for mig, så kan jeg jo løse dig fra dem med et ord… Jeg skriver disse ord til dig ud til Lyngby, for at du ikke derude skal fortælle, at jeg skal være redaktør af 'Ekstrabladet'. Jeg betragter det på forhånd – og efter dine egne ord – som en degradation, som jeg ikke har gjort mig fortjent til..."

Degraderet til redaktør af en 'spækhøkeravis'! Sådan så Frejlif Olsen altså sig selv i ånden, hvis han satte sig i chefstolen på Ekstra Bladet. Og det skulle de gamle, forældrene hjemme i Lyngby, have serveret som julens glade budskab!

Nedværdigende! Flovt!

Og overraskende, når man tænker på eftermælet. Frejlif Olsen, den sagnomspundne første chefredaktør af Ekstra Bladet. Sandhedens Fakkel på Rådhuspladsen. Manden, der kom til at tegne Ekstra Bladet mere end nogen anden gennem 1900-tallet. Måske bortset fra Victor Andreasen, der fik fornøjelsen i nogle få, men afgørende år langt senere. Den Frejlif Olsen, hvis dæmoniske, krogede skikkelse pryder søjlen i Ekstra Bladets reception næsten halvfjerds år efter sin død som en påmindelse til medarbejderne om at svinge pennen i utæmmelig begejstring og knytnæven i rasende oprør.

Ekstra Bladets mand. Om nogen. Bare ikke den juleaften 1904.

Men 3. juledag skriver han et nyt brev til Henrik:

"Jeg ville have betragtet det som unaturligt, hvis du ikke havde henvendt dig til mig – og jeg synes, det ville være endnu mere unaturligt, hvis jeg, når du gør det, svarede andet end et ubetinget og fornøjet ja, i tillid til bladet og til dig."

Fredag mellem jul og nytår godkender Politikens bestyrelse hans ansættelse, og ikke bare hans. Også Henrik Cavlings ansættelse som chefredaktør på Politiken – og den hidtidige chefredaktør Edvard Brandes' afgang. Det er blevet kaldt en paladsrevolution.

Mandag 2. januar 1905 skriver Frejlif Olsen sin første lederartikel i Ekstrabladet (dengang skrevet i ét ord). Vel anbragt i den chefredaktørstol, som han ikke flytter sig fra, før han 31 år senere bliver indlagt på Finsen Instituttet, hvor han skriver videre fra sygesengen. Ledere, kommentarer, breve. Indtil han slipper pennen og forlader dette liv, 68 år gammel.

DEN KANTEDE TVIVLER

Hvorfor vendte Frejlif Olsen på en tallerken i julen 1904? Selvfølgelig fordi opgaven fangede ham: Gøre 'spækhøkeravisen' til en kampplads! Oplagt. En enestående chance for hans enorme skrivelyst og meddelelsestrang, hans sociale

indignation og voldsomme temperament. En avis at råde over helt alene. Den danske presse fungerede netop i de år som flammende talerør for *meninger*. Politiske, personlige. Meninger sat på spidsen i hidsige opgør mellem enkeltpersoner. Om ikke énmandsbetjente aviser, så noget der lignede. Det var redaktørernes aviser. Og det myldrede med dem. Aviser, der kom og gik. Dukkede op i en sidegade, forsvandt i en blindgyde. Det kunne Ekstrabladet også have gjort, hvis ikke det havde været for bladets nye redaktør.

Når Frejlif Olsen foretog en så pludselig kovending den juleaften, var det typisk for ham. Han var hurtig til at fare i flint. Hurtig til at blive god igen. Impulsiv, let at forurette. Pressehistorikeren Svend Thorsen kalder ham en 'indesluttet, kantet tvivler'. Det rammer, men er ikke hele sandheden. Frejlif kunne også begejstres.

Han manglede til gengæld sin berømte bror Henrik Cavlings mondæne træk, det smarte, elegante. Man fornemmer inspirerende beundring, men også irritation over denne ti år ældre bror, verdensmanden, dansk presses solbeskinnede Aladdin, der blev ven med de store. Som skabte Politikens gennembrud og med tiden blev hyldet som grundlæggeren af den moderne danske avis. Havde Frejlif levet længe nok til at se journalisternes fornemste pris opkaldt efter broderen, ville han vel have udstødt et fnysende grynt. En pris! Sådan noget poppet pjat! Men nok også have været lidt stolt på familieskabets vegne. Og på fagets: Så mange Cavling-priser, der gennem tiden kom til at havne hos journalister på hans Ekstrablad! Seks er det blevet til siden ved nytår 1945.

ET EKSTRA BLAD

Paladsrevolutionen december 1904. Lad os springe lidt tilbage.

Ved årsskiftet til 1905 havde Ekstrabladet eksisteret i knap elleve måneder. Siden 12. februar 1904. Det er på den dato, man fejrer fødslen. Selvom det, der blev født dengang, tager sig noget småt ud. En lille uanselig sag, nærmest en udvidet løbeseddel. POLITIKEN står der over forsiden. Men allerøverst: Ekstra-Blad. Altså et 'ekstra blad' til Politiken.

Anledningen var en krig. Så langt væk som næsten tænkeligt: I Østasien. Japanerne havde tabt tålmodigheden med russerne, der ville ekspandere i

***Hjørnet** af Strøget og Integade, hvor Ekstrabladet debuterede 12. februar 1904. Opgangen til de tre 2½ værelses lejligheder (med lokum i gården), der udgjorde Politikens og Ekstrabladets samlede redaktion, lå i den nu forsvundne Integade, i dag Magasins Torv.*

***Edvard** Brandes var Ekstrabladets chefredaktør i bladets første leveår. Det 'ekstra blad' til Politiken blev solgt på gaden. Og vittighedsbladet Klods-Hans har nydt at tegne den elitære, forfinede Edvard Brandes som højtråbende gadesælger.*

Manchuriet, hvad der bekom japanerne ilde, for det var tæt på deres interesseområde. Japanerne sendte en note til russerne, og den blev ikke besvaret. Det tirrede japanerne hinsides bristepunktet. Den 8. februar overfaldt en japansk flåde uden krigserklæring en russisk eskadre i havnebyen Port Arthur. En ren Pearl Harbour-aktion i stil med japanernes angreb på amerikanernes flådebase på Hawai i 1941. Port Arthur hedder nu Luda, ligger i bugten ud for Beijing og er i dag kinesisk.

Telegrammerne tikkede ind på Politikens redaktion. En fjern begivenhed – men Politiken var en avis med øjnene åbne for det globale.

På 1. salen i det hus, der stadig ligger på hjørnet af Strøget og Magasins Torv – dengang en stump gade ved navn Integade – sad chefredaktør Edvard Brandes. Hvis han ellers var der i de dage, for han var en plaget mand, der var jævnt træt af den daglige journalistik og hellere ville hjem og studere hebraisk og sanskrit, oversætte det gamle testamente og skrive skuespil. Avisen som nyhedsformidler tændte ikke hans hormoner. Han var til litteratur og politisk debat. Og så havde han lige bygget sig en kæmpevilla på Østerbro, udstyret med østerlandsk pragt – Jeppe Aakjær skriver efter et besøg hjem til sin kone: "Man vader i tæpper og svømmer i puder og gobeliner og tapeter og gyldenlæder." Brandes var nok chefredaktør, hovedaktionær i Politiken og en stor skriver, men uden større hang til smalle trapper, lavt til loftet, unge journalister, der smækkede med døren, og larm fra gaden. Det havde han ligesom prøvet før som en af Politikens grundlæggere tyve år tidligere.

"Jeg går mange gange med overvindelse op på kontoret, blev altid hellere hjemme…" skriver Brandes til sin politiske medarbejder og avisens redaktionssekretær Ove Rode. Brevet er dateret 14. februar 1904. To dage efter Ekstrabladets debut! Uden at nævne dette initiativ, der formodentlig har hørt til de 'generelle fortrædeligheder', han beskriver i brevet.

På 2. salen i den lille treværelses med tilhørende køkken sad redaktionen. Fire-fem faste medarbejdere plus de løse, der dumpede ind og ud og lejrede sig med pen og blæk ved et ledigt skrivebord. Frejlif Olsen kan have været forbi – han havde job som Politikens rigsdagsreferent ved siden af sit mere omfangsrige skriveri på det højre-liberale blad 'København'.

Den 12. februar indløb meddelelsen om, at nu havde japanerne omsider fyret en formel krigserklæring af. Vi kender ikke klokkeslettet, men det var i hvert fald på et tidspunkt af dagen, hvor Politiken for længst var trykt og ude i kioskerne. Men tids nok til at man kunne sende et Ekstra-Blad på gaden. Det havde Politiken ikke prøvet før, men her var en anledning. Hvem der traf beslutningen, ved vi ikke. Formodentlig Ove Rode. Men det er næppe sket uden Edvard Brandes' vidende. Telefonen var opfundet.

2 øre. Så havde københavnerne nyheden om krigserklæringen. Avissælgernes råb gjaldede på Strøget, men det var ikke, fordi overskriften på særudgaven ramte øjet. Nyheden stod på forsiden, men beskedent nede i hjørnet med den kontante overskrift 'Krigen.' – punktummet var fast praksis i avisoverskrifter dengang. Der var mere schwung i det læs af annoncer, der ellers dækkede forsiden. Især 'Javol' til hårets pleje fanger opmærksomheden.

Idéen slog an. Folk på Strøget spenderede 2-øren.

Politikens Ekstra-Blad var først med en nyhed. Det måtte fortsætte. Dagen efter – en lørdag – skrev avisen begejstret om premieren: "Det forvandlede i et nu hele gadelivets karakter. Overalt, hvor bladforhandlerne kom frem, samledes damer og herrer om dem for hurtigst muligt at erhverve sig det nyeste nyt fra krigsskuepladsen… Også på mandag udsender Politiken et *ekstra blad*. Det udkommer kl. 4.45…"

Så rullede det. Den 17. februar meddelte man, at bladet ville blive udsendt indtil den 31. marts. Læserne kunne tegne abonnement frem til den dato formedelst 50 øre. Dristigheden voksede: Den 14. marts hed det, at bladet i sin korte levetid havde "samlet en over al forventning stor og stadig stigende abonnentkreds," hvorfor man nu indbød til tegning af abonnement for april kvartal til en pris af kr. 1,25 – *frit tilsendt* (42 øre pr. måned eller 10 øre pr. uge. Løssalgsprisen var stadig 2 øre).

Krigen bød på daglige nyheder, og bladets journalister var på liniebetaling, så der var ingen grund til at tøve. Tidspunktet så ud til at være det rigtige: Sent på eftermiddagen. Folk kunne gå hjem fra arbejde med en frisk avis under armen.

Og ikke uvæsentligt: Annoncørerne så fidusen. Folk ville åbenbart læse om krig, men der var jo andet i denne verden: Som herreekviperingshandler Valdemar Schmidt i Købmagergade 57 skriver så flot i sin annonce et par dage efter: "Nu slås Russerne og Japanerne i østen. Hvad kommer det Folk ved. De er mere begejstrede over hos Vald. Schmidt på Købmagergade 57 at kunne købe 1ste Klasses færdigsyede Jakker og Herreklædninger til Priser, der er langt under andres."

Men krigen kom nu folk ved, syntes firmaet

***Der** var to muligheder for at billeddække nyhederne fra den japansk-russiske krig i 1904: Enten gik tegnerne i lag med at tegne, hvad de læste i telegrammerne. Eller også fandt man gamle tegninger frem. Denne er fra japanernes forsøg på at erobre Port Arthur ti år tidligere. En gengivelse af et japansk maleri. Ekstrabladet 24. februar 1904.*

Mansfeld-Bullner & Lassen. De fabrikerede "Brama Livs Elixir – den bedste Mavebitter" og hævdede i annoncer, at "Den japanske Overgeneral, Baron Kodama, skal have bestemt, at alle til den aktive Landstyrke hørende Kombattanter skulle være forsynede hver med en Flaske" af denne styrkende drik. Firmaet stod last og brast med de sejrende japanere. I en anden annonce hed det: "Japanerne er modige og går på med Dødsforagt, men det er da heller ikke så underligt…o.s.v." Bramas livselixir var den egentlige sejrherre, og Forbrugerombudsmanden var endnu ikke opfundet.

Annoncepriserne ville næppe have medført indvendinger: 20 øre på forsiden. 15 inde i avisen. 10 øre for bekendtgørelser. Lejlighed til leje: 8 øre.

DAMERNE RIVES OM BLADET

Edvard Brandes var altså Ekstrabladets første chefredaktør, selvom det næppe var noget, som

Den japanske Overgeneral, Baron Kodama, skal have bestemt, at alle til den aktive Landstyrke hørende Kombattanter skulle være forsynede hver med en Flaske af

Mansfeld-Büllner & Lassens ægte

Brama-Livs-Elixir

for den er som Alle ved

den bedste Mavebitter,

— og vi ere man da ikke vente-rolle at spørge ordentligt Nyt fra Landstyrken.

Sørgfrien, som forlængst har forsøgt med denne **enestaaende Bitter**, har jo allerede tilstrækkelig sat, hvad **den** er god for.

Forsøg den selv, og De vil snart blive overbevist om **dens Fortrinlighed.**

***Den** russisk-japanske krig satte mange annoncørers fantasi i sving. Brama-Livs-Eleksir blev f.eks. promoveret af sin fabrikant med overraskende tekster. Denne er i hvert fald nok kommet bag på den japanske general Kudama.*

***En** finte til regeringens leder, konseilpræsident J.H. Deuntzer 20. april 1904. Ekstrabladet udskriver det danske folks regning til Deuntzer for at have forhalet færdigbehandlingen i rigsdagen af justitsminister Albertis 'pryglelov': 49.000 kr. i ekstra diæter m.m. til folke- og landstingets medlemmer. I sine kommentarer til den berygtede pryglelov lagde Ekstrabladet i øvrigt ikke fingrene imellem. Bladet var enig med Deuntzer i, at loven var skandaløs. Alberti kom først igennem med pryglelov, efter at Deuntzer var gået af i januar 1905. Loven gav ret til 'legemlig revselse' som tillægsstraf over for volds- og sædelighedsforbrydere.*

Regning

Fra Det danske Folk

Til Hr. Konsejlspræsident Deuntzer.

		Kr.	Øre
19. April	An. Forlængelse af Rigsdagen i Anledning af en Pryglelov: 19 Dages Diæter til 180 Rigsdagsmænd à Kr. 6,00 = Kr. 1080 pr. Dag.....	20,520	00
	Andre Udgifter Kr. 1500,00 pr. Dag.....	28,500	00
	Tilsammen....	49,020	00

optog ham voldsomt. Måske har han haft en finger med i, at Ekstrabladet allerede i de første måneder bragte fortsatte romaner af Emile Zola, Guy de Maupassant og Paul Bourget – Brandes var stærkt franskorienteret. Danske forfattere fik i øvrigt også albuerum i avisen. Jeppe Aakjær med digte, Henrik Pontoppidan med novellen 'Indtoget' og Sophus Schandorff med 'Per D'ævel', ligeledes en novelle. Den sidste endda bragt på forsiden, illustreret med en tegning af P.S. Krøyer.

Ekstrabladet var gennem 1904 en tumleplads for Politikens faste og løse medarbejdere. Og en succes på gadeplan, hvad bladet naturligvis ikke selv lægger skjul på. Allerede 17. februar fortæller rubrikken 'Formiddags-Nyt', at Ekstrabladets ry 'allerede har svunget sig ud over landet'. Redaktøren har fundet en artikel i provinsens venstreblade med en skildring af strøglivet i København: "Der er om eftermiddagen ligesom et pust fra de store verdensbyer, hvor alle store blade udsender ekstranummer, når der er noget stort på færde. Man kunde endog se damer rives om bladet midt på Østergade! Sligt er aldrig hændet før i Danmarks jævne hovedstad."

Det er krigen, der optager aviskøberne. Krigen i det fjerne østen, men også uro i selve Rusland og på Balkan med risiko for en større europæisk krig.

SYSTEMSKIFTET

Spørgsmålet om dansk oprustning havde gennem en generation været slagnummeret i den danske politiske debat. I bogstaveligste forstand. En kilde til voldsomme personopgør og dramatiske brydninger.

Ekstrabladet meldte sig på gaden på et tidspunkt, hvor Danmark havde haft et politisk systemskifte. Det kom i 1901. En højreregering var blevet afløst af en venstreregering. Højreregeringer havde ellers regeret gennem det meste af en generation. *Imod* Folketingets flertal. En stor del af tiden med den stærkt forsvarsvenlige J.B.S. Estrup som både konseilpræsident og finansminister. Efter et koncept, der i militær sammenhæng hed: Aldrig mere et 1864. Aldrig mere et Dybbøl.

Faktisk var det oppositionen mod Estrup, der havde skabt Politiken allerede i 1884. Bladet blev startet i vrede over, at Estrup blæste på det parlamentariske system og regerede, som det passede ham, især i forsvarsspørgsmålet. Berømt er Politiken-redaktøren Viggo Hørups "Hvad skal det nytte?", sagt fra Folketingets talerstol i 1883. Hvad skal det nytte – med befæstningen af København. Den befæstning, vi stadig har mindelser om i alle forterne rundt om hovedstaden. Kastrup Fortet, Charlottenlund Fortet o.s.v. København var i Estrup-tiden på vej til at blive en hel pindsvinestilling.

Ved systemskiftet i 1901 sejrede parlamentarismen, og Venstre fik magten. Politiken var

ikke længere i direkte opposition til en siddende regering. Edvard Brandes skrev til sin datter lige efter systemskiftet: "Det er jo en pokkers historie at lave et Venstreblad, der i 17 år har spillet halløj med borgermusikken, om til et regeringsorgan, der ofte må belægge sine ord." Det er godt at være på et vinderhold, og det var en triumf, at Politikens redaktør Viggo Hørup blev minister i den nye regering. Men han døde i 1902, og Venstre var splittet i moderate og radikale kræfter. En splittelse, der voksede. Partiets højrefløj, der dominerede regeringen, blev blødere i koderne. Så der var alligevel hurtigt en ny borgermusik at spille op mod. For Politiken og for den nye frækkert Ekstrabladet. Ministre, der trængte til nogle på sinkadusen. Folk som den brutale og arrogante justitsminister P. A. Alberti. Eller Vilhelm Madsen, krigsministeren, som blev ved med at bygge nye forsvarsanlæg, som om Estrup var i hælene på ham. I øvrigt i konstant strid med marineministeren Ferdinand Jøhnke, en bramfri søofficer. Da Madsen ville have fyrtårnet på Nordre Røse ud for Amager armeret med en kanon, gjaldede det fra Jøhnke under et møde i forsvarsudvalget: "Jeg skider i Madsens kanon!"

DAGENS DEBAT ANNO 1904

I Ekstrabladets første måneder var krigsminister Madsen konsekvent i skudlinien. Ministeren og den militarisme, han repræsenterede. Især i rubrikken 'Af dagens blade', som bragte citater fra andre aviser, som man så kommenterede med rappe håndkantslag. Ikke ulig 'Dagens debat' på Ekstrabladets side 2 i vore dage.

F.eks. skrev Kristeligt Dagblad 24. februar 1904 begejstret, at krigen i Østasien på danskerne havde "virket som en kniv på struben og udrettet, hvad årelangt vrøvl op ad stolper og ned ad døre og abstrakte drøftelser og overvejelser i det blå ikke vilde have kunnet udrette. Den har ved sin nøgne, brutale virkelighed bragt regeringspartiet til at tage positivt stade i forsvarsspørgsmålet."

Ekstrabladet kommenterede: "Ja, tænk hvilken herlig og vidunderlig og gudvelbehagelig gerning japanerne skulle gøre i Norden, da de erklærede Rusland krig. Og så aner de stakkels hedninger ikke engang, at de har haft en mission at udrette i et lille vildledt folk!"

Kommentaren var usigneret som næsten alle artikler i Ekstrabladet det første år.

Men følgende dramatiske svada, også 24. februar, må være formuleret af en af redaktionens mange

Ekstra-Blad

POLITIKEN.

April-Symfoni.

Kvinden.

***Man** kunne kalde hende Ekstrabladets første 'Side 9'-pige. Dog rykket frem til bladets forside. Denne luksusdame prydede forsiden garneret af en vældig 'April-Symfoni' af Holger Drachmann og udvalgte citater om 'Kvinden'. Sjoveste citat, om ikke det sandeste:*
'Mange kvinder
- megen tale.
Mange gæs
- megen støj'
(Italiensk ordsprog)

„Oskar II.“s Stranding.

Fotograferet paa Strandingstedet.

***Det** første reportage-fotografi i Ekstrabladet blev bragt 4. marts 1904: Amerikabåden 'Oscar II's stranding. Billedet - 'Fotograferet på Strandingstedet' - kom i avisen syv dage efter strandingen i nærheden af Kristians-stad i Norge. Ingen mennesker mistede livet. Men aviserne var meget optaget af, at den dansk-amerikanske billedhugger Carl-Rohl Schmidts kunstværker, som skulle have været udstillet i København, blev delvis ødelagt af indtrængende vand.*

teaterglade medarbejdere. Måske Frejlif Olsen under hastig gennemrejse på redaktionen. Alle var på linjebetaling, så det var bare om at fyre fra hoften. Det gjorde Ekstrabladet så, da forfatteren Sven Lange var blevet udnævnt til sceneinstruktør ved Det Kgl. Teater, en udnævnelse, som blev kritiseret i avisen 'Dannebrog', justitsminister Albertis dagblad. 'Dannebrog' var en af Ekstrabladets yndlingsaversioner, og nu fik dens medarbejder, professor Otto Borchsenius, så hatten passede. Han er "bogstavelig talt eksploderet af raseri. Stumper og stykker af professoren er sprængt ud over hele bladets forside. Vi kan forsikre, at synet af de afrevne lemmer er ligefrem gruopvækkende… Da vi ikke kan forsvare at udsætte vore læseres nerver for hele det blodige skuespil, aftrykker vi kun slutningen af artiklen, hvor der kun lyder spredte og dumpe detonationer – mindelser om den forulykkedes berømte mavetoner."

Der blev gået til den fra første færd i Ekstrabladet. Justitsminister Alberti og hans 'Dannebrog' undtes ikke mange rolige øjeblikke. Men det var militærdiskussionen, der dominerede gennem bladets første år. Præcis som i Politiken. Af gode grunde. Det var jo den samme redaktion, de samme medarbejdere.

Mod slutningen af 1904 voksede den politiske uro omkring krigsminister Madsen. Den russisk-japanske krig og våben-rasleriet på Balkan fik ham til – uden om bevillingerne – at befæste Saltholm. Det vakte stor opstandelse. Og kanonen på Nordre Røse spøgte igen.

Små militære spjæt. Men nok. Omkring nytår 1905 sprængtes både regeringen og partiet

Venstre. Det er her, Det Radikale Venstre opstår. Som længe planlagt udbryderparti. Med folk omkring Politiken som nøgleaktører.

CAVLING TILBUDT EKSTRABLADET

Men tilbage til den trætte Edvard Brandes. Og den ikke spor trætte Henrik Cavling.

Det gik skidt med oplaget og indtægterne på Politiken og Ekstrabladet i efteråret 1904. Brandes våndede sig, men lagde låg over. I hvert fald i et brev til sin datter Hetna 9. november. Måske for at gøre hende glad: "Vi har fået en helt ny maskine til 12.000 kr. og anskaffet andre ting og dernæst lavet Ekstrabladet, som nu trykkes i et oplag af 18.000 eksemplarer. Og i oktober måned har det endelig gode annoncer. Men det har kostet 20.000 kr. i 1903/04. Jeg håber det må dække sig i år."

Det passede ikke med de 18.000 i oplag. Det reklamerede Ekstrabladet ganske vist selv med. Men det faktiske tal var langt lavere. Oplagskontrol som i vore dage eksisterede ikke. Men også tidligere på året havde Ekstrabladet pralet med oplag på 18.000. På et tidspunkt, hvor Brandes i et fortroligt brev til Henrik Cavling kunne fortælle, at oplaget desværre kun lå på 7.000.

Brevet, som er dateret 25. maj 1904, er interessant. Det er skrevet for at overtale Cavling, der er på rejse i udlandet, til at komme hjem og blive chef for Ekstrabladet. "Sagen er, at jeg pokkers gerne vil vide, om jeg tør regne på Deres bistand ved Ekstrabladet. Den tiltrænges hårdt, mer end hårdt." I brevet beskriver Brandes, hvordan Ekstrabladet "rasler ganske tilfældigt af sted" med et underskud på 3.000 kr. om måneden, "en stor sum for Politiken, som arbejder uden driftskapital… Det ville være af kolossal betydning, hvis De turde love at overtage redaktionen fra – skal vi sige – den 2. august. Er dette Dem muligt?… Jeg nægter ikke, at jeg fristes til at tage under overvejelse, om jeg ikke gjorde bedst i at standse udgivelsen 1. Juli. Det ville være ca. 10.000 kr. sparet. Men jeg gør det grumme nødigt, og slet ikke, hvis jeg var *ganske sikker* på, at De stod på pletten – med sejrens stjerne over Dem – i rette tid."

Brandes fiskede efter Henrik Cavling. Men Cavling kringlede sig udenom. Vi kender ikke hans svar, men vi ved, at han og Brandes var på kollisionskurs i forhold til Politiken. Den berejste stjernejournalist Cavling tumlede med nye tanker om, hvordan en avis skulle laves. Han havde snuset til engelsk og amerikansk presse og fandt meget ved Brandes' og Hørups Politiken gammeldags, tungt, bundet til det forrige århundredes politiske og litterære kampe. Personligt var han ikke til litterære og politiske dybsindigheder, slet ikke til partipolitiske. Venstres fraktionsgnidninger lod ham temmelig kold. Journalistik, nyheder, mennesker og farver. Det var, hvad der optog ham.

MANGE BOLDE I LUFTEN

Ekstrabladet fristede. Som en af flere muligheder. Det meste af året 1904 tumlede Henrik Cavling med planer om at springe fra Politiken. Faktisk skrev han næsten ikke i avisen hele sommerhalvåret. Hovedet var fyldt af planer om at få sin egen avis, så han kunne komme løs af den historisk belastede Politiken, hvis oplag oven i købet var for nedadgående. Bror Frejlif indgik i hans planer. I sin erindringsbog 'Journalistliv' skriver Cavling, at planerne "gik kort fortalt ud på, at jeg

Den japanske Gesandt

Kurino og hans Hustru.
(Efter det nyeste Billede.)

Kurino rejste igaar gennem Kjøbenhavn. Hans interessante Udtalelser til en Medarbejder ved *Politiken* fandtes i vort Morgennummer.

***Tegnerne** var konstant på arbejde i Ekstrabladets tidlige år. Med eller uden signatur. 5. marts 1904 for at skildre den japanske gesandt og hans kone på gennemrejse i København.*

bistået af min yngre broder Frejlif vilde starte et lille blad, antagelig et aftenblad."

Hen over sommeren 1904 gik han i samarbejde med den unge Johannes Hansen-Ott, privatsekretær hos industrimanden Emil Vett (en af grundlæggerne af Magasin). De diskuterede, om de i fællesskab kunne enten overtage Ekstrabladet eller starte en ny avis. Den 20. august 1904 skriver Hansen-Ott til Cavling: "Min overbevisning om, at det rigtige er at begynde på helt bar bund, fæstnes mere og mere." Det ville have større effekt, mente han, end bare at overtage Ekstrabladet.

Men idéen med Ekstrabladet kørte alligevel i hovedet på Cavling hele efteråret 1904. Ikke noget med at blive ansat som chef, som Brandes havde foreslået. Men *købe* bladet. Hvad Brandes også luftede muligheden af hen på sommeren. I hvert fald forhandlede Cavling med forskellige journalister om at blive medarbejdere uden at indvie Brandes i sine planer. Brandes interesserede sig heller ikke voldsomt for sagen, når det kom til stykket. Han havde næsen i sine bøger og opholdt sig en stor del af efteråret i Oslo (som hed Kristiania dengang). Dér boede hans datter.

***Henrik** Cavling - verdensmand, charmetrold og ærkejournalist. Tiltrådte som chefredaktør på Politiken 1. januar 1905, samme dag som hans lillebror Frejlif Olsen blev chefredaktør på Ekstrabladet. Billedet er en atelieroptagelse - men ifølge Cavling selv 'fotograferet ved en formiddags-øl på Kgs. Nytorv'. Virkelighed og fiktion var undertiden svær at skelne fra hinanden i hans journalistik. Da han i 1904 pønsede på at springe fra Politiken og starte en ny avis, sagde bestyrelsesformand Oskar Johansen ironisk til ham, at den vel skulle hedde 'Sandheden'.*

Men rygterne begyndte at løbe. Gennem oktober og november brevvekslede Cavling med blandt andre den 23-årige Andreas Winding (W blev til V med årene) om ansættelse ved Ekstrabladet. Winding var på det tidspunkt journalist ved 'Demokraten' i Århus, og han var vild efter at komme til København med sin unge skuespiller-kone. I oktober 1904 skriver Winding til Cavling, at han "forleden fra København hørte på anden hånd fra en af bladets medarbejdere, at De allerede overtager det fra november…"

21. november skriver Andreas Winding glad til Cavling, takker ham, fordi han vil have ham til Ekstrabladet og fortsætter: "Jeg vidste, De ville købe Ekstrabladet og havde jo også nok tænkt mig, at De ville omkalfatre det en del."

Hvad Andreas Winding ikke vidste var, at Cavling på det tidspunkt slet ikke havde besluttet sig for Ekstrabladet. Eller besluttet sig overhovedet. Han jonglerede med flere bolde i luften. Mindst fire.

Efter stort set ikke at have skrevet en linie i Politiken i månedsvis fyldte han pludselig avisens spalter i november og begyndelsen af december. Fra 23. november til 3. december var han i Paris, hvorfra han som 'Vor Medarbejder' bombarderede Politiken med reportager fra en europæisk parla-

mentariker-kongres. Fred var emnet, men Cavlings skildringer handler overvejende om fester, modtagelser og receptioner. Deltagere som Georg Brandes udfoldede sig på elegant fransk, mens medlem af folketinget Anton Jensen, Fakse, svarede på Cavlings spørgsmål om, hvorfor han ikke drak champagne: "Jeg går s'gu her og leder efter en hvidtøl!"

Netop i de dage skriver Frejlif Olsen et brev til Cavling, der handler om, hvad han syntes, det *nye* blad kunne hedde. Altså ikke Ekstrabladet. "'Skuepladsen'? – måske det lyder noget flat. 'Dagens Gang'? Nå, det er jo en efterligning af 'Verdens Gang'… En mængde andre navne, jeg har skrevet op, har jeg kasseret lige så hurtigt, som jeg har fundet dem," skriver han.

Frejlif nævner i samme brev nogle medarbejderemner. Et af dem er interessant, fordi argumentationen siger noget om den Frejlif Olsen, der kort efter skulle sætte sig i spidsen for Ekstrabladet. Den pågældende kaldes bare 'J.P.' i brevet. Men beskrivelsen fortæller, hvem der er tale om: J.P. Müller. En af den tids mest omdiskuterede gymnastik-pædagoger. Kendt for bogen 'Mit System'. Frejlif går ind for, at manden knyttes til det nye blad, selvom han kan være besværlig…"At han måske hurtigt vil komme i krig med lægerne, anser jeg for rimeligt, men det var egentlig ikke slemt – bladlig set vilde det måske endog være glimrende."

Med andre ord: Lad os bare få slagsmål i spalterne!

Der er ingen tvivl om, hvor Frejlif Olsen har befundet sig i spillet i månederne op til sin overtagelse af chefredaktørposten på Ekstrabladet. Han har været en brik i sin bror Henriks jonglørnummer. Ligesom mange andre. Virkelig mange.

"Så godt som hele Politikens redaktion ville følge mig," skrev Henrik Cavling tre uger efter julens paladsrevolution til sin ven, den norske digter Bjørnstjerne Bjørnson. Ud over fra Politiken-medarbejdere havde han tilsagn fra folk som forfatterne Johs. V. Jensen, Jeppe Aakjær og Louis Levy, polarforskeren Mylius-Erichsen, litteraturprofessor Vilhelm Andersen og kunsthistorikeren Emil Hannover.

Hele banden var informeret og med på spøgen. For spillet kørte med tæppet halvt oppe. Nok til, at der nærmest var panik på Politikens og Ekstrabladets redaktion, indtil den endelige afklaring kom.

Den jyske bladmand Lars Larsen-Ledet, som også var involveret i Cavlings planer, skriver i sine erindringer, at der var "stort postyr både i aktionærkredsen og i medarbejderstaben. Der var endog dem – navne skal ikke nævnes – der bogstavelig græd deres bitre tårer over den udslettelse, der truede dem."

Hansen-Ott og Cavling var i gang med endelige forhandlinger om at leje redaktionslokaler på førstesalen over Café Bernina på Strøget – ikke det værste tilholdssted! Bernina var, hvad Drop Inn blev i 1960'erne og Krasnapolski i 1980'erne: De smarte, wannabe-intellektuelles in-sted. De lystige poeters. De smarte journalisters. Bernina lå på hjørnet af Strøget og Badstuestræde.

BRIKKERNE PÅ PLADS

Men hvor var Edvard Brandes i alt det? Politikens og Ekstrabladets chefredaktør! Og hovedaktionær i bladhuset!

Ikke i begivenhedernes brændpunkt, må man

***Den** 44-årige overretssagfører Oskar Johansen var den kloge bagmand under paladsrevolutionen i Politikens Hus. Som bestyrelsesformand fik han Edvard Brandes til at trække sig som chefredaktør og Henrik Cavling på plads som chef på Politiken og Frejlif Olsen på Ekstrabladet. Han blev siddende som bestyrelsesformand frem til 1932.*

nok sige. Ikke synligt i hvert fald. Ikke før den snilde overretssagfører, som Brandes havde som bestyrelsesformand i aktieselskabet, satte sig i bevægelse. Manden hed Oskar Johansen. Han opfangede stille og roligt alle signaler. Og så tog han fat i begyndelsen af december. Vel i virkeligheden som den egentlige kupmager. Lidt i stil med advokaten Kristian Mogensen, der i begyndelsen af 1980'erne var operatøren bag redningen af Berlingske Tidende.

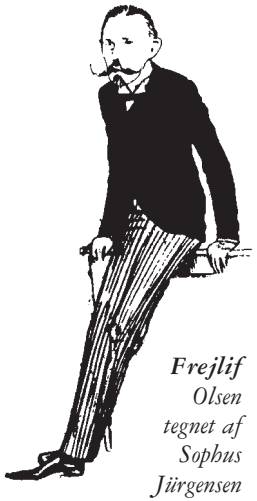

***Frejlif** Olsen tegnet af Sophus Jürgensen omkring år 1900 til en bog om kendte københavnere.*

Oskar Johansen vidste, at Brandes var led og ked af at være bladmand. Han vidste, at en ny, konkurrerende avis kunne blive skæbnesvanger for Politiken. Han vidste, at Cavling havde fingeren på både aftrækkeren og pulsen. Og så vidste han, at Cavling og hans partner Hansen-Ott havde stærke pengekræfter i ryggen til deres avisplaner – det var almindelig kendt, at Cavling var tæt forbundet med Ø.K.'s H.N. Andersen, den store *up and coming man* i dansk handel og skibsfart. De to havde været sammen på et af ØK's skibe under en rejse til Østen. Også fra Wessel og Vett, Magasin du Nords direktører, lå der solide underhåndstilsagn om at støtte et nyt blad.

Pludselig faldt brikkerne på plads utrolig hurtigt. Johansen fik overtalt Brandes til at sælge nogle af sine aktier til Cavling og Ott og trække sig fra chefredaktørposten. Og overtalt Cavling og Ott til at se pointen i, at de ligeså godt kunne bruge Politiken til at skabe den avis, de drømte om. Lige så godt som at begynde helt forfra eller købe Ekstrabladet og rive den avis løs fra Politiken.

De sidste forhandlinger foregik – ifølge pressehistorikeren, professor Hakon Stangerup, som har kortlagt dem – under 'knaldromanagtige' omstændigheder. Nemlig under natlige vandringer på Frederiksberg Allé, hvor Johansen boede, og i Cavlings Nørre Farimagsgade. Alt foregik med Johansen som mellemmand. Cavling og Brandes mødtes kun én gang direkte i sagens anledning. Det var den 22. december 1904, da de to på redaktionen gav hinanden håndslag på afgørelsen. Brandes kunne trække sig tilbage til fred og studier. Han var sikret økonomisk. En trediedel af sine aktier solgte han til Henrik Cavling. Dem fik han 56.250 kr. for. De to trediedele beholdt han, og de gav gennemgående 20-25 procent i årligt udbytte. Oven i det fik han tilkendt et beløb på 6.000 kr. om året. Beløbet figurerer i protokollen som 'efterløn'. Livsvarig efterløn. Mere urørlig end den efterløn, statsminister Poul Nyrup Rasmussen i 1998 garanterede Danmarks efterlønsmodtagere og rendte fra et halvt år efter under stor opstandelse.

SPARK FRA KONKURRENTERNE

Men julen 1904 fløj rygterne som hvirvelvinde i den brogede danske bladverden. I 'Folkets Avis' kunne man endnu 29. december læse om revolutionen i Politikens Hus: …"Samtidig forsvinder så den bastard, der går under navn af Ekstrabladet og nærmest er skrevet for drenge under konfirmationsalderen, og som i sin korte levetid har slugt en utrolig masse penge… Den, der har gjort det bedst, er hr. Edvard Brandes. Han redder sine penge med en klækkelig avance og ser til med sit spydige smil. Han er jo heller ikke jøde for ingen ting".

Det lille jødehad havde gode kår blandt tidens danskere. Straffelovens paragraf 266 B blev først formuleret i 1939 under indtryk af jødeforføl-

gelsen i nazi-Tyskland. Fremme i den tid, hvor vi, der var små uskyldige unger, sagde: "Nu skal du ikke jøde mig!", når en af de andre snød i Matador.

Sparkene fra konkurrenterne var ikke til at tage fejl af, da fakta om udviklingen i Politikens Hus gik op for de andre blade. Avisen 'Klokken 12' skrev 24. december 1904: "Hvis handelen går i orden – og der er al udsigt til det – vil Dr. Brandes rejse til Paris eller et andet sted i udlandet, hvor der er musik og kønne piger, og udelukkende hellige sig dyrkningen af Vedabøgerne." Og 'Klokken 12' forsatte med en leder 31. december, der mente, at det var tvivlsomt, om Politiken med Henrik Cavling i spidsen ville beholde den sidste rest af den ydre glans, der endnu omgav Hørups blad – "Snarest er vi tilbøjelige til at tro, at Politiken fra og med 1. januar 1905 vil være, hvad en vittig bladsælger i går råbte på gaden: "Ekstrabladets morgennummer!"

Men paladsrevolutionen var uigenkaldeligt fuldbyrdet allerede 24. december. Undtagen hjemme hos Frejlif Olsen. Mens Brandes satte sig juleaften og skrev til sin datter i Norge: "Det bliver den gladeste jul og nytår, jeg længe har haft", skrev Frejlif i de samme timer sit rasende brev til storebror Henrik: "Redaktør af Ekstrabladet!… Jeg betragter det som en degradation, jeg ikke har gjort mig fortjent til!"

Hvad brødrene fik sagt til hinanden ved middagen 1. juledag hjemme hos deres aldrende forældre i Kgs. Lyngby, ved vi ikke. Men Frejlif faldt altså hurtigt ned, sagde ja og kastede sig med få dages varsel ud i chefredaktørjobbet på Ekstrabladet.

Ekstra-Blad

POLITIKEN.

2 Øre pr. Nr. 2 Øre pr. Nr.

Nr. 86. Tirsdag Aften den 24de Maj. 1904.

Tuberkulosens Heroer.

***En** forside, der vil noget. Englen med palmeblad, vinger og royalt æble breder sine velsignende arme over 16 herrer - 'Tuberkulosens heroer'. Anledningen var en international tuberkulosekonference, der begyndte 26. maj 1904 i København. Den største blandt 'heltene' var Joseph Lister - 'verdens berømteste nulevende læge', som teksten lyder. Joseph Lister fandt på at forbinde sårene med antiseptiske stoffer og lærte verdens læger at vaske sig, før de opererede.*

***Ekstrablad*-sælger anno 1907 med pengetasken på maven som sporvognsbillettørerne for 50 år siden. Fotografiet har på sin bagside en hilsen til Henrik Cavling fra N. Nathansen 31.8. 1907. Avissælgeren selv. Nathansen figurerer også bag på 1. bind af Politikens 100-års historie, der udkom i 1984. Men dér som Politiken-sælger. Samme herre med ny kasket. Nathansen var en kendt københavnerskikkelse som bladsælger i krydset Godthåbsvej-Falkonér Allé-Roligbedsvej. Om morgenen solgte han Politiken. Om eftermiddagen Ekstrabladet. Ind imellem falbød han lidt af hvert. Lommeure, spejle etc.**

1905-1908

FÆLE FREJLIF OG HANS DRENGE

"Cavling har anbragt sin bror, den fæle Frejlif Olsen som redaktør…" skrev Edvard Brandes ved nytår til sin datter.

Den fæle Frejlif Olsen. 100 år efter Ekstrabladets start hænger der fortsat ved bladets indgang et maleri af Frejlif Olsen. Han stirrer indigneret på sig selv – over for maleriet befinder sig Eigil Petersens før omtalte karikaturtegning af ham. Det krogede knokkelmenneske gengivet i megaformat på en søjle.

Maleriet blev til på foranledning af hans ven, Politiken-journalisten Anker Kirkeby, da Frejlif Olsen i februar 1918 kom hjem fra fire måneders indspærring i Vestre Fængsel efter en injuriesag (se s. 79). Frejlif Olsen skriver i sin dagbog: "Jeg har nu ophængt mesterværket i min dagligstue, hvor det med sin pragtfulde røde næse vækker rædsel hos enhver, der ser det!"

Jo. Frejlif Olsen syntes selv, han var fæl. Masochistisk selvironi lå ham ikke fjernt. Men det var nok ikke så meget hans fjæs, der gjorde ham 'fæl' i Edvard Brandes' øjne. Det var hans væsen. Frejlif Olsen appellerede ikke til Brandes' forestillinger om en bladredaktør. Det gjorde Henrik Cavling dårligt nok. Frejlif var for grov for Brandes. Henrik for poppet.

Brandes kunne selv være en hidsig satan. Mindre end fem år tidligere duellerede han på pistoler med Det Kgl. Teater-skuespilleren Robert Schyberg, efter at han i en teateranmeldelse havde beskyldt Schyberg for at gå rundt på scenen, som om han havde skidt i bukserne. Og i 1903 så

***Billedet** af Frejlif Olsen, som hænger i bladets reception, blev malet, kort efter at Frejlif var blevet løsladt fra Vestre Fængsel i 1918. Det var hans ven, Politiken-journalisten Anker Kirkeby, som tog initiativet. Kirkeby stod for udgivelsen af Frejlif Olsens Fængselsdagbog, og salget af bogen gik til at finansiere maleriet. "Dette gik ikke til uden svære kampe," fortæller Anker Kirkeby til 'Indendørs-Politiken' i 1951. "Jeg havde valgt vor fineste portrætmaler Herman Vedel, men Frejlif foretrak sin gamle ven Niels Hansen. Desværre fik jeg ret, billedet blev ikke godt..."*

Teglbrænder
Jeppe Olsen (1825-1908) med tvillingerne Frejlif og Adolf, som blev født ti år senere end Henrik Cavling. Jeppe og drengenes mor Bengta, f. Cavling, var analfabeter. De oplevede at se Henrik og Frejlif blive stjernejournalister og chefredaktører. Adolf blev industrimand, konsul og borgmester i Aalborg.

Brandes sig splittergal på Frejlif Olsen. Forståeligt nok, må man sige. Frejlif skrev i bladet 'København', at Brandes var – morder! Simpelt hen. Brandes havde fyret en af Frejlifs gode venner, tegneren Johannes Holbek, fra Politiken. Holbek døde kort efter. Det var ikke noget almindeligt dødsfald, skrev en rasende Frejlif Olsen, det var et mord, og Brandes var morderen. Sagen vakte stor opstandelse og blev ikke glemt af Brandes.

FEJL I DÅBSATTESTEN

Frejlif Olsen var 36 år, da han blev redaktør af Ekstrabladet. Han var født i Kgs. Lyngby i 1868, ti år efter Henrik. Faderen var teglværksarbejder og kom ligesom moderen oprindelig fra Sverige, han fra en landsby nær Lund, hun fra øen Hven. Jævne, flittige mennesker, der skulle få den skæbne at blive over halvfems år og se flere af deres afkom gå uventede veje. Faderen lærte aldrig at læse og skrive, moderen, med fødenavnet Cavling, tog fat på pen og blæk, efter at hun var fyldt halvtreds. Parret fik tolv børn, hvoraf de fire døde som små. Frejlif kom til at hedde sådan, fordi degnen ved Lyngby Kirke var ordblind – en mislig egenskab for en mand, der skal føre kirkebog. Der skulle have stået Friedlef på dåbsattesten. Meningen var at opkalde ham efter en lillebror, der var død året før.

En tvillingbror til Frejlif blev døbt det senere så umulige navn Adolf. Denne bror gjorde flot karriere som direktør for De Forenede Nørrejyske Teglværker, blev konsul og folkevalgt borgmester i Aalborg. Tvillingerne havde et nært forhold til hinanden, og et lidt distanceret til broderen Henrik, der som voksen valgte moderens mere klingende efternavn Cavling. "Da min bror tog navneforandring, måtte vi andre familiemedlemmer skrive under på, at vi aldrig ville tage navnet… Jeg vil sgu hverken eje eller ha' det navn…navneforandring er mig imod!" sagde Frejlif Olsen mange år senere i et af de sjældne interview, der findes med ham.

Livet igennem fik Adolf i Aalborg hvert år besøg af sin berømte og berygtede københavnske redaktørbror. En ekspedition, der for Frejlif var et mareridt. Han hadede at være væk fra København og bladarbejdet og bekymrede sig hver gang over den kommende rejses besværligheder, især overnatningen om bord på Aalborgbåden. "I dagene

før talte han med stigende nervøsitet om køjepladser, afgangstid og tilrettelæggelsen af de ledende artikler, som han naturligvis altid skrev forud," beretter hans nevø Ole Cavling, der fra 1924 var hans medredaktør på Ekstrabladet. Turen til Aalborg begyndte altid skærtorsdag og sluttede 2. påskedag. Det var de eneste rejser, Frejlif Olsen foretog frem til sin død i 1936 – tidligere havde han som purung tilbragt nogle måneder i Tyskland.

UDEN SIKKER PEJLING

Vejen frem til Ekstrabladet i 1905 var broget.

Frejlif skrev sine første artikler som 12-årig. Formodentlig inspireret af storebror, som på det tidspunkt gik på Blågårds Seminarium, men allerede havde haft indlæg i forskellige aviser. Det første, Frejlif som dreng fik trykt, var en lille artikel i 'Lyngby Avis'. Den handlede om skat på hunde. Signeret: 'En ældre borger'.

Da moderen samme aften læste artiklen højt i lampens skær, lød faderens kommentar: "Sikke noget sludder!".

Efter skolen røg Frejlif lidt rundt uden sikker pejling. Detaljerne er beskrevet i hans aldeles forrygende 'Indledning til min selvbiografi', som blev nedfældet og udgivet i 1922 – i øvrigt uden at denne 'indledning' blev fulgt op af mere end tre små biografiske artikler kort efter og trykt i tidsskriftet 'Tilskueren'.

Det fremgår af selvbiografien, at Frejlif Olsen først kom på Blågårds Seminarium, faldt fra og gik så i lære som mejerist på Lolland, men droppede også den karriere – "Den dag i dag kan jeg føle disse klæbrige, stinkende oste mellem mine hænder." Han vendte hjem til far og mor. Nu var han seksten, skrev revolutionære digte under navnet 'Frederik Møller' og fik nogle af dem trykt i den socialdemokratiske Århus-avis 'Demokraten'. Hvilket fik redaktøren til at hyre ham. For kort efter at måtte fyre ham igen – ifølge Frejlif selv, fordi man anså ham for uduelig. Men det dementerede redaktøren senere på det bestemteste, da han læste uddrag af selvbiografien i fagbladet 'Journalisten'. 'Demokraten' var bare ludfattig, skrev han. 20 kr. om ugen til Frejlif sprængte budgettet. Året var 1884. Samme år som 'Politiken' startede.

Frejlif Olsens næste etape hed fire år som typograflærling på et bogtrykkeri i Gothersgade i København. I øvrigt det trykkeri, hvor Politiken blev trykt i sine første leveår. Sulteløn: 4 kr. om ugen. Her er vi i de år, der skabte hans indgående viden om den københavnske arbejderklasses vilkår. Sulten, fattigdommen, prostitutionen, hverdagen i den hastigt voksende storby. Følt på egen hud. Uudslettelige spor, der kom til at præge hans indignerede journalistik livet igennem.

Det var efter de fire typograf-år, Frejlif Olsen stak til Tyskland – Dresden, Berlin, Hamborg – med et par hundrede sammensparede kroner, der smuldrede i hast. Idéen var at skrive artikler hjem, sikkert animeret af Henrik Cavlings succes som rejsende korrespondent. Nogle få blev solgt og trykt i forskellige blade.

Hjemme igen fik han i 1889 – sammen med blandt andre forfatterne Johannes Jørgensen og Henrik Pontoppidan – job ved 'Kjøbenhavns Børstidende', der blev redigeret af Ernst Brandes, bror til Edvard og Georg, en begavet journalist med en tragisk skæbne. Ernst Brandes begik selvmord i 1892. En tragedie, som Frejlif fulgte på

__Frejlif__ Olsen var 36 år, da han blev chefredaktør. I 25 års jubilæumsnummeret 1929 skrev han: "På det tidspunkt, da Politikens Ekstrablad begyndte, var jeg knyttet til et andet blads redaktion ('København'), og min interesse for det nye bladforetagende var sårе ringe... For mig daterer Ekstrabladet sig ikke fra den 12. februar 1904, men fra den 2. januar 1905, da løbesedlen med mest telegrammer og præmiegåder blev afløst af et virkeligt blad, 'Ekstrabladet'... Den 2. januar 1905 gik jeg ned til trykkeriet i Niels Juelsgade og begyndte at stable bladet sammen."

tæt hold. Ernst Brandes skød sig, en uge før hans kone nedkom, og Frejlif, bladets yngste medarbejder, fik den opgave tre dage efter fødslen at møde op i skifteretten med en begæring om, at hun måtte sidde i uskiftet bo "for lettere at kunne fortsætte og afvikle det forhold, hvori min afdøde mand stod til bladet 'Københavns Børstidende'."

DEN ONDE ÅND

'Børstidende' gik ind. Men Edvard Brandes foreslog straks efter Frejlif Olsen at blive rigsdagsreferent for Politiken. "De er manden," sagde Brandes og sendte ham videre til sin medredaktør Viggo Hørup.

"Hvad har De tænkt Dem at lave?" spurgte Hørup.

"Jeg har tænkt at klø rigtig løs på hele den bande, der sidder derude i Folketinget nu," svarede Frejlif Olsen.

"Ja, så er vi enige," sagde Hørup.

Som sagt, så gjort. Frejlif Olsen tog fat, skrev som det passede ham, gjorde grin med politikerne, hvad ingen tidligere havde vovet, og blev bortvist fra presselogen. Edvard Brandes bad ham 'opstalde sin løbske fantasi', men ordnede samtidig, at fru Brandes tog Frejlif med i damelogen. Hvorfra han også blev smidt ud. Da han satte sig tilbage ved presselogen, fik Venstre-folketingsmanden Rasmus Claussen øje på ham, pegede op og råbte: "Se, deroppe sidder han, denne referentlogens onde ånd!" Efter den dag skrev Frejlif Olsen rigsdagscauserier under navnet 'Den onde ånd'.

Da han julen 1904 hovedkulds sagde ja til at blive redaktør af Ekstrabladet, arbejdede han mest som journalist ved bladet 'København', men skrev stadig rigsdagsreferater for Politiken.

Fra 2. januar 1905 og til sin død i 1936 skrev han udelukkende i Ekstrabladet.

USLE 1904!

"Den 2. januar 1905 gik jeg ned i trykkeriet i Niels Juelsgade og begyndte at stable bladet sammen," fortalte han senere. Redaktøren var i gang. Med de bare næver.

Frejlif Olsen startede årets første Ekstrablad med en spruttende status over 1904:

"Året, der svandt – hvilket elendigt år! Ingen skældsord er grove nok til det, ingen fornærmelse blodig nok. Alt, hvad vi håbede af året – vi fik det ikke. Alt, hvad vi frygtede af det – vi modtog det i overmål. Usle år! Godt det er forbi!"

Og så opsummerede han alt det 'usle': Arbejdsløshed, stormflod, ministerkrise, nød og

sult, krigen i Østasien, DFDS's Amerikadamper 'Norge's forlis ud for Skotland med næsten 700 døde. Og mere død: Niels Finsen, kun 44 år, den medicinske lysbehandlings grundlægger, netop Nobelpris-belønnet, begravet fra Marmorkirken under folkelig sorg, som var det en fyrstebegravelse. Et usselt år. Men alt er ikke sort: "Det er da en lykkelig ironi, at den mand, for hvem året blev til størst berømmelse, var løjtnant J.P. Møller, som skrev en bog om, hvordan man skal vaske sig ren. Så meget har vi altså lært i 1904…"

Her fik vi ham igen, gymnastikpædagogen Møller med 'Mit System', som Frejlif havde talt så varmt for i sit brev til Henrik Cavling (Se s. 21).

Lederen var underskrevet med tre prikker, den signatur, Frejlif Olsen brugte de næste tredive år under sine lederartikler. Allerede dagen efter, den 3. januar, møder man endnu en af de Frejlif-signaturer, som blev fast inventar: 'Mefisto'. Navnet under hans satiriske kommentarer til alt mellem himmel og jord. En signatur, der mange år efter blev genoplivet i avisen, da boligminister Erling Olsen i 1980-81 anonymt skrev skrappe kommentarer i Ekstra Bladet som 'Dr. Mefisto' – i månedsvis uden at identiteten blev afsløret.

Frejlif Olsens første 'Mefisto'-kommentar var en fiktion over den øjeblikkelige situation på bladet. Den startede sådan:

"Jeg gik op til den nye redaktør.

Det er en høj, knoglet, dårlig klædt mand med et underligt tjavset skæg.

Jeg præsenterede mig og sagde, at jeg havde tænkt at være medarbejder ved bladet.

Han stirrede med et åndsfraværende blik på mig og sagde, idet han tog en tyk bog op:

- Deres navn?

Jeg sagde det. Og jeg tilføjede:

- Jeg vil blot have teateranmeldelserne. Især Det Kgl. Teater. Og så de nye bøger."

'Den nye redaktør' trækker sig i skægget, kikker i den tykke bog og konstaterer: "Teateranmeldere…ja, jeg har i går engageret 7…i dag 5. Med Dem bliver det altså 13 i alt…"

Fed ironi, for Frejlif Olsen skrev selv det meste af bladet. Især i starten, hvor bladet ofte kun var på fire sider. Han lagde nu heller ikke fingrene imellem senere. Han skrev i snit 4-500 linier i avisen hver dag resten af sit liv. I februar 1907 fortæller referatet fra et bestyrelsesmøde i A/S Dagbladet Politiken: "Efter at have oplyst, at hr. Frejlif Olsen i januar måned havde skrevet over 20.000 linjer – uden at denne måned betegnede noget særligt i så henseende – henstillede formanden, at det i forrige møde fremdragne spørgsmål om hr. Olsens gageforhold udsattes indtil videre."

Spørgsmålet drejede sig om en stigning i hr. Olsens tantieme fra 6 til 8% af Ekstrabladets overskud.

PÅ KANTEN AF ET SKRIVEBORD

Linjer og linjebetaling. Frejlif Olsen havde selv en fast løn på 5.700 kr. om året plus de 6 eller 8, senere 10% af avisens overskud. Andre skrivende medarbejdere var på linjebetaling. Ikke stykbetaling. Så det gjaldt om at grifle løs. 3-5 øre pr. linje i årene frem til 1. verdenskrig, fremgår det af de gamle honorarbøger.

Når 'Mefisto'-Olsen muntrer sig over strømmen af ansøgere, handler det om, at det vrimlede med skrivelystne i by og på land, de fleste med drømmen om at anmelde teater og litteratur. Men også om at fortælle, at hans Ekstrablad var et sted,

*"**Den** gift, Alberti har udspredt, er en ætsende syre, og den er ikke kommet til os i dråber, men i spande!" Sådan slutter Frejlif Olsen sin leder 9. september 1908, dagen efter at den tidligere justitsminister, direktør for Bondestandens Sparekasse P. A. Alberti havde meldt sig for bedrageri og underslæb for ca. 15 millioner kr. Avisen er bristefærdig af reportager og kommentarer til den sensationelle afsløring. Også gengivelser af spontane smædeviser solgt på gaden.*

de gerne ville optræde. Hos 'den dårligt klædte redaktør med det tjavsede skæg'.

En af dem, der lagde billet ind, var den 21-årige Paul Sarauw, afhoppet jurastuderende med litterære ambitioner. Han fortæller i sine erindringer, at han frimodigt opsøgte Frejlif Olsen med tilbud om at anmelde teater og bøger. "Frejlif gjorde mig blidt opmærksom på, at det var det stof, han selv besørgede ved bladet, og spurgte med ironi, om det var min agt at gøre ham brødløs." Noget koketteri kan der have været med i spillet. Frejlif knyttede nemlig fra starten af 1905 den 44-årige Arthur Aumont til

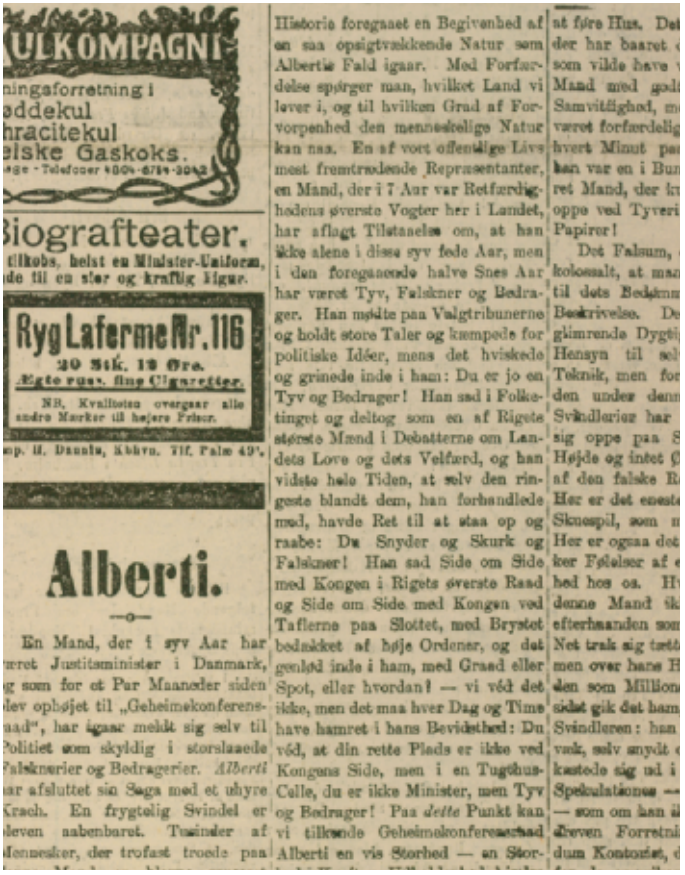

ULKOMPAGNI
ningaforretning i
ddekul
hracitekul
elske Gaskoks.
Biografteater.
tilkøbs, helst en Minister-Uniform,
de til en stor og kraftig Figur.
Ryg Laferme Nr. 116
20 Stk. 10 Øre.
Ægte russ. fine Cigaretter.
NB. Kvalitetsn overgaar alle andre Mærker til højere Priser.
p. H. Daunis, Kbhvn. Tlf. Palæ 49'.

Alberti.

—o—

En Mand, der i syv Aar har været Justitsminister i Danmark, og som for et Par Maaneder siden blev ophøjet til „Geheimekonferensraad", har igaar meldt sig selv til Politiet som skyldig i storslaaede Falskneries og Bedragerier. *Alberti* har afsluttet sin Saga med et uhyre Krach. En frygtelig Svindel er bleven nabenbaret. Tusinder af Mennesker, der trofast troede paa

Historie foregaaet en Begivenhed af en saa opsigtvækkende Natur som Albertis Fald igaar. Med Forfærdelse spørger man, hvilket Land vi lever i, og til hvilken Grad af Forvorpenhed den menneskelige Natur kan naa. En af vort offentlige Livs mest fremtrædende Repræsentanter, en Mand, der i 7 Aar var Retfærdighedens øverste Vogter her i Landet, har aflagt Tilstaaelse om, at han ikke alene i disse syv fede Aar, men i den foregaaende halve Snes Aar har været Tyv, Falskner og Bedrager. Han mødte paa Valgtribunerne og holdt store Taler og kæmpede for politiske Idéer, mens det hviskede og grinede inde i ham: Du er jo en Tyv og Bedrager! Han sad i Folketinget og deltog som en af Rigets største Mænd i Debatterne om Landets Love og dets Velfærd, og han vidste hele Tiden, at selv den ringeste blandt dem, han forhandlede med, havde Ret til at staa op og raabe: Du Snyder og Skurk og Falskner! Han sad Side om Side med Kongen i Rigets øverste Raad og Side om Side med Kongen ved Tafferne paa Slottet, med Brystet bedækket af høje Ordener, og det gemtød inde i ham, med Grund eller Spot, eller hvordan? — vi véd det ikke, men det maa hver Dag og Time have hamret i hans Bevidsthed: Du véd, at din rette Plads er ikke ved Kongens Side, men i en Tugthus-Celle, du er ikke Minister, men Tyv og Bedrager! Paa *dette* Punkt kan vi tilkende Geheimekonferenceraad Alberti en vis Storhed — en Stor-

at føre Hus. Det
der har baaret
som vilde have
Mand med gode
Samvittighed, m
været forfærdelig
hvert Minut paa
han var en i Bun
ret Mand, der kr
oppe ved Tyveri
Papiror!

Det Falsum,
kolossalt, at maa
til dets Bedømm
Beskrivelse. De
glimrende Dygti
Hensyn til sel
Teknik, men for
den under denn
Svindleriet har
sig oppe paa S
Højde og intet
af den falske E
Her er det eneste
Skuespil, som
Her er ogsaa det
ker Følelser af
bed hos os. H
denne Mand sk
efterhaanden som
Net trak sig tæt
men over hans H
den som Million
sidst gik det ham
Svindleren: han
vak, selv snydt
kastede sig ud i
Spekulationen —
— som om han
dreven Forretni
dum Kontorist,

Ekstrabladet. Han var en af tidens kendteste teaterhistorikere og -kritikere og blev flittig anmelder ved avisen.

Et par måneder senere stoppede Frejlif Paul Sarauw på Strøget ud for Helligåndskirken og tilbød ham at blive Ekstrabladets varietéanmelder. Det var ikke lige det, unge Sarauw drømte om. Han så sig selv som kommende, betydningsfuld litterat, den nye generations Georg Brandes. Han havde netop fået opført sin oversættelse af Oscar Wildes 'Salome' på Dagmarteatret med en stjernebesætning. Men Sarauw sagde ja, og derefter fløj hans muntre pen i Ekstrabladet. Han indtog sin beskedne plads på kanten af et skrivebord i et karlekammer i Integade, som hans 23-årige kollega Julius Magnussen havde erobret. Når han og Magnussen ellers ikke sad ved et lidt større bord nedenunder i Frejlif Olsens hjørneværelse og 'diskuterede erotiske eller alkoholiske oplevelser eller drøftede bladstof', mens Frejlif Olsen skrev på sine ledere 'uden at vi forstyrrede ham det bitterste'.

Ved en skranke i naboværelset residerede fra august 1905 den ti år ældre Georg Nygaard som redaktionssekretær, en kulturelt velbevandret skribent, køligt afbalanceret i forhold til den ild- og galdesprudende redaktør. Bror til tegneren Axel Nygaard, der også hurtigt blev knyttet til avisen og kom til at indlægge sig uvisnelig hæder ved sine skarpe karikaturer, blandt andet af den ulyksalige justitsminister P.A. Alberti, som endte med at melde sig for danmarkshistoriens fænomenaleste bedrageri i efteråret 1908.

Sarauw og Magnussen blev et makkerpar, der forlystede spalterne i de første seks år af Ekstrabladets historie. Begge udviklede sig

senere, i fællesskab og hver for sig, til flittige dramatikere i folkekomedie- og krimilystspil-genren. Indtil videre handlede det for Sarauw om at skrive om de københavnske varietéer, der blomstrede i disse år. 'Scala', 'Cirkus Varieté', 'Parisienne', 'Sommerlyst'. Som anmelder i den genre var han udsat for et bombardement af smørings- og bestikkelsesforsøg. Seks retters middag med vin inden premieren på for eksempel Charlottenlund-varietéen 'Over stalden'. Svært at modstå. "Anmeldelserne var i reglen rosende," erkender Sarauw. Men når han endelig gik kritisk til biddet, havde han et sikkert bolværk i Frejlif Olsen. Efter en negativ anmeldelse af en forestilling på 'Sommerlyst' i Frederiksberg Allé, opsøgte direktøren Adolf Jensen Frejlif Olsen for at klage. Frejlif smed Jensen ned ad trappen – ifølge Saruws 'Erindringer'. Som ganske vist bærer den forsigtige titel 'Så vidt jeg husker…'.

Det kan til gengæld konstateres sort på hvidt i hans anmeldelser i Ekstrabladet, hvordan han tog hævn over klageren. Han kaldte konsekvent Adolf Jensen for Adolf *Hansen*. Hvilket hensatte Jensen i ubændigt raseri. Han havde været skuespiller på Casino og "troede, at navnet Adolf Jensen var udødeligt".

Der må have været vide rammer under Frejlif Olsen. Da Sarauw og Julius Magnussen i 1908 begik lystspillet 'En slem dreng' til Frederiksberg Teater, skrev de på skift en daglig notits om stykket i Ekstrabladet. Stykket fik 75 opførelser. Ekstrabladet 75 notitser.

Journalistisk uafhængighed er tilsyneladende et begreb til løbende diskussion. "Før i tiden var en journalist demokratiets vagthund" – sådan begynder en artikel i fagbladet 'Journalisten' fremme i december 2002. Hvad 'før i tiden' så dækker over. I hvert fald ikke begyndelsen af 1900-tallet. Og næppe nogen tid overhovedet. Fanen er højt løftet, men evigt blafrende.

Sarauw kom også til at redigere en brevkasse, hvor læserne stillede spørgsmål af den art, som Politikens Oplysning i vore dage udsættes for. 'Hvor længe er et æg nylagt?' eller 'Hvorfor lyser St. Hans-ormene?' På det sidste spørgsmål svarer Paul Sarauw: "De lyser, når de er erotiske, og det er beklageligt, at mennesker ikke har det på samme måde. I så fald kunne man spare belysningen på Vesterbrogade."

***Den** muntre journalist Paul Sarauw (1883-1959) blev født i Frankrig og voksede op i København, hvor han havde bl.a. Viggo Stuckenberg som lærer i skolen. Medarbejder ved Ekstrabladet 1905-1911, senere flittig revy- og lystspilforfatter og oversætter. Her ved opførelse nr. 100 af 'Og derfor dræber jeg' i 1942 på Riddersalen sammen med 'dræberen', Inge Hvid Møller, som dermed havde begået sit mord nr. 300 - der var tre mord i stykket pr. aften.*

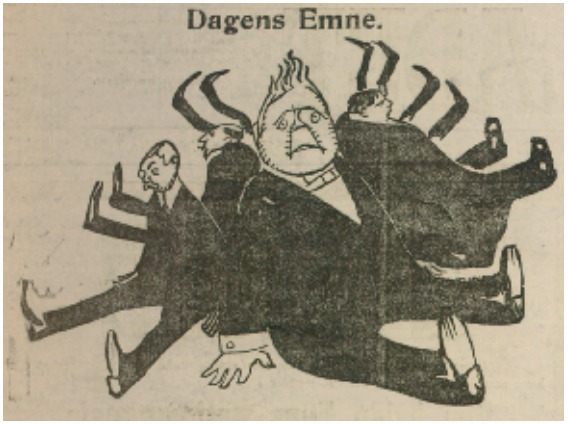

***Axel** Nygaard ledsagede Frejlif Olsens Albertileder 9. september 1908 med en tegning af det bestyrtede ministerium. I midten sidder konseilpræsident I.C. Christensen, der senere fik en rigsretssag på halsen for sin tvetydige holdning til sin tidligere justitsminister. Det endte dog med frifindelse.*

Når det kneb med indsendere, skrev Magnussen spørgsmålene. På samme måde som de politiske partier i vore dage producerer fingerede læserbreve op til folketingsvalg. Magnussens var bare morsommere.

STRØGJOURNALISTEN

Julius Magnussen var indbegrebet af en strøgjournalist. Flabet, charmerende, selvsikker og med en let pen.

I Ekstrabladets 25 års jubilæumsnummer 1924 skriver Frejlif Olsen: "De første numre af Ekstrabladet skrev jeg mest selv, og Vorherre må vide, hvordan det hele ville være gået, dersom jeg ikke et par dage efter starten havde mødt Julius Magnussen på gaden… Han var luddoven – og han sled i det som en arbejdsmand… I bladet var der ikke dét litterære, sociale, politiske eller kunstneriske problem, han ikke med den største iver kastede sig over. Overalt, hvor han bevægede sig, satte han sig uforlignelige spor i en djærv og lystig journalistik – og altid med den samme indtagende dovenskab, som om han aldrig bestilte noget som helst. Jeg erindrer således hans gentagne frierier til prinsesse Dagmar, hvem han blev dødelig forelsket i, og hvis hånd og hjerte han udbad sig hos Hs. Maj. Kongen!"

Ligesom Sarauw havde Julius Magnussen snuset til en akademisk løbebane – medicin, æstetik, litteratur, jura – men han kastede sig så over journalistikken, som han frejdigt proklamerede som en kunstnerisk disciplin.

"Der er ikke mange, der tror på, at journalistik kan være en kunst, en meget smuk kunst…" skriver han få måneder efter sin Ekstrablad-start i fagbladet 'Journalisten'..."Bladene bryder sig fanden om dem, der kan skrive, og de betaler dem ikke bedre end dem, der ikke kan skrive. Der gøres ingen forskel, man er ligeglad, det gælder bare om at observere tilstrækkelig mange prinser, at snuse i folks privatliv, at køre op igen i elevatoren, når man bliver smidt ned ad trapperne – men *skrive* – det er revnende ligegyldigt… Der er ved at udvikle sig et stort proletariat af kontoristjournalister, som i hvert fald fuldstændig slår journalistikken som kunst ihjel."

Magnussen udfoldede sin kunst og gik i øvrigt ikke selv af vejen for prinser, elevatorer og kendte folks privatliv. Forfatteren Herman Bang var et af hans yndlingsofre.

"Ak, Herman Bang," skrev han, da Christian 9. var død 20. januar 1906, "når vi møder Dem på gaden, står De altid stille og taler om Ekstrabladet. Altid, siger De, falder vi over Dem. De siger, at menneskene på Ekstrabladet er nogle slette individer, og at de er hundske. Men – kære Herman Bang – altid giver De stof. Altid er De, hvor De mindst har noget at gøre. Dog denne gang har De grebet vort sind og inspireret vor pen. Vi har mødt Dem på Strøget, og vi har fået

den heftigste medlidenhed med Dem. De gik i bælgravende sort med høj hat og flot og sort tøj. De holdt hovedet bøjet, og lidende så De ud. Kummer bærer De til skue midt på Strøget. For De kan ikke andet. Under Deres øjne har De malet tuschringe, ansigtet har De formørket dobbelt med valnøddesaft…Vi respekterer sorgen, hr. Bang. Vi vil ikke mere falde over et så sorgbetynget menneske."

Efter Herman Bangs død i januar 1912, skrev Magnussen: "Når jeg mødte ham på gaden, tog han mig under armen og spurgte: "Hvorfor kan De ikke lade være at skrive om Herman Bang?" Så svarede jeg ham, som sandt er: "Kampen for tilværelsen bliver vanskeligere og vanskeligere, hr. Bang, der skal mere og mere til for at pirre læserne, og De er så nem. Dem kan jeg." Så slog Bang en høj latter op og sagde: "Jo, De er storartet. De er en skurk. Jeg kan god lide Dem. Men skriv så ikke mere..."

Nekrologen over Herman Bang var Frejlif Olsens sag: "…Denne sære stil, dette forunderlige ordvalg, denne stønnen og sukken i ord, denne feberagtige stræben efter at give sproget lyd og farve – ofte med de mærkeligste midler: Tankestreger – nye ord – halvfuldførte sætninger – uventede udråb! Var det en gal mand, der skrev? – Det var Herman Bang, og allerede i de første 100 linier, han sendte ud i verden i en avis, var han noget for sig selv, og han vedblev at være det til sin død den dag i går."

Ekstrabladets litteraturredaktør næsten hundrede år senere, John Chr. Jørgensen, hæfter sig i en bog om Herman Bangs journalistik ved den afsmitning, Herman Bangs stil har haft på utallige forfattere og journalister. En analyse af

***En** strøgjournalist med en hurtig pen og appetit på livet: Julius Magnussen (1882-1940). Flabet journalist på Ekstrabladet 1904-10 og på Politiken 1912-19. Senere på Berlingeren. I Blå Bog strøg han journalistikken til fordel for registrering af sin skuespilkarriere, som udfoldede sig med lystspil til Dagmarteatret og Det Kgl. Teater.*

skrivestilen i Ekstrabladet – fra Frejlif og Magnussen og frem – vil formodentlig kunne dokumentere fænomenet også dér. Selvom man i nyere tid vil foretrække at henføre det til den amerikansk inspirerede 'new journalism'.

DEN DOVNE DRENG

Ekstrabladet havde få medarbejdere. Det var derfor en alsidig business for folk som Julius Magnussen. Han skrev også retsreferater. De tog sig undertiden ret specielle ud. Den 8. april 1905 overværede han i den offentlige politiret sagen mod en hr. Pyramus Jensen, der havde banket sin kæreste. Mandens særprægede fornavn, hentet fra den romerske forfatter Ovids digt om Pyramus og Thisbe, fik Magnussens lyriske åre til at blomstre:

"Da Pyramus sin bøde havde fået
og med betuttet mine gik sin vej,
da trådte frem den mø, han havde slået
og sa': De syle, dem betaler jeg!"

***Sophus** Jürgensens tegning af 'Den dovne dreng' figurerede fra foråret 1905 og i årevis fremover som illustration til en af Frejlif Olsens utallige klummer i avisen.*

Referatet havde en følgevirkning. Magnussen omtalte Pyramus Jensen som 'Den dovne Dreng', og tegneren Sophus Jürgensen tegnede ham i retten. Der er nu ikke meget dreng over den Pyramus. Han ligner snarere en gammel sut. Frejlif Olsen blev så glad for tegningen, at han gjorde 'Den dovne Dreng' til en fast Ekstrabladfigur, der kom til at husere i årevis iklædt satiriske tekster af Frejlif Olsen. Formuleret som læserbreve fra en vranten drukkenbolt, der fremsatte sine uforgribelige meninger om tidens spørgsmål og personligheder.

Nogle år efter dukkede en mand op på redaktionen og præsenterede sig som 'Den dovne Dreng'. Han var pæn i tøjet og fortalte, at han nu var afholdsmand og ernærede sig ved hæderligt arbejde. Han var ked af det image, tegningen havde givet ham, og spurgte, om man ikke kunne lade figuren udgå. Men Frejlif Olsen forklarede ham, at navnet jo ikke mere var en bestemt person, men en type, et begreb, og den besked gik Pyramus Jensen hjem med og lod ikke høre fra sig igen.

122 SAGSANLÆG

Retssager var dengang, som nu, godt stof. Også når de handlede om Ekstrabladet selv. 13. februar 1905 anlagde Scala Varietés direktør Thomas Lorenzen sag mod bladet på grund af en uforskammet artikel om varietédirektører. En sag fra småtingsafdelingen, der hurtigt gik i sin mor igen.

Det gik anderledes hedt til året efter, da ikke mindre end 122 arbejdsgivere anlagde sag. På én gang. I samme sag.

Anledningen var en artikel 28. august 1906, hvori Arbejdsgiverforeningen blev betegnet som 'forbrydere', fordi den truede med en generallockout i forbindelse med en konflikt mellem en klaverfabrikant og pianofortearbejderne – det kaldte de sig dengang, og der var mange af dem.

Som Frejlif Olsen senere beskrev det: "En snedig prokurator (Hrs. Arntzen, længst død, Gud være med ham!), havde regnet ud, at når hver enkelt arbejdsgiver anlagde sag for den samme artikel, ville det være muligt at ramme bladet så hårdt, at det blev ødelagt deraf."

Da sagen var til forligsmægling i november 1906 i Frederiksberg Birk på Howitzvej, stillede alle 122. "Det lignede nærmest et vælgermøde," konstaterer Frejlif Olsen. Han blev konfronteret med hver enkelt. En af dem gik amok og råbte til forligsmægleren, idet han pegede på Frejlif Olsen: "Den mand har kaldt mig en forbryder, og jeg forlanger, at han skal dømmes strengt, og det skal være med det samme!"

Sagen vakte stor opsigt. Den endte med en bøde på 8 kr. plus 40 kr. i erstatning. Begge dele pr. sag. Sammenlagt ganske mange penge. Jo, en snedig prokurator.

I pressen blev sagen anledning til diskussion om en lovgivning, der ikke forhindrede en så absurd masse-proces. Naturligvis med deltagelse af skarptandede bidrag fra Ekstrablad-medarbejdere. Redaktionssekretær Lauritz Larsen, der var cand. jur., senere presseattaché ved den danske Berlinambassade, krævede i 'Journalisten' ændring af presselovgivningen: "Med rivende fart har aviserne smøget sig ud af de lurvede løbeseddelsprøjter og kancellist-plakater, de forhen var, til at blive, hvad de nu er – den største, den stærkeste, den dybest gående kulturfaktor vi har, skabende, levende, altomspændende: Og samtidig holdes de gudhjælpemig endnu i ave af en lov fra 1851!"

Der var rig anledning til at rulle sig ud. Mens sagen endnu var uafgjort, skrev Anders W. Holm, der var redaktør af bladet 'Verdensspejlet', 4. november 1906: "Hvis domstolene ikke på egen hånd slår det hele sammen til én sag eller også ganske afviser hele historien, da er der åbnet muligheder for de mest komiske juridiske farcer langt ind i fremtiden." Hvis en eller anden for eksempel "vover i fuldt alvor at påstå, at den danske nation er en samling idioter… efter en god måneds tid kan han så gøre sig håb om at modtage et sagsanlæg fra samtlige 2 ½ millioner indbyggere."

Holm var en slagfærdig journalist med penge med hjemmefra – faderen var islandsk varemægler og large med forstrækninger. Lige så large som Frejlif Olsen var redaktionelt, da han i 1907 ansatte digteren og alt-muligt-skriveren Holm, der formulerede sit litterære fribytterliv sådan: "Lad borgeren slide sig sort og sodet, jeg sidder på balkonen og spytter ham i ho'det". Som poesi måske ikke til verdenslitteraturen. En senere kollega ved Ekstrabladet, kritikeren Kai Friis Møller (se s. 181), skrev om ham: "Kun langt, langt ude øjner man grænsen for hans talentløshed."

Affæren med de 122 sagsanlæg blev ikke modtaget med stormende begejstring af bestyrelsen i bladhuset. Den blev kimen til fortsat nervøse trækninger. Frejlif Olsen blev selv medlem af bestyrelsen netop i november 1906, da sagen rullede, men droppede snart sin egen mødedeltagelse, som han fandt var tidsspilde.

Irritationen i bestyrelsen gik på lidt af hvert. Den ustyrlige tone for eksempel. Hvad stiller en bestyrelse op med en redaktør, der skriver i sin avis, at han har "lyst til at spille halløj med det hele, blande digt og løgn sammen i store bunker og sprede dem omkring sig i et øredøvende virvar og forhåne og fornærme og forvirre og få ord for at være fuldstændig fjollet og moden til at sende til Vordingborg eller Middelfart."?

Ekstrabladets frejdige synspunkter i moralske og politiske sager passede heller ikke den noble forsamling, som på det tidspunkt bestod af redaktørerne Henrik Cavling og Ove Rode, kreditforeningsdirektør Vilhelm Nielsen og overretssagfører Oskar Johansen som formand. Oskar Johansen mente, at det var nødvendigt at indskærpe, at "bladene ikke overtrådte paragraf 3 i prostitutionsloven, som talte om forbud mod at henvende sig til almenheden eller til ukendte eller ubestemte personer med tilbud om salg af genstande tjenlige til at forebygge følger af samleje." Det handlede selvfølgelig om kondom-annoncer. Bestyrelsen

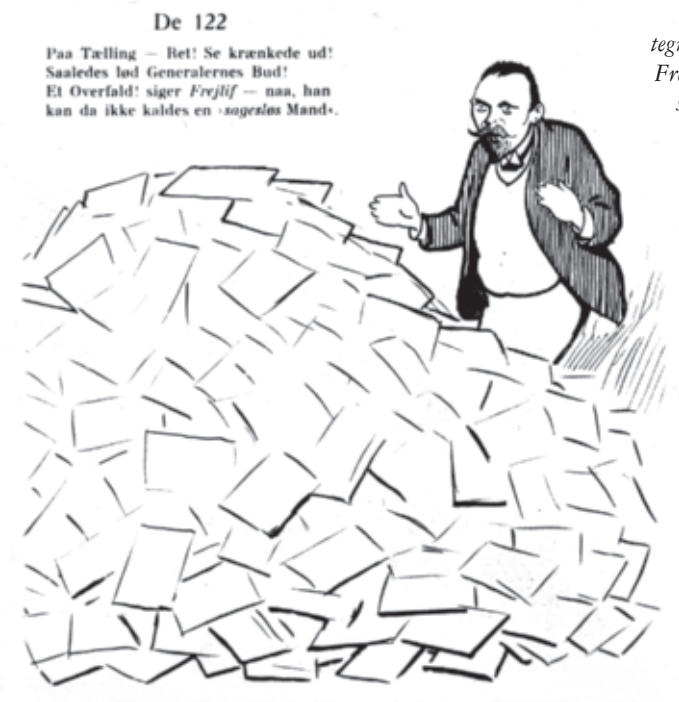

Vittighedsbladet
Klods-Hans havde stor fornøjelse af at følge Frejlif Olsens gerninger. Her er Klods-Hans på banen 11. november 1906 med hurtigtegning og lyn-digt, da Frejlif havde fået 122 sagsanlæg på halsen fra Arbejdsgiverforeningen.

gjorde sig i det hele taget jævnlig bekymringer om dyden i Ekstrabladets spalter. Vilhelm Nielsen, der var næstformand og sad i bestyrelsen fra 1904 til 1960 (det er ikke en trykfejl!), gjorde ved et bestyrelsesmøde i 1914 opmærksom på "en formentlig utilbørlig omtale af en dame i Ekstrabladet." Hvem det handler om, og hvad der har stået, fremgår ikke. Mødereferenten er nok rødmet helt ned i fjederpennen.

Politisk var bestyrelsen tæt knyttet til det nystartede Radikale Venstre. Politiken var simpelt hen talerør for partiet. Det samme forventede man af Ekstrabladet. Det passede ikke bestyrelsen, at Ekstrabladet og Frejlif Olsen forud for valget til Københavns Borgerrepræsentation i vinteren 1909 på "utilfredsstillende måde havde støttet det radikale parti", som det lyder i referatet fra et bestyrelsesmøde i marts. Formanden mente, at det måske kunne skyldes, "at redaktør Olsen siden 1. januar 1905 uden nogen ferie havde udført et meget stort personligt dagligt arbejde", og at der nu måtte tilstås ham "en passende ferie med bevarelse af hans gage som redaktør." Kort sagt: Tag en ferie og kom tilbage og opfør dig ordentligt!

JEG HADER JOURNALISTIK

Men tilbage til den muntre blæksprutte-journalist Julius Magnussen, Ekstrabladets kendteste medarbejder ved siden af Frejlif Olsen i bladets tidlige år.

Han viede syv muntre, selvironiske år af sit liv til Ekstrabladet. Uregerligheden førte ham i oktober 1911 til en redaktørstilling på bladet – kun en uge efter at han i fagbladet 'Journalisten' havde erklæret sit uindskrænkede had til journalistik: "Dagligt avisskriveri synes mig at være rædselsfuldt, og det har altid forekommet mig sløvende. Selv da jeg var helt ung og det morede mig hver dag at gøre grin med hele verden, standsede jeg ofte og skuede tilbage på mit forspildte liv og alle de ord, jeg havde skrevet i sandet..."

Denne salve blev affyret umiddelbart før urpremieren på hans komedie 'Hvo som elsker sin fader', der blev en knaldsucces på Dagmarteatret. Og den kan have haft en særlig baggrund. Det fremgår af A/S Dagbladet Politikens bestyrelsesprotokol. Gennem efteråret 1911 presser Julius Magnussen åbenbart voldsomt på for at blive Frejlif Olsens medredaktør. Det forhandles der om frem og tilbage. Magnussen vil have mere i løn, end bestyrelsen vil acceptere. Bestyrelsen går omsider med til 400 kr. om måneden + 10% af Ekstrabladets overskud. Hvad der ikke var så ringe på det tidspunkt – Frejlif Olsen lå kun lidt højere. Men Magnussen kunne ikke få sit navn i kolofonen, og det har været surt for den 29-årige Magnussen, der struttede af selvbevidsthed.

Fornøjelsen blev under alle omstændigheder kort. 28. februar 1912 fortæller protokollen: "Da journalist Julius Magnussen ikke ved Ekstrabladet har udført et arbejde, som på nogen måde svarede til hans gagevilkår, havde hr. Magnussen efter at være gjort opmærksom herpå, erkendt rigtigheden heraf og foreslået, at kontrakten mellem ham og selskabet hævedes pr. 1. april d. å. Bestyrelsen vedtog at acceptere dette forslag."

Det var slutspil for Julius Magnussen på Ekstrabladet. Han skrev videre på nye skuespil – året efter spillede Det Kgl. Teater stykket 'Hans eneste kone' med Poul Reumert i hovedrollen. Efter premieren i januar 1913 løber munden i al ustyrlighed på Frejlif Olsen:

"…Nej, vi har ikke glemt Julius Magnussen, og når vi hører, at han på ny har begået en succes på Det Kgl. Teater, opfyldes vi naturligvis af de sædvanlige følelser af misundelse og nid og nag, og vi trøster os med, at det er noget rædsomt møg, han har skrevet, men publikum vil jo nu en gang ha' det på den måde, osv., osv! – men det ender dog med, at vi siger: Gud ske lov, at det gik godt, for Magnussen er dog vores ven, og hvad er han ikke for et storartet menneske, og vi må jo indrømme, at han er ikke blevet spor af storsnudet af al den lykke, han har gjort! – Tænk, dette er den selvsamme Julius Magnussen, der kom herop hver morgen og smed sit legeme i sofaen og trak sin skæve mund op til en stor grimasse og erklærede, at han gad sgu ikke skrive en linie til den forbandede avis, hvorefter han, selvfølgelig, satte sit legeme uhyre tvært hen ved skrivebord nr. 7 og skrev over 100 linier, som dagen efter indbragte os et sagsanlæg med påfølgende dom på 200 kr. foruden 80 kr. i sagsomkostninger! Hvor langt er Julius Magnussen ikke kommet bort fra os! Hvor højt op! Han bevæger sig i byens fineste salonger, han er omtrent dus med Hds. Ekselell. admiralinde Emma Gad, født Halkier, han spiser med sølvservice på Paladshotellet, han skylder sin skrædder 8.000 kr. og bliver aldrig krævet, han kan ligge i sengen hele dagen, hvis han ikke gider stå op – hvad er han dog ikke bleven for en stor mand! Og han har engang tilhørt os fattige journalister, været som enhver anden af os, vi har kunnet sige 'Hold kæft!' til ham, og bladets redaktør har kunnet kassere hans artikler, og han har fået forskud hos forretningsføreren akkurat som en anden en går og gør endnu den dag i dag!…" O.s.v.

Et kærligt billede af Magnussen, af bladet og af Frejlif selv. Formodentlig nedfældet på kortere tid end det har taget at tænke det. Og – som om det ikke kunne være nok, skrev den unge Ekstrablad-journalist Carl Th. Dreyer dagen efter et Magnussen-portræt: …"Hvor vi alle, der dengang var endnu yngre end vi er nu, dog beundrede denne henrivende flab! Et håndtryk af Julius Magnussen var ti gange så meget værd for os, som en times samtale med selve Georg Brandes."

Magnussen blev ved at arbejde som journalist ved siden af teaterskriveriet. Han tilbragte nogle år som causør på Politiken og fortsatte i 1919 til Berlingske Tidende, hvor han ifgl. artiklen om ham i Dansk Biografisk Leksikon "luftede synspunkter, som var blevet de stik modsatte af dem, han i sin tid forfægtede i Ekstrabladet."

Inden sin død i 1940 blev han spiritist. Den store journalist Franz von Jessen skrev om ham, at "havde han levet, ville han ligesom andre med en anstrengt, sprælsk ungdom være endt som geheimeråd og ridder af det hvide bånd."

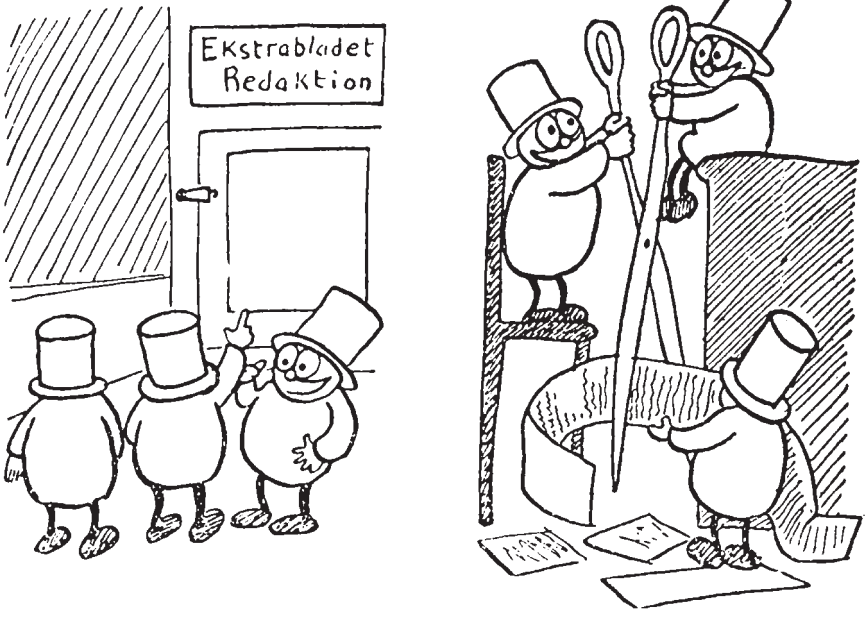

***Storm P.s** berømte 'tre små mænd' voksede op i Ekstrabladet omkring 1913. Her hærger de Ekstrabladets redaktion som illustration til en Frejlif Olsen-artikel underskrevet 'Mefisto' 16. juli 1913.*

***Tegneren** Eigil Petersen kendte det hårde arbejdsliv fra sin ungdom på Holmen. 'Replikskifte' er en af de tegninger, der kom med i hans og Frejlif Olsens bog 'Mennesker' fra1907.*

Replikskifte.

— Jeg forstaar s'gu ikke, at Du vil staa her og slide hele Dagen.

— Næh, Du synes naturligvis det er renligere at ligge og svine hele Natten!!!

1905-1915

TEGNERNES TUMLEPLADS

KARIKATURENS INDTOG

Tegneren Eigil Petersen vidste, hvor han havde sin chefredaktør. Ellers havde han ikke vovet at tegne Frejlif Olsen som en aldrende rovfugl, kroget og skrutrygget, aggressiv, klar til hug. Han har været så tæt på Frejlif Olsen, at han kendte redaktørens beske selvironi.

De fleste tror, at Eigil Petersen tegnede en olding. Hvem er det gamle stavær? spørger folk, der første gang besøger redaktionen og er ved at ramle ind i søjlen foran receptionens skranke. "Frejlif Olsen i sin sidste tid som chefredaktør på Ekstrabladet," lød svaret engang i 50'erne i Politikens Hus' personaleblad om karikaturen på søjlen. D.v.s. Frejlif Olsen som man mente, han nok så ud i 30'rne (Han døde i 1936). Et rimeligt gæt. Men forkert.

Karikaturen er langt tidligere. Lavet til 'Klods-Hans' i 1909, da Frejlif Olsen var 41 år. Det er en ung, eller i hvert fald en yngre Frejlif Olsen, vi har for os. Tegnet af en af de unge tegnere, der flokkedes om Ekstrabladet og den dynamiske redaktør Olsen, fordi han gav dem udfoldelsesmuligheder som ingen anden bladredaktør.

Det var på et tidspunkt, hvor Ekstrabladet efter fem år havde vokset sig stærk og mere selvsikker. Men hvor medarbejderne stadig var få og sad tæt i de små lokaler i huset på hjørnet af Strøget og Integade. Tæt på hinanden, tæt på chefen. Hvor kamp- og slå-til-søren-gejsten var stor, styret af Frejlifs udfarende kraft. En redaktør, der nok var uberegnelig for udenforstående. Men nogenlunde fortrolig for de nærmeste medarbejdere.

Karikaturer og satiriske tegninger var noget ret nyt i de københavnske dagblade lige efter århundredeskiftet. Pæne, tegnede portrætter havde været i brug en del år, høflige gengivelser af kendte herrer i de seriøse, politiske aviser. Karikaturer og reportage-tegninger hørte til ugebladene og den såkaldte 'smudspresse', de opkomlinge af hurtige dagblade, der skød op som små gule paddehatte og forsvandt igen med kæder af sagsanlæg og skandaler i hælene. På Politiken foreslog man engang i 80'erne grundlæggeren og redaktøren Viggo Hørup at bruge illustrationer i avisen, hvortil han svarede: "Mit blad er ikke nogen almanak." På Berlingske Tidende var man fremme i 1913, før man overhovedet ville røre ved billeder. For at finde de tidligste på banen – både med tegninger og fotos – skal man til provinsen. Vendsyssel Tidende var foran i løbet – avisen

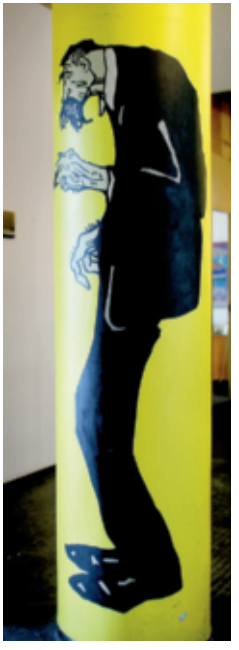

Karikaturen af Frejlif Olsen, som gæster på Ekstrabladet får lige i hovedet, når de kommer ind ved receptionen. Den stammer fra vittighedsbladet Klods-Hans, hvor han var yndlingsoffer - i 1909 og både før og siden.

Axel Nygaard
(1877-1953)

Intet Systemskifte.

— Hvad er det, Folk snakker om, at den offentlige Prostitution er bleven ophævet?

— Jeg véd skam ikke, søde Laura — men vi to har da ikke mærket noget til det!!

blomstrede af billedglæde allerede fra 1895, i øvrigt under anførsel af Frejlif Olsens svigerfar nr. 2, redaktøren Vilhelm Carlsen.

Frejlif Olsen så fra første øjeblik de oplagte muligheder i tegninger. Hvorfor skulle vittighedsblade som 'Punch', 'Blæksprutten' og 'Klods-Hans' være alene med frække skilderier af politikere og pågående skildringer af samfundsforhold? Og kunne det ikke gøres med mere bid? Hvorfor skulle Ekstrabladet ikke snuppe de bedste af den flok af unge, oprørske tegnere, der stak snuden og penneskaftet i vejret rundt om i det københavnske landskab af periodiske outsiderpublikationer og vittighedsblade?

Eigil Petersen var en af de første, han kaprede. En fyr med jordforbindelse. Født på Færøerne, opvokset i Thy, nogle år på Kunstakademiet, men også en tid som arbejdsmand på Flydedokken på Holmen. "Næst efter min 16 måneders soldatertjeneste ved jeg ikke af, at jeg har tilbragt så lykkelig en tid som det halve år, jeg arbejdede ovre på Dokken," fortæller han i 1912 i 'Journalisten'. Frejlif Olsen skrev mange år efter om "denne pragt- og kernekarl af et menneske, en stor galfrands, et hjerte af guld, en spektakelmager af uforglemmelige dimensioner, samtidig en fryd og skræk for sine venner, samtidig et kærligt barn og en fræk kyniker…Ekstrabladet blev hans egentlige arena, den tumleplads på hvilken han udfoldede sin bedste kunst, sin frodige fantasi, sit djærve lune, en ramsaltet, ofte bitter og besk humor."

Det kan være en præcis karakteristik af Eigil Petersen – måske også af Frejlif selv. Det er næsten, som om han indbygger sit eget spejlbillede i lutter tilbageskuende begejstring over det infernalske og frodige samarbejde, han havde med Eigil Petersen i disse tidlige Ekstrablad-år. Eigil Petersen havde været død i 12 år, da ordene blev nedfældet i 1929.

Men begejstringen var ikke ny og påtaget. For allerede i 1907 – to år efter Eigil Petersens start i Ekstrabladet – var hans og Frejlif Olsens samarbejde så lystigt, at det var modent til en bogudgivelse. 'Mennesker' blev titlen. Ligesom i avisen. En gengivelse af knap 150 satiriske tegninger, de allerfleste bragt i spalterne, vedføjet Frejlifs tekster. Barske vittigheder, grovkornede og med en dominans af skud mod kerneområder: militæret, præsterne, snobberi og fattigdom. Men også saftige og ikke ukærlige skildringer af arbejdsmænd. De typer, Eigil Petersen kendte fra for eksempel Holmen, og Frejlif Olsen fra fire år i typograflære i Ny Vestergade og Gothersgade. Hvem af de to, der fostrede de enkelte idéer, fremgår ikke, men beskrivelser af arbejdsgangen tyder på, at Frejlif kom med hovedparten. Sådan fremstiller Eigil Petersens senere kollega Anton Hansen det i sine erindringer.

Der var de virkelig råhøvlede: Smeden, der står ved sin esse, og direktøren, der kikker ind. "Jeg forstår s'gu ikke, at du vil stå her og slide hele dagen." Svar: "Næh, du synes naturligvis, det er renligere at ligge og svine hele natten!!!" Tre udråbstegn. Frejlif lod sjældent nogen i tvivl om, hvor vi skulle hen.

Og de mere dobbeltbundede: Arbejdsmanden, der skal vidne og derfor aflægge ed i 'Den offentlige Ret': "Hvad satan går der af Dem, mand? De forlanger at aflægge ed, og så møder De her med en højre hånd uden tommelfinger!" Myndighedstonen og den manglende sikkerhed på arbejdspladsen ramt i ét hug. En vittighedstegning

og -tekst, der minder om underfundigheden hos langt senere Ekstrablad-tegnere som Hans Qvist og Franz Füchsel. De svæver lettere gennem landskabet, men teknikken er ofte den samme.

KVINDEBESTORMEREN BRASCH

Ved juletid 1908 tegnede Eigil Petersen sin tegnerkollega Sven Brasch i Ekstrabladet. Dagen efter tegnede Sven Brasch sin tegnerkollega Eigil Petersen i Ekstrabladet. Avisen var sin egen lille verden, som læserne kunne føle sig som en del af. Også København var en lille verden, hvor man hyggede sig eller sloges som i de fleste familier. Og Ekstrabladet blev pløjet, diskuteret, grinet over og skældt hæder og ære fra. Oplaget lå omkring 40.000 det år.

Kollega Sven Brasch var 22 år, da han tegnede sine første tegninger i Ekstrabladet. Han blev ved bladet i godt tre år. En elegantier og kvindebestormer, som siden udfoldede sit virtuose talent som plakatkunstner, berømmet for utallige film- og teaterplakater, især myndeslanke damer i mange fortryllende versioner.

I Ekstrabladet blev det til talrige karikaturer. En enkelt gang også en ægte Ekstrablad-joke, et led i den løbende og spontane latterliggørelse af den moderne kunsts sære udfoldelser. 19. november 1908 viste avisen under overskriften 'Vore kunst-udstillinger' en tom firkant. Signeret SB. Den ledsagende tekst meddelte, at det drejede sig om udstillingens nr. 63 med titlen 'Lys sommernat ved Skagen 1901' og prisen: 100 kr. Frejlif Olsen skrev en ledsagende tekst, der langt og pludrende udmaler, hvordan Brasch var dukket op med 'kunstværket' på redaktionen sammen med en flok venner, der under grin og hyl overværede aflevering og modtagelse. Frejlif forudskikker rasende telefonopringninger fra læserne, når avisen er kommet på gaden: "Gud, hvor er det dog flabet og uforskammet!", men "Nu spørger jeg dem, der vil telefonere til ekspeditionen: Skulle vi lade et billede, der har sådan en forhistorie gå i papirkurven? Det manglede blot!"

***Axel** Nygaard (1877-1953) tegnede gennem fire år til Ekstrabladet, indtil han i 1908 flyttede til Politiken. En række af hans Ekstrablad-tegninger til den faste serie 'Kjøbenhavnerliv' - med undertekster af Frejlif Olsen - blev samlet i en bog med samme titel i 1906.*

ALBERTI-JÆGEREN NYGAARD

"En god karikatur skal være en fornærmelse," sagde Edvard Brandes.

Det lod tegneren Axel Nygaard sig ikke sige to gange. I løbet af de få år, han var knyttet til Ekstrabladet, tegnede han op mod et halvt hundrede ætsende karikaturer af P.A. Alberti, justitsministeren, som iklædt partiet Venstres demokratiske kåbe hørte til det stolte hold af folkets mænd, der omsider fik magten efter systemskiftet i 1901. Alberti, sparekassedirektøren, som under dække af omsorg for husmænds og bønders økonomiske trivsel røvrendte både regering, parti, småsparere og vælgere ved systematiske bedragerier til op mod 16 mio kr. (i datidspenge!). Forfatteren Henrik Pontoppidan kaldte ham "dette lands værste kæltring".

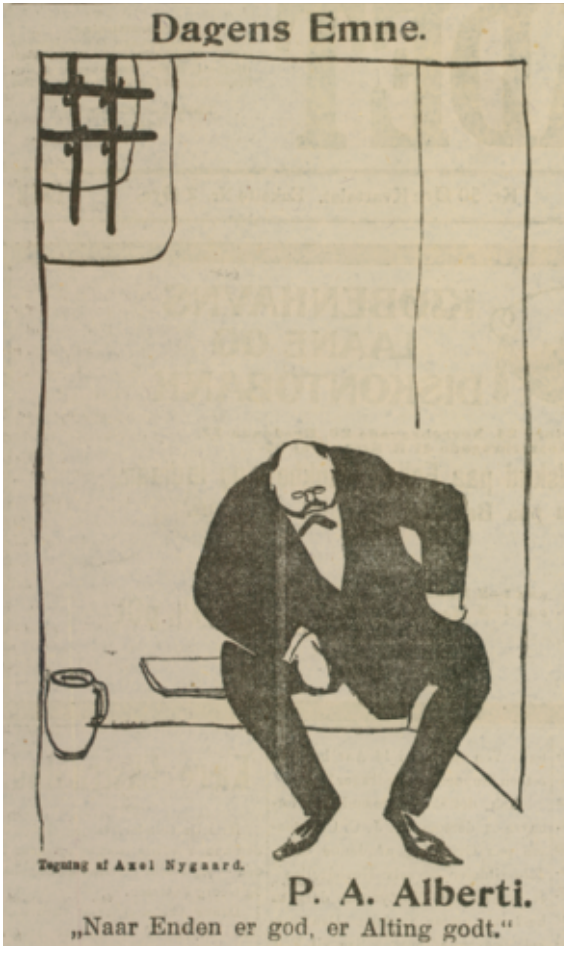

***Axel** Nygaards tegning af den fængslede P.A. Alberti i cellen i Domhuset på Nytorv. Underteksten er Frejlif Olsens værk. Tegningen var i Ekstrabladet 10. september 1908.*

Alberti var en guddommelig skydeskive for en karikaturtegner, stor på alle leder (120 kg), arrogant, selvsikker, evigt provokerende i holdning, mimik og gestus. Parat til at nedlægge hvem som helst, der stod i vejen for ham, med en håndbevægelse og et blik. Unge Nygaard greb fat i kraven på Alberti allerede gennem det par år, han inden sin debut på Ekstrabladet i 1906 spurtede omkring på blade, der udmærkede sig ved en endnu skrappere og mere blodtørstig profil end Frejlif Olsens avis. På Ekstrabladet fortsatte hans jagt på Alberti. Jagten kulminerede med en tegning i Ekstrabladet 10. september 1908, to dage efter Albertis fængsling. Alberti i sin celle iført kjole og hvidt. En mand, som har fået noget at tænke over.

Skæbnens ironi anbragte i øvrigt Alberti et sært sted i hans sidste leveår omkring 1930: Et pensionat i Vestergade 26. Politikens Forlags nuværende adresse, naboejendom til nr. 28, der fra 1912 til 1919 husede Ekstrabladets redaktion.

Med Alberti-karikaturerne løb Axel Nygaards uforskammede, satiriske pen tør. Eller nye veje lokkede ham. Måske især det sidste. Han skiftede fra Ekstrabladet til Politiken. Som H.P. Rohde – Ekstrabladets senere kunstkritiker – skriver i sin bog om Nygaard: "Hans økonomi betryggedes ved tilknytningen til Politiken. Henrik Cavling var en anden end Frejlif Olsen, som Politiken var forskellig fra Ekstrabladet. Politiken skulle vinde borger-

skabet, ikke støde det fra sig ved ondsindede karikaturer. Politiken havde brug for den charmerende idyl."

Efter den tid rendyrker Axel Nygaard den enkle, lette stil, han så småt var begyndt på i Ekstrabladet. Og som siden skabte ham et stort publikum. Via Politiken og mange bogillustrationer. Venlige, dansende vignetter, yndefulde stregtegninger fra det klassiske København, kvinder, katte, fugle, mennesker gennem land og by, til fods eller på cykel. Alt set med stilfærdig ironi.

Måske var han også træt af ræset på Ekstrabladet, hårdt og dårligt betalt. Måske træt i det hele taget. Eller doven? Eller utrolig flittig, men bare langsom? Meldingerne er forskellige. Frejlif Olsen sled gang på gang med at vriste tegningerne fra ham. I 1906 samlede de en række tegninger til en fælles bog, 'Kjøbenhavnerliv'. "Kære Nygaard," skriver Frejlif. "Kom nu! Jeg venter med sikkerhed nogle tegninger fra Dem i morgen… Nu må det virkelig være alvor." Og da der ikke sker en pind, rykker han i nyt brev: "Kære Nygaard. Nu MÅ jeg have nogle 'Kjøbenhavnerliv', ellers kan vi ikke få bogen gjort færdig inden jul. – Lad mig vide, dersom De ikke KAN lave flere tegninger, i så fald bliver jeg jo nødt til at lade en anden mand tegne resten…"

Truslen hjalp. Tegningerne kom, og bogen udkom. Andre gange truede Frejlif forgæves. Eller måske var det Axel Nygaards bror, der mistede tålmodigheden. Georg Nygaard, Ekstrabladets redaktionssekretær. 18. april 1908 udkom avisen med en bar, hvid plet. Nedenunder står: "Her skulle have stået en tegning af Axel Nygaard." Så kunne han tygge på den. Knap en måned senere, 14. maj, fyldte Nygaard 30 år. I en fødselsdagsartikel underskrevet Rudolf Rask, et af

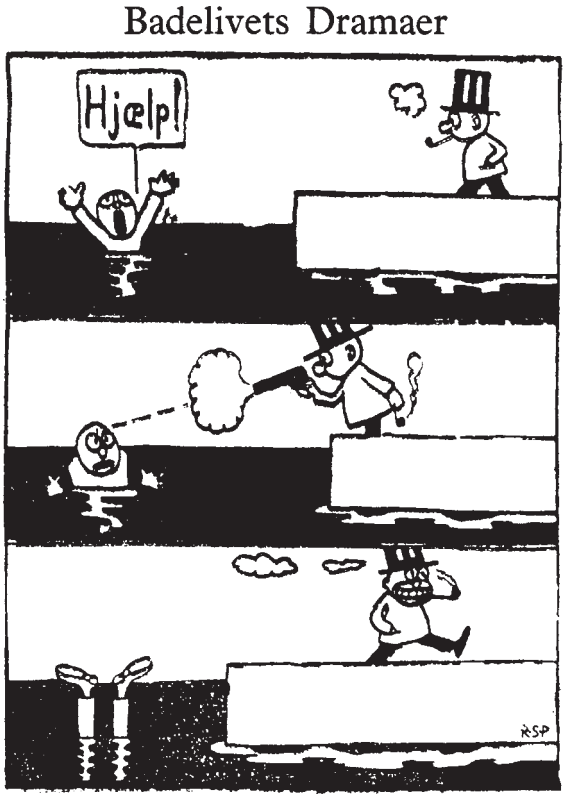

En hjælpsom Herre!

__Storm P__ gik aldrig af vejen for grum og sort humor. 26. september 1912 denne kontante skildring af 'Badelivets dramaer'.

Frejlifs utallige psudonymer, stod: "Sådan et menneske er mig en evig gåde, og det kan ikke nytte, jeg spørger ham selv, for så lukker han sine pjerrotlæber op og måber med sine bedårende øjne og ser på mig med en tåbes ansigt, der skjuler fjorten lyslevende djævleunger i sine grinebiderfurer."

STORM P PÅ EKSTRABLADET

I foråret 1987 tog Ekstra Bladet det store spring og begyndte at udkomme om søndagen. Efter årelange overvejelser. Ville man komme til at genere Politiken Søndag? Hvordan ville det gå over for B.T., der kastede sig ud i samme projekt? Var der så mange

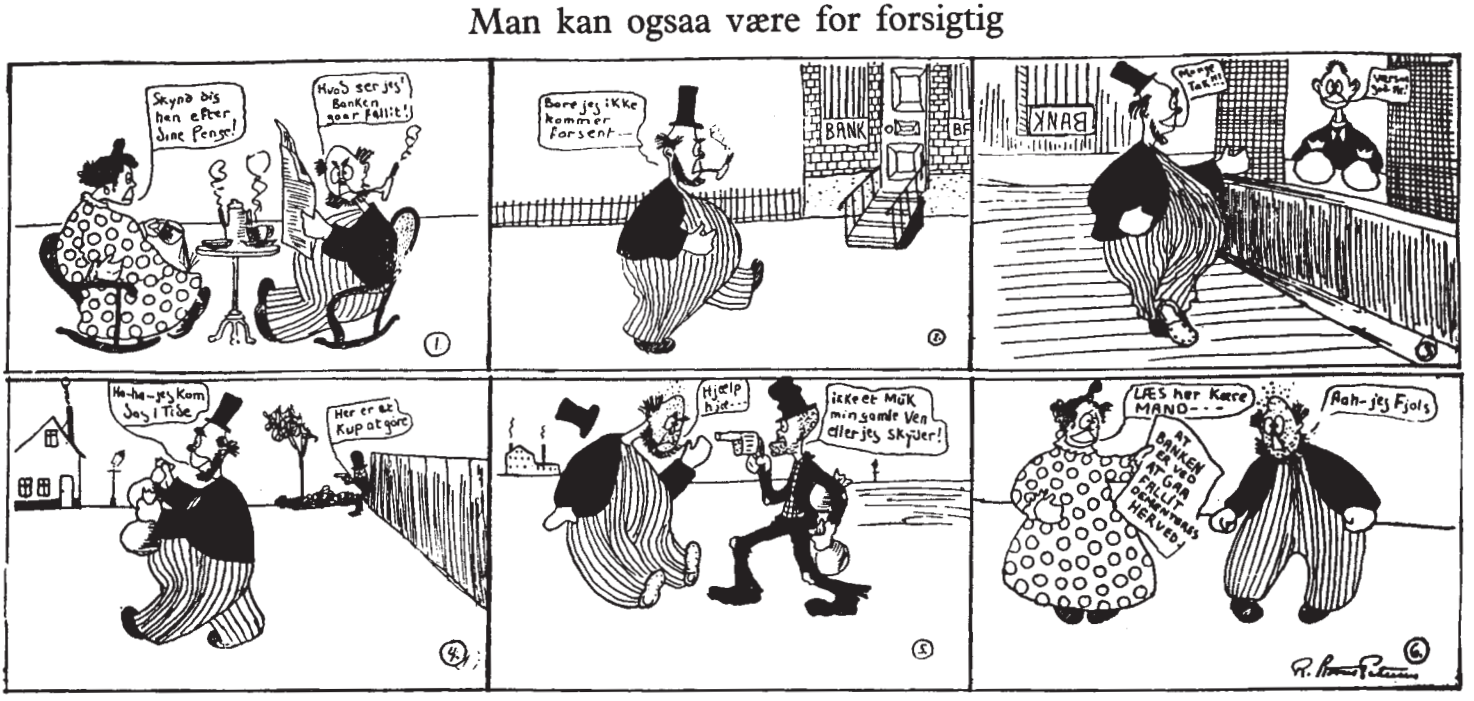

***Storm P** var ny mand på Ekstrabladet, tegneserier var en næsten ny model for ham, talebobler var noget helt nyt. Storm debuterede i Ekstrabladets søndagsudgave 'Lurifax' sommeren 1906. Serien om det uheldige ægtepar og deres opsparing var Storms allerførste tegning i hverdagsavisen. Dateret 28. oktober 1906.*

læsere, som man regnede med? Det var der. Men det er en anden historie, som vi skal vende tilbage til.

Eksperimentet var forsøgt én gang før. Det var endda mere end et eksperiment. Fra 1905 til og med 1911 udkom Ekstrabladet alle ugens syv dage. Men i 1906 forsøgte man sig med noget helt specielt: En søndags-særudgave i farver, udelukkende med underholdende stof. Den fik titlen 'Lurifax' og var på gaden i sommermånederne. Det var – som det fremgår af bestyrelsens mødereferat – Henrik Cavlings idé: 'At udgive et farvetrykt ugeblad, væsentlig knyttet til Ekstrabladet.' Der var fart over feltet, for det handlede om at konkurrere med et andet nyt ugeblad, der skulle starte 1. juli. Beslutningen blev truffet på et møde 11. juni. 'Lurifax' udkom fra og med 22. juni. Men gik ind efter otte numre. Læserne var for få. Eksperimentet for dyrt.

En af de tegnere, Frejlif Olsen sendte på banen i 'Lurifax', var Robert Storm Petersen – Storm P som han med tiden kom til at underskrive sig og hedde i folkemunde. Frejlif Olsen havde set den 24-årige slagtersøn udfolde sig som tegner forskellige steder, blandt andet i vittighedsbladet 'Jakel' og i 'Politivennen', som var Kjøbenhavns Politi Forenings blad. Et blad, Frejlif Olsen var levende interesseret i – det gav inspiration til behandlingen af kriminalstoffet i Ekstrabladet.

Frejlif Olsen må have kendt til Storm P i andre forbindelser. F.eks. figurerer navnet Robert Storm Petersen jævnligt i Ekstrabladet i de første måneder af bladets levetid i 1904. Nemlig på listerne over medvirkende i forestillinger på Casino Teatret i Amaliegade. Allerede i premierenummeret 12. februar kan man læse, at han var på scenen i Shakespeares 'Trold kan tæmmes'. Storm

havde skuespillerambitioner. Da Frejlif Olsen fik ham til Ekstrabladet, var han netop kommet hjem fra Paris, hvor han havde tilbragt nogle uger på et skuespiller-legat. Uger, der mere gik med at se på kunst og male billeder end gå i teatret. Samtidig med at han nu begyndte på Ekstrabladet, rendte han rundt i Nordisk Films studier i Valby og forsøgte sig i biroller. De forskellige talenter måtte afprøves. På Ekstrabladet fik man flere af dem at føle. Han kunne snakke redaktionen sønder og sammen på det mest underholdende.

Storms første tegning i Ekstrabladets 'Lurifax' havde titlen 'Musikliv i Snoldelev', og med den er vi på en Storm P'sk hjemmebane, genkendelig frem til i dag. Tegningen er kimen til hans 'Sangforeningen Morgenrøden', kær og elsket shortstory gennem generationer, især læst af Ebbe Rode i radio og foreninger. En flok småfordrukne musikere bankes på plads af kapelmesteren: "Mine herrer! Det vil være upassende at trække øl op under udførelsen af et stykke af den udødelige Wagner!"… Et motiv Storm P vender og drejer ved senere lejligheder, musikerne bliver til korsangere, Wagner forsvinder ud til højre, og der er sangsoloen, som ikke må forstyrres af bloppet fra proppen, der ryger af (bajerne havde korkprop dengang).

Hans allerførste tegning i hverdags-Ekstrabladet er en tegneserie med talebobler i oktober 1906. Striben handler om en mand, der læser i avisen, at banken er ved at gå fallit, styrter hen og hæver sine penge, bliver udsat for et hold up på vej hjem, frastjålet formuen og kommer hjem til konen, der vifter med en ny avis, der dementerer bankens fallit. Nedtur for staklen.

Omkring 1910 blev skæg og ballade-tegningerne rangeret ud på et sidespor i Storm P's Ekstrablad-virksomhed gennem nogle år. Hans tegninger blev samfundskritiske og socialrealistiske, oplagt præget af de ønsker, Frejlif Olsen har haft om at bruge illustrationer sammen med sine egne aggressive tekster. Storm P tegnede fordrukne ægtemænd og fedtede, hykleriske præster. Eller forarmede, enlige mødre med sultne børn, helst begge dele på en gang – som i tegningen, der har denne undertekst: "Ak, hr. pastor, De kan tro, det er rigtig slemt at bo her i kælderen – her er så fugtigt for børnene, så de bliver brystsyge…" Pastoren: "Ja, De har ret, min brave kone, men det må jo være Dem en stor trøst, at så længe De bor i kælderen, er der ingen fare for, at de kære børn falder ud af vinduet." Eller den med to sultne unger, der kikker misundeligt, mens en venlig dame fodrer fuglene – en tegning bragt i avisen juleaften 1912.

DEN MUNTRE ANARKIST

Storm P indgik som andre af bladets tegnere i arbejdet med serier som 'Kjøbenhavnerliv' eller 'Danmarks dejligst Vang og Vænge'. Grumme tegninger, som han signerede 'Rudolf Harder' i stedet for det RSP., som han ellers brugte, når han ikke brugte fuldt navn. Måske fordi han følte sig lidt på fremmed grund? Teksterne var underskrevet 'Frederik Th. Ond', endnu et Frejlif-pseudonym.

Der har senere været gjort et nummer ud af denne 'sociale' periode i Storm P's kunst. Men det er et spørgsmål, hvor dybt indignationen rakte. Storm kan have hylet med de ulve, han færdedes blandt. Den mere muntre og mindre forpligtende satire vender hurtigt tilbage i hans Ekstrabladtegninger. Bumserne og de fede direktører er stadig med, men i venligere udgave. Storm P var nok anarkist. Men mere humoristisk end politisk

***Det** danske fodbold-publikum var ikke udpræget roligans, hvis man skal tro Storm P. Han tegnede flittigt til avisens udførlige referater under englænderkampen i Idrætsparken maj 1913.*

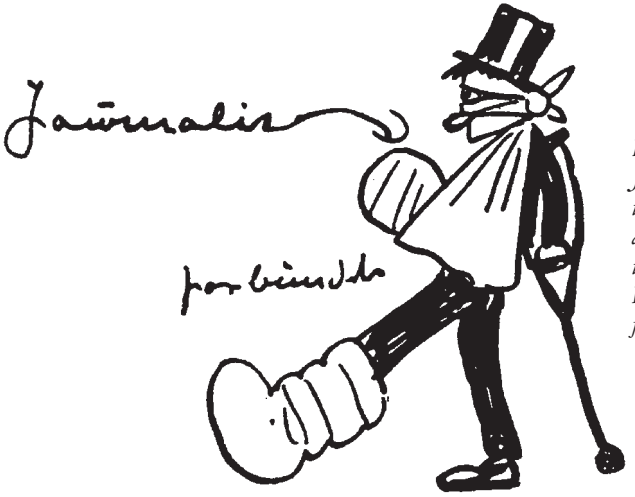

I vinteren 1914 bad Journalistforbundet sine tegnende medlemmer om at komme med forslag til et logo for forbundet. Dette var Storm P's forslag.

anarkist. Nye skydeskiver kommer til på felter, der næppe fik præster og industribaroner til at sove dårligt om natten. Sporten for eksempel:

11. juli 1910 kommenterede Storm P og Frejlif Olsen en boksekamp mellem Holger Hansen og den sorte amerikaner Bobby Dobbs med følgende tekst: "Kampen mellem Holger Hansen og Bobby Dobbs var meget interessant. I løbet af fire minutter blev Hansen slået halvt ihjel. Der udvistes absolut ingen råhed under kampen, ved hvis afslutning den overvundne førtes til Kommunehospitalet."

Storm blandede også frimodigt reklame og journalistik i sine tegninger. På samme måde som hans skrivende kolleger, journalisterne Magnussen og Sarauw, der slog på tromme i spalterne for deres egne teaterstykker (Se s. 31). Uden hæmninger. Og uden indvendinger fra Frejlif Olsen. Storm P tegnede sig selv ind i reklamer og annoncer for de mest forskellige produkter. Russiske cigaretter, Richs kaffe ('Det er Richs, der drik's'), schweizerost, hvad som helst. Eller han anbragte sig selv i vittighedstegningerne: Står på en kunstudstilling, kikker på et billede og siger til sidemanden:

- Dette er sgu kunst – hva'?

Den anden: - Ja, man skulle næsten tro, at Storm-Petersen havde lavet det!

Storm: - Nåh, så dårligt er det heller ikke!

Selvpromovering – heller ikke den koket selvironiske – er ikke noget, journalister i vore dage har opfundet.

***Ovenpå** de mange julesjusser/er det godt at få en ægte russer'. Serien 'Kjøbenhavnerliv' rummede lidt af hvert. Også reklamer. Storm P har sikkert fået et par æsker gratis Bogdanoff-cigaretter oven i tegnerlønnen. Tegningen er fra 14. december 1912.*

De rigtig sorte satirer dukkede ind imellem op igen – hvis det var det, der var brug for eller faldt Storm ind. Alt kunne vendes på hovedet. Også journalistik og journalister: Da Journalistforbundet i 1914 bad ham – på linje med andre bladtegnere – om forslag til et bomærke for forbundet, tegnede han en kvæstet, forslået journalist, indviklet i bandager. En 'journalist – forbundet'.

I 1916 forlod han Ekstrabladet til fordel for det nystartede B.T., men vendte tilbage for nogle kortere bemærkninger i 1920. Sammenlagt havde han da tumlet sig i Ekstrabladet i ti år.

SIKKE NOGET SKIDT

"Hva' fa'en vil De?" sagde Frejlif Olsen, da den 18-årige Vesterbro-fyr Anton Hansen stod på hans kontor en dag i oktober 1910.

Anton Hansen sagde, at han havde lavet nogle tegninger til Ekstrabladet. Frejlif Olsen tog tegningerne ud af hånden på ham, kikkede på dem og sagde: "Puh, sikke noget skidt, men lad dem ligge, jeg har ikke mere tid."

Så var den åbenbart ikke længere. Men jo. Nogle dage efter stirrede Anton Hansen vantro på Ekstrabladets forside. En af hans tegninger var på. Nederst i højre hjørne. Det sted, Frejlif et stykke tid derefter gav ham som fast holdeplads i avisen. Det var en tegning med titlen 'Kunstnerliv'. Den forestiller en mismodig kunstner, der sidder på gulvet mellem alle sine usolgte malerier.

Frejlif Olsen brød spontant ud i en præsentation af den unge kunstner og hans tegning. Præsentationen er værd at referere i sin helhed som vidnesbyrd om, at Frejlif Olsen kunne være andet end rasende, hidsig, ironisk, spydig og ondskabsfuld. Han kunne boble over af begejstring.

***Anton** Hansens allerførste trykte tegning bragt i Ekstrabladet 17.10.1910 på forsiden. Underteksten forfattet af Frejlif Olsen lyder: "Det er sgu slet ikke så galt at være kunstner i Danmark – man får da i hvert fald lov til at beholde sine billeder selv."*

Han skrev:

"Hvem er Anton Hansen?

En ny tegner! En ung fattig mand – vi går ud fra, at han er fattig – ellers ville han vel ikke være tegner! – men altså: en ung, fattig og talentfuld mand, om hvem vi på stående fod formoder, at han en skøn dag skyder frem på kunstens himmel som et strålende meteor (er det ikke sådan, det hedder?) og bliver et navn, der dag efter dag vil figurere i bladenes spalter. Den unge talentfulde tegner Anton Hansen – indtil det en skønne dag ender med, at der bare står: Professor A. Hansen!

Men Gud være lovet: Endnu er Anton Hansen bare en fattig, ung kunstner, der ikke stråler af andet end talent og bitterhed. Og han præsenterer os sin første tegning, hvor den meget ældre, men immervæk fattige kunstner mumler i sit billige

*"**Han** ser på mig med en tåbes ansigt, der skjuler fjorten lyslevende djævleunger i sine grinebiderfurer", skrev Frejlif Olsen om tegneren Axel Nygaard. Nygaard tegnede sig selv i 1907. Det har formodentlig været en joke for ham at få portrættet til at ligne Georg Brandes.*

skæg: "Det er sgu ikke så galt at være kunstner i Danmark – man får da i hvert fald lov at beholde sine billeder selv!"

Den unge kunstner har åbenbart gjort bitre erfaringer. Lad disse da gælde som den første præsentation af ham for Ekstrabladets læsere – han hedder altså Anton Hansen og mere ved vi ikke om ham."

En entré at få for en attenårig!

BENHÅRD KONKURRENCE

Men Anton Hansen kom snart ned på jorden. I starten blev han flittigt benyttet. Overskriften til hans tegninger hed 'Kunstner-Mappen'. Den ekspanderede til at blive satire over alt muligt, især bladets yndlingsaversion: Præsterne. Men så var det, som om Frejlif Olsens interesse kølnedes. Især hans begejstring for Anton Hansens selvgjorte ledsage-tekster. – "Frejlif Olsen blev træt af min evige filosoferen over kunstnere og livet inden for åndsverdenen, som jeg heller ikke kendte alt for meget til," skriver Anton Hansen i sine erindringer. "Mine egne tekster var helt forsvundne, Frejlif benyttede kun mine tegninger som påskud til hans egne spydige bemærkninger."

Anton Hansens store tid som skarp socialrealistisk, politisk tegner kommer flere år senere. Vi skal møde ham igen i denne Ekstrablad-krønike. I årene op til 1. verdenskrig kom han – så purung han var i forhold til tegner-kollegerne – til at mærke den benhårde konkurrence på Ekstrabladet. Bladet var en veritabel tumleplads for tegnere. Listen er alenlang – foruden de allerede nævnte: Viggo Afzelius, Frederik Andersen, Carl Jensen, Sophus Jürgensen, Jais Nielsen, Frederik Andersen og Clemmen Clemmensen. Frejlif

Olsen havde en uhelbredelig trang til at eksperimentere og hente nye folk ind til afprøvning. Anton Hansen var en af de yngste. Det gjaldt om at hænge på, tage kampen op og forsøge sig med nye stofområder. Redaktionssekretæren Georg Nygaard, som var vild med det gamle København, sendte ham ud for at tegne huse og miljøer. Det gjorde han så. Samtidig med at han for at holde skindet på næsen arbejdede ved siden af som teatermaler på Det Kgl. Teater.

Dobbeltjobbede. På teatret i dagtimerne, ud om aftenen for at trampe byen rundt til fods og tegne skitser i gaslygternes skær, sidde hjemme om natten og gøre tegningerne færdige og aflevere dem om morgenen på redaktionen, inden han gik på teatret. Det blev for meget. En dag spurgte han Frejlif Olsen, om denne ikke mente, han burde holde op på teatret og helt hellige sig bladet.

"Er De gal, der er ikke noget så usikkert som avisarbejde," svarede Frejlif. "Selvom journalistik kan føre til de forunderligste ting, så fører den sjældent ind på vrangsiden af et teater. Er det da ikke sjovt at se tidens helte i lange underbukser og heltinderne i uldklokke og papillotter?"

Anton Hansen valgte bladet. Reumert i underhylere og Clara Pontoppidan med papillotter måtte klare sig uden ham. På bladet skød han sig ind på nye stofområder, allierede sig med travmedarbejderen Riegels og tegnede heste til hans reportager, og med kriminalreporteren Oscar Petersen om at tegne fra retssalene. Han overlevede. 1 kr. eller 1,50 for en tegning. Det var til at leve med. Og af. Men dog ikke bedre, end at "min daglige tilværelse var afhængig af mors arbejde i vaskekældrene", som han skriver.

Andre bladtegnere har næppe haft voldsomt bedre vilkår. Måske bortset fra Storm P, der var her, der og alle vegne og havde et sikkert instinkt for tegneriets kommercielle muligheder. Anton Hansen prøvede på et tidspunkt at komme til supplere sine indtægter ved også at tegne til Politiken. Men Henrik Cavling svarede ham, at han var for voldsom og særpræget i sine tegninger. "Et blad må tage hensyn til det brede publikum," sagde Cavling til ham. "Det betaler sig ikke at lange ud efter det med knytnæver… Originalitet er en fornærmelse mod læsernes vaneglæde."

Frejlif Olsen kunne, når det stak ham, være lige så pragmatisk. Anton Hansen blev en dag opsøgt af en ældre kvinde, der lige havde købt sig et par billige sko hos Hector på Strøget. Sålerne var løse og gennemvåde. De var af pap. Damen havde prøvet at få dem byttet, men forretningen sagde, man ikke garanterede for så billige sko.

Det gjorde Anton Hansen vred. Han gik ind til Frejlif og sagde, at han syntes, man skulle skrive om den forretning.

"Barn, De bliver nok klogere, når De har talt med forretningsfører Jespersen," sagde Frejlif. "Han er øm over for sine annoncører, og Hector har en enspaltet annonce på hver dag. Tror De, man kan være medfølende idealist ganske gratis."

Var der nogen, der vidste, at det kostede at være idealist, så var det sådan set Frejlif Olsen. Men der var altså ikke altid råd til det. Forretningsfører Carl Jespersen – senere direktør – vogtede pengekassen. Og – som pressehistorikeren Svend Thorsen skriver: 'Frejlif Olsens drøm var egentlig en avis på fire sider og uden annoncer, kun et organ for ukunstlet mennesketale."

***Storm P's** Ekstrablad-plakat med husfaren, der læser højt for hele familien, er formentlig tegnet, kort efter at Ekstrabladet og Politiken var flyttet til Rådhuspladsen. Pressemuseet, Odense.*

1912

DE DROG MOD VEST

HEN AD STRØGET

København begynder ved Kgs. Nytorv og ender ved Rådhuspladsen. Eller omvendt. Resten, det er udenfor.

Det er med København som med de fleste danske provinsbyer. Man når hurtigt ind til dér, hvor gågaden begynder, byens pulsåre, dér hvor bilen ikke må være med længere. Gågaden er til mennesker. Stedet hvor man, så længe man gider, kan se til højre, se til venstre, op i luften, ned i fliserne. Se på hinanden, stå stille. Alt det, man ikke må bag rattet i bilen.

Derinde på Strøget bliver København til en lille sammentrukket by, man er som på Sierpa'en i Sevilla, Kärntner Strasse i Wien. Eller Algade i Roskilde.

Ekstrabladets første redaktion lå i den ene ende af Strøget – dengang tæt trafikeret. Næsten ved Kgs. Nytorv, i den ende, der officielt hedder Østergade – ligesom den anden ende oprindelig er Vestergade.

Ekstrabladets redaktion. Og Politikens, ikke at forglemme. Redaktion og administration. Alt klumpet sammen på tre forhutlede etager. Tre treværelses plus det løse – lidt tagkamre – på hjørnet af den nu forsvundne Integade. En glimrende beliggenhed, for så vidt. Egnet til Henrik Cavlings og Frejlif Olsens "Skrup ned på gaden og find nogle historier!", der var brødrenes stående opfordring i vekslende formuleringer.

Man var tæt på det hele. Der var københavnere at snakke med, pumpe for nyheder og sladder. 'Skilles og mødes/Puffes og stødes', som H.C. Andersen digter i 'Østergade – poetisk betragtet'.

Men redaktionen voksede, administrationen med. Man manglede albuerum. Og der var langt hen til trykkeriet med klichéer og manuskripter. Det lå i Niels Juelsgade ved Nationalbanken, og man havde oven i købet bøvl med beboere, som brokkede sig over de larmende maskiner. Der måtte ske noget. Og det gjorde der. Forsøgene på at få luft for ekspansionen førte mod den ene adresse efter den anden – gang på gang forgæves. For småt, for dyrt, for uegnet. Men hele tiden vestpå – det var den vej, næsen vendte. København ekspanderede til alle sider, også ud i vandet, men det var vestpå, det mest klang af business, fremdrift, albuerum, mennesker, fest i gaden. Rådhuspladsen med de store nye hoteller, Palads og Bristol, Dagmarteatret, et liv med restauranter og fortovscaféer. Det nye Glyptotek, den nye Hovedbanegård. Varietéerne, Scala, teatrene på Frederiksberg Allé. Rådhuspladsen, som åbnede det gamle København mod vest. Mod "verden uden for Valby Bakke".

***Axel** Nygaard-tegning af Integade-huset kort før flytningen til Rådhuspladsen i 1912. Henrik Cavling residerede i 1.salens hjørneværelse. Frejlif Olsen på 2. sal.*

***Ekstrabladet** og Politiken bryder ikke kun op fra Integade i 1912. Siden 1907 har sætteri, trykkeri og bladudlevering, ekspedition, abonnement og annonceafdelingen befundet sig i et hus på hjørnet af Pilestræde og Citygade skråt over for Silkegade. Kun redaktionen var blevet tilbage i Integade.*

I årene 1905-11pejlede bladhuset sig vej, først til Strøgets Vimmelskaftet, hvor den fine gamle ejendom, 'Det Petersenske Jomfrukloster', over for Helligåndskirken (i dag Søstrene Greene's altmulig-butik) bød på en chance. Så et par ejendomme i blokken Nygade-Knabrostræde, altså stadigvæk Strøget. Så en ejendom på Gammeltorv. Så på kanten af det vilde vesten: Tæt ved Scala og den nuværende Palads Biograf. Her ville Centralorganisationen for Told- og Trafiketaten opføre en ejendom og tilbød udlejning af lokaler til Politiken og Ekstrabladet.

EKSTRABLADETS
Redaktion
Vestergade 28, 1. Sal
Abonnements-
og Annoncekontoret
Raadhuspladsen 37, 1. S.

***Avisens** meddelelse om flytningen i efteråret 1912 af redaktionen til Vestergade og ekspeditionen til Rådhuspladsen 37. Telefonnummeret 8511 eksisterer fortsat i dag i Politikens hovednummer 33118511.*

RÅDHUSPLADSEN EROBRES

Man havnede omsider dér, hvor det blev alvor. På Rådhuspladsen. Et aktieselskab ved navn Ferrum – det klinger af noget med jern og holdbarhed – havde opført en femetages forretningsejendom, først i Vestervoldgade i 1905 og så ved siden af, omkring hjørnet til Vestergade i 1907. Det hele til salg for 1,5 mio kr. Bare en tiendedel af, hvad Alberti lige havde snydt staten og sparekassekunderne for. Men alligevel. Mange penge.

En ordentlig mundfuld i forhold til det ydmyge bladhus i Integade. Men ydmyghed lå ikke til brødrene Cavling og Olsen. Henrik Cavling brød ud i ren ekstase: Han fablede om "at tage Rådhuspladsen i vor besiddelse" og "for vore fødder se alle byens sporvognslinjer løbe sammen som et symbol på, at på Rådhuspladsen brydes alle den moderne hovedstads strømninger. Jo, det kan blive en adresse, der anstår sig for et moderne blad, der nu skal bo ved indgangen til den gamle by, vi alle elsker, men med blikket vendt ud mod det nye, som gror op og bringer fremtiden med sig." Ingen smalle steder. Hans blad skulle erobre verden. Det er som at høre redaktøren i Holger Drachmanns roman 'Forskrevet' råbe: "Fremtiden tilhører bladlitteraturen!"

Frejlif Olsen skrev ikke en lyd om flytningen. Ikke i avisen i hvert fald. Ekstrabladet havde kun en meddelelse, der fortalte, hvor man nu kunne henvende sig. Han blandede sig heller ikke i det store spil om byggeri og flytning. Tværtimod. Strategi og planlægning af den art var ikke ham. Han er formodentlig den mest utaktiske, upraktiske, ustrategisk tænkende chefredaktør i bladhusets historie. Livet for ham var at skrive og skrive, mene og mene. Om alt mellem himmel og jord. Ud fra humane, moralske værdinormer. Og på basis af en kolossal viden – bare ikke om regnskaber og finansielle spilleregler. Han kunne godt gå i krig med finanslov og kommunale budgetter i sine trestjernede ledere. Men kun på det hurtige, journalistiske, indignerede plan, når han vejrede lumpent magtmisbrug.

I hele perioden fra midten af 1907 til flytningen i 1912 deltager han stort set ikke i bestyrelsens møder, hvor de store beslutninger træffes. Han er blevet medlem af A/S Dagbladet

Politikens bestyrelse i efteråret 1906. Men allerede 31. marts 1908 lyder referatet fra et bestyrelsesmøde: "Formanden bemærkede, at han i anledning af, at Frejlif Olsen vedvarende ikke havde indfundet sig til bestyrelsens møder, havde spurgt ham om grunden hertil, og at hr. Frejlif Olsen dertil havde udtalt, at han syntes, at han ikke var til nogen nytte i bestyrelsen, og at han derfor helst var fri for at deltage i møderne."

En måned efter bliver en aktiepost ledig, og bestyrelsen tilbyder den til Frejlif Olsen. Nej tak, meddeler han. Aktierne går så til et andet medlem af bestyrelsen, Ove Rode, Politikens politiske redaktør, den senere indenrigsminister.

I ØHLENSCHLÆGERS DIGTERHUS

Flytningen beskrives som noget af et gedemarked. Det gamle kontorskrammel fra Integade på trækvogne gennem Strøget! Som at se Kim Larsen og Gasolin' mange år efter trække deres hjemmesnedkererede musikgrej fra Christianshavn til øvelokalet i Farvergade.

I det nye hus på Rådhuspladsen måtte man nøjes med lidt af hvert i starten. Også lokalemæssigt. En stor del af den vældige bygning var lejet ud til virksomheder, der ikke uden videre kunne siges op. Det var heller ikke med i regnestykket. Huslejen skulle bruges til finansiering af det dyre huskøb. Landmandsbanken og Linnets kaffeforretning i stueetagen, jern-og stålfirmaet Sophus Berendsen, der fyldte godt op på etagerne. Damefrisøren, som dog snart kom ud ved lidt charme og en beskeden pengeseddel. Udlejning af forretninger og kontorlokaler kom i flere tilfælde til at vare i årevis.

Der kom senere nye til: Filmselskabet Metro Goldwyn Mayer, forsikringsselskabet Nordeuropa, Jelva Leanders Danseinstitut på 2. sal mod Vestergade, en biograf ved navn Centralteatret i Vestergade ved den nuværende foredragssal. Og mere i stueetagen: Chokoladeforretning, parfumeri, cigarhandel. Helt frem i trediverne havde en tandlæge stadig klinik på trediesal til nytte, men næppe fornøjelse, for redaktionernes medarbejdere.

Ekstrabladets plads i det nye hus? Politiken satte sig tungt på det meste. Faktisk på alt, hvad der var – bortset fra det, der var udlejet til fremmede. Det endte med, at der måtte lejes lokaler til Ekstrabladet på 1. sal i nabohuset i Vestergade 28.

Det kunne man opfatte som noget af en forvisning fra det nye, imponerende hovedkvarter. Man kan også opfatte det som en prægtig hædersbevisning. 1.salen havde nemlig eksklusiv duft af litterær tradition. Her havde Adam Øhlenschlæger boet. I næsten otte år indtil 1805. Her – i redak-

***Som** Strøget så ud i flytteåret 1912. Med hestesporvogn. Og biler på fleksibel kurs. Ikke meget er ellers ændret ved hjørnet af Strøget (Nygade) og Gammeltorv/Nytorv. Ekstrabladet og Politiken kunne være havnet i en bygning i Nygades højre side eller på Gammeltorv, men endte altså på Rådhuspladsen.*

***Dette** er angiveligt de to Ekstrablad-journalister, digteren Aage Hermann og kriminalreporteren Oscar Petersen en søndag morgen på Rådhuspladsen efter en munter nat i byen. Tidspunktet er omkring 1915. Trediemanden på deres faste byture, sportsmedarbejderen og tegneren Viggo Afzelius, må være faldet fra.*

tionssekretær Georg Nygaards lille værelse – skrev den unge poet det digt, der blev en national helligdom, digtet om guldhornene: "De higer og søger i gamle bøger…", digtet, der siden har haft plads til højre i tasken hos enhver gymnasieelev og i hovedet på hver anden, kun udkonkurreret i moderne tid af hans 'Der er et yndigt land', som fem millioner danskere kan første vers af udenad, de fleste i sikker overbevisning om, at 'Frejas sal' er hjemstedet for en fodboldklub i Randers.

Trefagsstuen mod Vestergade fik en stak medarbejdere til deling ved hjælp af en skillevæg. De kunne sole sig i bevidstheden om, at Øhlenschlæger pinsedag 1813 havde spillet Per Degn i Holbergs 'Erasmus Montanus' med Henrik Steffens som Erasmus i netop dette rum. I overværelse af H.C. Ørsted og andre senere notabiliteter.

Rimeligt kultiverede redaktionslokaler til de ambitiøse Ekstrablad-medarbejdere. Men stadig uden plads nok. Der blev brudt hul i brandmuren mellem Vestergade 28 og hovedbygningen. En jerndør og tre trin ned, så var man i Politikens redaktion. Det gav albuerum i visse situationer. Politireporteren Oscar Petersen fortæller mange år senere i personalebladet 'Indendørs Politiken' om, hvordan Frejlif Olsen i mangel af bedre foreslog ham, at han vel kunne bruge Politiken-medarbejderen I. C. Jørgensens kontor om formiddagen. Jørgensen, der var trav- og cyklesportsmedarbejder og lød kælenavnet Asfalt-Jørgensen, kom aldrig før om eftermiddagen. Det holdt kun, indtil Jørgensen, der var pertentlig, fandt en lille blækklat på sit bord, han ikke selv havde sat. Så var det ud.

Noget lignende overgik Ekstrablad-tegneren Anton Hansen. Men han nøjedes ikke med en blækklat.

Han brugte også en overgang I. C. Jørgensens kontor om formiddagen. I mangel af bedre og til Jørgensens irritation. En morgen sad der små sedler på blækhus, skriveunderlag, trækpapir og telefonbog: 'Tilhører I. C. Jørgensen'. Det syntes Anton Hansen var noget småligt fis. Han tog en flaske tusch og malede 'Tilhører I. C. Jørgensen' tværs over det hvidtede loft. En plakat på kakkelovnen med samme ordlyd. Telefonbøgerne åbnede han og hamrede dem med søm ind i reolen. Alt løsøre på skrivebordet blev forsynet med I. C.s navnetræk og limet fast til bordpladen.

Den lamslåede I. C. Jørgensen gik til chefredaktør Henrik Cavling og brokkede sig. Cavling inspicerede kontoret og sagde: "Jeg forstår egentlig ikke, hvad De beklager Dem over. Det unge menneske bestrider jo ikke, at det er Deres værelse."

INGEN TAVLE TIL FREJLIF

Ekstrabladet blev i det lille Vestergade-hus frem til 1919, da det blev revet ned, og det store hus udvidet hen over tomten. I dag fortæller en tavle på muren om huset, hvor Øhlenschlæger skrev Guldhornene, St. Hans Aftenspil og Aladdin. Ikke, at Frejlif Olsen her skrev nogle tusinde af sine mest forrygende ledere, for eksempel den, som bragte ham fire måneder i Vestre Fængsel i 1918. Det er måske også for meget forlangt.

Redaktionen flyttede. Men der var ikke mere tale om at rykke op med rode. Den blev, som Politiken, i huset på Rådhuspladsen. På den Rådhusplads, som digteren Emil Bønnelycke beskrev i et af sine poetiske anfald i 1918: "Jeg lovpriser i ekstatisk vanvid dette centrum for København, Rådhuspladsen, en højsommerdag i juli, hvor hotellernes markiser råber festligt hvide i solen, hvor den kære asfalt er blank af trafik, luften ceylonblå, og pigerne hvide fra sko til skærmhatten. Elskelige, elskelige. Rådhustårnet glimter gyldent… Jeg runder pladsen fra Vestervoldgades fliser, sluger sidste nyt fra krigsskuepladserne og ufredens og forfærdelighedens verden, studerer fotografierne i pressens vinduer… Nuet. Det, som er. Dets pris! jeg lytter til de hvide døgns disharmoniske bankende hjerte, Sidste nyt fra i dag. Østrig sulter. Irlænderne gør revolution!..."

Det var 1. verdenskrigs sidste år. Krigen var brudt ud fire år før. En krig, som Ekstrabladet gjorde med på god dansk vis – fra sit neutrale hyttefad evigt deltagende, kommenterende og berettende i detaljer. Klog på den store verdens fejltrin, skeptisk og bekymret, men mindst lige så optaget af den hjemlige andedams problemer: Økonomiens op og nedture, gullaschbaronernes gøren og laden, det muntre variétéliv og kunstens og kunstnernes indbyrdes bataljer.

En avis, der ufravendt var totalpræget af Frejlif Olsens pen. Forfatteren Tom Kristensen, jævnaldrende ven af Emil Bønnelycke, skriver i erindringsbogen 'Åbenhjertige fortielser', at Ekstrabladet var hoforgan i den kunstnergruppe, 'Valbyparnasset', som han var knyttet til i de år: "Hvor vi dog forgudede Frejlif Olsen, hans ledere, hans boganmeldelser, hans gudsforgående musikanmeldelser, hans 'Dovne Dreng'… Vi læste Ekstrabladet, som var det et ungt kunsttidsskrift."

Tegneren *Franz Sedivy var ekspert i at tegne København set fra luften. Ekstrabladet udnyttede hans ekspertise i imponerende annoncesider. Her er Købmagergade fra Højbro til Nørreport. Garneret med annoncer for lokale forretninger. Dato: 15. januar 1913*

***Den** 21-årige Carl Th. Dreyer som elev på Robert Svendsens Flyveskole i 1910. Det er ham, der står på flyet. Billedet er taget af hans senere filminstruktørkollega A.W. Sandberg, som i 1930'rne blev flittig filmskribent i Ekstrabladet.*

CARL TH. DREYER - DEN PERFIDE REPORTER

BALLONSKIPPEREN

9. september 1912 kunne man læse følgende telegram på forsiden af Ekstrabladet:

Stettin. mandag.

Ballonen 'Continental' landet i Schwerin bei Köslin Pommern klokken 9.15 lørdag aften efter ni timers fart, hvoraf 7 over Østersøen. Klokken 4 passeredes Rygen og ved syvtiden den tyske kyst ved Kolberg. Umiddelbart efter at være nået ind over land begyndte skyerne at trække sammen, og en time senere brød et forfærdeligt uvejr løs. Lynene glimtede over, omkring og under ballonen. Der var ikke andet at gøre end at lande, og i nattens mulm og mørke gennemførtes en glat landing.

Dreyer.

Den 23-årige Carl Th. Dreyer på job. Stofområde: Luftfart, et felt, han var ekspert i. Specielt, når det handlede om balloner – han var selv allerede dreven ballonskipper.

Balloner, flyvning og luftskibe var *in* i 1912. Netop i september ventede man på, at den tyske zeppeliner 'Hansa' skulle dukke op og lande på Amager. Dreyer havde ekspederet sig selv til Tyskland for at rapportere om begivenheden. Især: Ville vejret arte sig? Frejlif Olsens forsideleder samme dag som Dreyers telegram hed 'Vejret' og handlede om teknikkens forbløffende fremskridt, og hvordan man dog kunne tumle det besværlige vejr: "Over for opfindere, der mest lader hænderne synke i skødet, sigende, at nu er jo snart alt det opfundet, der kan opfindes, peger vi fortrøstningsfuldt på *vejret!* Ærede herrer, der er en vid mark for Deres anstrengelser, et mægtigt område for selv det største geni at boltre sig på!…"

Frejlif Olsens nye medarbejder, Carl Th. Dreyer, havde dyrket journalistik gennem nogle år. Ekstrabladet var ikke den første aftager af hans artikler. Han var tre år tidligere begyndt på Berlingske Tidende og skrev derefter en kort tid til dagbladet 'Riget', indtil han 1. juli 1912 blev ansat på Ekstrabladet.

Allerede samme dag var han *på* med en artikel, 'Flyvesvindel'. Ekstrablad-tonen var fundet med det samme. Artiklen handlede om, at folk blev snydt for en ordentlig flyveopvisning på 'Aerodromen' på Amager, og den sluttede sådan: "Der *måtte* komme et tidspunkt, da københavn-

Biografannonce *13. januar 1913. Nørrebros Biografteater averterer med 'Minekongen' og 'Kæresten under divanen'. I den sidste medvirker revyskuespilleren Stribolt, far til Ekstrabladets senere underholdningsmedarbejder C.W. Stribolt. Palads Teatret spiller 'Les Miserables', 'bearbejdet for det stumme teater'. Victoria Teatret lå på hjørnet af Nytorv og Frederiksberggade, hvor nu Danske Bank huserer.*

erne vil finde, at målet er fuldt. – Dette tidspunkt er kommet nu."

I de næste tre år rullede han sig ud på alle tænkelige stofområder. Mordgåder, retssager, sport, teater, kunst, cirkus. Alt, hvad der rørte sig i luften og på landjorden. Den senere verdensberømte filminstruktør kastede sig frem i spalterne med pågående reportager, lyn-interviews og sladder- og skandale-skriverier i et tonefald, der lå mil fra det dybt alvorlige og gennemtænkte filmsprog, som fra 1920'rne og frem i 50'erne indskrev hans navn i filmhistorien. 'Jeanne d'Arc', 'Vampyr', 'Vredens dag', 'Ordet'. For ikke at tale om Jesus-filmen, det kors, som den kompromisløse filmskaber var naglet til den sidste snes år af sit liv. Filmen, der aldrig blev til noget.

Ældre filmfreaks, der har hængt ved hans læber, når han i 60'erne talte på Filmmuseet eller på den nystartede filmskole på Christianshavn, må dåne over at læse hans journalistiske ungdomsbedrifter i Ekstrabladet. F.eks. de overfladiske, temmelig pinlige portrætter af kendte københavnere. Filmfolk, malere, skuespillere, forfattere, industrifolk, politikere.

De yngre filmentusiaster, der i dag baner sig vej til Filmhøjskolen i Ebeltoft via Carl Th. Dreyer Vej, må spørge sig selv, om den Dreyer, lærerne snakker så andagtsfuldt om, er den samme som Ekstrabladets respektløse, perfide skribent Dreyer i årene fra 1912 til 1916.

DEN GULE PRESSE

Carl Th. Dreyer var bare én i det rend af unge journalister, der flokkedes om Ekstrabladet og Frejlif Olsen op til 1. verdenskrig.

Bladet lokkede med albuerum til at skrive løs. Det lå åbent for skrivere, der turde gå balancegang mellem den mere forsigtige Politiken og den såkaldt 'gule' presse – et mageløst slæng af rablende, rå og uvederhæftige aviser, der plagede København i den grad, at der i efteråret 1908 blev dannet 'Foreningen mod Smudspressen'. Foreningen førte korstog mod en stribe aviser, der svælgede i sladder, insinuationer, bagvaskelse, privatlivsævl og småpornografiske noveller.

Ekstrabladet blev aldrig ramt af foreningens *commando raids*. Dertil var Frejlif Olsens status for respekteret, avisen som helhed for hæderlig i al sin rapkæftethed. Havde foreningens noble borgerjunta af læger, højskolefolk, præster og litterater set massageannoncerne i Ekstra Bladet anno 2004, havde det sortnet for deres øjne, og bladet var kommet højt på listen over udhængte. Dengang dækkede de 'gule' sig ind med kamuflerede luderannoncer som 'Brodering af

Herreveste', 'Manicure i flotte Saloner' og 'En fin lille håndrullet cigar'. Prostitutionsmarkedet blomstrede, pressemæssigt i et gråzonerod – også Politiken kunne have svært ved at finde en brugbar grimasse: Ved nytår 1914 fik et medlem af bestyrelsen, den radikale rådmand Gustav Philipsen, sin bekymring ført til protokols. Han "henledte opmærksomheden på de i Politiken under 'Korrespondance' optagne ægteskabannoncer" og henstillede, at man måtte "forhindre, at noget anstødeligt optoges."

Det "anstødelige" interesserede læserne, uanset om man nærmede sig det på listesko som den bekymrede Gustav Philipsen eller gik lige i det med hvæsset journalistblok. Carl Th. Dreyer skrev i foråret 1913 en artikelserie, en 'feuilleton', med titlen 'Lastens huler – billeder fra det mørkeste København'. Overskrifterne lød blandt andet 'Dansesalonen Fuglen', 'Logihuset 5-øren', 'Den mystiske villa i Rungsted' eller 'Spillebulen på Gasværksvej'.

'Den mystiske villa i Rungsted' har nok skuffet nogle læsere. Artiklen handler ikke om et luksusbordel eller en spillebule. Men om en villa på Strandvejen, hvor en bande forfattere havde lukket sig inde for at forberede en af sommerens revyer.

De øvrige artikler er derimod dyk ned i obskure københavnske halv- og helkriminelle foretagender. Dreyer har allieret sig med politifolk i civil for at komme ind i miljøet. Eller – da han vil i 'Spillebulen på Gasværksvej' – med en af politiets stikkere, en kommunelærer, der har stikkerjobbet som hobby. Manden er besat af Sherlock Holmes. Spillebulen finder de frem til via dansesalonen 'Flora' på Vesterbrogade, hvor smarte 'Jøde-Viggo' er manden, der kontaktes og overbevises om, at det er OK at føre dem videre til baghuset på Gasværksvej, stuen th, hvor en falleret entreprenør har slået sig på spillebulebranchen. De ser en bagermester fra Horsens blive blanket af og spiller selv lidt for et syns skyld. Indtil skolelæreren pludselig bliver genkendt af en spiller, han engang har afsløret og vidnet imod:

"Han er stikker! Ud med ham!" brøler han, og så er der bank til skolelæreren. "I den almindelige forvirring forstår jeg at gøre mig usynlig," skriver Dreyer og spinder en hurtig ende på artiklen.

I dansesalonen 'Fuglen' lurer der til gengæld færre farer for Dreyer. Bortset fra at han advares mod at sætte sig i de røde plydssofaer – "De er fyldte med utøj," siger hans ledsager. Efter en malerisk beskrivelse af klientellet slutter besøget foran etablissementet:

"Lidt efter lidt tømmes gaden. Fabrikspigen driver af sted i retning af Strøget i håb om et eller andet lille indbingende natteeventyr. Men alfonsen med den brede guldkæde over maven og pigen i plydskåbe og med ringe på fingrene stiger ind i et automobil, fulgt af fabrikspigens misundelige blikke. – De to har deres på det tørre! tænker hun. Og i denne nat beslutter hun sig måske for at tage det afgørende skridt – hinsides skillelinjen."

ASTA NIELSEN – FLAD SOM ET STRYGEBRÆT

Så var der koryfæerne, der skulle latterliggøres. De kendte, de etablerede. De, der troede, de var noget. Eller de, der i al uskyldighed *var* noget, men ikke skulle komme for godt i gang.

Dreyer begyndte i januar 1913 en alenlang serie under fællestitlen 'Vor tids helte', hver gang ledsaget af tegneren Carl Jensens portrætter. Tegninger, som Carl "laver med venstre hånd om morgenen, mens

Storm P, *tydeligvis inspireret af Edvard Munch, tegnede 18. marts 1913 Asta Nielsen som illustration til en hurtig vittighed i sladderspalten: "Har De hørt, at* Duse *for at hævne sig på* Asta Nielsen*, der kalder sig 'Filmens Duse', herefter vil kalde sig 'Skuespillets Asta Nielsen'?*

han reder sig med højre," meddeler Dreyer i artiklen om filmproducenten A.W. Sandberg.

Ikke mange gik ram forbi. Heller ikke folk, som man kunne forvente, Dreyer ville behandle med professionel respekt og interesse. Stumfilmstjernen Asta Nielsen for eksempel. Helteportrættet af hende går udelukkende på den nygifte Astas udseende, som ikke falder i god jord hos Dreyer. Det hedder blandt andet:

"Asta Nielsen-Gad har virkelig nogle højst uheldige former. Lang og opløben er hun, bagtil flad som et strygebræt. Hun er fladbrystet og dertil kemisk blottet for lægge. Hun svajer som et siv for vinden… Men hvad gør Asta Nielsen-Gad? Hun optræder i halvdelen af de films, hvori hun medvirker, i stramt trikot, og da hun ikke finder tricot'en interessant længere, trækker hun i mandfolkeklæder. Hun vil *partout* – som fransk-mændene siger – demonstrere sin radmagerhed… Nu er det sagt, og jeg ved intet mere ondt at sige den talentfulde Kino-Duse. Det skulle da være, at hun vedblivende er gift med Peter Urban [Gad]. Dog! – der er visse forhold her i livet, hvor ondskab er ilde anvendt, og hvor medfølelse er bedre på sin plads."

Slut. Undertegnet 'Tommen', det pseudonym, Dreyer som regel brugte i Ekstrabladet. Ikke et ord om, hvori det "talentfulde" bestod. Asta Nielsen var på det tidspunkt den mest beundrede filmstjerne i Europa. Dreyer allerede glødende optaget af filmmediet.

I Ekstrabladet kunne Dreyer sælge sin bedstemor for en vits eller en nedrighed. Asta Nielsen får turen igen i en artikel, hvor han uden blusel opdigter citater. Nemlig hvad de to skuespillerinder Asta Nielsen og Ebba Thomsen *nok* siger om hinanden. Ebba: "Det er bare kedeligt for Asta, at hun er så skrækkelig radmager. Hendes uheldige figur ødelægger fuldkommen virkningen af hendes andre udmærkede egenskaber". Asta om Ebba: "Kun skade, at Ebba er så tyk og uformelig. Hendes uheldige figur ødelægger fuldkommen virkningen af hendes andre udmærkede egenskaber!"

WILLUMSENS HÆSLIGE HØRUP-MONUMENT

Ingen fandt nåde for Dreyers uforskammede, kluntede pen. Kort efter måtte billedhuggeren J. F. Willumsen stå model til et helte-portræt:

…"J.F. Willumsens karriere er i mange henseender mærkelig. Jeg husker tydeligt hans første malerier. Det var tarveligt udførte interiører fra slagterbutikker. De vakte kun opsigt ved deres næsten dilettantiske udførelse... Men bedst af alt mindes jeg Hørups monument i Kongens Have. Hvor kan jeg undgå at mindes dette hæslige monument! To gange om ugen er jeg af omstændighederne tvunget til at gå igennem haven. Jeg trøster mig med, at Vorherre har besluttet på denne måde at lade mig sone mine synder. Måske slipper jeg for skærsilden...

…Har Willumsen mon kendt Hørup? Spørgsmålet lader sig – heldigvis for Hørup – besvare med et afgjort nej. Da Willumsen fik til opgave at modellere Hørup, hvad gjorde så Willumsen? Han satte sig til at læse Hørups skrifter? – Nej. Han gav sig til med omhu at studere, hvad Hørups argeste modstandere har talt og skrevet om Hørup. Med lidt god vilje lykkedes det Willumsen for sin tanke at fremtrylle billedet af en ualmindelig hæslig hav-

nesjover, og dette billede formede han i leret. De kan se Hørup, således som Willumsen har tænkt sig ham, i Kongens Have, hvor han antagelig vil blive stående i mange år endnu."

Sådan får de. Den ene efter den anden. En hel pløjemark af hurtige nedsablinger. Skrevet ind imellem det mylder af reportager, anmeldelser og nyhedsartikler, Dreyer også fik fyret af.

FREJLIF LÆRTE MIG

Portrætterne var en genre, som flere medarbejdere ved Ekstrabladet dyrkede. Formodentlig kraftigt inspireret af Frejlif Olsen, der kunne være lige så strid og sarkastisk som dem, bare klogere og bedre formulerende. Og først og fremmest: Med en skarphed, der havde ærlighedens og ægthedens stempel i al deres vildskab. Dreyers uforskammetheder virker som ungdommelige hør-hvor-vi-tramper.

Nogen tid efter at Dreyer havde udfoldet sin 'Helte'-serie, kørte Frejlif Olsen en serie med den 'Mefisto'-signatur, han havde benyttet lige fra starten i 1905 (Se s. 29). Den havde i vinteren 1914 overskriften 'Således talte Mefisto' – en titel og journalistisk idé, der må have været inspireret af den tyske filosof Nietzsches epokegørende 'Also sprach Zarathustra', som netop var blevet oversat til dansk: 'Således talte Zarathustra'. Teksten var holdt parodisk i samme højstemte, mytiske tone.

Modellen var, at tegneren Eigil Petersen tegnede en kendt dansk person, hvorefter Frejlif skrev sin morderiske eller omfavnende karakteristik af offeret. Her er en stump af, hvordan lassoen fangede Aksel Jørgensen, maleren, som senere skulle blive Kunstakademiets professor og utallige unge maleres læremester:

Først skal tegneren have et svirp:

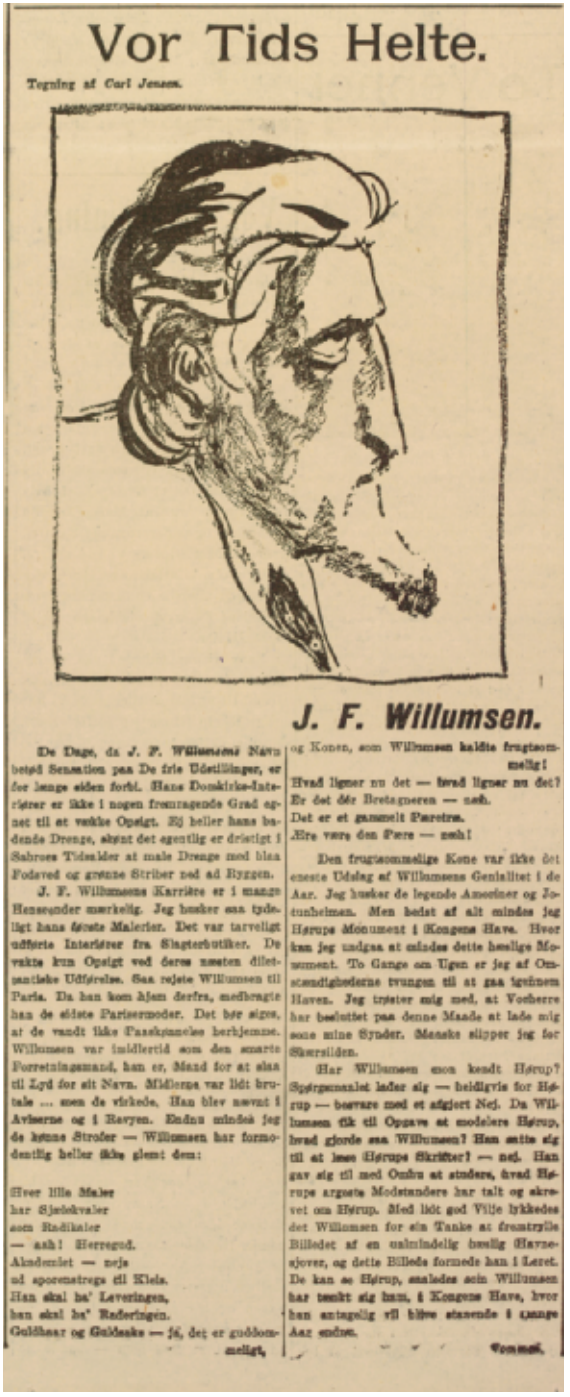

Vor Tids Helte.

Tegning af Carl Jensen.

J. F. Willumsen.

De Dage, da J. F. Willumsens Navn betød Sensation paa De frie Udstillinger, er for længe siden forbi. Hans Domkirke-Interiører er ikke i nogen fremragende Grad egnet til at vække Opsigt. Ej heller hans badende Drenge, skønt det egentlig er dristigt i Sabroes Tidsalder at male Drenge med blaa Fodsved og grønne Striber ned ad Ryggen.

J. F. Willumsens Karrière er i mange Henseender mærkelig. Jeg husker saa tydeligt hans første Malerier. Det var tarveligt udførte Interiører fra Slagterbutiker. De vakte kun Opsigt ved deres næsten dilettantiske Udførelse. Saa rejste Willumsen til Paris. Da han kom hjem derfra, medbragte han de sidste Parisermoder. Det bør siges, at de vandt ikke Paaskønnelse herhjemme. Willumsen var imidlertid som den smarte Forretningsmand, han er, Mand for at slaa til Lyd for sit Navn. Midlerne var lidt brutale ... men de virkede. Han blev nævnt i Aviserne og i Revyen. Endnu mindes jeg de kønne Strofer — Willumsen har formodentlig heller ikke glemt dem:

Hver lille Maler
har Sjælekvaler
som Radikaler
— aah! Herregud.
Akademiet — nejs
ud sporenstregs til Kleis.
Han skal ha' Leveringen,
han skal ha' Raderingen.
Guldhaar og Guldsaks — ja, det er guddommeligt,
og Konen, som Willumsen kaldte frugtsommelig!
Hvad ligner nu det — hvad ligner nu det?
Er det dér Bretagneren — næh.
Det er et gammelt Pæretræ.
Ære være den Pære — næh!

Den frugtsommelige Kone var ikke det eneste Udslag af Willumsens Genialitet i de Aar. Jeg husker de legende Amoriner og Jotunheimen. Men bedst af alt mindes jeg Hørups Monument i Kongens Have. Hvor kan jeg undgaa at mindes dette hæslige Monument. To Gange om Ugen er jeg af Omstændighederne tvungen til at gaa igennem Haven. Jeg trøster mig med, at Vocherre har besluttet paa denne Maade at lade mig sone mine Synder. Manske slipper jeg for Skærsilden.

Har Willumsen mon kendt Hørup? Spørgsmaalet lader sig — heldigvis for Hørup — besvare med et afgjort Nej. Da Willumsen fik til Opgave at modelere Hørup, hvad gjorde saa Willumsen? Han satte sig til at læse Hørups Skrifter? — nej. Han gav sig til med Ombu at studere, hvad Hørups argeste Modstandere har talt og skrevet om Hørup. Med lidt god Vilje lykkedes det Willumsen for sin Tanke at fremtrylle Billedet af en ualmindelig hæslig Havnesjover, og dette Billede formede han i Leret. De kan se Hørup, saaledes som Willumsen har tænkt sig ham, i Kongens Have, hvor han antagelig vil blive stående i mange Aar endnu.

Tommen.

***Willumsen**-portræt i serien 'Vor tids helte'. Carl Jensen tegnede og Carl Th. Dreyer - under sit faste psydonym 'Tommen' - nedgjorde hånligt kunstnerens billeder. Hørup-monumentet får et hug i flugten. Datoen er 27. marts 1913.*

"Eigil P., jeg vil kalde dig den uvisnelige! Men en løgner er du, en stimand, en Rane Jonsen, en forræder! Lovede du mig ikke kvinder? Tilsagde du mig ikke, at vi skulle drøfte skønne ansigter, begærende øjne, falske smil og indtagende gebærder? Og så gav du mig *Aksel Jørgensen*, denne malende snigmorder!… Hvad skal Mefisto med denne hæslige, der ligner en japaner fra tiden før Lille Brøndstrædes nedrivelse? Uvisnelig er du, Eigil P., men måtte du få fnat og komme under professor Ehlers hurtigkur og tjene til videnskabens fremme, du eksemiske! Amen!"

Og så går det ellers løs:

"Det ske! Præst – det er mit kald. Jeg skulle hade kvinder og præke helvedeslære, og middelalderens mørke skulle bedække alle de travle, alle dem, der kører i automobiler, og som telegraferer, og som undskylder sig for tiggere, fordi de har så travlt om dagen, men som tilbringer nætterne – de svin! – hos dovne kvinder. - Lyver jeg? Skulle jeg ikke være præst? Præst og kriger… Således talte Mefisto. Han kendte ikke Aksel Jørgensen, men elskede ham. Var han ikke også præst? Sad han ikke i de små gader og malede fattige kvinder i små huse? Var han vel vasket og barberet? Bar han slips? Var hans støvles hæle ikke skæve, og åd han mad af en pakke af avispapir og drak dovent hvidtøl til? Og var glad som en fugl på æg? Var hans hat ikke syv år gammel, og flossede hans benklæder ikke? Måtte jeg ikke elske ham?

Således erfarede jeg: De kunstforstandige, kenderne, de priste Aksel Jørgensen, de ærede hans talent! Måtte kunstkenderne forgå i deres eget snavs, disse medisterpølser, hvis føde er kataloger og støv på museumsgulve, de beskidte! Agter jeg dig, Aksel, for din kunst? Fordi du sviner lærreder til? O, ville jeg betænke mig på at putte dine lærreder i ovnen, hvis jeg frøs? Vil vi lærreder? Vi vil mennesker! Og hvilke er mennesker uden de i de små gader, de pjaltet klædte, der æder røgede sild, de, der sidder i skjorteærmer, og som ofte flytter, og som snyder for skat, fordi snaps og øl er bedre end skat? - Således elskede jeg dig, Aksel Jørgensen, skønt jeg ikke kendte dig, og ikke for latter skal Mefisto hedde den tavse. Thi han er således: Når han har talt, tier han. Således talte Mefisto, og dagen vil blive opskrevet."

MEFISTO

Dreyers og de andre unge journalisters beundring for Frejlif Olsen var grænseløs. I en selvbiografisk skitse, som Dreyer nedfældede i 1939, skriver han:

"Jeg kom til Ekstrabladet – til Frejlif Olsen, der var lige så elskelig som redaktør og menneske. Jeg beundrede ham næsegrus. Jeg bilder mig ind, at han, der selv var så blottet for enhver form for skaberi og krukkeri, må have haft en indflydelse på mig. Jeg lærte af ham at afsky forløjethed og forstillelse. Som journalist opdroges jeg i denne periode til at se det latterlige hos alle de forfattere, journalister, skuespillere, malere og billedhuggere, der hang og drev rundt på vore litterære kaféer og tillagde sig selv en uhyre betydning.

Frejlif Olsen lærte mig at skelne mellem det naturlige, det oprindelige – og det tillærte, det opstyltede. Mellem kunst og manér, mellem følelse og føleri. Hans ringeagt for skuespillere blev hos mig til ringeagt for skuespilleri i dårlig forstand. Af ham lærte jeg at stille det krav til mennesker at være naturlige og ikke spille komedie – hverken på scenen eller i livet. Han lærte mig, at det usminkede menneske er mere værd

end det, hvis sande træk gemmer sig under sminken, masken og de fordrejede træk. Endnu en ting lærte han mig, nemlig troskab mod det, man følte som sit kald."

Dertil kan man kun sige: Det var da godt. Men det er en lærdom, der først springer i øjnene, når man følger Dreyer på hans færd efter Ekstrablad-tiden.

ET BEN I FILMEN

Det mest interessante i Dreyers Ekstrablad-journalistik er selvfølgelig hans behandling af filmstoffet.

Årene op til 1. verdenskrigs udbrud var en eksplosion af kreativitet i dansk film. Biografer skød op som paddehatte i København, kom og forsvandt igen i ekspresfart. Alene i løbet af april måned 1913 blev der stiftet 15 nye filmselskaber. Pengene sad løst hos investorerne, for de tidlige danske stumfilm solgte på kraft, også i udlandet. Bankchefer og advokater, militærfolk og cirkusdirektører kastede formuer i filmprojekter, hyrede skuespillere og instruerede undertiden selv filmene.

Dreyer fulgte miljøet tæt og med stigende engagement, efterhånden som han selv involverede sig mere og mere i filmproduktion – frem til det tidspunkt i starten af 1916, hvor han sprang definitivt fra bladet over i filmverdenen. Sideløbende med sit arbejde på bladet lavede han stakke af manuskripter til korte eller længere filmforløb, letbenede eller dramatiske situationer. Ifølge filmhistorikeren Peter Schepelern skrev Dreyer mindst 22 filmmanuskripter i sine Ekstrablad-år. De fleste for Nordisk Film. Det allerførste i samarbejde med Politiken-journalisten Viggo Cavling, Henrik Cavlings søn.

Det bekymrede hverken Dreyer eller bladet, at han skrev flittigt om de film, han selv havde en finger med i. I august 1912 interviewede han producenten af 'Bryggerens datter', som han havde skrevet manuskript til. Vi får nøje beskrevet de 'halsbrækkende scener', der indgik i filmen. Skuespillerne var ifølge producenten "ikke mere henrykte, end når de kan få lov til at vise sig i nogle rigtigt dumdristige vovestykker."

Dreyer spørger, hvem der har skrevet filmen.

Producenten: "Det er en ung journalist. Det er ikke værd at nævne hans navn."

Dreyer: "Han skal altså holdes nede."

Producenten: "Ja, hold ham bare nede!"

Da Nordisk Films grundlægger og direktør Ole Olsen bliver portrætteret som en af 'Vor tids helte' i slutningen af februar 1913 er Dreyers pen for en gang skyld løbet tør for gift: "Han er en stræber! siger de misundelige. Uden at de gør sig

***Ekstrabladets** kernelæsere har næppe nogensinde været det distingverede borgerskab, som man ellers skulle tro, når man ser tegneren Christian Ulk-Jensens plakat. Pressemuseet, Odense.*

klart, at han netop ved at lægge egoismen i sit arbejde tilfører dette hele sin personlighed, sine interesser. Hvor mærkeligt, at *stræber* halvvejs er blevet et skældsord. Men hvor karakteristisk for vort lille bornerte samfund, hvor en "arbejdsdag", en kontortid sætter nøje skel mellem tiden, i hvilken der arbejdes, og tiden, i hvilken der drives. Folk, der arbejder al den tid, de er vågne, er ildesete herhjemme. *Strøbere!*"

Kort efter skriver Dreyer kontrakt med Ole Olsen om halvdagsansættelse som manuskriptforfatter og -redaktør.

Konkurrerende filmselskaber behandles derefter. Det nystartede og lige så hurtigt konkursramte Copenhagen Film Co. får dissekeret sin økonomi uden skånsel, hvad der muligvis har bidraget til "sammenbruddet af det parodiske og udueligt ledede filmselskab".

Dreyer går lige så tæt på en konflikt mellem de københavnske teatre og filmselskaberne. En veritabel krig om skuespillerne. Teatrene er trætte af film-piraternes kapring af en stribe af de bedste skuespillere, som lokkes af høje honorarer og er væk fra prøvearbejdet på teatrene i tide og utide. Teatrene forlanger en bid af skuespillernes filmgager – mindst 10% – ellers vil man forbyde dem at medvirke i filmene. Dreyer er i sine kommentarer og reportager på filmens side: "Bliver skuespillerne stillet over for et alternativ, vil de rimeligvis forlade teatret til fordel for films. Og hvor får teatrene så skuespillere fra? Medmindre filmsselskaberne forbarmer sig over teaterdirektørerne og for gode ord og betaling låner dem et par skuespillere!"

Dreyers interviews har undertiden en helt Storm P'sk jargon (Storm P var i øvrigt på det tidspunkt i sin allerflittigste periode som Ekstrabladets tegner). I november 1913 besøger Dreyer skuespiller og løjtnant Chr. Schrøder, der har fået en biografbevilling på H.C. Ørstedsvej på Frederiksberg. Interviewet begynder sådan:

"Vi aflagde i aftes en visit i løjtnant Schrøders hjem på Henrik Ibsens vej. I korridoren blev vi modtaget af løjtnanten selv og hans modbydelige buldog, som han har døbt Film.

- Bider den? spørger vi.

- Næ, ikke i aften. Men måske i morgen aften. Det afhænger af, hvad der står i 'Ekstrabladet' om dens fa'r."

Buldoggen var åbenbart from som et lam. Der

***Carl** Th. Dreyer på banegården sammen med Renée Falconetti, den 36-årige teaterskuespiller, som med indspilningen af 'Jeanne d'Arc' skabte Dreyers og sit eget internationale gennembrud i 1928. Manden ved hendes side er direktør Sophus Madsen og ved siden af Dreyer: Hertugen af Ayen.*

kom i hvert fald ingen rapporter om overfald på Dreyer.

Interviewet forløber også muntert. Underholdende og kort. Dog ikke så kort som et interview, Dreyer lavede i april 1914 med forfatteren Poul Levin om dennes skuespil 'Flugten til Amerika'. Under overskriften 'Flugten til Amerika eller flugten fra et interview' lyder det sådan:

- Er det en emigrantfilm?

- Nej.

ØRETÆVER I LUFTEN

Frejlif Olsen har været glad for Carl Th. Dreyer. 1. juli 1914 giver han ham nogle ord med på vejen. Det sker i forbindelse med, at Dreyer har bearbejdet operetten 'Mikadoen' for Det Ny Teater:

"Carl Th. Dreyer er medarbejder ved 'Ekstrabladet', og dette er den eneste grund til, at vi ikke overfalder ham. Hans bramfri og beskedne væsen er kendt i journalistkredse, og hans sølvbryllup vil til sin tid blive fejret under almindelig tilslutning fra land og by. Han er et ualmindeligt godt menneske og som journalist en sand gentleman med opladt øje for alt godt og ædelt i naturen og i mennesket. Når man ser Carl Th. Dreyer, ønsker man uvilkårligt, at man havde haft den ære at stå fadder til ham. Det er måske ikke almindelig bekendt, at med fadderpligten følger også retten til legemlige revselser, men således forholder det sig altså efter den nugældende tyendelov."

Man gætter på øretæver i luften. Kærlige øretæver formodentlig.

En måned efter bryder 1. verdenskrig ud. Dreyer er så småt på vej over i filmbranchen. En filmbranche, der er på nedtur. Og Ekstrabladet går svære tider i møde.

***Det** ser ikke særlig sommerligt ud. Men Axel Nygaards tegning bærer teksten 'Ekstrabladets dreng, Hornbæk 1907', så knægten må have været på landligger-kapring.*

*"**Hold** mund, din tossede unge, du forstyrrer jo hele huset!" vrisser Henrik Cavling til bror Frejlif. Ekstrablad-redaktørens provokerende ledere om Zahle-regeringens forsigtige kurs over for Tyskland under 1. verdenskrig gav Politiken-redaktøren mange problemer. Alfred Schmidt-tegning i Klods-Hans. Indenrigsminister Ove Rode kikker betuttet fra væggen.*

REDAKTØR I KRIGSHUMØR

EN SULTEN ULV

"Et blad skal have en mening og være præget af en mand. Et blad skal ikke blot være en avis med nyheder. Det skal være en vejleder eller en vildfører i tidens og livets, i samfundets og i åndens spørgsmål, det skal være en kampplads og en talerstol i lige så høj grad som det er en budbringer for begivenhederne ude og hjemme. Bladet skal være som manden er."

Sådan. Ikke noget under stolen. Ekstra Bladet var Frejlif Olsen. Frejlif Olsen var Ekstrabladet. For fuld udblæsning.

Det måtte man sande, da 1. verdenskrig rejste sig som en stormflod over Europa i sommeren 1914. I sine daglige ledere bed og kradsede han fra den dag, det gik løs, uberegnelig i sine angrebsvinkler, evig opbragt over menneskehedens fordærv, slugende nyheder fra udenlandske og danske aviser og telegrammer med en begærlighed som en sulten ulv. Der er ikke det hjørne af Europa, hvor han ikke er à jour med begivenhederne, Balkan, Rusland, Østrig-Ungarn, Frankrig, England. Redaktøren, som – bortset fra sin ungdoms Tysklands-rejse i 1880-erne – stort set aldrig bevægede sig længere væk fra København end Kgs. Lyngby.

De, der især fik kærligheden at føle, var regeringen og præsterne. Regeringen i den grad, at det endte med gentagne forsøg på at få Frejlif Olsen fjernet fra Ekstrabladet. Præsterne med den konsekvens, at han røg fire måneder i fængsel i krigens sidste fase.

For den radikalt ledede regering var Frejlif Olsens Ekstrablad et politisk irritationsmoment. For præsterne var Ekstrabladet en undergraver af deres veletablerede autoritet.

STOL IKKE PÅ TYSKLAND

Det tog fat for alvor torsdag 6. august 1914 – to dage efter at England havde erklæret Tyskland krig.

Dagen før, onsdag den 5. – mens folk på Rådhuspladsens fortovscaféer nød livet, og digteren Thøger Larsen lod blækket tørre til den kønneste af danske sange, 'Danmark nu blunder den lyse nat' – foregik de mest kritiske regeringsmøder, Danmark har oplevet i 1900-tallet. Måske bortset fra 9. april 1940 under 2. verdenskrig. Men 9. april var den tyske besættelse trods alt så overvældende magtfuld, at der ikke var meget at spille om.

5. august 1914 var det kompliceret. Tyskland

***Graffiti** med et ædelt formål, men næppe som anbefaling af mindreårige på arbejdsmarkedet. Plakatkunstneren er den samme Christian Ulk-Jensen som tegnede plakaten side 63. Datoen er ukendt. Tidspunktet omkring 1. verdenskrig.*

krævede ret til straks at udlægge miner i de danske farvande for at spærre englænderne ude fra Østersøen. Sagde man ja, blev man uvenner med englænderne, vores største handelspartner. Sagde man nej, måtte man regne med en tysk invasion. Regeringen valgte et Columbus-æg. Nemlig at vi selv udlagde miner. Danmark skilte de krigsførende parter ved hjælp af søminer. 492 elektrisk styrede hornminer placeret af minelæggeren 'Lossen' i to fine rækker på tværs – så Storebæltsfærgerne kunne sejle imellem dem med tungen lige i munden, men ingen af de krigsførende kunne passere.

En harsk én at sluge for en radikal regering, der i sit partiprogram havde konsekvent modstand mod militært muskelspil. Og med en forsvarsminister, P. Munch, som var den mest overbeviste antimilitarist blandt radikale.

Men på den måde markerede Danmark sin neutralitet.

Dagen efter skrev Frejlif Olsen i sin leder, at man som en lille stat ikke skulle tro, man var noget. At "neutralitetskrænkelser over for små stater – endog sådanne, hvis neutralitet er garanteret af stormagter – hurtigt kan fremkomme…" Spørgsmålet er ikke "hvem, der har ret eller uret, eller hvad der er overgreb ell. lign. – spørgsmålet er kun, hvad der er *interesse*. Hvis tvingende interesser kræver det, vil Danmarks neutralitet også blive krænket."

Med andre ord: Man skulle ikke tro tyskerne over en dørtærskel. Ingen grund til illusioner. Frejlif Olsen nærede – som mange andre danskere på den tid – en indgroet skepsis over for Tyskland. Det var arven fra Dybbøl 1864. Og Sønderjylland var stadig tysk. Tusinder af unge danske mænd var tvangsindrulleret i den tyske hær.

Lederen 6. august 1914 var en behersket start på stribevis af ledere, der dissekerer dansk udenrigspolitik, det danske militær, dansk kræmmermoral, tyskernes krigsførelse og ikke mindst: Krigens vederstyggelighed i al almindelighed.

Danmark var i fuld gang – ikke bare med mineudlægning, også med udbygning af forsvarsanlæggene omkring København og mobilisering af sikringsstyrkerne. Nyhederne strømmede ind fra krigens mange fronter – krig og udenrigspolitik fyldte Ekstrabladets forsider næsten uafbrudt gennem alle fire krigsår. Kraftigt promoveret af bladsælgerne, der ifølge Ekstrabladets petitrubrik 'Dag og nat' ikke gav den for lidt: "Råbene svirrer skingrende om ørerne på en, når man ved tretiden vover sig ud på Rådhuspladsen, hvor tusinder står parat til at gribe Ekstrabladets sidste nyheder og privattelegrammer. Bladhandleren finder selv stikordet. Hvis han synes, at bladets telegrammer ikke er sensationelle og bloddryppende nok, opfinder han selv nye begivenheder. Og hans meddelelser breder sig i den forsamlede mængde og går videre ud over byen som kendsgerninger, der få minutter efter telefoneres til bladredaktionerne af skuffede læsere, der ikke har fundet denne nyhed i deres avis: - Hvorfor har De ikke den nyhed!!"

Men det var Frejlif Olsens kommentarer og ledere, der satte sindene virkelig i kog. Samme dag som han kommenterede krigsudbruddet og søminerne, eksploderede han andetsteds i bladet i et angreb på Holmens provst, H.M. Fenger, "denne militaristiske spektakelmager". Fenger havde skrevet en artikel i den konservative avis Nationaltidende. Den handlede om, at vi midt i

krigstummelen skal søge Gud og "ikke alene bede om tilgivelse for vore personlige synder, men også for vore *folkesynder*": "Hvad disse sidste er for noget, ved vi ikke! Men hovedsagen er altså, at når krigsspøgelset nu går gennem landene, skal det blandt andet bruges til propaganda for den evangelisk-lutherske lære, for den danske folkekirke med alle dens præster og missionærer og øvrige slæng."

Den ordensbehængte, senere kgl. hofkonfessionarius Fenger hørte til Frejlif Olsens yndlingsofre.

FREJLIF MÅ FJERNES

Redaktøren slår til dag efter dag oven på krigsudbruddet.

7. august optræder England "resolut". Der er "med ét slag gjort ende på fransk mistrøstighed". Og Tyskland har mødt "vellykket modstand", da det bryder ind i det neutrale Belgien trods ikke-angrebs-aftaler.

11.august håner han ironisk det danske militær på grund af "den kraftige agitation, der drives blandt hærens officerer for at få en meget betydelig ekstrabetaling i form af felttillæg." De menige soldater derimod udsættes for "den pjattede damegeschæftighed, der udfolder sig 'til soldatens opmuntring"… denne dameomsorg er en slags Dyrenes Beskyttelse, som strutter af pjankeri."

Bemærkningerne om de danske officerer får regeringen på mærkerne. Forsvarsminister P. Munch skriver i sine erindringer om et regeringsmøde 14. august: "Der var den dag stor bevægelse i anledning af en artikel i Ekstrabladet om officererne. Nogle af de andre blade havde klaget til Udenrigsministerets Pressebureau. Scavenius var stærkt bevæget, Zahle ligeledes. Efter mødet talte vi sammen om det i Rigsdagen: Brandes, Zahle, Scavenius, Rode og jeg. Brandes og jeg var ikke tilbøjelige til særlig kraftig fremgangsmåde, de andre var det derimod, Zahle og Scavenius især. De ønskede egentlig sagsanlæg. Det aftaltes, at jeg skulle tage ud og tale med Oskar Johansen [Politikens bestyrelsesformand] med det formål at få ham [Frejlif Olsen] i al fald foreløbig fjernet på ferie eller lign., helst helt."

Som sagt så gjort. Men forsvarsminister P. Munch har dårligt nået at ringe på Oskar Johansens dør, før statsminister Zahle dukker op, "stærkt ophidset over endnu en artikel". Nemlig Ekstrabladets leder fra 12. august. Her er det Tysklands brud på Belgiens neutralitet, som har bragt Frejlif Olsen i harnisk: …"Ritzaus Bureau udsendte i aftes en officiel beretning fra Berlin, hvori det meddeles, at 'tyskerne er opfyldt af fornærmethed over, at den belgiske befolkning skyder fra baghold på de tyske soldater!' Ja, er det ikke skammeligt! Skulle belgierne ikke føle sig beærede ved det besøg, tyskerne har aflagt dem med så og så mange menneske-ituhakningsmaskiner med automatisk betjening?"

Nu har P. Munch ekstra ammunition i posen til mødet med Politikens bestyrelsesformand Oskar Johansen, der "ganske forstod vanskelighederne ved at have Frejlif Olsen som redaktør under sådanne forhold." Derefter udvikler det sig til en større aktion, da de to fortsætter direkte hjem til finansminister Edvard Brandes, hvor også statsminister Zahle og indenrigsminister Ove Rode tropper op. Ove Rode, der ligesom Brandes (og Frejlif Olsen!) er aktionær i A/S Politiken.

Nerverne er på højkant. Det gælder Frejlif Olsens hoved på et fad. Man kan ikke have den

En serbisk Officers Liv reddet
ved et Zenith-Uhrs solide Kasse.

I Fabrikens Kontor i Le Locle (Schweiz) var der for nogen Tid siden fremlagt et Zenith-Uhr, hvis Ydre bar tydelige Spor af et voldsomt Stød. Det tilhører en serbisk Officer, som i en af de blodige Kampe under Balkankrigen blev ramt af en fjendtlig Kugle; **men** Zenith-Uhrets solide Kasse tog Stødet af og reddede Officerens Liv.

Det er indlysende, at Vedkommende ikke for nogen Pris i Fremtiden vil undvære et Zenith-Uhr.

***Ingen** hæmninger. 1. verdenskrig kunne udnyttes i reklamer ligesom den russisk-japanske krig blev det i Ekstrabladets første år.*

redaktør gående løs. Der er uro i officers- og højrekredse, og balancegangen over for Tyskland er prekær. Ekstrabladet bliver citeret i tyske aviser, og ingen ved, hvad det kan føre til. Der er ikke på det tidspunkt pressecensur i Danmark, kun en henstilling til pressen om at operere med forsigtighed. Ved mødet hos Brandes beslutter man at droppe sagsanlæg. Men "Johansen skulle sikre sig, at Frejlif Olsen holdt inde med sine artikler, og forsøge at få ham fjernet."

Hammeren faldt nogle dage efter.

Bestyrelsesprotokollen 19. august fortæller: "I anledning af nogle artikler i Ekstrabladet er der fra de Politiken nærstående medlemmer af ministeriet fremkommet indtrængende forestillinger. Formanden havde som følge deraf henstillet til Frejlif Olsen enten at tage en ferie under de bestående forhold, som påkrævede den største forsigtighed og varsomhed i udtryksmåden hos bladene, eller at lægge bladet noget om, så at nyhedsstoffet fik en mere dominerende plads. Og det var formandens hensigt at tilkendegive Frejlif Olsen, at han, hvis han ikke mente at kunne efterkomme nogen af disse henstillinger, måtte være belavet på eventuelt at blive afskediget, hvis der på ny opstod vanskeligheder."

Forslaget om at forsvinde lidt på ferie var ikke noget nyt for Frejlif Olsen. Samme vink modtog han allerede i 1909.

Det ser heller ikke ud til at være blevet til ferie i denne omgang. Men bestemt til "nye vanskeligheder". Frejlif Olsen holdt sig ganske vist på måtten et stykke tid. Måske under indtryk af, at bestyrelsen ved det samme dommedagsmøde havde besluttet at lade Politiken udgive et dagligt flyveblad i anledning af strømmen af nyheder fra krigen. Navnet var 'Sidste Nyt'. Det smagte markant af Ekstrablad-modellen fra 1904. Ville bestyrelsen starte en erstatning for Ekstrabladet, en intern konkurrent, så man kunne lukke Ekstrabladet?

Men nej. Projektet blev hurtigt skrinlagt igen til fordel for en aftenudgave af selve Politiken.

Allerede 2. oktober 1914 var ministrene ude med riven igen, uden at det fremgår præcis hvorfor. Kun at bestyrelsen den dag tog til referat, at formanden havde haft en sammenkomst "med de medlemmer af ministeriet, som er aktionærer i selskabet, og hvorunder disse havde beklaget sig over Ekstrabladets holdning over for ministeriet."

Men så går der hul på Frejlif Olsen. Opsparet galde.

URSKOVSBRØL FRA FREJLIF

17. november 1914 brister den olsenske vrede i et urskovsbrøl: Lederen har titlen 'Tanker.' Det hedder blandt andet:

"- *Tanker?*

Sådan noget vrøvl.

Næ. Hvis der endelig skal være noget i den retning, så lad os få et foredrag om, at skønt krigen er imod Guds vilje, så sker der dog ingen ting uden Guds vilje. Og selvom det 5. bud stadig gælder, så

gælder det dog ikke i øjeblikket, og hvis der er noget, man som indkaldt kristen soldat må gøre sig fortrolig med, så er det, at man skal skyde alle tyskere, der forekommer i landskabet!

Her er tanker, der batter noget.

Æd dem!

Og er menneskeheden bedre værd, end at man skal æde al den overtro, al den dumhed, alt det bavl, som forkyndes i kirker og kapeller og aviser og foredragssale? Er disse mennesker mere værd en al den svindel, der i så rigt mål ofres på dens alter?

…Jeg spørger: Er sultanen i Konstantinopel stort værre end provst Fenger ved Holmens?

Og jeg ved intet svar."

Al forsigtighed er skovlet over bord. Frejlif Olsen havde gennem flere tidligere ledere i dette første krigs-efterår rost regeringen for den neutrale kurs. Krigsliderlighed var der nok af i den konservative presse. Men nu brister det:

"Det mest rådne er dog at være *neutral!*

Se disse spekulanter, der jamser rundt for at tjene på krigen! Se al den fedtede geschæftighed, der udfoldes! Lige fra Peter Nansen til konservesfabrikant Petersen og Olsen."

Derefter får både Peter Nansen – Gyldendals direktør og tæt knyttet til både De Radikale, regeringen og Politikens bestyrelse – og forfattere som den populære Karin Michaëlis og hans egen gamle medarbejder Julius Magnussen at høre for deres sjakren med egne bøger og teaterstykker i Tyskland – "neutrale nussehoveder, der jamser rundt i deres længst forbidte tøjr og med velbehag indsuger duften af længst nedtrampet afføring…

…Alting er jammer uden ende. Uden ende! Men af al jammer især vor egen neutrale jammerlighed – trofast vogtet af d'herrer Zahle og Erik Scavenius…

25,000 Kjøbenhavnere hentede Sukkerkort i Dag.

Tegning af Anton Hansen

Nørrevold

Nørregade

Fra Raadhuskresens Udleveringskontor i Raadhuskælderen.

I Morges, da Sukkerkontoret samtidig aabnede alle sine Udleveringsfilialer paa de forskellige Valgsteder, saa det ikke ud til, at Kjøbenhavnerne i nogen mærkværdig Grad ønskede at gøre Brug af denne nye Reform. Med 10 Minutters Mellemrum kom en enlig Publikummer vandrende; men den meste Tid saa Kontorernes Ekspedienter mismodige og blaafrosne i deres Overfrakke og Sivsko og frøs gudsjammerligt.

Men efterhaanden som Tiden gik, begyndte Husmødrene og Husfædrene at komme, og det var klogt af dem. Man maa nemlig ikke stole paa, at det „frie Salg" mod de 9 Øres Prisforhøjelse varer ved! Det er meget muligt, at denne Bestemmelse før eller senere vil blive ophævet.

Ialt har mellem 20 og 25,000 Mennesker gjort Brug af Sukkerkortbestemmelserne i Løbet af Formiddagen; men Klokken ca 11½ var man dog næsten overalt færdig med Uddelingen. Kontorchef Børresen — Sukkerkontoret Chef — oplyser med alle Tegn paa Glæde, at Folk i forbavsende høj Grad har rettet sig efter Kontorets Anvisning, saaledes at de ulige Numre fortrinsvis er mødt om Formiddagen. Antagelig vil de lige Numre komme til at bekræfte Udleveringen i Aften fra Klokken 6—9. Ogsaa Kontorets Anmodning om, at den første Trediedel skulde møde i Dag, den anden Trediedel i Morgen o. s. v. har Folk i ret udstrakt Grad efterfulgt.

Hr. Børresen bedes os gøre Ekstrabladets Læsere opmærksomme paa, at de, der ikke har faaet udfyldt deres Manddtalskort, alligevel bør komme til Stede, da der er indrettet interimistiske Skrivesteder for Folk, som har været bortrejst, da Kortene blev udfyldt den 27., eller Folk som Viceværten har glemt at henvende sig til.

Det er stadig at anbefale at give Møde i de første Morgentimer, hvor Trængslen er mindst og Ventetiden derfor ogsaa kortest.

Dags.

***Anton** Hansen tegnede ind imellem kommentar- og satiretegningerne også reportagetegninger. Her henter københavnere rationeringskort på Rådhuset ved nytår 1917.*

Bokanmelderen
Extrabladet

Di skul ikke anmelde Boke di foretaa
det ikke min Hund foretaa det bedrer
som di Idiot

Extrabladet
Raadhuspladsen 34

***Den** argentinske gesandt i Danmark, Sr. Ocantos, udgav i marts 1917 romanen 'Frk. Jenny' på dansk. Frejlif Olsen behandlede den ilde i sin anmeldelse og modtog 7. marts denne anonyme reaktion.*

…Dette: At alt det store, rædselsfulde, grusomme, overraskende, som sker derude og borte – det afsætter sig herhjemme som al slags urenlighed, som spekulation og fedtethed i alle hæslige former, som tarvelig nederdrægtighed, til brug for reklame-øjemed og alskens letkøbt humbug – herregud, det gælder jo om at 'gribe chancen' – således hedder det vist. 'Man er da ikke idiot'!… Og midt i uvejret skyder militærvæsnets store herrer op i væksten og vorder grenaderer, som Gud være lovet forstår at kuske soldaterne, at trække dem i arrester, at spille landets herrer og frelsere ved hjælp af en blanding af spredt fægtning og stram honnør…"

Hvordan Frejlif Olsen og hans Ekstrablad overlever den svada er svært at greje. Måske skyldes det, at man er kommet ud over den værste panik oven på krigsudbruddet. Måske en vis resignation i bestyrelsen over for den besværlige mand i redaktørstolen. Måske, at Ekstrabladet var en god forretning. Årsregnskabet var netop noteret ved et bestyrelsesmøde 28. oktober 1914. Overskud: 47.153 kr. og 15 øre. Ikke det store sus i forhold til Politikens på det tidspunkt. Morgenavisen tegner sig for 197.072 kr. og 66 øre. Men i hvert fald – overskud.

Og irritationen over Frejlifs 'Tanker' var ikke til at tage fejl af. Protokollen efter bestyrelsesmødet 25. november: "Formanden fremdrog en i Ekstrabladet for 19. november i en artikel 'Tanker' indeholdt passus om vor neutralitet, som han mente måtte alvorligt misbilliges. Bestyrelsen var ganske enig heri, og Cavling erklærede, at han ville gøre red. Frejlif Olsen bekendt med de faldne udtalelsers hovedindhold."

Den kulsorte ironi i Frejlif Olsens bemærkninger om Danmarks neutralitet er blevet mødt med et klart "ikke forstået". Men storebror har løftet pegefingeren formanende.

Ved bestyrelsesmødet næstsidste dag i 1914 konstateres: "At redaktør Frejlif Olsen havde givet meget stærke tilsagn om at undgå konflikter af den omhandlede art." På samme møde standses Politikens aftenudgave, der har haft for stort underskud, og det besluttes, "at der af Ekstrabladet indtil videre udsendes en aftenudgave kl. 6 med indføjelse af de sidste nyheder i middagsudgaven."

Luften ser ud til at være mildnet. Men ingen skulle føle sig for sikker. Hverken politikerne, bestyrelsen eller Frejlif Olsen selv. Redaktøren hvæssede bare kløerne på andre sager et stykke tid.

Ind imellem mindre sager. Men sager med stor folkelig appeal. F.eks. den forældede bomtold ved indfaldsvejene til København. I begyndelsen af 1915 førte Frejlif Olsen en veritabel kampagne mod bommene, der var nedlagt overalt i landet, undtagen omkring København. Bompengene skæppede i de offentlige kasser, de gav bommændene et levebrød, men irriterede som en uforståelig brugerafgift. Tegneren Frederik Andersen fortæller, at hans allerførste opgave på bladet blev at tegne en af bommændene. "Tag ud og tegn bommanden på Amager," sagde Frejlif. Andersen tog turen til fods ud ad Amager Landevej og fandt bom og bommand. "Jeg skulle tegne Dem til Ekstrabladet," sagde han høfligt. Bommanden blev blå i hovedet af raseri og råbte, at han kunne få et par på tæven. Så gik Andersen over på den anden side af vejen og tegnede. Bommene og tolden forsvandt definitivt 31. marts 1915.

HVORFOR IKKE SÆLGE EKSTRABLADET

Krigen rullede videre uden for Danmarks grænser, men med stadig stigende indvirkning på dansk økonomi og livsvilkår.

I foråret 1915 blev den nye grundlov vedtaget. Der var taget tilløb til den siden århundredeskiftet – den fastslog almindelig valgret, også for den del af befolkningen, som nogle hidtil havde anset for aldeles inkompetente og uansvarlige: kvinder og tyende. Valgretsalderen blev samtidig nedsat fra 30 til 25 år. Og adelsprivilegier bortfaldt. I Ekstrabladet blev den nye grundlov modtaget med klapsalver. Den trestjernede leder har kun lovord til hovedpunkterne. Men selvfølgelig sarkastiske vip til enkeltheder, for eksempel § 78: 'Folkekirkens forfatning ordnes ved lov' – "Hvad andet skulle den ordnes ved? Måske ved bajonetfægtning? Eller ved en bedre middag?"…

Klapsalver var der derimod hverken til Ekstrabladet eller Politiken, da begge blade rapporterede om danske socialdemokraters besøg i det tysk besatte Belgien i juli 1916. Rapporterne ramlede panden ind i nye spilleregler for pressen.

Censuren var blevet skærpet. Det var sket i sommeren 1915 i forbindelse med en episode ved Saltholm, hvor en strandet engelsk undervandsbåd blev nådesløst pulveriseret af en tysk torpedobåd – Ekstrabladet skrev dengang i sin leder om "tyskernes bevidste og grove krænkelse af dansk neutralitet", der ganske vist var uundgåelig, for "man fører ikke krig for høfligheds skyld, men for at ramme sin fjende, hvor man møder ham… Det er ikke anderledes, end som om det var en hund, der stod med forpoten på en rotte! At sige til hunden, at den rotte har den ikke lov til at bide itu, for den befinder sig på naboens ejendom…det falder ingen ind!"

Ifølge et midlertidigt tillæg til straffeloven kunne der nu gribes ind over for blade, som 'uden føje' satte spørgsmålstegn ved dansk neutralitet.

Reportagerne fra Belgien fortalte om muntre værtshusbesøg med damer, og Frejlif Olsens kommentarer hånede de blåøjede socialdemokrater, der forholdt sig venligt og høfligt til den tyske besættelsesmagt i Belgien.

Regeringen henfaldt til det gamle raseri over Ekstrabladet. Forsvarsminister P. Munch fortæller i erindringerne: "Brandes anså forsøg på forbedring for håbløse, Zahle holdt på, at man kunne få Frejlif

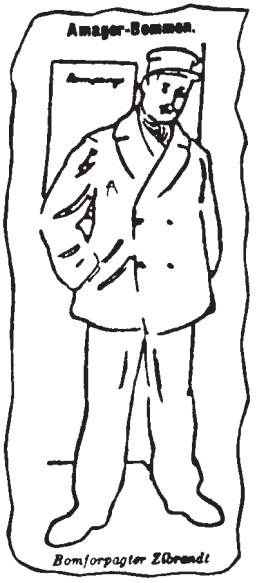

***En** hurtig skitse af bommanden på Amager vinteren 1915. Frederik Andersen måtte rubbe sig med blyanten for ikke at få bank af tjenestemanden i funktion.*

***Tegneren** Anton Hansen leverede mange beske kommentarer til krigen. Denne er fra 19. maj 1918. Politisk var han enig med Frejlif Olsen i dennes kritiske holdning til den radikale regerings balancepolitik og det socialdemokratiske medløb. Personlig befandt han sig ofte i det revolutionære hjørne. Han var f.eks. med til at vælte en sporvogn på Grønttorvet under et syndikalist-optøjer.*

Olsen fjernet, Rode væsentlig det samme. Jeg var af den opfattelse, at det vel kunne være nyttigt at fjerne Frejlif Olsen, men at en virkelig forbedring kun kunne nås, hvis en af os gik ud af ministeriet og overtog redaktionen af Politiken." Hvem der skulle have sorteper og udskifte ministertaburet med redaktørstol, kunne der ikke være tvivl om. Brandes eller Rode. Den forhenværende chefredaktør eller bladets tidligere politiske redaktør.

Den har været højt oppe. Nu gjaldt det altså hele bladhuset. Bestyrelsen holdt møde 28. august. Den havde fået noget at tygge på. "Der var i bestyrelsen overvejende stemning for eventuelt at søge Ekstrabladet afhændet," siger protokollen. For at gøre ondt værre: Bestyrelsen måtte ved samme møde konstatere, at en ny konkurrent var under opsejling. "Berlingske Tidende agtede at udgive et 3-øres middagsblad," fremgår det. Det 3-øres var B.T. På gaden tre dage senere, 31. august 1916.

Men igen faldt tingene lidt til ro. Cavlings stilling på Politiken var svær at pille ved. Han havde blandt andre ØK's H. N. Andersen i ryggen – etatsråden, Christian 10.'s private ven, en uomgængelig nøglefigur i den altafgørende balancegang for at holde den danske handelsflåde i omdrejninger midt i søkrigens ragnarok. Og – som bestyrelsesformand Oskar Johansen sagde ifølge P. Munch: "Krav om Frejlif Olsens afgang ville medføre, at Cavling gik, og det ville han ikke være med til. Hvis Scavenius [udenrigsministeren] erklærede Politikens holdning ødelæggende for hans politik, ville Johansen sammenkalde en generalforsamling og gå af som formand."

Så var den ikke længere. Cavling var lillebrors garant og sikkerhed. Ligesom Cavling selv havde sine beskyttere.

HÅNDEN I EN AKADEMISK HVEPSEREDE

Frejlif Olsen havde ganske uventet en anden stærk arm til at støtte, da det kneb et halvt år efter. Nemlig Edvard Brandes, manden, der ved Frejlifs start i 1905 nærmest væmmedes ved 'den fæle Frejlif Olsen' (se s. 25)

18. januar 1917 dykkede Frejlif Olsen med drædende sarkasme ned i noget, der lignede en hvepserede: Universitetet og den nepotisme, der florerede på visse fakulteter. Artiklen hed 'Fra de akademiske kulisser' og handlede om de to historieprofessorer Kristian Erslev og Aage Friis, begge solidt knyttet til De Radikale og regeringen.

Under et af sine mange pseudonymer, 'Pedellen', skrev Frejlif Olsen om "forbitrede, underjordiske magtkampe", "kævl og intriger". Og om Aage Friis, der "ved en ren tilfældighed er blevet professor" takket være "en særlig evne til at fjerne vanskeligheder, der ligger mellem ham og en god bid".

Angrebet mundede ud i denne slutsalut: "Og under alt dette sidder på lærdoms-teatrets frontespice den stolte kongelige ørn. Den burde have været en sladrende skade."

Københavns Universitets hovedindgang på Frue Plads er – som enhver studerende vil have overset – pyntet med en flot ørn og indskriften 'Den skuer mod det himmelske lys', formuleret på latin.

Både Erslev og Friis forlangte en undskyldning af bestyrelsen. Men Edvard Brandes blandede sig. Han havde netop glædet sig over Frejlifs nekrolog over forfatteren Jakob Knudsen og skrev til bestyrelsesformand Oskar Johansen: "Efterhånden synes mig Frejlif Olsen den eneste, der skriver det rigtige… Friis er desuden en vigtigper og en intrigant." Og svaret fra bestyrelsen lød prompte: Ingen undskyldning herfra. Henvend jer til redaktionen. Hvad de lærde herrer tilsyneladende ikke gjorde.

Noget tyder på mildere luft mellem bestyrelse og redaktør. Frejlif havde netop fået 10% lønforhøjelse sammen med den øvrige faste, journalistiske redaktion. Det skyldtes en generel dyrtidssregulering på grund af krigen, der drev priserne på dagligvarer i vejret. Alt strammede til. Tyskernes ubådsblokade i Nordsøen skruede ned for forsyninger af grovvarer til landbruget og brændsel til gud og hvermand. Den fattige mands snaps blev banket i vejret fra 1 kr. til 10 kr., fordi kornet ikke skulle bruges til sprut, men til mad. Bl.a. den mad, der på dåse – som gullasch – røg til Tyskland. Og gjorde nogle handelsfolk stenrige. 'Gullasch-baroner' kaldte man dem.

Ekstrabladet tog fat på baronernes og andres "snedigheder og gavtyvestreger". F.eks. ved årsskiftet til 1917, hvor lederen fortæller om en gangpige på Rigshospitalet – "med to børn og sat i skat af en årsindtægt på 872 kr.!"... Mens "over 35.000 gårdmænd her i landet til skattevæsnet har opgivet en indtægt af 6-800 kr.!... Det vil de indbilde os!"

Børsspekulanternes fiduser op til nytår er et andet emne. Kurser, der rasler ned – kun fordi de nye skatter ansættes efter december-kurserne: "I december måned er jeg interesseret i at være en fattig mand. Kurserne på mine papirer må rasle helst så langt som muligt nedad, for at jeg kan snyde staten for så megen skat som muligt."

Det var ellers sjældent de indenrigspolitiske håndkantslag, der fik regering og bestyrelse til at vånde sig. Udenrigspolitikken var det livsfarlige område, og tingene eksploderede igen i februar 1917, da tyskerne havde erklæret uindskrænket ubådskrig, og udenrigsminister Scavenius mødsommeligt havde fået en hemmelig aftale med Tyskland om, at der kunne sejles dansk smør og flæsk gennem farezonen, uden at skibene blev torpederet. Nyheden slap ud, og tyskerne trak omgående tilladelsen tilbage. "Den dyreste indiskretion i den danske presses historie" kalder pressehistorikeren Svend Thorsen det.

Men det var med en sag i den hjemlige andedam, Frejlif Olsen rendte ind i sit livs batalje. En sag, der bragte ham fire måneder bag tremmer for injurier. Selvfølgelig mod en kirkens mand. Sjællands biskop, for det måtte have et vist niveau. En sag, der ikke havde noget med krigen at gøre. I hvert fald kun indirekte.

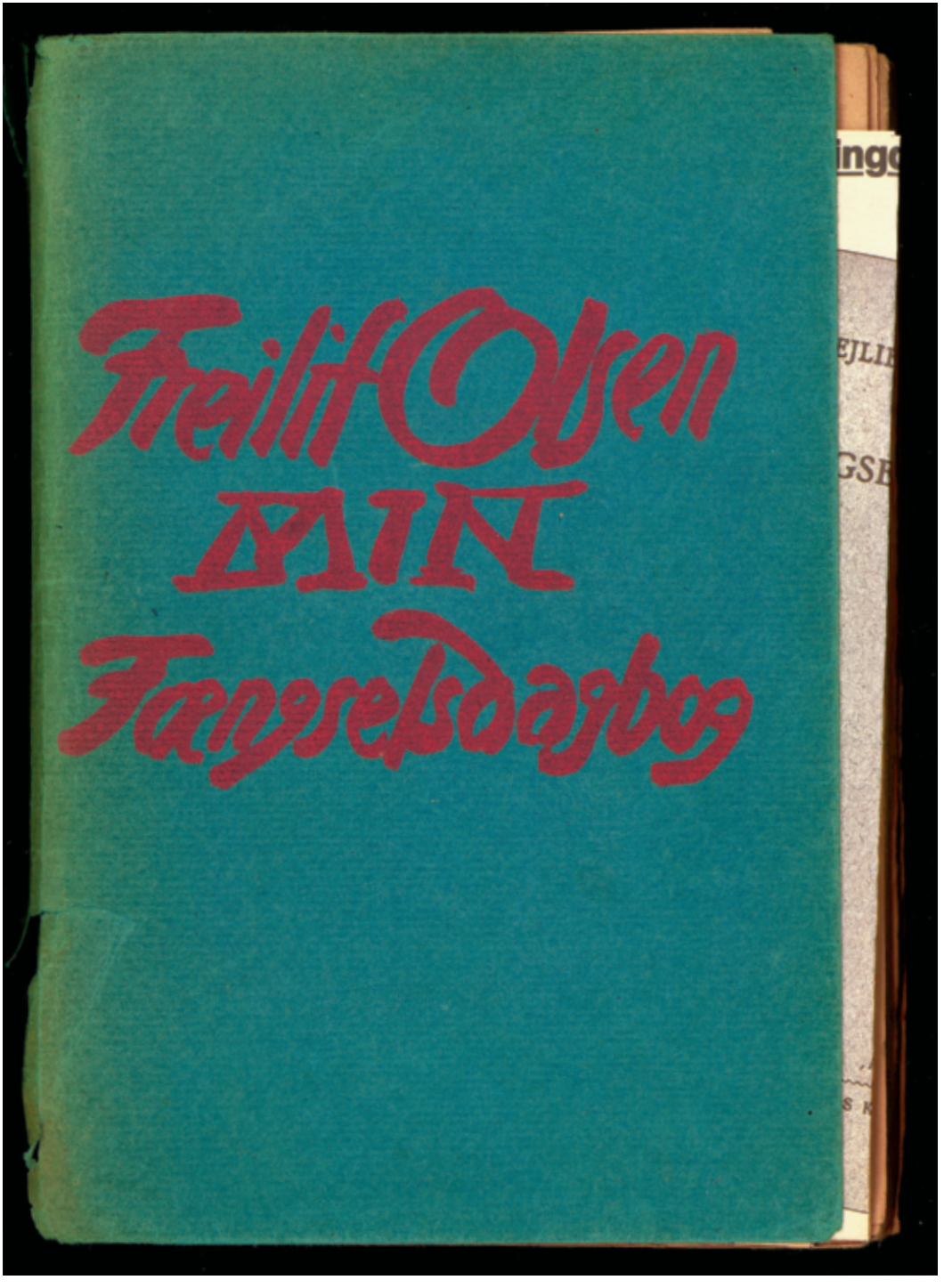

***Frejlif** Olsens 'Min Fængselsdagbog' blev udgivet på hans ven Politiken-journalisten Anker Kirkebys foranledning som privattryk i 1918 og kun trykt i 300 eksemplarer.*

1915-1918

DE SATANS PRÆSTER

DEN KGL. KONFESSIONARIUS

3. september 1915 døde stiftsprovsten ved Frue Kirke, kgl. konfessionarius Peter Jakob Paulli, højt agtet præst, berømt for sin veltalenhed, for sin tilknytning til kongehuset og for den indflydelse, han havde som medlem af utallige bestyrelser. Udgiver af talløse samlinger af egne prædikener.

Mange dagblade fyldtes de følgende dage af lærde og ærbødige nekrologer. Ekstrabladets havde en lidt anden tone:

"Ved denne mands båre vil vi spørge: Hvad gavn var det liv til, han levede, og hvor er fortjenstfuldheden i den gerning, han øvede, og er der andet end løgn og bedrag i, at han nu fremstilles som en guds stormand, en kæmpe for Herren, en af dette samfunds store og fortjente? Han var hofpræst – d.v.s. han gjorde Jesu Christi gerning til forvrængelse. Han var 'konfessionarius'. Lad os se i biblen, hvad konfessionarius er! Det bliver lang næse. Der er ingen konfessionarius i biblen. Der er heller ingen stiftsprovster i den. Der er heller ikke noget embede med akcidenser til et samlet beløb af vel 30-40.000 kr. om året – ikke spor deraf er der i biblen. Der er heller ikke i biblen noget om storkors af Dannebrog. Hvis man opgjorde Paulli trevl for trevl – hvad var der så af ham, som havde forhold til biblen og dens lære?"

Og videre:

"Er det Jesu Christi lære at sidde i halvanden menneskealder i fede embeder, betitlet og rangforordnet, hoffets ven og pryd, rig på gods og guld, i fine klæder, en ære for middagsselskaberne, at være embedsmand og forretningsmand på én gang, og alt dette under det skammelige anbringende, at man er Guds ords forkynder, en ydmyg tjener for den himmelske herre?

…Kirkeligt er dette liv for vort syn en skandale – *en skandale*. Men den største skandale er dog den, at når Paulli er død, så står hundrede eller flere af kristendommens prækere op her i landet og erklærer, at nu er en af Jesu sande tjenere død, en af kristendommens ædleste forkæmpere. Tror de selv, hvad de siger? Hvis de tror det – hvor endeløs er så ikke sløvheden og tanketomheden? Og hvis de ikke tror det – hvor forfærdelig er så ikke falskheden?"

Frejlif Olsen var på sin evige jagtmark. Og som om byttet ikke var ramt plet, tog han fat igen nogle dage senere, efter Paullis bisættelse.

Han beskrev "den store, elegante, pompøse jordefærd i går" med "1000 honoratiores i stole-

raderne og 1000 kranse på kisten". Hvorefter han kastede sig over stiftsprovst Henrik Hoffmeyer, som – uden tanke på Frejlif Olsens journalistiske lasso – talte om "Guds grænseløse barmhjertighed" over for Paulli.

Dén barmhjertighed havde Frejlif ikke megen fidus til. Han ålede "den falske kristendom, som Paulli var den øverste chef for, og som gør kirkerne til butikker og ordets forkyndelse til en forretning som enhver anden – nej, ikke som enhver anden, for det er ingen fin forretning, den er ikke ærlig, den råber mod himlen af løgn og hykleri… Vi kan glemme de døde, overladt som de er til Guds barmhjertighed, men de levende må vi huske. Den fortræd og skam for al sand kristendom, som Paulli repræsenterede, den er jo ikke død! Tværtimod! Den var forsamlet in pleno i Frue Kirke i går…"

***Provst** ved Holmens Kirke, kgl. konfessionarius H.M. Fenger var en af Frejlif Olsens yndlingsofre. Her han på vej til nytårsvisit hos Kong Christian 10. ved årsskiftet 1930.*

HUL PRÆSTE-RETORIK

Mosset var dårligt nok begyndt at gro på kgl. konfessionarius Paullis grav, før Ekstrabladet kastede sig over hans efterfølger, den *nye* kgl. konfessionarius, Hans Mathias Fenger.

Den 7. november 1915 blev de to prinser Knud og Frederik (dronning Margrethes far) konfirmeret i Holmens Kirke, der nu havde fornøjelsen af konfessionarius-embedet.

Ekstrabladets leder hed 'Grufuldt', og den siger om Fenger og hans prædiken:

"Om det så er de kære kongelige, afdøde personligheders klædedragter, så ved han besked. Han siger, at 'de har iført sig lange, hvide klæder… de står med palmegrene i hænderne', ja, de driver det endnu videre: På denne dag, den 7. november 1915, står de omkring 'lammets trone' og nævner Frederiks og Knuds navne 'for tronen, med dyb og inderlig forbøn'. Oh, hvad er der at sige til sådanne gudsbespottelser? Er der andet at sige end 'Grufuldt'?… Det er til landets vordende konge, dette bliver fortalt… Vi må tro og håbe, at Hs. kgl. Højhed er ligeglad med det pjank. I modsat fald må vi forfærdes dobbelt"…

Igen en ledende artikel signeret med de berømte

og berygtede tre prikker: Frejlif Olsens værk.

Hans afsky for hul præste-retorik – hvor stammede den fra? Han er tit blevet sammenlignet med Søren Kierkegaard i sin ubønhørlige sandhedssøgen. Men hvor man hos Kierkegaard finder klare pejlinger af, hvordan hans aggressioner over for kirkens "falske sandhedsvidner" er groet helt fra hans tidlige ungdom, ser man ikke oplagte kilder til Frejlif Olsens idiosynkrasier. Ingen voldsomme, traumatiske barndomsoplevelser eller personlige opgør. Forklaringen må ligge i to forhold: Den sociale retfærdighedssans, der gennemsyrer alt, hvad han foretog sig, og som selvfølgelig var stimuleret af den tilknytning til social-radikale politiske kredse, som han voksede op med i sin ungdom – selvom han også dér har været en outsider. Og så det rasende temperament, der i alle livets forhold fik ham til at sætte alt på ét bræt: Er du for eller imod?

Over for præsteskabet var svaret: Imod! 'Fløjlsmaverne' som han kaldte arten med et gammelt folkeligt ord for de gejstlige.

I sin selvbiografiske 'En københavnsk journalist' gør han op med sin egen journalistiske uformåenhed: "Se, dit levebrød er at skrive i en avis, der hver dag gør ulykker og fortræd – var verden ikke bedre uden den avis?… Men jeg må dog sige, at præsten altid har været mig en trøst! Det væv, præsten spandt på sin prædikestol, kunne jeg i hvert fald tage kampen op med…"

BISKOPPEN LYVER, NÅR DET PASSER HAM

Der var præster at kaste sig over. Der var provster. Og kgl. konfessionariusser. Og så var der biskopper. En frem for andre: Sjællands biskop Harald Ostenfeld.

***Den** 66-årige Harald Ostenfeld, biskop over Sjællands Stift, ved en grundstensnedlæggelse i 1930.*

I en tale kom biskoppen for skade at sige om nogle højtagtede, henfarne præster, at de "nu var hos Gud".

"Hvorfra ved du dét?" spurgte Frejlif Olsen i Ekstrabladet. "Har du fået brev fra de tre herrer eller blot fra en af dem? Hvad ved du eller kan du vide om disse herrers skæbne, efter at de forlod deres jordiske hylster, som det vist hedder på moderne dansk kirke-latin?… Vi finder os dag ud og dag ind i en del, men der må dog komme et punkt, hvor vi siger: Stop – og når Sjællands biskop begynder at anføre ærede afdødes nuværende opholdssted, siger vi for alvor Stop! *Hvorfra ved du dét?* – Du ved ingen ting – men hvorfor tier du så ikke stille?"

Og så fulgte i 1916 det frontalangreb på biskop Ostenfeld, som kom til at gå over i pressehistorien. For Ekstrabladets redaktør betød det fire måneder i fængsel.

Anledning var en artikel, biskoppen skrev i Berlingske Tidende 9. august 1916. Artiklen var et åbent brev til C.Th. Zahle, landets konsejlpræsident (først i 1918 gik man over til at bruge statsminister-titlen. Zahle var i øvrigt samtidig justitsminister). I brevet skrev biskoppen, at der "i landets regering sidder mænd, der ikke følger sandheden." Baggrunden var, at regeringen gennem hele foråret 1916 havde ført hemmelige forhandlinger med USA om salg af de vestindiske øer. Ministrene havde haft tavshedspligt om forhandlingerne, og to af dem havde flere gange dementeret rygterne om salg. Tavshedsløftet bandt dem. De to var finansminister Edvard Brandes og udenrigsminister Erik Scavenius.

Biskop Ostenfeld, der i parentes bemærket var inkarneret modstander af salget af de vestindiske øer, konstaterede, at de to ministre havde løjet. Han opfordrede derfor Zahle til at tage dem i skole. Få dem til at erkende løgnen eller gå af.

På ugedagen for denne artikel, 15. august, tog Frejlif fat. Den ledende artikel hed 'Moralen'. Den blev indledt med en hel skraldespand af skældsord:

"Efter biskop Ostenfelds indlæg i denne debat skammer jeg mig som en hund over, at jeg, Gud bedre det, er evangelisk-luthersk: Hellere hottentot eller bigamist, er jeg fristet til at sige, end evangelisk-luthersk i denne stund! Når man ser over den bestand af hellige svin og køtere, der skråler op på vers og prosa om, hvor gudfrygtige og danske de er, som skjold for deres hykleri og lumskhed og løgn og bedrag, så ønsker man sig at være jøde eller muhamedaner eller tilbeder af den forgyldte leverpostej, lige fedt hvad – bare at man ikke er et kristent menneske!"

Så kommer den svada, der førte direkte til Byretten:

"Og om biskop Ostenfeld, der mener, at ministeriet ikke må lyve, er det oplyst, at han ikke er bange for at lyve, når det passer ham – det er den bogstavelige sandhed efter alt, hvad der forligger til dato! Han er fornærmet over, at ministeriet lyver, men selv lyver han, når det passer ham! – Lad os nu prøve, hr. biskop. Kom ind ad en åben dør: Vi siger, at De har løjet, De har været i fjendskab med sandheden, kom nu, lad os tale med Dem, for eksempel ved hof- og stadsretten, læg sag an imod os. O, biskop, du aner ikke, hvor mange pæne mennesker, der i tidens løb har lagt sag an mod os ved hof- og stadsretten (og fået os dømt, lad os ikke glemme, at de omtrent alle sammen har fået os dømt). – O, biskop, o du kære sandhedsvidne, lad os nu få den glæde at se dit

***Fangegården** i Vestre Fængsel, som den var i 1917.*

milde og falske og kære ansigt i stævnings form! Hvis jeg kender justitsminister Zahle ret, så bevilger han dig fri proces til en retssag mod Ekstrabladet! Kære bisp, tag risikoen, det er altså gratis, når Zahle giver fri proces! – Gud, hvor jeg erindrer dit herlige ansigt, o, hellige primas, fra hin dag, da du i din vånde erklærede (falsk som altid), at Christi opstandelse til himlen (eller nedfart til helvede – hvem kan hitte rede i det alt sammen?) måtte ('selvfølgelig') forstås på en åndelig måde, altså ikke bogstaveligt, men med forbehold, rævestreger…"

FIRE MÅNEDERS SIMPELT FÆNGSEL

"Lyver, når det passer ham"... Dén kunne biskoppen ikke have siddende på sig. Han anlagde sag.

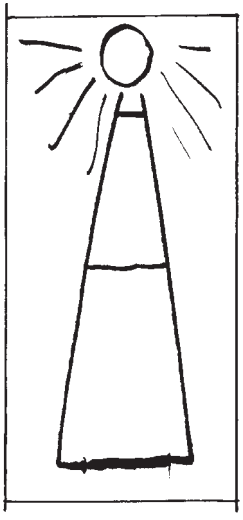

***Pressemuseet** i Odense opbevarer Frejlif Olsens skitse af fangegården i Vestre Fængsel.*

Og Frejlif Olsen kunne ikke dokumentere, at biskoppen løj. Det, han havde hentydet til i sin leder – med sætningen "efter alt, hvad der foreligger til dato" – var en sag fra det sydsjællandske sogn Udby-Ørslev, hvor menighedsrådet mente, at biskoppen havde lovet dem en bestemt præst ansat, men udpeget en anden. Det kunne ikke bevises. End ikke en stærk beskikket forsvarer, Otto Liebe – den senere statsminister – kunne hale sagen i land for Frejlif Olsen og Ekstrabladet. Han gjorde sig nu heller ikke særlig umage, sagde Frejlif syrligt. Meget tænkeligt. Ikke enhver advokat ville lægge sjælen i at forsvare netop Frejlif Olsen. Nok slet ikke Liebe – højesteretssagfører med glimrende status i det højere københavnske bourgeoisi.

Dommen lød på fire måneders 'simpelt fængsel' i medfør af straffelovens paragraffer 216 og 217, der handler om vanærende udsagn. Dommen blev stadfæstet ved Højesteret.

9. oktober 1917 smækkede døren bag Frejlif Olsen til celle nr. 239 i Vestre Fængsel. Præcis fire måneder senere trådte han igen ud i friheden gennem den port, der til forveksling ligner den, Ove Sprogøe kommer ud af, klar til nye stensikre kup som Egon i Olsen-Banden filmene.

Ekstrabladets redaktionssekretær Per Faber overtog redaktørjobbet i de fire måneder, Frejlif Olsen sad bag tremmer. Bladet fungerede på de etablerede præmisser, men læserne måtte undvære hans ledende artikler. Ikke fordi redaktøren ikke kunne have skrevet dem i fængslet. Han måtte bare ikke. Han fik aviser og post, fulgte med i begivenhederne udenfor og måtte skrive private breve, hvad han gjorde i ryk. Undertiden op til tyve breve om dagen.

Men alt blev omhyggeligt censureret. Det har været et job for viderekomne: Frejlif Olsens skrift flyder som skum på krabbede bølger, der er fart og løse ender over den flotte skrift, svært læselig er den. En af Ekstrabladet nuværende medarbejdere, Cavlingpristageren Anders-Peter Mathiasen, er i besiddelse af et lille bind poetiske aforismer, Frejlif Olsen skrev i fængslet og sendte til redaktionssekretæren Georg Nygaard 20. januar 1918 med et brev, der tager forbehold for både ulæseligheden og de digteriske kvaliteter. Han skriver: "Ulykken, hvis De ikke bryder Dem om dem, er jo ikke større: *Så* megen ild er der vel i kakkelovnen endnu i denne vinter, at den kan sluge mine vers! – her må jeg rive papirerne i små stumper og lade dem vandre – ikke i papirkurven, men i spyttebakken."

Fængselsledelsen har også måttet stave sig igennem den dagbog, han førte. Den blev beslaglagt, men frigivet igen efter indgriben af selveste justitsminister Zahle, ganske vist med fængselsinpektørens overstregninger af flere detaljer om interne forhold i fængslet. En dag-for-dag beretning, som registrerer det besynderlige, strengt afgrænsede liv i fængslet – måltider, gårdture, lyde, ordensregler. Men især dybt gribende overvejelser over de sindsstemninger, man som indsat kastes frem og tilbage i. Dagbogen er en perle af et menneskeligt dokument. Aldrig beklagende, aldrig med skygge af forurettelse eller aggressioner over for de folk og det system, der har bragt ham i spjældet. Det gemte han til efter løsladelsen.

Et af højdepunkterne er beskrivelsen af julegudstjenesten i fængselskirken, hvor fangerne under skarp bevogtning og militær justits bliver

ført til deres lukkede båse, ingen kan se hinanden bag de høje bræddevægge, men salmesangen toner mod loftet, og der bedes et fadervor, der kan høres. Også Frejlif beder en bøn. Han hører to fanger hviske til hinanden fra bås til bås: - Har du no'en skrå? - Gu' har jeg så! – Stik mig en ende! – Vent lidt…

"Lykkes det dem at få skråen praktiseret fra den ene kasse til den anden? Jeg véd det ikke. Jeg ved kun, at der opstiger i min sjæl en bøn om, at det må være lykkedes dem!"…

Han modtager mange breve – Gyldendals direktør Peter Nansen skriver, at gid det var ham, der var spærret inde, så kunne han få ro til at digte. Ove Rode, indenrigsministeren, skriver og trøster Frejlif med, at også han blev censureret, da han sad i spjældet i 1894 for blasfemi som redaktør af avisen 'København' – han blev frataget sine franske bøger, fordi fængselsvæsnet hævdede, de måtte være sjofle, når de var på fransk. Via sin redaktørafløser Per Faber modtog Frejlif Olsen en hilsen fra Alberti, justitsministeren, som han selv havde være med til at stemple som fidusmager tyve år før, og som nu havde udstået sin fængselstraf. Per Faber havde mødt Alberti på restaurant À Porta på Kgs. Nytorv. Hilsenen lød: "Sig ham, at når han kun har 51 dage tilbage, må han ikke tabe humøret, men huske det gode gamle: Mensch, ärgere dich nicht!" Alberti var løsladt efter syv år i Horsens Tugthus og Vridsløselille Statsfængsel.

Fængseldagbogen blev ikke skrevet til udgivelse. Men venner fik den trykt i privatudgave på 300 eksemplarer. Politiken-journalisten Anker Kirkeby skrev forordet. I denne dagbog, skriver Kirkeby, "finder vi hans eget ansigt, bedrøvet af kundskab, medlidende af forståelse, med en smilende grimasse på grænsen af det sublime og det groteske for at skjule et dybt sensitivt sind."

*'**Min** Fængselsdagbog' gengiver Frejlif Olsens blyantstegning af 'Bord og Bænk i Celle Nr. 239' .*

LYVER IKKE!

Ankommet til redaktionen på Rådhuspladsen lørdag 9. februar 1918 fandt Frejlif Olsen kontoret fyldt af blomster. Velkommen og tillykke!

Han fyldte 50 samme dag.

En slagen mand?

Så hør her et par citater fra hans lederartikel to dage efter løsladelsen. Overskrift: 'Efter'. Artiklen begynder sådan – på god journalistisk vis med de nøgne facts: "Det er Ekstrabladets læsere tilstrækkelig bekendt, at jeg i lørdags har udsonet den straf på 4 mdr.s simpelt fængsel, som højesteret den 4. oktober 1917 idømte mig for i en artikel her i bladet at have sagt om biskop Ostenfeld, at han er en mand, der lyver, når det passer ham."

Derefter får først hans forsvarer en på trynen:

"Med forundring blev offentligheden vidne til, at en af staten beskikket defensor – hr. Liebe – stod i selve retten og pralede af, at han havde forsømt sin pligt, d.v.s. sin klients interesser… ikke for at bede om forladelse for det, men for at berømme sig af det"…

Så dommeren:

"…han sad roligt og hørte på dette ublufærdige praleri, og en time efter dømte han og hans kolleger, at den mand, hvis interesser var blevet så slet betjente, skulle indespærres 4 måneder i et hæsligt fængsel i selskab med indbrudstyve, voldsmænd, sædelighedsforbrydere…"

Og endelig biskop Ostenfeld – dommerens private ven: "…de gik i kirke sammen, de åd middag sammen, de var pot og pande!":

"Stakkels bisp! – Har han talt om sandhed i de 4 måneder? – hvis han har gjort det, så har han da ikke gjort det, uden at en og anden af hans tilhørere har rømmet sig højt og fået lidt tør hoste… Der er en mand her i byen, som hedder Jensen, men som man aldrig kalder andet end 'Sover aldrig-Jensen'… Vil man ikke således tale om biskop Ostenfeld: – Å, De ved nok ham 'Lyver ikke'? Ved to domme og fire måneders fængsel er det blevet banket som med femtommersøm ind i vore hjerter og hjerner, at det er den biskop, der ikke lyver – til forskel fra andre biskopper – til forskel fra alle andre i fortid og nutid og måske i lang fremtid."

Gennem resten af lederartiklen skruer Frejlif Olsen op for et inferno af sarkasme: "Se, du sure, hellige flok med jeres bisp og jeres domstole… I står jo til nar med jeres højtidelige apparater! Paragrafferne, det hø! Fængslet – det hul! – Hører I? – Vi ler af det! – Det er en latter fra en verden, som vi aldrig vil opleve, men som vi kæmper for, at vore børn eller deres børn engang skal opleve som deres verden… Jeg er en stakkels skribent, ofte synes jeg en af de allerringeste, men endelig engang fik jeg da tykke røde streger under noget, jeg skrev. Hvor meget skrev jeg ikke i sandet? Det meste synes jeg… Og så kom disse ord, der blev 'mortificerede', og som førte til fængsel, og de ord står med dybe mærker i en granitblok, det var endelig ikke i sandet, men i klippen! – Jeg har mange at takke, men især bispen (Lyver ikke!), ham først af alle, du danske kirkes Primas, du Lyver ikke! Tak, biskop Ostenfeld!"

Der kom ikke nye sagsanlæg fra biskoppen. Klogt nok. Selvom han vel kunne have fået buret Frejlif Olsen inde endnu engang.

Fra A/S Politiken's bestyrelse foreligger kun ét notat om redaktørens fængsling. Det er i protokollen efter mødet 9. marts 1918: "En regning for Frejlif Olsens fængselsophold på 141 kr. 88 øre vedtoges det at lade Politiken betale."

***Frejlif** Olsen modtaget af Ekstrabladets medarbejdere den dag, han blev løsladt fra Vestre Fængsel og fyldte 50 år. Blikket viser en chefredaktør, der var kampberedt. Næste dag slyngede han en leder med nye fornærmelser mod biskop Ostenfeld. Blandt medarbejderne kan nederst til venstre identificeres redaktionssekretæren Georg Nygaard (bror til tegneren Axel Nygaard). Over ham tegner, causør ('Hos barberen') og sportsredaktør Viggo Afzelius, og bag ham digter-journalisten Aage Hermann. Med urkæde og cigar kriminalreporteren Oscar Petersen. Bag ham - med butterfly - journalist T. Vogel-Jørgensen (den senere forfatter til 'Bevingede Ord'). Den runde herre med briller foran i billedet er R.V. Jørgensen, som en kort overgang var redaktionschef på bladet. Yderst til højre tegneren Frederik Andersen. Bag selskabet skimtes en tegning, Anton Hansen i dagens anledning havde lavet på væggen. Den viser Frejlif i lænker holdt af biskop Harald Ostenfeld.*

__En__ hurtig Anton Hansen-tegning 11. februar 1918 pryder reportagen fra syndikalistmødet i Folkets Hus på Jagtvejen - mødet, som senere på dagen blev fulgt af en demonstration, der endte med slagsmål og hærværk på Børsen. I øvrigt samme dag, som Frejlif Olsen med flammeskrift igen udfordrede Sjællands biskop Harald Ostenfeld i en leder - mandagen efter at han var løsladt fra Vestre Fængsel om lørdagen.

11. Februar EKSTRABLADET Side 3

Blodige Optøjer i Dag!

Revolverne giver Genlyd i vore Gader!

Scenen paa Jagtvejen.

Mere?

Børsen.

Børsen stormet!

I Kamp med Politiet.

Ambulancerne i Virksomhed.

Hvorledes skal Trappebelysningen være?

Dagen idag.

Radikale Møder.

120 Fedt-Forhandlere i Kjøbenhavn.

Gadens Nyheder.

1919-1924

NEDTUR

MORGENVAGT

I sin muntre erindringsbog 'Lige ud ad landevejen' fortæller tegneren Herluf Jensenius, at han ved nytår 1919 blev ringet op af digter-journalisten Aage Hermann.

"Om jeg kunne tænke mig at tegne til hans småvers i Ekstrabladet? Det kunne jeg naturligvis ikke sige nej til. Om jeg så ville begynde fra d. 2. januar og stille på redaktionen hver morgen kl. 7.15?…

…Så var jeg pludselig blevet dagbladstegner. I de mørke vintermorgener mødte jeg på redaktionen, der havde til huse i en gammel ejendom i Vestergade, hvor efter sigende 'skjaldenes Adam' i sin tid havde skrevet 'Guldhornene'...

…Nu var det skjalden hr. Aage, der i de tidlige morgentimer samme sted sad og fiskede 'guldkornene' op af blækhuset, små rappe rimerier over dagens temaer, som jeg altså skulle forsyne med vignetter. Arbejdet skulle være færdigt inden kl. 8.30, så det gjaldt om at være rap på fingrene. Skjalden selv kom gerne styrtende i sidste øjeblik, fik i huj og hast læst morgenbladenes overskrifter og kastede sig derpå ud i digteriet… Hen ad kl. otte arriverede chefen, den strålende journalist Frejlif Olsen… Nogen særlig

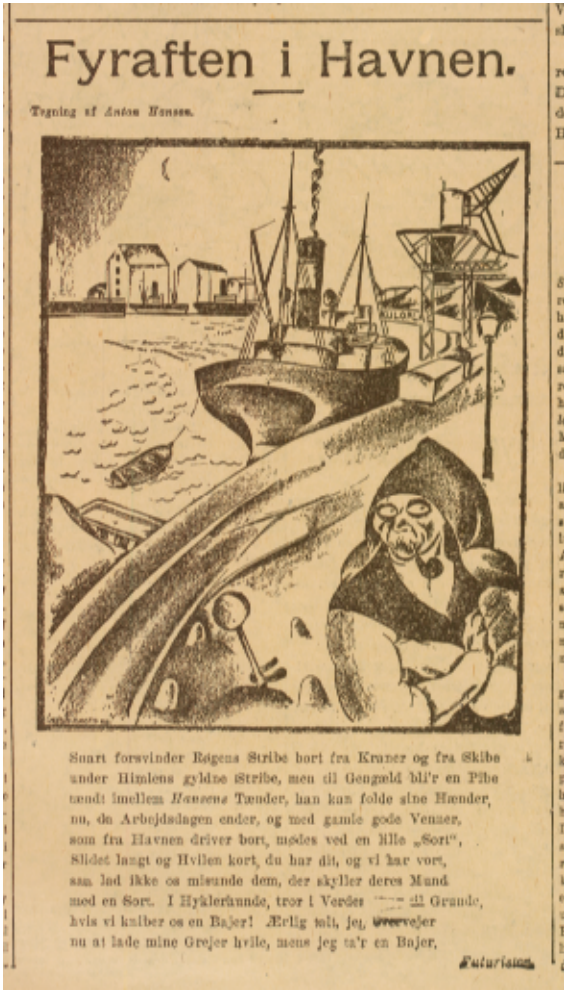

Fyraften i Havnen.

Tegning af Anton Hansen.

Snart forsvinder Røgens Stribe bort fra Kraner og fra Skibe
under Himlens gyldne Stribe, men til Gengæld bli'r en Pibe
nendt imellem *Hansens* Tænder, han kan folde sine Hænder,
nu, da Arbejdsdagen ender, og med gamle gode Venner,
som fra Havnen driver bort, mødes ved en lille „Sort",
Slidet langt og Hvilen kort, du har dit, og vi har vort,
saa lad ikke os misunde dem, der skyller deres Mund
med en Sort. I Hyklerkunde, tror i Verdes [illegible] til Grunde,
hvis vi kniber os en Bajer! Ærlig talt, jeg [illegible]vejer
nu at lade mine Grejer hvile, mens jeg ta'r en Bajer,

Futuristen.

***Kullemperen** slutter arbejdsdagen med en bajer og en 'lille sort' sammen med vennerne. Anton Hansens tegning fra havnen ledsages af et digt underskrevet 'Futuristen' - formentlig Frejlif Olsen. 13. februar 1918.*

venlig velkomsthilsen til den nye tegner havde han ikke på læben ved Aage Hermanns præsentation, sagde bare, idet han trak sig i bukkeskægget, at nu kunne man se, hvordan det spændte af."

Det spændte ikke godt af. Digter Hermann, der havde været på Ekstrabladet siden 1914, skejede ud, kunne ikke komme ud af fjerene om morgenen. Så prøvede Jensenius selv at finde på noget, men det "fandt yderst sjældent nåde for chefens øjne." Efter nogle måneder stoppede han og gik til det nystartede B.T. Til Aage Hermann mumlede Frejlif Olsen, at ham Jensenius nok kunne være anvendelig, men "det var dog satans til navn den mand havde."

Frejlif Olsen i barsk lune og hurtig på aftrækkeren. De fire måneders klaustrofobiske oplevelse i Vestre Fængsel havde ikke sat en stopper for hans aggressivitet. Tværtimod.

En måned efter løsladelsen fra Vestre bragte han forfatterinden Agnes Henningsen helt fra koncepterne med en fornærmelse af den slags, han strøede om sig med. Agnes Henningsen var i 1918 indstillet til at komme på finansloven. Det udviklede sig i Folketinget og offentligheden til et dramatisk opgør om det tilstedelige i, at dette frivole, skrivende kvindemenneske skulle støttes af staten. Forfattergrupper erklærede sig for eller imod i åbne breve i pressen, og ved den afgørende afstemning i folketinget var Edvard Brandes den eneste, der rejste sig og stemte for.

"Herregud, alt det postyr, fordi en halvgammel dame skal have lidt på finansloven," lød Frejlif Olsens kommentar i Ekstrabladet.

Agnes Henningsen var 49 og følsom. I sine erindringer fortæller hun om sin reaktion: "Det lammede mig, så jeg havde møje med at tage de par skridt hen til himmelsengen. Dér lænede jeg mig til en af søjlerne… Ét er at blive angrebet for sine meninger, noget helt andet at blive reduceret til en betydningsløs halvgammel dame. Og den eneste gang jeg havde set den redaktør, sad han ved en premiere og stirrede på mig med to særlig smukke alvorlige øjne…jeg bildte mig ind med interesse. Hvor kunne den pæne mand nænne at tvære mig ud som en halvdød flue?"

Agnes Henningsen strøg lige til sin kæreste, forfatteren og juristen Simon Koch og sagde: "Jeg vil gerne giftes. Jo, for at vise den redaktør og hans ligesindede, at der er en værdifuld mand, som regner mig for andet end en halvgammel dame." De blev gift halvandet år efter. Uden kommentarer i Ekstrabladet.

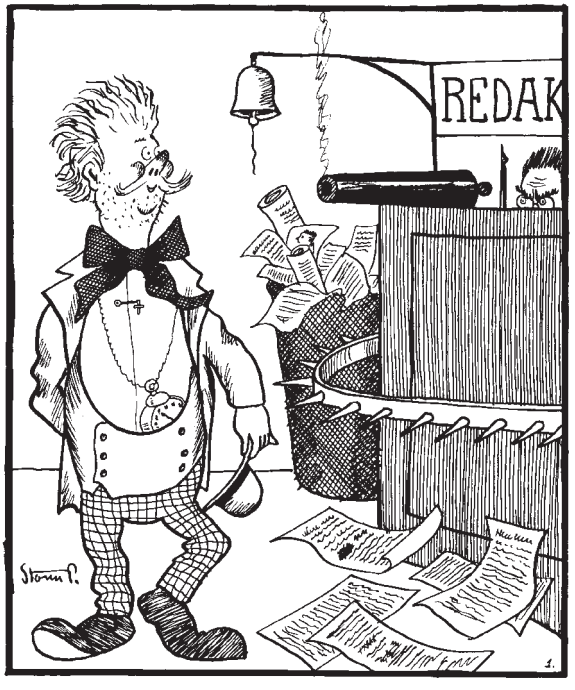

***Storm P** vendte tilbage til Ekstrabladet for en kort bemærkning i 1919-21, inden han vandrede definitivt til B.T. Hans tekst til tegningen 10. september 1920 lyder: "De søger plads som medarbejder. Hvad skriver De? Jeg kæmper for frihed, ret, lys, kost og logi!"*

NEDTUR I BLADHUSET

I årene efter 1. verdenskrig kom Ekstrabladet ind i en monumentalt kritisk periode. Sammen med hele bladhuset. Ekstrabladets oplag var i 1916 på 41.500, i 1918 på 34.300, i 1920 på 23.100, i 1923 på 15.800 – det var bunden. I 1925: 21.200. Derefter gik kurven uafbrudt opad indtil 2. verdenskrigs udbrud.

Årsagen til krisen var et sammenstød af omstændigheder, der uheldigvis indtraf på et tidspunkt, hvor avisernes tekniske muligheder netop havde taget et spring frem: Ved krigens begyndelse i 1914 havde bladhuset fået ny trykpresse med stærkt udvidet kapacitet. Og nye kommunikations-teknikker var dukket op – som den slags altid gør, når der er krig. Fjernskriveren, diktafonen, radioen, billedtelegrafien. Lutter produkter, hvis udvikling blev fremskyndet af krigsteknologiens fremskridt. Med fredstidsmuligheder som biprodukt. Muligheder, som man i et bladhus som Politikens og Ekstrabladets selvfølgelig kastede sig over. Men som nu pludselig blev hæmmet.

For det første fik avissalget generelt en nedtur. Krigen havde ført til oplagsstigning. Mens den stod på, var folk storforbrugere af nyheder. De udenrigs, naturligvis. Men også i høj grad indenrigsnyhederne, der handlede om de utallige pris- og markedsregulerende foranstaltninger, som den radikale regering stablede på benene for at få samfundet til at fungere. Alle måtte følge med. Radioen havde endnu ikke meldt sig som folkelig nyhedsformidler, aviserne var den afgørende kilde til viden om, hvad der skete i samfundet. Man læste alt om krigens udvikling, frontberetninger, ubåds-angrebene på handelsflåden, de hjemlige gullasch-baroners sjakren og strømmen af informationer om, hvordan menigmand skulle forholde sig til varemangel og nødløsninger, fattighjælp, rationering og prisstigninger. Alene jammeren, henholdsvis jubelen, over tidoblingen af prisen på snaps – 'Fattigmandens snaps' – fra 1916 til 1918 var et avisanliggende, der fyldte spalterne og fik avispressen til at køre nogle ekstra omgange. *Jubelen* helt éntydig fra afholdsbevægelsen, der kunne notere, at salget på de to år faldt fra 32 millioner flasker til 3 millioner.

Nu var krigen slut, hverdagen havde indfundet sig, og avissælgerne på Strøget havde mindre at råbe om.

For det andet havde Ekstrabladet fået en alvorlig konkurrent. B.T. begyndt 1. september 1916 og havde succes under ledelse af redaktøren Henry Hellsen. Takket være mere moderne billedstof og ikke mindst på grund af sit tabloidformat, som bladet var blevet inspireret til fra noget så fjernt som en ungarsk avis ved navn 'Az Est'. Ekstrabladet tøvede 47 år endnu med at gå ned i tabloid-formatet! B.T.'s oplag steg især efter 1918. Men allerede i januar 1917 kunne en festsang ved Journalistforbundets årsfest begynde sådan: "Henry Hellsen 'digter' hver dag lille B.T./Frejlif Olsen burde lære lidt heraf…"

Der var vind i noget nyt. Storm P var en af dem, der blev fristet til at springe til B.T. Han var tilbage på Ekstrabladet igen 1919-21, men så atter i Det Berlingske Hus, hvor han blev hængende de næste tredive år.

PÅSKEKRISEN

Og så – for det tredie – kom det knæk, der var ved at få vognen til at vælte: *Påskekrisen*. En stor sag i

moderne danmarkshistorie. Og en alvorlig sag i historien om A/S Dagbladet Politiken.

Krisen udsprang af den afstemning i Sønderjylland, der førte til genforeningen med Danmark 15. juni 1920. Afstemningen fandt sted 14. marts 1920 og gjorde det klart, at Slesvigs største by Flensborg skulle forblive tysk. Et demokratisk resultat, som den radikale regering støttede, og som både Ekstrabladet og Politiken bakkede kraftigt op. Til gengæld peb konservative kredse højlydt, og kongen, Christian 10., begyndte at vakle. Den 29. marts røg han og statsminister Zahle i totterne på hinanden (så godt man kan dét, når den ene er 2,05 m, den anden 1,64 m) med det resultat, at kongen fyrede Zahle og ministeriet og udnævnte sin personlige rådgiver, advokaten Otto Liebe til statsminister. I øvrigt den sagfører, der gjorde Frejlif Olsen rasende, da han var beskikket forsvarer for ham i retssagen efteråret 1917 (Se s. 82)

Så brød helvede løs. Ordet statskup fløj hen over forsiderne, de røde faner blafrede på Amalienborg Slotsplads, der var revolutionsstemning i gaderne, generalstrejke proklameret. "Der kan ikke være tvivl om, hvad der er sket," skrev Frejlif Olsen i lederen 30. marts 1920: "Kongen er faldet i hænderne – eller kløerne – på den kamarilla af ansvarsløse spekulanter og fanatikere, politiske eventyrere og outsidere af alle slags, som i den sidste tid har huseret så frygteligt med det sønderjyske spørgsmål." Hånsordene haglede ned over Liebe: "Den affable Liebe. Den selskabelige! Den tomt smilende Liebe", anføreren for "dette ministerium, født i dølgsmål på et sagførerkontor" (fortsætter Frejlif Olsen i en ny leder i Ekstrabladets aftenudgave samme dag), som har "proklameret, at det vil slutte sig til hæren og politiet, til maskingeværerne, til alle den brutale magts udfoldelser i ægte reaktionær og militaristisk ånd… Mens højesteretssagfører Liebe, beskyttet af kanoner og maskingeværer, breder sig i magtens sæde, forbereder folket sig gennem generalstrejken til at værne om de forfatningsmæssige tilstandes bevarelse…"

Morgenens ledende artikel var begyndt med at tale om kongens "overrumpling"… tilmed i "tider, hvor kongedømmets papirer ikke står i stort højere kurs end Nordisk Films på det internationale børsmarked!" Men i løbet af den enorme lederartikel – som Frejlif Olsen selv noterer undervejs er blevet "alt, alt for lang" – bliver han mere blød i koderne og håber, at "kongemagten må gå frelst ud af den krise, som den upåkrævet har styrtet sig ud i… Norden bevarede sine tre konger gennem alle verdenskrigens omvæltninger, ja, kongemagten synes under stormene snarere at blive styrket her i Norden. Det skyldes ikke mindst den kendsgerning, at kongemagtens øjeblikkelige indehavere i de tre lande sørgede for at holde sig i nøje føling med deres folk og folkenes forfatningsmæssige institutioner."

Under indtryk af de voldsomme reaktioner, især fra fagforeningerne og Socialdemokratiets leder Thorvald Stauning, tog kongen en dyb indånding og sendte Liebe tilbage til advokatkontoret og lod folketinget udskrive valg.

Ved det valg gik socialdemokraterne frem og de radikale blev hakket til plukfisk. Nu havde folk nok af det ministerium, der havde ført Danmark helskindet gennem verdenskrigen. 'Moren har gjort sin pligt, moren kan gå' som det hedder i et Schiller-citat, enhver kan genopfriske i

'Bevingede ord', forfattet af den belæste Ekstrablad-reporter Th. Vogel-Jørgensen (Se s. 85 og 93).

ØRETÆVER FRA ANNONCØRER OG LÆSERE

Den ophidsede stemning ramte også Ekstrabadet og Politiken, som var dybt forbundet med de radikale og skarpt kritiske over for kongens uparlamentariske aktion.

I erhvervslivet betragtede man de to aviser som halv-socialistiske. De havde været kritiske over for det erhvervsliv, der lukrerede på verdenskrigen, og de havde støttet den afbalancerede fordelingspolitik, som hæmmede nogle virksomheders frie udfoldelse, men som holdt samfundet på skinner. I højrekredse syntes man, bladene var unationale – Politiken og Ekstrabladet havde haft svært ved at skjule deres engelskvenlighed under krigen. Desuden havde de støttet salget af de vestindiske øer til USA i 1917. For ikke at tale om, at de interesserede sig for det nye kommunistiske Rusland. Og værst lige nu: De gik ikke ind for det hysteriske krav om "Flensborg-tilbage-til-Danmark". Der vankede øretæver.

Øretæverne faldt i form af et læserfrafald, der gjorde ondt. Og en annonceboykot, der var mindst lige så fatal. Boykotten ringede fra april 1920, og det kom til at vare næsten tre år, inden de sidste annoncører vendte tilbage.

Situationen i bladhuset var på et tidspunkt i sommeren 1920 så katastrofal, at der var overvejelser i bestyrelsen om at lukke bladet eller sælge det. En køber stod parat: Partiet Venstre. Forsmædeligt! Det parti, som de radikale var

I forbindelse med bladhusets krise i efterkrigsårene blev stueetagen under Ekstrabladets redaktion i det nye hus i Vestergade 28 udlejet til biografen Central Teatret. Biografen blev indviet 17. februar 1923 med filmen 'Sandheden om ægtemænd', der havde Mae West i hovedrollen. Biografen reklamerede begejstret: "Vi har kvindelige kontrollører!" Men allerede i 1926 forsvandt biografen igen fra lokalerne, der i dag rummer husets foredragssal.

Rådhuspladsen
1923. Biografen i Vestergade 28 spiller 'Den røde kimono'. Til venstre i Vester Voldgade kan man se de to små huse, der i 1935 blev købt og nedrevet for at give plads til Ekstrabladet nye hus.

brudt ud af i 1905, og som bladhuset havde været en skarp kritiker af gennem en halv menneskealder!

Et salg har været tæt på. Venstre bød og overbød helt op til kurs 500 på aktierne med Ø.K.'s boss H. N. Andersen som bagmand.

Nogle aktionærer blev grebet af panik og voldsomt fristet. Politikens Henrik Cavling, der selv sad med den største aktiepost (27%), skubbede på – han ville hellere end gerne ud af ægteskabet med de radikale. Og Ellen Hørup, der havde arvet sin fars aktier (21%), hørte græsset visne under det parti, som bladhuset *måske* stod og faldt med. Hun sagde til bestyrelsesformanden Oskar Johansen: "Partiet er dog forbi. Nu gjaldt det om at frelse pengene." Edvard Brandes (15%) tonede samme flag i et brev til formanden: "Jeg må rent ud sige, jeg tror, det er forbi." Hans humørdyk gjaldt både partiet og bladhuset.

Men bladene overlevede. Med sammenbidte tænder og takket være "vennelån". Der blev skåret i omkostningerne. F.eks. blev dele af det netop færdige, nye hus i Vestergade, hvor Ekstrabladets gamle bopæl i 'Guldhorn'-huset (Se s. 53) var nedrevet, nu

udlejet til danseskole og biograf, og redaktionen proppet i mindre lokaler i hovedbygningen.

SÆRE SNEGLE OG TRAVLE HERRER

Redaktionen proppet i mindre lokaler. Men den fyldte nu omkring 1920 heller ikke meget i landskabet. Slet ikke i forhold til Politikens medarbejderstab. I 1917 registrerer Journalistforbundet 8 medlemmer på Ekstrabladets redaktion mod 34 på Politikens. I 1919 er Ekstrabladet nede på syv mand. Der har været flere freelancere, blandt andre tegnere som Storm P. Men det var de syv, der sammen med Frejlif Olsen trak læsset.

En af dem var Viggo Afzelius, med siden 1911. Afzelius var aktiv på flere felter. Han var bladets faste sportsmedarbejder, et stofområde, han selv havde fået sat gang i. Han tegnede selv til sine artikler – også til den faste rubrik, der opstod under krigen med titlen 'Hos barberen', hvor den stedlige barber i Vestervoldgade gav en sludder for en sladder til hvem, der sad i stolen, kendte og ukendte. Altid om aktuelle emner.

En anden var Arne Jensen, en pudsig, mut og stilfærdig mand, der plejede sin antikvarboghandel på Frederiksberg ved siden af sit produktive virke som forfatter af ondskabsfulde, for ikke at sige giftige, kommentarer til døgnets begivenheder, skånselsløst ekspederet uden medfølgende lommetørklæde til at tørre tårerne hos de forulempede.

Bladets praktiske ankermand var redaktionssekretæren Georg Nygaard, bror til tegneren Axel Nygaard. Kriminalreporteren Oscar Petersen skal vi vende tilbage til (Se s. 113)

Endnu en medarbejder: Den før omtalte Th. Vogel-Jørgensen, søn af en redaktør i Svendborg, en energisk og pågående Ekstrablad-reporter fra oktober 1916, indtil han i 1922 fortsatte til Berlingske Tidende, hvor han blev til sin død i 1972. Her indlagde han sig blandt andet uvisnelig hæder ved i 1940'rne at sikre Berlingskes forlag udgivelsesretten til Grimbergs berømte verdenshistorie, en ret, som Berlingeren indlagde sig lige så uvisnelig vanære ved at tabe på gulvet og overlade til Politikens Forlag, som gjorde værket til århundredets kanonsucces på bogmarkedet.

På Ekstrabladet markerede Vogel-Jørgensen sig gennem seks år med nyheder og reportager om løst og fast i den københavnske hverdag, især kriminalsager. Den kriminelle underverden havde et mægtigt tag i hans fantasi – i samme periode sprøjtede han kriminalromaner fra sig med titler som 'De falske fingre', 'Den stjålne abe', 'Lyset fra Rundetårn', 'Smilet', 'Et søm', 'Den sjældne fisk' og 'Erotik og anden svindel' plus den historiske roman 'Rasputin, profeten, libertineren, rænkesmeden', en sællert, der gik i ni oplag og blev oversat og solgt i England. I præcis de samme år sad han i bestyrelsen for Journalistforbundet og redigerede medlemsbladet 'Journalisten'. Når han ikke nørklede hjemme med sine kartotekskort: Vogel-Jørgensens navn er i dag knyttet til den uudtømmelige citatbibel 'Bevingede ord'. En guldgrube af den slags vendinger i sproget, som er blevet hængende i hovedet på høj og lav. Samlet af den flittige mand på 50.000 kartotekskort siden den dag, han som 12-årig i 1903 hørte en eller anden sige, at noget måtte "vejes med en fjerpen". Hvad ville det mon sige og hvor kom det fra?

Sære snegle og travle herrer var der flere af på Ekstrabladet i årene under og efter 1. verdenskrig. Den rastløse Alfred Raae kom til Ekstrabladet i 1913. Raae skrev nyhedsstof i krigsårene, startede

Sin Telefon me d
overalt.

***Mobiltelefon** anno 1919! Ekstrabladet viderebragte 29. juli 1919 nyheden om, hvordan Daily Mails redaktion i London kaldte sin medarbejder ude i byen: "Den trådløse telefon fandt ham midt i Londons gadevrimmel, og der fandt en lille samtale sted."*

sideløbende et skandinavisk telegrambureau med afdelinger i Stockholm og Oslo og kastede sig ud i arbejde som tillidsmand for medarbejderne, blandt andet for – sammen med Journalistforbundet – at få lønningerne i vejret, så de kunne følge med krigens prisstigninger. Ikke noget let job over for en bestyrelse i Politikens Hus, som i november 1915 svarede: "De faste medarbejdere ved Politiken og Ekstrabladet er uden undtagelse så højt gagerede, at noget dyrtidstillæg ikke har været påkrævet." Så var den ikke længere. I den omgang i hvert fald. Det gik bedre i oktober 1918, da huset indså, at prisstigningerne for alvor var rendt fra almindeligt dødelige, selv journalister. Henrik Cavling havde på Politiken-medarbejdernes vegne slået i bestyrelses-bordet, og gagerne blev sat op mellem 10 og 25% – mest til de lavestlønnede, det vil sige dem, der havde under 5.000 kr. om året. Ekstrabladets journalister kom med i handelen. Men det passede ikke Alfred Raae: "Vi er ikke fuldt tilfredse med det tilbud, Politikens medarbejdere fik… Men vi har jo ikke andet at gøre end at følge trop. Næste gang er det måske bedst, vi optræder mere selvstændigt."

Det blev ikke Raaes sag at spille med musklerne med det samme. Han droppede tillidsmandsjobbet for at hellige sig sit telegrambureau. Det spinkle ror blev overtaget af den digtende medarbejder Aage Hermann, og muskelkraften lå i næste omgang hos Journalistforbundet, som i foråret 1919 på alle københavnske journalisters vegne krævede lønningerne sat op med 50% i forhold til niveauet ved krigens udbrud 1914. Det lykkedes, og så satte Aage Hermann sig atter til skrivepulten for at lege med sine vers. Nogle år senere rykkede Alfred Raae ind igen og fik skabt en regulær medarbejderforening på Ekstrabladet i februar 1924 (nu var der 11 medarbejdere!).

Hvorefter han hastigt hoppede til den næste tue, B.T.

HALLO DANMARK

'Sin telefon med overalt' lød en overskrift i Ekstrabladet 31. juli 1920.

Der kunne have stået 'Sin mobil med overalt'. Det var det, det handlede om. På billedet så man en reporter fra London-avisen Daily Mail blive kaldt til redaktionen over sin trådløse telefon. 'Modtageapparatet' i kassen i den ene hånd. Røret ved øret med den anden.

En sensation! Nye kommunikations-perspektiver åbnede sig. Man kunne sende trådløst! Sådan lød i Ekstrabladet den foreløbige kulmination på en række artikler, der fortalte om fænomenet. I midten af juni bragte forsiden den forbløffende nyhed, at man på radiostationen i Lyngby havde hørt "en skøn kvindestemme, der meddelte sig gennem modtageapparatet". Det var den engelsk-australske operastjerne Nellie Melba, der sang fra Marconi-studiet i Chelmsford ved London. "Man hørte sangen ganske tydeligt, som var det fra et hus til et andet," fortæller reporteren. Damen sang først 'Home Sweet Home', så en fransk sang og sidst på italiensk noget fra operaen 'Bohème'.

En måned senere var ikke et øje tørt: Den danske tenor Laurits Melchior sang 29. juli fra det samme engelske studie til hele Norden – først den danske, så den svenske, norske og engelske nationalsang. Og hvad der var yderst interessant for pressen – i samme transmission gik et hold korrespondenter til skandinaviske aviser 'ind og afgav deres telegrammer til tragten'! Rummet, der blev sunget og læst fra, blev

nøje beskrevet i avisen. Ingen møbler bortset fra et flygel. Hvide vægge med fliser, et hårdt, blankt gulv – alt sammen for at lyden kunne gjalde så højt som muligt i den store tragt.

Men telefonabonnenterne var advaret: Det var ikke enhver forundt at lytte med. Budskaberne kunne kun modtages fire steder. Hos Meteorologisk Institut, Lyngby Radio og på telefonstationerne på Hammeren på Bornholm og på Christiansø, hvor man "ved modtagerøret ville have så ringe plads, at højst to ad gangen kunne høre. Publikum må da lade sig nøje med, som så ofte før, at lade journalisterne være deres øren."

Men løsningen på hvermands telefonsnak var lige om hjørnet, fortalte artiklen: "I øvrigt er der næppe så lang tid til, at den første sådanne trådløse telefonsamtale, kombineret med kabelsamtale, vil kunne finde sted herhjemme." Nemlig på Bornholm, hvor man altså var i den lykkelige situation at have radiostation både på Hammeren og Christiansø. Det ventes, at der "inden for en overskuelig tid skal blive truffet sådanne foranstaltninger, at de mellem disse stationer førte samtaler også vil kunne finde sted gennem det almindelige bornholmske telefonnet, sådan at en mand på Dueodde eller i Rønne kan tage sin telefon og tale, dels gennem tråd, dels trådløst med fyrmesteren på Christiansø."

Tanken om Bornholm som pionerobjekt på kommunikationsområdet var dårligt nok lanceret, før Ekstrabladet kunne vifte med en ny landvinding: Billedtelegrafen. Flere artikler beskæftigede sig intensivt med overførsel af billeder. En vis mekaniker, Th. Andersen, fik "efter venlig imødekommenhed fra statstelegrafens side" overført et billede af den norske forfatter Sigrid

Da Fru Melba sang i England og vi hørte det her.

Fru Melba synger i den Traadløse. I Hjørnet ses et Kort med 1000 engelske Miles Radius — saa langt omkring kunde Sangen høres.

Vi fortalte forleden, hvordan man gudselig forleden ude paa Radio-Stationen i Lyngby blev forbavset over at høre en skøn Kvindestemme, der meddelte sig gennem Modtagerapparatet, og som sang engelske, franske og italienske Sange. Man fik at vide, at det var den engelske Operaprimadonna Fru *Nellie Melba*, som saaledes sang ud over Verden. Hun stod i Chelmsford nær ved London. Her ligger Marconi-Selskabets store, traadløse Station, og rundt om i Verden lyttede man til Sangen.

I England vidste man, at dette Eksperiment skulde anstilles. Fru Melba sang for en Skare, der venstede paa Tonerne — men som endnu tvivlede: Skulde det være rigtigt. Det var rigtigt. Sangen kom. Den blev hørt overalt i England. Man satte rundt om de traadløse Modtagerapparater i Forbindelse med ganske almindelige Telefonhørerapparater, og saa hørte man Sangen ganske tydeligt, som var det fra et Hus til et andet. Det blev ogsaa forsøgt rundt om at sætte store Tragte paa Høreseret, saaledes at Stemmen forstærkedes, og rundt om i Verden sang Fru Melba da for en Kres af Mennesker, der havde lejret sig om Tragten. Ja, i Paris havde man endog fundet paa at lade Tragten vende ud over en aaben Plads, og derude paa Pladsen stod Folk da stille og hørte denne skønne Kvindesang — først „Home, Sweet Home", saa en fransk Sang, „Nymphes et Silvains", og endelig et Parti af „Bohème" paa Italiensk.

Væreiset, hvor Melba sang, var uden Møbler, for at der ikke skulde være noget, der kunde fange Lyden eller give en gal Resonnans. Der stod kun et Flygel, hvorpaa Sangerinden blev akkompagneret. En Tragt var hængt op, og saa lød Sangen — og den blev hørt i Paris, i Haag, i Madrid, i Rom, i Kjøbenhavn, Kristiania, Stockholm, Berlin, Wien: En Cirkel med en Radius paa 1000 engelske Mil, det er ca. 250 danske Mil eller 2000 Kilometer, og med London som Centrum viser, hvor langt omkring Sangen blev hørt. Vi har sammen med Billedet vist, hvor langt omkring hun hørtes.

Kort efter, at hun var færdig med at synge, indløb der Hilsner fra alle de Byer, hvor man havde hørt hende. Der havde ikke været den mindste Smule Skratten. Stemmen lød frisk og smuk — den tabte intet af sin Skønhed ved Flugten gennem Æteren.

Nu mangler vi kun den danske Opfinder Th. Andersens Opfindelse med traadløs Billedtelegrafi virkeliggjort for at have alt ved Haanden samtidig. Da havde vi ikke behøvet at vente til i Dag med at bringe dette Billede, som nu har maattet sendes den forældede Vej med Damper over Nordsøen: Vi havde da samtidig med Meddelelsen om, at Fru Melba havde sunget, ogsaa kunnet bringe hendes Billede ved Tragten. Men forbaabentlig varer det ikke længe, for det kan ske.

Og tilbage staar da kun det, at man traadløst kan opholde sig et andet Sted end der, hvor man virkelig er, at man traadløst kan flyve ud, slaa sig ned, samle Indtryk, være nærværende over 1000 Miles Radius-Terræn, mens man sidder hyggeligt i sin Stue og skriver ned, hvad man ser. Hidtil har kun Spiritister ment at have den Form for Clairvoyance — men mon ikke den elektrisk-traadløse Mandr er sikrere og først anerkendes? Vi tror det

***Den** trådløse radiotransmission - en sensation! Forsidehistorien 19. juni 1920 beretter om, hvordan stjernesopranen Nellie Melba sang 'Home Sweet Home' fra London, så det kunne høres ved krystalapparaterne over det halve Europa - cirklen angiver hvor langt væk.*
I Danmark nåede tonerne frem via Lyngby Radio.

EKSTRABLADET

228 7 Kr. Kvartalet. Enkelte Nr. 10 Øre. Lørdag den 30. September. Enkelte Nr. 10 Øre. 2 Kr. 35 Øre mdl. 1922

ET LIV I GALGENS SKYGGE

Den falske Lord de Freyne som maa tilbringe Resten af Livet mellem Sindsyge for at undgaa at blive Rænget

***Under** det faretruende oplagskred i 1922 forsøgte Ekstrabladet sig med bl.a. lørdags-forsidehistorier med ophidsende, autentiske kriminalberetninger af udenlandsk avl. F.eks. denne gyser om den falske Lord de Freyne, der havde myrdet en ung, rig og letlevende kvinde.*

Undset fra Blåvand Radio til Lyngby Radio. "Det første billede i verden, der blev sendt trådløst," hævder Ekstrabladet 11. august 1920. Sigrid Undset "burde til tak sende hr. Andersen en af sine bøger med dedikation," slutter artiklen.

FRA SKJULTE DYBDER

I Frejlif Olsens maniske skrivelyst var der ikke plads til mange vejrtrækninger i efterkrigsårene. Hans ledere, anmeldelser og satiriske kommentarer var i avisen hver dag. Men samtidig skrev han det selvbiografiske værk, der er blevet stående med en egen magisk kraft i dansk bekendelses-litteratur. Måske skrevet som eftertænksom status og selvopgør efter fængselsopholdet. Hans fængselsdagbog var blevet trykt kort efter løsladelsen i 1918 (Se s. 83). Den var fuld af funderinger over tilværelsens absurditeter, alt set i lyset af de konkrete, nære oplevelser i Vestre Fængsel. Ekstrabladet og journalistikken nævnes dårligt nok.

Nu gjaldt det et ja eller nej til det liv, han havde valgt. Eller som havde valgt *ham*: "Er der noget, der *ikke* er sandt, så er det, at manden er herre over sin pen," skriver han i selvbiografien. "Det er pennen, der er mandens herre… Fra skjulte dybder i hans indre udspringer kilder, som han kun dunkelt aner tilværelsen af."

Titlen er 'En københavnsk journalist'. Med den ydmyge undertitel 'Indledning til min selvbiografi'.

'En københavnsk journalist' blev trykt som en række afsnit i fagbladet 'Journalisten' over et år fra april til april 1921-22. Hvorpå den udkom samlet som bog.

Selvbiografien var noget af et projekt. Allerede

i første kapitel lægger han ud med at bekendtgøre, at han nu påbegyndte 'et memoireværk i fem tykke bind.' Det har muligvis været ambitionen. Men så vidt kom det aldrig. Ud over 'En københavnsk journalist' blev det til fire artikler i tidsskriftet 'Tilskueren', hvor han i samme periode som 'En københavnsk journalist' blev trykt, tog fat på sin barndom og tidligste ungdom. Disse afsnit er levende og velskrevne og interessante til forståelse af, hvorfor han skrev som han skrev i Ekstrabladet – hvordan han var blevet den fanden-i-voldske skribent, der kom til at husere som svøbesvinger i dansk presse, elsket og hadet.

Et afsnit handler om livet i almueskolen i Lyngby med en fordrukken klasselærer, spanskrør, lusede unger, stank af sved og rædselsvækkende religiøse skrupler om at ende i helvede. Et andet om landsbylivet i Lyngby – igen fordrukne og hykleriske præster og deres 'hellige' eller fattiglemmer, der begraves i svuppende, oversvømmede grave på kirkegården, der lå tæt på, hvor han boede. Et tredje om det trygge, myreflittige forældrepar, hvor moderen oparbejdede et vaskeri for godtfolk og 'herskaber' inde i København, folk, der fik vasketøjet hentet og bragt – hvilket blandt andet gav knægten et hampert indblik i fine folks svinske privatliv. Og endelig et fjerde helt forbløffende afsnit med titlen 'Republikken'. Et stykke science fiction – Frejlifs drømmesyner om et lukket lykke- og rædselssamfund, udmalet som en gennem mange år opbygget vision, han har tænkt og drømt, mest ved nattetide – helt op igennem sin voksne alder. Og aldrig kunnet slippe.

De korte afsnit i 'Tilskueren' lægger en sær og ganske gribende bund under hovedprojektet 'En københavnsk journalist', som er et forrygende og rystende selvopgør.

"I vores selvbiografiske litteratur har 'En københavnske journalist' slet intet sidestykke," skrev tidens førende kritiker Poul Levin, som sammenlignede Frejlif Olsen med Goldschmidt og Holger Drachmann. Det overrumplende ved bogen er ikke bare det fejende, slagkraftige sprog og den skarpe iagtagelsesevne hos Frejlif Olsen, som vi også kender fra Ekstrabladet. Humoren, sarkasmen, varmen. Alt dét er der til overflod. Men samtidig graver Frejlif Olsen dybt i sin sjæl og samvittighed, jagter sin egen utilstrækkelighed, selvransagende, rasende og uden at lægge skjul på den nærmest blodtørstige ærgerrighed, der driver ham frem.

Det sandheds- og retfærdighedskrav, han pisker op over for omverdenen i sine utallige ledere i Ekstrabladet, stiller han endnu mere ubønhørligt til sig selv. Om muligt. Hvad gør jeg mod andre? Mod læserne? Mod kvinder? Mod folk, jeg skylder taknemmelighed? Selvbebrejdelserne river og flår: "De furier, der hærgende farer gennem min sjæl, er ikke misundelsens, men afmagtens." Psykologen, den senere filosofi-professor ved Aarhus Universitet, Svend Ranulf, skriver i en analyse af bogen i 'Tilskueren': "Det er den stadig nagende angst for følelsen af egen ringhed og foragtelighed, der udgør journalisten Frejlif Olsens skæbne og tvinger ham til at være en 'grinebider', en 'ondsindet smæder', en 'forbitret hader'…" Den slags ord, Frejlif Olsen omtaler sig selv med i bogen.

"Mange af verdenslitteraturens ypperste værker er skrevet ud fra en lignende sindstilstand hos deres forfattere," tilføjer Ranulf.

__Krisen__ kradsede, og Ekstrabladet måtte meddele læserne, at der fra 1. oktober 1922 kun kom én udgave af bladet dagligt, nemlig dén kl. 16. Dén kl. 12 udgik. Fanen var dog holdt højt, forsikrer annoncen, men prisen sat ned.

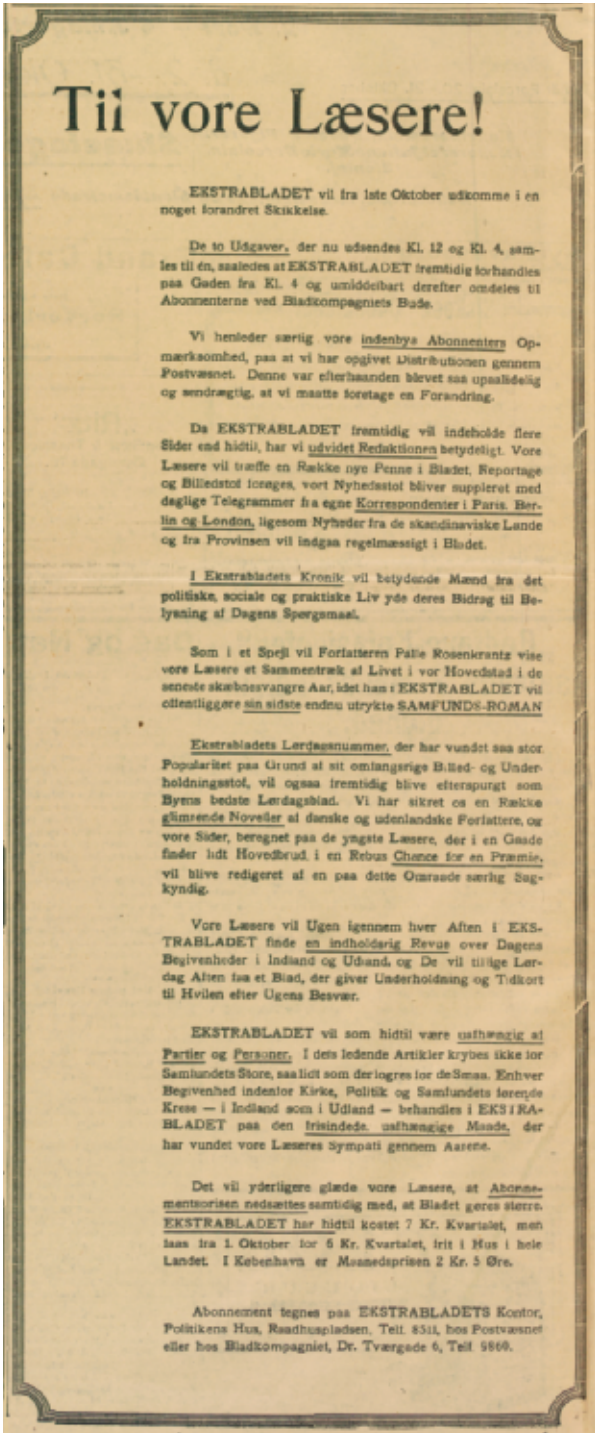

Til vore Læsere!

EKSTRABLADET vil fra 1ste Oktober udkomme i en noget forandret Skikkelse.

De to Udgaver, der nu udsendes Kl. 12 og Kl. 4, samles til én, saaledes at EKSTRABLADET fremtidig forhandles paa Gaden fra Kl. 4 og umiddelbart derefter omdeles til Abonnenterne ved Bladkompagniets Bude.

Vi henleder særlig vore indenbys Abonnenters Opmærksomhed, paa at vi har opgivet Distributionen gennem Postvæsnet. Denne var efterhaanden blevet saa upaalidelig og sendrægtig, at vi maatte foretage en Forandring.

Da EKSTRABLADET fremtidig vil indeholde flere Sider end hidtil, har vi udvidet Redaktionen betydeligt. Vore Læsere vil træffe en Række nye Penne i Bladet, Reportage og Billedstof forøges, vort Nyhedsstof bliver suppleret med daglige Telegrammer fra egne Korrespondenter i Paris, Berlin og London, ligesom Nyheder fra de skandinaviske Lande og fra Provinsen vil indgaa regelmæssigt i Bladet.

I Ekstrabladets Kronik vil betydende Mænd fra det politiske, sociale og praktiske Liv yde deres Bidrag til Belysning af Dagens Spørgsmaal.

Som i et Spejl vil Forfatteren Palle Rosenkrantz vise vore Læsere et Sammentræk af Livet i vor Hovedstad i de seneste skæbnesvangre Aar, idet han i EKSTRABLADET vil offentliggøre sin sidste endnu utrykte SAMFUNDS-ROMAN

Ekstrabladets Lørdagsnummer, der har vundet saa stor Popularitet paa Grund af sit omfangsrige Billed- og Underholdningsstof, vil ogsaa fremtidig blive efterspurgt som Byens bedste Lørdagsblad. Vi har sikret os en Række glimrende Noveller af danske og udenlandske Forfattere, og vore Sider, beregnet paa de yngste Læsere, der i en Gaade finder lidt Hovedbrud i en Rebus Chance for en Præmie, vil blive redigeret af en paa dette Omraade særlig Sagkyndig.

Vore Læsere vil Ugen igennem hver Aften i EKSTRABLADET finde en indholdsrig Revue over Dagens Begivenheder i Indland og Udland, og De vil tillige Lørdag Aften faa et Blad, der giver Underholdning og Tidkort til Hvilen efter Ugens Besvær.

EKSTRABLADET vil som hidtil være uafhængig af Partier og Personer. I dets ledende Artikler krybes ikke for Samfundets Store, saa lidt som der logres for de Smaa. Enhver Begivenhed indenfor Kirke, Politik og Samfundets forskellige Kreds — i Indland som i Udland — behandles i EKSTRABLADET paa den frisindede, uafhængige Maade, der har vundet vore Læseres Sympati gennem Aarene.

Det vil yderligere glæde vore Læsere, at Abonnementsprisen nedsættes samtidig med, at Bladet gøres større. EKSTRABLADET har hidtil kostet 7 Kr. Kvartalet, men faas fra 1. Oktober for 6 Kr. Kvartalet, frit i Hus i hele Landet. I København er Maanedsprisen 2 Kr. 5 Øre.

Abonnement tegnes paa EKSTRABLADETS Kontor, Politikens Hus, Raadhuspladsen. Telf. 8511, hos Postvæsnet eller hos Bladkompagniet, Dr. Tværgade 6, Telf. 9860.

ET HUMØR, DER SUSER OG FYGER...

Hvad mærkede læserne til Ekstrabladets og Politikens interne febertilstand i de vanskelige år efter krigen? Til oplagskrisen og annonceboykotten? Eller til redaktørens gustne selvbebrejdelser?

Næppe noget særligt. Redaktør og journalister pløjede nyheder, causerier, interviews og kommentarer i spalterne med vanlig entusiasme – en tilstand, der er umiddelbart genkendelig på denne side af årtusindskiftet, hvor dagbladskriser er til for at bliver overvundet. Og hvor egne kritiske problemer ikke er noget, man ulejliger læserne med i det daglige.

Gerne konkurrenternes, derimod! Da krisen var på sit højeste, svarede Ekstrabladet igen på et spark fra Berlingske Tidende, der 2. oktober 1922 skrev, at bladet 'sænker kåren ved vor afdøde kollegas og konkurrents båre." Svaret lød allerede samme dag i Ekstrabladets aftenudgave: "Vi takker for den alt for tidligt indtrufne kondolence. Som det er almindelig bekendt i pressekredse, havde B.T. for nogle måneder siden planlagt en aftenudgave som konkurrent til Ekstrabladet. Vi nåede desværre ikke at komme med til begravelsen. Barnet var dødfødt."

Præcis samme dag udkom Ekstrabladet i ændret skikkelse. Annonceret gennem nogle dage som en ekspansion, men samtidig en let kamufleret nedskæring: På den ene side flere medarbejdere, mere udlandsstof, nye noveller og stof for børn. På den anden side reduktion fra to daglige aviser til én – aftenudgaven! Bladkrigen rasede. Pudsigt nok valgte Ekstrabladet ved samme lejlighed at ændre bladhovedets skrift fra latinske bogstaver til gotiske. Krøllede, gammeldaws bogstaver erstattede de nymodens og var derefter bladets logo helt

frem til 1960. Mon idéen var Frejlifs i et kontrært anfald? I hvert fald ændrede de nye tiltag ikke bladets oplagskurs ned ad skråplanet.

Redaktør Olsen selv fyldte uhæmmet spalterne med begejstrede eller forbitrede anmeldelser af bøger, koncerter, film og teater. Enkelte kunstnere kunne ægge ham til ubeskrivelig lykke. F.eks. fulgte han flittigt de store Scala Revyer, der arbejdede sig op i højderne fra begyndelsen af 20'rne. Liva Weel var den nye stjerne – til at begynde med ikke lige Frejlifs livret. Dejlig – "når blot hun vil lade være med at skråle op, som var hun på syndikalistmøde og skulle huje Borgbjerg ned fra talerstolen." Men så overgiver han sig: "Uden spor af krukkeri, med en djærvhed og et humør, der suser og fyger som et rent uvejr, smider hun sig ud på det dybe vand – intet under, at publikums hjerte banker i takt med hendes: Det er fordi der virkelig banker et hjerte i dette bryst. Det banker for noget fjolleri, som ikke er værd at banke for. Men det banker, banker! Liva står ikke og afleverer et sangnummer, hun udleverer sig selv helt og holdent, med skind og ben og hud og hår, heraus med det hele, uden vilkår, uden forbehold, ligesom hun står og går. Hendes foredrag af en vise som 'La Garconne' var et mesterværk, slet og ret. Hun kan hyle og skråle og huje og klaske sig på lårene og rappenskralle på 1000 forskellige måder, så man på én gang forfærdes og henrykkes…"

Andre måtte tage til takke med rå sandheder. Clara Pontoppidan, som han ellers havde en svaghed for, spillede på Dagmarteatret den 15-årige spanske konge Carl 2. i et fransk lystspil: "Hun er for gammel til at spille 25 år, for tyk på benene oven for knæet og på ryggen nedenfor hofterne. Det er så pinligt at opregne legemsdele, men i en instruktiv teaterkritik må sandheden frem, selvom det skal være mellem ribbenene."

Johannes Meyer – som moderne danskere bedst husker fra talløse gamle danske film – medvirkede i januar 1924 i et italiensk stykke på Det Ny Teater: "Han udfoldede i aftes syv-otte af sine mest bedårende egenskaber, han var skurk i 1. akt og helt i 2. og helgen i 3., han fik det alt sammen prompte og med høj røst leveret op af sufflørkassen, fræk som en opvarter hos Wivel gentog han ord for ord, hvad der blev forelagt ham, et talentfuldt bæst, en stor abekat, Gud velsigne ham i hans grav, når han engang dør!"

Musiklivet slap heller ikke. Sibelius' 'Finlandia' blev spillet som mellemaktsmusik ved en forestilling på Det Ny Teater af 'fire og en halv mand': "Det lød akkurat som tre eller fire sporadiske kattemjav i en ørken med et enkelt palmetræ hist og her. Jeg har ikke noget imod kattemjav, men så skal det være en ordentlig koncert på en lang række røde hustage en lys sommeraften med hvæsen, sprutten, hujen, hylen, jamren, skrigen og skrålen i alle tonearter, en helvedeslarm, så folk springer ud af deres senge og smider urtepotter ud af vinduerne eller skyder vildt med revolvere i ubændigt raseri. Men disse sporadiske mjav fra et par violiner under ledelse af en kapelmester, det er en skandale…"

De fleste anmeldelser var underskrevet enten F.O. eller 'Mefisto' – ingen læsere var i tvivl om, at det var en og samme: Den gamle redaktør.

Og den suveræne eneredaktør – indtil efteråret 1924, da han fik sin nevø Ole Cavling som medredaktør.

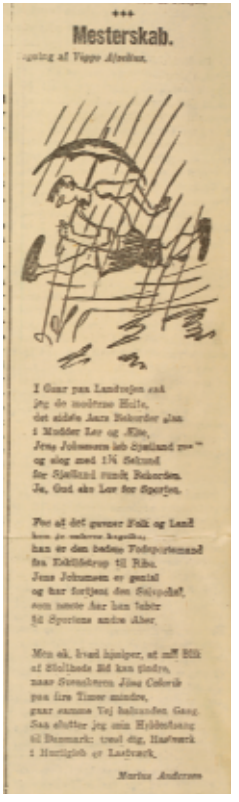
Mesterskab.

***Sportsredaktør** Viggo Afzelius håndterede utrættelig gennem fyrre år sporten i tegninger, vers og reportager.*

28. oktober 1924 lancerede Ekstrabladet en af sine nyskabelser: 'Fra Damernes Verden', redigeret af et af den nybagte chefredaktør Ole Cavlings fund Erna Mildé. Hun havde boet flere år i London og begyndte sine spalter med... 'Hvad man taler om i London'.

***Erna** Mildé, (1894-1952). Til Ekstrabladet 1924. Moderedaktør.*

Fra Damernes Verden

Redigeret af ERNA MILDE.

Hvad man taler om i London.

En filosofisk Sognepræst om Teosofien.

Nyt i en Nøddeskal.

En Gave til Professor Vilhelm Andersen.

Kongeligt Teater.

„Katmandsbanken".

ABDULLA

MIRADIUM

Østersprisen nedsættes.

Café Faust, Østergade 13

Servering til Kl. 2 Nat.

THORKILD HANSEN

Vesterbrogade 24

Skindkaaber

Skindforede Pelse.

Se Vinduerne

Amagerbrogade 48. Falkonerallé 47.

En Dame - En Herre

helst kendt med Annoncetegning kan faa Engagement ved et af Hovedstadens første Eftermiddags-Blade. Fyldige Oplysninger om tidligere Virksomhed modt. Ekstrabl. Ekspedit. i Billet mrk. 107.

1924

OLE CAVLING TAGER RORET

***Svend** Borberg*
(1888-1947)
Til Ekstrabladet 1924
som teateranmelder.

EN SANG FOR KONGEN

Krak på krak. Gullasch-baroners highlife blev skudt i sænk i årene efter 1. verdenskrig. Direktører, der havde spekuleret sig til luftige formuer, meldte pas. Nogle røg i spjældet, nogle skød sig. Landmandsbanken brød sammen og rev den halve regering med sig i faldet. På Strandvejen mellem København og Helsingør stod der 'Til salg' på hver anden villa.

I Politikens Hus kikkede man i afgrunden, holdt fast med neglene, overlevede og besindede sig på nye tider. Som man gjorde det i kongehuset, hvor Christian 10. havde brændt nallerne på 'Påskekrisen' i 1920 og måtte sande, at kongemagt ikke var helt, hvad det havde været. Noget, han fik at føle en ekstra gang 15. oktober 1924, da der var 50 års jubilæumsforestilling på Det Kgl. Teater med ham og familien i kongelogen.

Undervisningsministeren, fru Nina Bang, sad i parkettet. Hun var Danmarks første kvindelige minister i Danmarks første socialdemokratiske regering. Som vaskeægte republikaner havde hun dekreteret, at man ikke måtte høre 'Elverhøj'-ouverturen, fordi den slutter med 'Kong Christian'. Det skulle hun nu ikke have gjort. På et velvalgt tidspunkt rejste fire studenter sig og fyrede kongesangen af. Folk sprang op af stolene, ministre i parkettet røg op og ned i usikker panik. Socialborgmester Frederik Borgbjerg med, men da sangen nåede til 'Gotens hjelm og hjerne brast', hev fru Bang, der var blevet siddende, ham i frakkeskøderne og bankede ham på plads. Sådan beskrives situationen i en berømt Christian Hofftegning i 'Svikmøllen'. Men i sine erindringer fortæller justitsminister K.K. Steincke, som var til stede, at "Fru Bang sad så langt fra Borgbjerg på samme række, at hun ikke ville have kunnet trække ham i frakkeskøderne, selvom hun havde haft arme som en gorilla."

Ekstrabladets anmelder Svend Borberg var i teatret. Han skrev, at "ministeriets medlemmer vaklede og trimlede om som 'Otte for Kongen'". Festaftenens stemning blev afløst af "hvisken, tisken, fnisen og indignation" – et held, fordi "opmærksomheden derved blev bortledt fra den dårlige og glansløse forestilling".

Frejlif Olsen i lederen: "Fruen og hele hendes ministerium har fået den straf, de fortjente, og studenterne og teatrets kongebegejstrede publikum fik en succes langt over fortjeneste…. Der er intet småligere end at forbyde folk at sige eller synge, hvad de har lyst til. Men der er heller intet

farligere… Ministre kan tåle megen modgang og voldsomme angreb. Men latteren kan de ikke tåle. Slå mig! Men le ikke ad mig!"

Den gamle chefredaktør havde stadig krudt i pennen efter 19 år i stolen, over 2000 lederartikler, bjerge af anmeldelser og kommentarer. Og ikke at forglemme: Fire måneders fængsel.

DET BLIVER I FAMILIEN

Men han var ikke mere ene mand ved roret. Ole Cavling, en knægt på 26, havde en hånd med. Bestyrelsen i A/S Politiken havde omsider slået til. Den uvorne chefredaktør Olsen var i for lang tid gået ledelsen på nerverne med sine skriverier. Og mere end dét – Ekstrabladet kom endnu sløjere igennem krisen end Politiken. Der var ikke styr på økonomi og redaktion, noget måtte ske. Oplaget var i skred. Som Ole Cavling mindes i sin dagbog 15 år senere: "Hovedparten af 'salget' gik til venligtsindede restauratører…"

Nu blev Ole Cavling sat til at aflaste og få snor i Frejlif, rydde op og reformere. Han havde været i gang i to uger, den dag Nina Bang prøvede at ekspedere 'Kong Christian' ud i mørket på Det Kgl. Fra 1. oktober 1924 var han Frejlifs administrerende medredaktør. Frejlif blev ved at være ansvarshavende.

Bestyrelsen var altså ikke gået over åen efter vand. Ole Cavling var Frejlif Olsens nevø, søn af Politikens chefredaktør Henrik Cavling, der var Frejlifs bror, og som i forvejen havde en anden søn placeret i bladhuset: Viggo Cavling – med siden 1907, og manden, som i 1921 fik 'Magasinet' i gang, et Politiken-tillæg, der vandrede mod succes.

Ole Cavling var fars søn. Men mere end det: Mors søn. "Den største begavelse i familien var min mor," skriver Ole Cavling i bogen 'Hver morgen er ny', der udkom efter hans død i 1963. Uden at gøre nærmere rede for, hvori begavelsen bestod. Hans mor hører man heller ikke meget om i andres beretninger om denne Cavling, der blev Ekstra Bladets redaktør gennem 34 år – tre år mere end farbroderen Frejlif Olsen. Moderen var ellers en dame, der nok er en historie værd. Men måske i moralisters øjne en skikkelse, hvis tilstedeværelse ridser lidt i myten om den mageløse Henrik Cavling og hans indflydelse på dansk journalistiks glorværdige udvikling. Hendes navn var Valborg Andersen, vokset op i en brolæggerfamilie på Christianshavn og uddannet operasangerinde med debut på Det Kgl. Teater i 1893. For Henrik Cavling et ægteskabeligt sidespring i 1897, mens hun optrådte på Casino. Så kort som andre af hans bekendtskaber, der aflejrede sig i en vidtspredt Cavling-slægt. I dette tilfælde blev lille Ole resultatet. Hendes operakarriere blev lagt på hylden til fordel for journalistik – hun blev knyttet til 'Damernes Blad' i 1904, et ugeblad, der blev opkøbt af Egmont H. Petersens Gutenberghus-koncern, omdøbt til 'Hjemmet', hvorefter hun som redaktør frem til 1927 bankede bladet op fra 1.400 til 500.000 abonnenter, fordelt over hele Skandinavien.

Og lille Ole, født 1898? Åbenbart en klods om benet på både sin far og mor, for han blev sat i pleje hos slægtninge på Christianshavn uden i øvrigt at miste kontakten med sine forældre og modet på at gå i deres fodspor. De nøjere omstændigheder omkring hans opvækst er svære at følge. Til sine dages ende afstod han selv fra at gøre sin barndom til et emne, der ragede andre – han frabad sig at stå i den Blå Bog, han ville ikke engang stå i telefon-

Ekstrabladets *og Politikens London-redaktion efter 1. verdenskrig. Billedet er fra før 1924, da Ekstrabladets bladhoved skiftede til gotisk skrift.*

Ole *Cavling 23 år. Præsenteret i fagbladet 'Journalisten' som nyt medlem af Journalistforbundet med dette foto og hans data. Bl.a.: Født 1898, student fra Hellerup Gymnasium. 1919 et års studier i Washington og New York. Derefter korrespondent for Politiken i London. Der var godt to år til han blev chefredaktør på Ekstrabladet.*

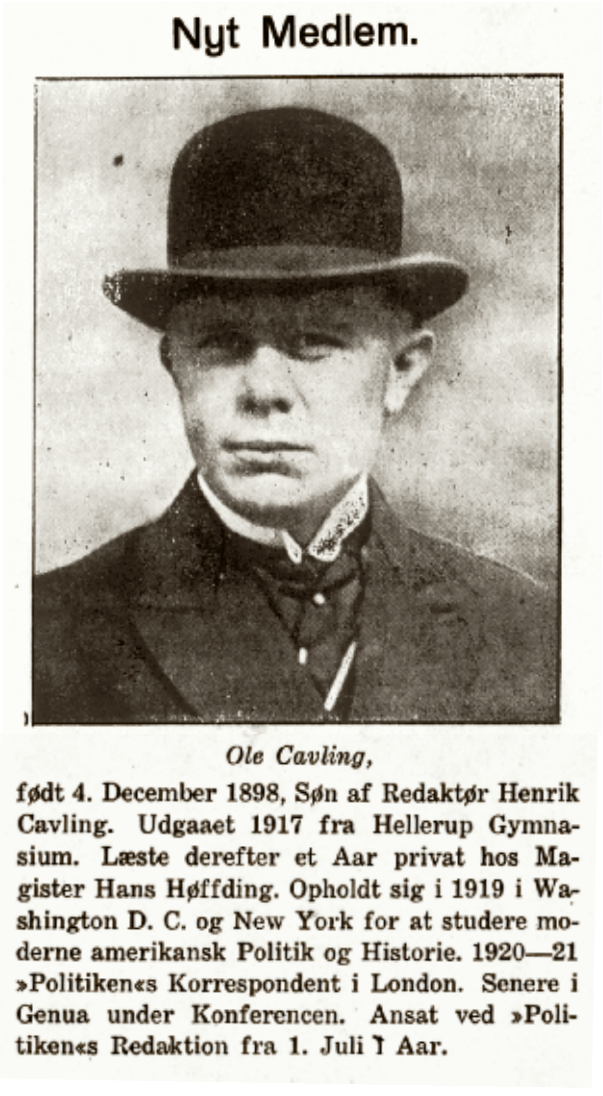

Nyt Medlem.

Ole Cavling,

født 4. December 1898, Søn af Redaktør Henrik Cavling. Udgaaet 1917 fra Hellerup Gymnasium. Læste derefter et Aar privat hos Magister Hans Høffding. Opholdt sig i 1919 i Washington D. C. og New York for at studere moderne amerikansk Politik og Historie. 1920—21 »Politiken«s Korrespondent i London. Senere i Genua under Konferencen. Ansat ved »Politiken«s Redaktion fra 1. Juli i Aar.

bogen. Det Kgl. Bibliotek udbad sig i januar 1945 et foto til sin portrætsamling. Ole Cavling "svarede nej med den motivering, at jo hurtigere man glemte mit komplet ligegyldige åsyn desto bedre." De sparsomme oplysninger om hans private liv, som vi videregiver i denne bog, stammer fra få spredte betroelser i den arbejdsdagbog på over 4.000 sider, Ole Cavling fik deponeret på Det Kgl. Bibliotek efter sin død.

Men vi konstaterer: En ung journalist med gå på-mod. Fra 19 års alderen var han rejsende korrespondent for Politiken, blandt andet i USA. 22 år gammel blev han ekspederet til London for at være bladets faste medarbejder. Især levende optaget af den engelsk presses måde at lave avis på. Nyheder, overskrifter, billeder, opsætning, præcis matter of fact-journalistik. En kleppert af statur – højden lå til familien. Nygift og med barn.

EKSTRABLADETS 'IDIOTER'

Ole Cavling havde ambitioner. Det er man ikke i tvivl om, hvis man læser det brev, han tre år før – 28. december 1921 – skrev fra London til sin far. Et brev, der formodentlig ville have fået hårene til at rejse sig på den samlede bestyrelse og Frejlif til at trække seksløberen, hvis han havde læst det. I brevet hedder det blandt andet:

"Du skriver i dit brev, at der lå en lys fremtid foran os, nuvel, hvad mener du med det? Vi har planlagt at forlade London omkring slutningen af marts… Og når vi så kommer til København – hva' så? Skal vi gå over til Frejlif og forsvinde blandt Ekstrabladets umuligheder, eller skal der virkelig laves et *aftenblad*, som slår alt? Du antydede for mig, at 'Den Røde' [Ekstrabladet] kunne laves om, og det er rigtigt, men ikke med

den flok idioter, som sidder der nu, for at bruge Jespersens egne ord. Den stab, der kan skabe en 100 pct. aftenudgave, har 'Pol.'. Hvorfor da ikke starte rigtigt med det samme? Det er ikke umagen værd for mig at løbe panden imod dumhed, ugidelighed og dovenskab på Ekstrabladet. Dét, der skal gøres, er ét af to: Enten laver du og jeg 'Express', og du skal ikke bryde dit hoved meget med den sag, for mine ideer vil overbevise dig om, hvorledes man laver et moderne blad. Og enhver kan se, hvad der ligger af chancer for en fin aftenudgave i København. Jeg har gennemarbejdet alle mulige og umulige planer for alle bladets sider, jeg ved, hvorledes dét og dét stof skal trykkes, udstyres, beskæres o.s.v. Jeg har netop i disse dage færdiggjort mine studier til vores handelsside, og vi skal nok fange hele forretningsverdenen… Nuvel, *vi to* kan enten lave den aftenudgave, eller jeg går ind på Politiken. Ikke for at skrive, men for at lave avis… Hvad min gage angår…jeg minder dig om, at min gage i øjeblikket burde have været 10.000 kr. efter *dit eget* skøn. Du sagde: "Du får 1.000 kr. stigning pr. år". – Hvortil jeg svarede: "Selvom jeg også bliver 100?" – Og du indskød: "Ja, om du så bliver 1.000!"

Bare kom an! Far og søn pønsede altså på et udbrud! Enten en splinterny aftenavis, der skulle hedde 'Express' – en slags 'Børsen'? – *eller* et overraskelsesangreb på Ekstrabladet, lavet om til et 'Express'. Det sidste er åbenbart, hvad den 63-årige Henrik Cavlings har luftet. Men den idé får det til at vende sig i unge Ole. Han har slugt 'Daily Mail' og 'Evening Standard' i England. Det er den slags avis, han vil lave. Ikke et eller andet halvgjort med Ekstrabladets 'idioter'.

Frem i verden. Men hvad vej? I et udateret brev, åbenbart sendt kort efter, skriver Ole Cavling til sin far:

"Jeg tænker meget over min fremtidige stilling ved bladet i denne tid. Og når jeg mindes dine ord om det afgørende ved en start, tror jeg ingen vil have held med at løse opgaven 'Express', såfremt han udelukkende skal skabe denne aftenudgave ved hjælp af Ekstrabladets stab… Men alle mine ideer er gode, også for 'POL.', og såfremt jeg måtte få den opgave at 'lave avis' under din direkte ledelse, er det jo også en vej til hjørneværelset!"

Dér slap det ud: Hjørneværelset! Fars kontor. Chefredaktørens. Det var det, han stilede imod. Det kontor, der rumsterer i hovedet på hver anden journalist i Politikens Hus. 1. salens hjørne med udsigt til Rådhuspladsen. Myten rækker i virkeligheden helt tilbage til hjørnet i Integade-huset, hvor Viggo Hørup siden 1884 havde beskuet Strøgets mylder af potentielle Politiken-læsere fra sit 1.sals kontor, og hvorfra han i hellige øjeblikke talte til nationen, for eksempel på valgdage.

Unge Cavling var hverken mere eller mindre ambitiøs end utallige før og efter ham.

Hvad der gik af gamle Cavling, er der ikke tvivl om. Brevvekslingen faldt på det tidspunkt, hvor huset vaklede på krykker efter Påskekrisen i 1920 (Se s. 89). Henrik Cavling har været usikker på sin fremtid i hjørneværelset. Et brev fra industrimanden Herman Heilbuth, en af husets økonomiske redningsmænd, da det kneb, fortæller hvorfor. Heilbuth skriver til Ove Rode, at han mener, bestyrelsesformanden Oskar Johansen snart må indse, at Politiken klarer sig skidt "med sin nuværende slappe, redaktionelle ledelse.

Cavling bør pensioneres, en ny journalistisk redaktør ansættes, og De overtage stillingen som politisk redaktør."

Henrik Cavling blev siddende frem til 1927.

Men ikke uden verbale knubs. Da Politiken var blevet sig selv igen i 1924, og turen var kommet til Ekstrabladet i oktober, skrev Edvard Brandes til bestyrelsesformanden, at han helst havde set, at formanden "tog Henrik Cavling i nakken og smed ham og hele yngelen på døren." Hele yngelen. Altså Viggo, Ole og for den sags skyld Frejlif med. Bag den tone lå kamp om indflydelse, og intern fnidder i bestyrelsen. Brandes var nervøs for, at Cavling ville drive avisen helt væk fra den radikale politiske linie – og i øvrigt lumskeligt sætte sig på aktiemajoriteten. Måske især det sidste. Brandes hægede om sine aktier. Men der var i øvrigt god grund til at være bekymret for, at de radikale skulle miste deres vigtigste talerør. Partiet var på rutchetur: I 1918 havde hver anden læser stemt radikalt. I 1924 stemte hver tredje radikalt. Og i 1929 kun hver fjerde.

Yngelen overlevede. Og Ekstrabladet overlevede. I 1924 var Henrik Cavling i første omgang ikke varm på, at hans søn skulle være redaktør på Ekstrabladet. Han stemte imod to gange i bestyrelsen. Han fik i en periode en Politiken-journalist, der hed R.V. Jørgensen, placeret som Frejlifs medredaktør. Det gik ikke. Foreslog også den øvrige bestyrelse, at man kaprede B.T.'s succes-redaktør Gunnar Helweg-Larsen. Heller ikke. Selvom Helweg-Larsen blev ved at spøge i kulissen. Både som en mand, man skulle bane vejen for som senere afløser for Henrik Cavling på Politiken ved at gøre ham til midlertidig Paris-korrespondent for Politiken. Og som hærføreren, som kunne stille med hele sit B.T.-kompagni en bloc og overtage Ekstra Bladet. Den idé blev faktisk diskuteret i bestyrelsen.

Tidligt på efteråret 1924 blev beslutningen truffet: Ole Cavling. Overtagelse 1. oktober.

NY LUGT I EKSTRABLAD-BAGERIET

"Hvor husker jeg 1. oktober 1924!" skriver Ole Cavling tyve år senere i sin dagbog. "Frejlif modtog mig med stenagtig gnavenhed, de ældre medarbejdere sagde op, i journalistkredse anså man det hele for en familiær Cavling-spøg, der højst varede et par måneder, og jeg selv havde i min kontrakt en paragraf, hvorefter jeg i løbet af et år kunne vende tilbage til posten i London, hvis eksperimentet med Ekstra Bladet gik galt."

Det begyndte med en hovedrengøring blandt medarbejderne. Nogle blev sagt op. Andre gik frivilligt. Til blandt andet B.T. og Nationaltidende. Lugten i Ekstrablad-bageriet var ny. Frejlif kaldte de nyankomne 'De gale'. Ikke så meget, fordi han havde noget særligt imod de enkelte. Mere fordi avisen pludselig skulde endevendes. Han selv rykkes fra forsiden ind i avisen. Plus alt det andet: Nye rubrik-typer, typografien, men også stilen i sproget. Ole Cavling havde lært i England og USA, hvordan man kunne fange læsernes opmærksomhed med mere appellerende, suggestive overskrifter. Det var ikke nok at skrive 'Krigen'. Nu hed det 'Krigen raser'. Streger under nogle rubrikker, andre kursiveret. Forskellig størrelse skrift, kortere tekster. Og *mere* tekst. Fra 1922 til 1926 voksede tekstmængden med 50%. "I ødelægger min avis! Hvad skal alt det overskriftsvæsen til? Blot artiklen er godt skrevet, skal den nok blive læst!" Sådan beskrev Frejlif Olsen

selv senere sin reaktion på reformerne. Men lagde heller ikke skjul på, at han efterhånden forsonede sig med alt det nye, især da han så svenske blade rose Ekstrabladets nye opsætning. Det kom så vidt, at han bad redaktionssekretæren om, at hans artikler "nu blev sat pænt op".

Det var en omlægning, der gik tjep. Og kostede penge: Der blev postet 125.000 kr. i ekstraindsatsen det første år. Mest til nye medarbejdere. Listen over nye folk var imponerende. Erna Mildé, Poul Henningsen, Otto Gelsted, Svend Borberg, Christen Fribert, Paul la Cour, Hans Kirk, Tom Kristensen, Sven Clausen, Emil Bønnelycke, Harald H. Lund, Ernst Eyser, Gunnar Heerup, Peter de Hemmer Gudme, Leif B. Hendil, Erik Arboe-Rasmussen. Nogle fastere tilknyttet end andre. Og ikke alle i ét ryk.

Tom Kristensen dukkede for eksempel først op i 1927 efter at have sagt sit anmelderjob op på Politiken og kastet sig ud i arbejdet med sit livs roman, 'Hærværk', beretningen om en litteraturanmelders mentale og fysiske sammenbrud i livslede og druk, indlysende inspireret af arbejdet på Politiken, som er det fiktive, men meget virkelighedsnære hjemsted for romanens hovedperson.

Det blev til en halv snes kronikker fra Tom Kristensen i Ekstrabladet og en del anmeldelser. Selv blev han ikke forskånet. Da 'Hærværk' udkom i november 1930, anmeldte Frejlif Olsen bogen og skrev, at Tom Kristensen svinede sine gamle venner til: "Hans moral burde have forhindret ham i at udlevere sit blads indre liv og sine kammerater på en måde, der tyder mest på privat hævngerrighed." Nogle dage efter blev Henrik Cavling interviewet på forsiden og spurgt, om det var så slemt med al det druk blandt journalisterne på Politiken. Det

***Sven** Brasch (1886-1970) tegnede plakaten til Ekstrabladets relancering i 1924.*

***Viggo** Afzelius, f. 1881. Til Ekstrabladet 1908. Tegner, causør og sportsredaktør.*

***Erik** Arboe-Rasmussen, f. 1899. Til Ekstrabladet 1925. Redaktionssekretær. Chefredaktør 1936.*

mente Cavling nu ikke. Ikke i almindelighed. Men, siger han til intervieweren 'B-o': "Læser De hans bog igennem, vil De bemærke, at han flere gange udtaler frygt for at miste sit levebrød som anmelder, men først et godt stykke inde i bogen, side 275, refererer han en samtale desangående med mig. Denne samtale, som er nøjagtig gengivet, fik dog et andet forløb end det, Tom Kristensen havde tilsigtet. Hensigten fra hans side var nemlig den, at han ved en afskedigelse ville finde dækning for sin efterhånden yderliggående drikfældighed. Men ingen havde tænkt på at afskedige ham. Langt fra! Han var jo en ung, begavet mand, som en redaktør nok måtte ønske at knytte til sig. Dette ønske prægede da også den samtale, som enhver nu kan læse i bogen…"

Forandringerne i Ekstrabladet var straks til at se. Cavling havde hyret en ny mand, fisket fra et redaktionssekretærjob på B.T. Det var Erik Arboe-Rasmussen, og han blev mange år senere sideordnet chefredaktør. Manden var ekstremt optaget af lay out og redigering. Lige hvad Ole Cavling havde brug for. De to strøg et halvt år efter af sted på en hurtig research til London, hvor de besøgte 'Daily Mail' for at suge til sig. Arboe skrev straks ved hjemkomsten en begejstret artikel i fagbladet 'Journalisten', der begynder sådan: "Mit hus er min fæstning", siger englænderen. Han kunne roligt tilføje: "Og min avis er fæstningens krudtmagasin."

Nye faste sider dukkede op i avisen.

Allerede 17. marts 1924 – Ole Cavling har været i gang i to uger – får sporten sin egen side under overskriften 'Alverdens Sport' og med navngivet redaktør: Aage Hermann.

Hermann var bladets versemager, der digtede næsten daglig under mærket 'Peter Simple'. Ikke en medarbejder, der umiddelbart var forbundet med sportsstoffet. Man kunne have forventet, at den 43-årige Viggo Afzelius havde fået jobbet. Han havde gennem fjorten år dækket sporten i muntre referater og notitser, ved siden af sin daglige provokerende hyggesnak-klumme 'Hos Barberen'. Tegne kunne han også – hans vignetter var næsten hver dag i spalterne.

Sportsredaktør Aage Hermann slap ikke digterpennen, fordi det nu handlede om sport. På debutsiden skrev han om den følgende søndags pokalkamp mellem KB og B 1903 i Parken. KB's målmand i den blå-hvide trøje fik særlig omtale – landsholdsmålmanden Poul Graae, som åbenbart havde været ude af drift et stykke tid, måske skadet, i hvert fald bortrejst. Det fremgår, at han har været en slags Peter Schmeichel, rap i kæften og jævnthen i verbal konflikt med sportsjournalisterne. Selv endte han i øvrigt som journalist, senere chefredaktør, på Politiken. Men her stryger Hermann ham over håret i vers:

Da Graae drog over havets blå
blev KB's himmel håbløst grå.
Men da i dag man Graae genså,
Graae gjorde atter himlen blå.

Fodbold havde i årevis været højt prioriteret. Fulgt med nationale slag for brystet, når det danske hold for eksempel ved de olympiske lege i 1908 slog det franske med 17-1, især takket være Sophus 'Krølben' Nielsen, der scorede de ti. Sport var ikke en aktivitet, som bragte redaktør Frejlif Olsen i ekstase – i 1913 skrev han en leder om 'Sportens Idioti'. Men fodbold gik an, mente han, når så begavede folk som Niels og Harald Bohr gad bruge tid på det.

Boksning var et andet centralt emne i dagens avis. Aage Hermanns debutside beretter om "sværvægternes konge" Jack Dempsey, der forbereder sig på en kamp i Europa mod den spanske bokser Paolino: "8 omgange skyggeboksning, sjipning og en tur i barren". Hermann tilføjer: "Også danske boksere træner på 'bar', men det er desværre som regel på en 'bar' af ganske anden slags".

En sport for 'mandfolk'. En overskrift fortæller, at 'Den stærke Nakskov-mand vil slå på skrinet', og teksten uddyber: "De kan begge for alvor slå på skrinet. Kampen vil kunne høres langt væk." I Nakskov har de nok spidset øren.

DAMERNES VERDEN

Så gik det anderledes yndefuldt til i 'Damernes Verden', som Erna Mildé rapporterede daglig fra efter 16. oktober 1924. Garneret af to henrivende vignetter af baldyrende, moderne damer som fast logo præsenterede den nyansatte redaktør underholdende kik ind i en verden, der hidtil kun havde været dyrket sporadisk i spalterne. Damernes. Det noblere borgerskabs damer. Fruernes og de flagrende døtres henrivende verden af nye klædbon, charmerende omgangskreds, vidunderlige rejser, kultiverede oplevelser, pikante bekendtskaber. En blanding af nutidens 'Glas og Galla'-reportage, interviews med interessante kvinder, modestof og ind imellem saglige informationer om, at der nu kunne påhøres et foredrag i Kvindelig Læseforening om 'Klædedragten gennem tiderne', eller at Husmoderforeningen i nær fremtid afholdt en række foredrag om familieret.

Erna Mildés side havde et vist kosmopolitisk præg. "Paris siger, at…", og så får vi at vide, at en pariserinde er set med noget, der lignede en lille

***Erna** Mildé, mode- og kvindesideredaktør gennem næsten 30 år fra 1924. Her foreviget i 1948 af noble københavneres foretrukne portrætfotograf Rie Nissen.*

***Erna** Mildé var første dame på pletten ved modeopvisninger. Både før og efter 2. verdenskrig. Her netop hjemvendt fra Paris engang i 30'rne.*

skildpadde i snor om håndleddet, en lille sag, der indeholdt damens læbesalve og pudderkvast.

Eller læserne er med Erna Mildé til 'At home'-party hos den tjekkoslovakiske ministerfrue i København, hvor fru statsminister Stauning, "som ellers er en sjælden gæst i gesandtskaberne", er iført mørkeblå spadseredragt i kontrast til udenrigsministerens frue, grevinde Moltkes negerbrune kjole af skinnende kunstsilke.

Erna Mildé rapporterede navnlig i stor stil fra London. Det var der en god forklaring på. Hun havde boet en årrække i London som gift med en englænder, var blevet skilt og havde netop slået sig ned i København med sine to børn. Hun havde gået på teaterskole i London og var uden journalistisk erfaring. Men hun kastede sig ud i det – på sin første Ekstrablad-dag med et vue over teaterlivet, hvor den russiske ballerina Pavlova svævede over Covent Gardens scene formedelst flere tusind pund sterling, og om hvem "ubarmhjertige tunger hvisker, at hun er nær de halvtreds". Men også med en lystig gang snik-snak om det væsen, der "mest interesserer Londons thedrikkende dameverden for øjeblikket", den smukke hertuginde af Westminster", lige hjemvendt fra Amerika til en skilsmisse – den "stakkels hertuginde, som ikke havde noget sted at hvile sit garconne-klippede hoved, fordi hendes mand, den brutale hertug, havde nægtet hende adgang til ægteparrets London-residens, Burdon House – "dér stod hun på damperens dæk, den lille stakkel, iført en enkel, lysebrun spadseredragt, sko med kongeblå hæle og glitrende spænder, og en lille, tætsluttende brun hat kronede hendes hoved, mens tre pragtfulde perlerader smykkede hertugindens smukke hals."

Modestof med gemüse.

Fire år tidligere havde man i Ekstrabladet kunnet læse om den opsigt, det havde vakt på Strøget, da en ung dame, sekretær ved en fremmed ambassade, havde promeneret med bare ben i laksko og kort kjole. Hun havde måttet flygte fra en hujende folkemængde og var senere blevet opsøgt i hjemmet af Ekstrabladets reporter, for at læserne kunne få en forklaring på hendes provokerende optræden.

Nu var København blevet kosmopolitisk, vi var midt i 'the roaring twenties', og Erna Mildé forvaltede og formidlede modelunernes sving med hatte og gevandter, strømper eller ikke strømper, kort eller langt hår, med storslået entusiasme fra dag 1 og til sin død i 1952. Selv Frejlif Olsen følte sig foranlediget til i august 1926 at bakke hende op med en hel kronik om rimeligheden i, at pigerne lod sig klippe korthåret.

I maj 1932 blev Erna Mildé spurgt af redaktionen, om hun ikke kunne tage til Paris og rapportere om forårsmoden. Hun spurgte, hvornår hun måtte rejse og fik svaret: "Der går flyvemaskine til Paris hver eftermiddag." Af sted var hun – som den første danske dagbladsjournalist med parisermoden i kikkerten. Hidtil havde modejournalisterne orienteret sig om lunernes udsving ved mannequinopvisninger hos de hjemlige modefirmaer. Erna Mildé hjembragte sine beretninger suppleret med interviews med de store dyr i den parisiske modejungle, folk som Lanvin, Patou og Maggy Rouf. Hun noterer senere med ekstra stolthed, at hun interviewede den endnu ukendte Elsa Schiaparelli. Og fra og med foråret 1932 var modeopvisningerne i Paris fast arbejde. Med Erna Mildé tur-retur Paris. 'Lady Eversharp' døbte Ole Cavling hende, fordi hun havde en tunge skarp som et barberblad.

***Den** netop abdicerede spanske ekskonge Alfonso kom sejlende til København i august 1931. Ekstrabladets udsendte H.P. Skovsgaard ('Benjamin') forsøgte at få kontakt fra toppen af en lagerhal, men det var hans kvindelige fotograf - Hanna Holbek? - som tiltrak sig kongens opmærksomhed og på den måde fik udvirket et interview.*

Georg Nygaard, f. 1871. Til Ekstrabladet 1905. Redaktionssekretær.

Hanna Holbek - fotograf ved Ekstrabladet i sidste halvdel af 20'rne.

BILLEDER I BUNDTER

Dagen efter at damerne havde fået noget at læse og kikke på – og næppe helt for sig selv -, kom et visuelt ryk, der ville noget: Ekstrabladet udkom med sin første store billedside. Fra 17. oktober 1924 en daglig bagside med fotografier fra nær og fjern. Aktuelle eller fra tiden. Sjove, dramatiske, gribende. Dyr, mennesker, kendte eller ukendte, konger eller landarbejdere, bjerge, skibe, flyvemaskiner, ballonopstigninger, ulykker, krigsbilleder, bryllupper, bilsammenstød, hvad som helst. Hentet hjem i bundter fra udlandet eller taget af danske fotografer. De sidste mest free lance. Hele Politikens Hus havde i 1925 i alt 2 organiserede, fastansatte fotografer.

I 1927 fik Ekstrabladet sin første kvindelige fotograf, Hanna Holbek. Det er formodentlig hende, reportagemedarbejderen H.P. Skovsgaard – med kælenavnet og signaturen 'Benjamin' – omtaler i personalebladet 'Indendørs-Politiken' tyve år senere. Uden at nævne hendes navn. Sært nok, for hun er nærmest hovedperson i den historie, han skal af med.

"Stik lige ud i Frihavnen og skaf os et interview med Alfons'en!" råbte redaktionssekretæren til Benjamin kl. 8 morgen, mandag 10. august 1931.

Tyve minutter efter står Benjamin på taget af en lagerbygning ved Østkajen i Frihavnen sammen med fotografen. 'Alfons'en' er ekskong Alfonso af Spanien, der ankommer med luksuslineren 'Viceroy of India'. Alfonso har sagt nej til interviews. Men dér står Benjamin og den kønne fotograf med det lyse hår. Kongen får øje på dem – det vil sige på fotografen – fra promenadedækket og vinker smilende og kongeligt. Ti minutter efter er de ombord. Benjamin får sit interview, og pigen endnu flere smil, men hun er til gengæld så nervøs, at der er to-tre ekskonger på rad og række på de fleste af de fremkaldte billeder. Interviewet kommer på forsiden. En fornærmet konkurrent skriver dagen efter, at interviewet må være et falsum, for Alfonso lader sig ikke interviewe. Men så går Benjamin og fotografen til biddet igen, passer Alfonso op på Rosenborg Slot og får et afskedsinterview, flere smil til fotografen og denne gang et billede med rolig hånd. Ny forside og endnu en fornærmet, konservativ konkurrent: Ekstrabladets medarbejder – *det radikale* Ekstrablad! – står med hatten i hånden over for en kongelig!

"Hvis ikke den artikel fører til, at Ekstrabladet ansætter en skare yndige, unge kvindelige pressefotografer, så er den skrevet forgæves," konkluderer Benjamin, stadig uden at røbe navnet på fotografen, der brød vejen for ham til Kong Alfonso. De kvindelige fotografer kom efterhånden, om ikke i skare.

Bagsidens billedorgie løftede denne side ud af skammekrogen og gjorde den til den mest sete efter forsiden. Og bragte samtidig avisen billedmæssig på linie med konkurrenten B.T., som ellers havde ligget i spidsen med fotografier. Og hurtigt mere end på linie: I 1920 udgjorde fotos 13% af B.T's samlede redaktionelle stof. I Ekstrabladet kun 4%. I 1930 var Ekstrabladet oppe på 23%, B.T. sunket til 14%. B.T. var fra sin start i 1916 faret frem med moderniseringer og reformer efter udenlandsk forbillede, blandt andet på fotofronten. Nu var Ekstrabladet omsider kommet i skred, anført af Ole Cavling og hans roterende inspiration fra de engelske og

amerikanske aviser, han havde slugt under sin udlændighed. Cavling havde særlig krog i UPI, United Press International, som han blev Skandinaviens-korrespondent for efter at være flyttet hjem til København. Men også andre landes aviser gav inspiration. Især Tyskland, som var langt fremme med fotoreportage. Blade som 'Münchener Illustrierte' og 'Berliner Illustrierte' var leveringsdygtige, indtil nazisterne fik dem lukket.

Det var ikke Frejlif Olsens store nummer med fotografier. Han var til tegninger. Det var det, han var vokset op med. Tegnerne havde været med til at skabe hans Ekstrablad. Og de blev lykkeligvis heller ikke skubbet ud i mørket af Ole Cavling og hans reformer. I den grafiske variation, han tilstræbte, var tegninger oplagte. Vignetter og vittighedstegninger, tegnede portrætter og stregkunst hørte stadig til avisen.

Og var for eksempel ikke til at komme uden om i retssalene. Fotografering under retshandlinger var forbudt, som det fortsat er i dag. Der blev til gengæld tegnet flittigt. F.eks. under to hidsige sager, der optog læserne i 1925. Begge sager, som Ekstrabladet havde fingeren på.

LÆKAGE PÅ POLITIGÅRDEN

20. august 1925 bragte Ekstrabladet en lille historie, der nok solgte et par ekstra eksemplarer, og i hvert fald bragte politiet på mærkerne. Overskriften lød 'PENGEAFPRESNINGS-FORSØG MOD GREV DANNESKIOLD-SAMSØE'. I underrubrikken hed det: En anonym brevskriver vil presse ham til at udbetale 20.000 kr.

Det fremgik af artiklen, at greven var taget fra sit hjem Visborggaard ved Mariager til København for at deltage i sin svigerfar, direktør Chr. Hasselbalchs begravelse og boede på et hotel. Her modtog han et anonymt brev, hvori brevskriveren truede med at fortælle grevinden, at hendes mand dyrkede fremmede damebekendtskaber. Det ville han undlade, hvis greven indbetalte 20.000 kr. på et nærmere angivet sted. Greven gik omgående til politiet, og aftalen blev, at han skulle gå ind på kravet og møde med pengene på det sted, brevskriveren angav. Greven indrykkede som forlangt en lille annonce på Politikens bagside: 'XX tilstår YY det ønskede lån'.

Pengeafpresseren dukkede selvfølgelig aldrig op. Han læste også Ekstrabladet. Artiklen hensatte politiet i et sandt raseri, fordi den havde forhindret en eventuel pågribelse. Ekstrabladet forsvarede historiens offentliggørelse med at skrive, at redaktionen havde overvejet sagen nøje og var nået til den konklusion, at historien skulle bringes, fordi man dermed kunne "forårsage, at forbryderen trådte tilbage fra udførelsen af sin forbrydelse".

Den bed politiet ikke på. Samme dag meddelte politiinspektør Volquartz redaktionen, at bladets reporter ikke foreløbig kunne "indhente de officielle meddelelser fra Politigården". Der var lukket for det varme vand. Reporteren svarede på avisens vegne, at avisen "ikke dansede efter politiets fløjte." Bladet ville fortsat "stå helt frit – uden hensyn til de officielle meddelelser fra Politigården."

Underforstået, at man altid kunne skaffe sig de oplysninger, man havde brug for. Og det var pointen i det efterspil, der nu fulgte, og hvor greven, hans damer og den anonyme pengeafpresser gik i glemsel. Der var lækager hos politiet. I hvert fald én. Nogen havde hvisket

***Oscar** Petersen, f. 1884. Til Ekstrabladet 1915. Kriminalreporter.*

Ekstra Bladet

Biskop Anton Bast og hans Regnskaber.

Hverfor vi ikke i Aar vil anbefale Centralmissionens Indsamling.

I Børskanalen.

Carl Alstrup er fornærmet.

„Noud"s Drift mod Nordpolen.

„Bravo, Danmark"!

Højesteret.

Kommunisterne terroriserer de Liberale og Konservatives Vælgermøder.

Djurslands Landmandsbank for Nævningetinget.

Gulvtæppen

Aagerparagrafen beskytter Lejerne.

BØRSEN I DAG

Biskop *Bast-sagen blev en af Ekstrabladets heftigste sager i midten af 20'rne. Den begyndte med forsidehistorien 4. december 1923, hvor bladet skrev, at det ikke mere kunne støtte juleindsamlingen til biskop Basts 'Centralmissionen'. Man havde ikke fidus til regnskaberne. Nogle af pengene gik åbenbart i biskoppens egne lommer.*

Ekstrabladets kriminalreporter pengeafpresningsaffæren i øret. Poltiinspektøren anlagde sag for at få fastslået, hvem der var kilden.

Artiklen var skrevet af bladets kriminalreporter Oscar Petersen. Den var ganske vist ikke signeret. Men der var ingen tvivl. Pennen var Oscar Petersens. Han fik tilsigelse om at vidne i retten, stillede op, men nægtede at røbe sin kilde. Han kunne have fedtet sagen af på sin redaktør, Frejlif Olsen, der fortsat var ansvarshavende, selvom Ole Cavling havde overtaget de administrative opgaver. Men det ville Petersen ikke – han vidste, at Frejlif, så lidt som han selv, ville røbe kilden i retten. Og den gamle redaktør skulle i øvrigt ikke bures inde én gang til, så kort tid efter at han havde siddet fire måneder i Vestre Fængsel.

Byretten dømte Oscar Petersen til at betale 50 kr., subsidiært vandre i fængsel, for at nægte at vidne. Østre Landsret stadfæstede dommen, og Oscar Petersen valgte fængslet. Næsten en æresbevisning, ser det ud til. Det var både at gå i den hæderkronede redaktørs spor og fysisk at markere journalistens vilje til at beskytte sine kilder. I fagbladet 'Journalisten' beskrev han fængselsopholdet i muntre glimt – elleve dage var jo heller ikke alverden, og specielt for en garvet kriminalreporter var en tur i Vestre Fængsel ikke uden fascination. Nærmest en studierejse – han var i selskab med de forbrydere, hvis gerninger og ugerninger han beskrev til daglig. Fængselspersonalet behandlede ham nærmest som bonkammerat.

Oscar Petersen var ikke hvem som helst, og sagen ikke hvad som helst. Den 41-årige journalist havde gjort opmærksom på sig selv allerede som 24-årig, da han som medarbejder på

'Morgenposten' havde afdækket en tys-tys affære om trækkerdrenge og homoseksuelle luksuskunder i det indre København, en sag der udviklede sig til en årelang sædelighedsfejde om moral, lovparagraffer, religion og lægevidenskab. Nu – i 1925 – var han højt respekteret kriminalreporter, også i politikredse.

Og sagen om greven og utætheden hos politiet førte til en omfattende diskussion om vidnepligt, hvori også den nye justitsminister K. K. Steincke deltog. Han var blandt andet med til en diskussionsaften på Hotel Fønix arrangeret af Journalistforeningen, hvor den dømte Oscar Petersen sad side om side med minister, anklager, forsvarer og dommeren, der havde dømt ham. Man diskuterede den paragraf i retsplejeloven, der i visse tilfælde gav et vidne mulighed for at nægte at afgive vidneforklaring, hvis han "i særlig grad udsætter sig for tab af borgerlig agtelse eller velfærd". For Oscar Petersen kunne det for så vidt handle om "tab af velfærd" – al den stund, at Frejlif Olsen truede Oscar Petersen med fyring, hvis han røbede sin kilde. Landsdommer V. Pürschel hævdede, at der aldrig kunne blive tale om økonomisk ruin for Oscar Petersen, hvis han blev fyret – han havde sikkert andre glimrende jobmuligheder. Oscar Petersen lænede sig trygt tilbage. Han vidste, at han ikke skulle ud at søge nyt job, for han havde ikke tænkt sig at røbe sin kilde. Han blev pensioneret 28 år senere som agtet chef for Ekstrabladets kriminalredaktion og mangeårig formand for medarbejderforeningen, af kolleger hjerteligt karakteriseret som stærkt højreorienteret og indremissionsk.

Ekstra Bladet

Nr. 143 1926

DET STORE OPGØR MELLEM ANKLAGER OG FORSVARER FØR JURYKENDELSEN

Overretssagfører Wreschner kalder Bedrageri-Anklagen absurd og ender sin lange, dramatiske Tale med at kræve Bispen pure frifundet.

Anklageren svarer i en skarp Replik og stempler Basts Forhold som Svindel.

Forsvarerens fortsatte Defensorat.

Bast-sagen kom til at vare over to år og var forsidestof i Ekstrabladet i store dele af perioden. Hele forsiden var f.eks. 10. marts 1926 viet referatet på 4.dagen af det endelige opgør i retten.

DEN BARMHJERTIGE METODIST

Pengeafpresningssagen fik en principiel vinkel. Men den var ellers en sag fra småtingsafdelingen. Uanset hvad greven måtte mene.

Der var større bid på krogen i en anden affære i Ole Cavlings første år som redaktør. Den handlede om en vis biskop Anton Bast, overhoved for metodistkirken i det samlede Skandinavien, inklusiv Estland, om det sidste så var, fordi landet var hjemsted for Dannebrogs drat fra himlen.

8. december 1924 blev biskop Bast anholdt, sigtet for omfattende underslæb i sin kirkelige virksomhed. 19. marts 1926 blev han idømt tre måneders fængsel "på normal fangekost" for svigagtige forhold i forbindelse med driften af den såkaldte Centralmission. Manden havde siden 1913 ladet indsamlede penge til fattige og trængende vandre i egne lommer. Det fremgik efter en årelang proces, der var startet tilbage ved juletid 1923, da Ekstrabladet med Frejlif Olsen i spidsen satte skovlen under biskoppen.

"Vi står ganske uden midler til at hjælpe de nødlidende skarer!" lød det i en appel fra biskop Bast 3. december 1923.

Det var jul. Hjerterne bankede, og pengene sad løst hos gode mennesker, der ville hjælpe Centralmissionens velgørenhedsarbejde. Ekstrabladet havde som andre dagblade gennem flere år varmt anbefalet, at man gav en skærv til Basts Centralmission. Også julen 1923 var det fristende at aftrykke den gribende fortælling 'Baggårdens lille pige', som Bast tilbød avisen. Hvis det ikke lige var, fordi den var skrevet af Bast junior, Jørgen Bast, journalist på B.T..

'Baggårdens lille pige' overlod man til konkurrenten. Med så meget desto større fornøjelse som Ekstrabladet dagen efter modtagelsen af biskop Basts appel måtte meddele læserne, at man havde mistet tilliden til biskoppen. At man ikke kunne anbefale bidrag til hans mission. At biskoppen havde rod i sine regnskaber. At de for eksempel viste, at der var brugt 20.000 på et børnehjem i Espergærde, som ikke længere eksisterede. Og at 76.000 af de indsamlede kroner hvert år blev brugt til at drive missionens blad 'Fyrtårnet' – som Bast indirekte stod som ejer af, og som havde en smukt overskud. At der i det hele taget forelå en totalt uoverskuelig sammenblanding af Basts private og kirkelige aktiviteter i forbindelse med ejendomme, lønninger, tilskud fra den metodistiske moderkirke i USA og indsamlede midler i Danmark.

Det lød et ramaskrig i den øvrige presse. Berlingske Tidende kaldte angrebet og afsløringerne for løgn og Ekstrabladets medarbejdere for 'bødler og rakkerknægte'. Avisen anbefalede biskop Bast at anlægge sag mod Ekstrabladet. Samme dag stillede biskoppen personligt på Frejlif Olsens kontor ledsaget af sin advokat og yderligere to herrer plus et bud, der slæbte en kuffert indeholdende kilovis af bilag og regnskaber. Frejlif Olsen ekspederede hele flokken ned ad trappen efter få minutter. Som Frejlif Olsen senere skrev: "Hvor levende erindrer vi ikke hans hellige forargelse over, at vi rent ud nægtede at se på hans papirer! Han syntes virkelig at tro, at vi skulle være så naive at gå på hovedet ned i hans kuffert fuld af regnskaber i overværelse af sagføreren og revisorerne, altså i løbet af et par eftermiddagstimer!" Ekstrabladet havde forberedt sit angreb på Bast siden 1921. Biskoppen kunne, som Berlingske Tidende foreslog, anlægge sag.

Det gjorde Bast ikke – som han sagde i en erklæring udsendt samme dag – "af hensyn til den barmhjertighedsgerning, som er angrebet… Jeg bør være stille for Guds ansigt."

Frejlif Olsen borede videre fire dage i træk med ledere om Bast og Centralmissionen. Men Bast følte, at folkestemningen var med ham, og på den fjerde dag fik Bast justitsminister Rytter til at nedsætte en undersøgelseskommission for at kulegrave forholdene og forhåbentlig tilbagevise beskyldningerne. Kommissionen afgav betænkning efter et halvt år uden at stemple forholdene som kriminelle. Sagen så ud til at smuldre. Men Ekstrabladet forsatte med at så tvivl, og næsten præcis på årsdagen for det første angreb, 8. december 1924, blev Bast anholdt og sigtet.

Retssagen, der løb over mere end 15 måneder, blev fulgt med en nysgerrighed af størrelsesorden Thorsen & Trads anno 1991. Den karismatiske metodistpræst appellerede til alle afskygninger af nationens følelsesregister, medlidenhed, beundring, forbløffelse, had, sentimentalitet. Publikum trængtes ved indgangen til Byretten, senere ved Østre Landsret, for at få glimt af den anklagede, der af nogle blev betragtet som fidusmager, af andre som en Jesus, der levede og åndede for de fattige og deres frelse. Indenfor stod ørerne på stilke. Og mere til: "Ja, talrige tilhørere har foruden ørene taget den eustakiske øregang i brug og lader forsvarerens ord nå deres bevidsthed gennem munden," lyder Ekstrabladets reportage. Kort sagt: Underkæben hang på de måbende publikummer for at få det hele med.

Ekstrabladets retsreportere fulgte vidneafhøringerne i minutiøse reportager – hvert ord var jo bekræftelse på, eller afkræftelse af, de detaljerede undersøgelser, bladet selv havde foretaget. Det fremgår sjældent, hvem reporterne var – journalister fik ikke som i vore dage deres navn bøjet i neon under artiklerne. Højst et mærke eller bogstav. Oscar Petersen har sit '-p' under nogle referater. Andre ser ud til at være skrevet af Christen Fribert, berejst og belæst medarbejder – i hvert fald svinger han sig i beskrivelsen af den afsluttende procedure op til sammenligninger, der må have vakt en vis undren ved højtlæsning af Ekstrabladet hen over bordene på Vesterbros værtshuse. Forsvareren hr. Wreschners defensorat synes han er på højde med Ciceros forsvarstale for Sextus Roscius. Retsformanden præsenterer han med disse ord: "Lad mig nu beskæftige mig lidt med *omphales tas gæa*: Jordens navle, som jo i denne sammenhæng ubetinget må siges at være retsformand Axel Rasmussen." Reporteren synes, at Rasmussen sidder som en Buddha på sin trone, men at han burde have en indskrift på det bånd, som smykker væggen over hans hoved. På dette bånd burde stå den mongolske sætning 'Om mane padme Hum!' – hvilket er udlagt: *Hil dig, du store Buddha i Lotusblomsten!*

Hvad gik der af hr. Fribert? Måske ville han hamle op med bladets nye litteraturredaktør Otto Gelsted, den lærde poet med den klassisksproglige baggrund. Digteren, som Ole Cavling havde shanghajet med et skarpt blik for de kulturradikale strømninger, der rørte sig i landskabet, og som det i de følgende år lykkedes Ekstrabladet at opfange.

***Otto** Gelsted, f. 1888. Til Ekstrabladet 1924. Litteraturredaktør.*

Munter *forside til et tillæg til Ekstrabladet lørdag 13. februar 1926. Det er karnevalstid, og tillægget er spækket med forslag til kostumer og festlige påfund.*

1924-1932

VA' MÆ KULTUREN

DIGTER OG PROVOKATØR

Ole Cavling var ikke i tvivl. Hans Ekstrablad skulle have en fast kronik og en fast litteraturside. Anbragt så man kunne finde stoffet. Ikke kylet på af redaktionssekretæren med typografisk omløb, nedløb og friløb, som det nu kunne passe, efterhånden som stoffet blev afleveret. Han vidste også, hvem han skulle have til at skrive det. Han havde præcist øje for en kreds af unge skribenter, de fleste hans kolleger på Politiken. Det var ikke hans egen tætte omgangskreds, ikke vennerne. Han havde jo opholdt sig flere år uden for landet. Men han havde fulgt godt med og vidste, hvor de nye talenter sad.

Fjorten dage efter sin tiltræden indledte han ganske vist den nye epoke af kronikker – som han personligt redigerede – med gæstespil af en olding, den 84-årige Georg Brandes. Ole Cavling havde fisket et sprudlende forord til en ny bog af den gamle ørn, 'Uimodståelige', skildringer fra det 18. århundredes Frankrig. Måske svævede det i unge Cavlings baghoved, at hans fars avis Politiken i 1905 havde indledt Politikens kronik-ære med en Georg Brandes-kronik. Se, far, jeg kan også.

Men 20. oktober 1924 var den 36-årige digter Otto Gelsted på med *sin* første kronik. Den første af i alt 176 kronikker i Ekstra Bladet frem til august 1943, hvor han var tvunget til at gå under jorden for i efteråret at flygte til Sverige. Ikke på grund af den kronik, han skrev 24. august lige før

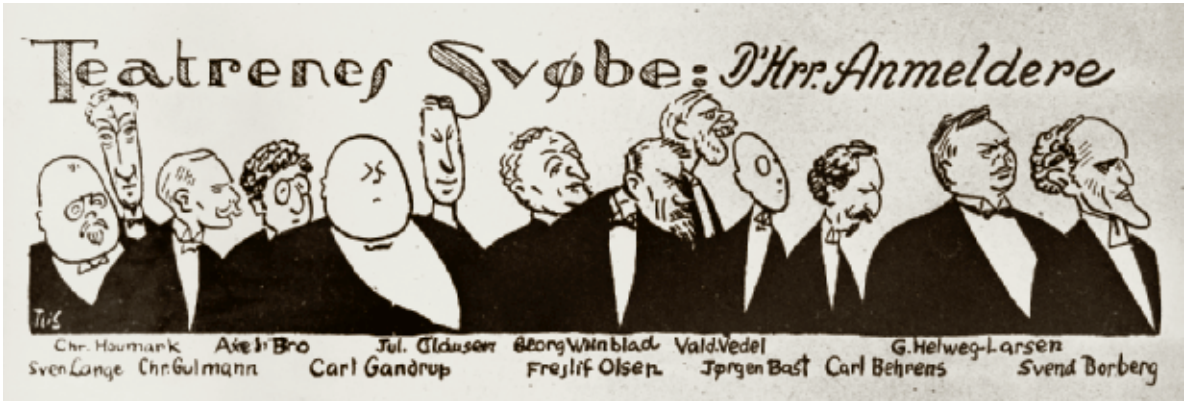

***Satire**-organet Klods-Hans registrerer 3. december 1924 forskellige personer, der ikke er populære i teaterverdenen. F.eks. garderobekonerne, der altid overser en, når man står og vifter med sit papnummer for at få sin frakke efter forestillingen. Men især 'Teatrenes svøbe: D'hrr. Anmeldere'. Hele den københavnske stribe incl. Frejlif Olsen, der skuler olmt i midten, og Svend Borberg, der snerper munden yderst til højre. Ekstrabladets skarprettere.*

I 1931 var Otto Gelsted fortsat på Ekstrabladet, mens Poul Henningsen for længst var kommet i favnen på Politiken. Men sammen gjorde de dét år Aristofanes 'Kvindernes oprør' til en musical-succes på Riddersalen. Bladets tegner Spott slog til gengæld Aristofanes og Gelsted sammen 'til én filur' - som Paul Hammerich udtrykker det i bogen 'Lysmageren'.

flugten – den handlede om noget så fredsommeligt som en cykeltur i Hornsherred. Men på grund af hans tilknytning til kommunistpartiet.

Alene i de knap syv år, Gelsted var fast ansat på Ekstrabladet – indtil 1931- blev det til 129 kronikker. Om de mest forskellige emner. Litteratur, natur, kunst, religion, psykologi, rejseindtryk, især fra Sovjetunionen.

Otto Gelsteds debut-kronik var en gennemhegling af den aktuelle danske litteratur. Han taler om en "litterær katastrofe". Katastrofen havde to årsager. Den ene var, at Johs. V. Jensen med sin dominerende indflydelse og "evindelige livsbekræftelse" havde gjort de unge forfattere ukritiske. Den anden, at dansk litteratur ikke mere havde en *vejleder*. Som Georg Brandes havde været det tidligere.

Og så får de ellers alle sammen: Tom Kristensen, Emil Bønnelycke, Frederik Nygaard, Hans Hartvig Seedorff. Værst står det til med dramatikken:

"Vi har ingen dramatisk litteratur. Den form, hvori måske verdens største litteraturværker er skabt, ligger i Danmark udyrket hen. Det liv, hvori vi lever, skal aldrig få nyt liv for os i scenens lys. Vi har dog haft Holberg, vi har haft Øhlenschlæger, vi kan ikke være en dramatisk fuldstændig talentløs nation. Jo, svarer de unge digtere, vi har ikke dramatisk talent."

Det kan man så grine af. Få år efter var Kjeld Abell undervejs. Og Soya og Kaj Munk. Og Gelsted – tidens største lyriker – selv i fuld sving med at oversætte og bearbejde 'Den skønne Helene' og Aristofanes' komedie 'Lysistrate' til moderne revy ('Kvindernes oprør'), sammen med Poul Henningsen. Også en slags dramatik.

Måske var Gelsteds hug tiltænkt teaterkritikeren Svend Borberg, som også lige var kommet til Ekstrabladet. Borberg skrev skuespil og havde netop fået hele to opført på Det Kgl. Han og Gelsted var næppe slyngvenner. Gelsted var henrykt for både jobbet og bladet, Borberg ikke spor lykkelig. Han var gået totalt surmulende til stillingen, fordi han havde sat næsen op efter noget helt andet efter forhandlinger med Politikens redaktør og bestyrelsesformand. I et brev til Ole Cavling skulle han hilse og sige, at "jeg nu i stedet bliver medarbejder ved det lidet ansete Ekstrablad. Alt for langt ned kan jeg ikke krybe, jeg mangler talentet, og det er jo Politiken, der har haft bud efter mig, ikke omvendt. Jeg tror i øvrigt, at jeg i hele Deres fylking er den eneste, der har redaktionel indsigt og rutine. Go on!"

Det sidste betød nok "Så skidt, jeg ta'r jobbet!" Om det var surt, kommenterede han ikke yderligere. I hvert fald ikke udadtil. Borberg blev i hvert fald på bladet i seks år og underholdt læserne med kæder af spidse teateranmeldelser, foruden at han brugte sin skarpe tunge en periode som formand for bladets medarbejderforening.

Otto Gelsteds debut-kronik var ikke to døgn gammel, før en anden af de ny-tilknyttede skribenter var der som et søm. Emil Bønnelycke sprang i blækhuset, da han havde læst Gelsteds karakteristik af ham i kronikken, der startede sådan: "Bønnelycke! Han er stadig problematisk, han har været det så længe, at man er lige ved ikke længere at betragte det problematiske i hans natur som et problem, men som hans karakteristik."

Bønnelycke svarede ikke med at affyre sin pistol, som han gjorde ved det foredrag, der havde gjort ham verdensberømt i Danmark, da han en vinteraften i 1919 talte om den myrdede tyske

socialist Rosa Luxemburg i Politikens foredragssal og mente, at et skud op i loftet sagde mere end et udråbstegn. 23. oktober 1924 nøjedes han med at hvæse tilbage i kronikken 'Guldalder og gennembrud': "Det var bedre, om du tav stille… Gem dine kritiske noter, til du virkelig får brug for at samle tankerne!" Og så tog Gelsted fat igen dagen efter.

Ekstrabladets kronik – det senere 'Vinduet' og endnu senere 'Frontalt' – fik fast plads i avisen på langs og nederst på en side inde i avisen. Åbenbart med skelen til placeringen i Politiken. En placering, der i Ekstrabladet lå fast helt frem til avisens skift til tabloidformat i 1961.

DEN BLIDE BLÆKSPRUTTE

Den nye litteraturside lod heller ikke vente på sig. 28. oktober 1924, en uge efter kronikken, figurerede den i målbevidst opsætning: 'Litteratursiden', 'Redaktør Otto Gelsted.' Anmeldelser, notitser om nye bøger, en anekdote om Bernard Shaw, et digt af Sophus Claussen med titlen 'Det Nye' – digtet indeholdt en linie, der lød som en fanfare om den reformerede avis: "Sprøjter tidsånden saft og flamme, livets sødme i nye matricer?"

Tidsånden! Den, som – når det gjaldt litteratur – netop omkring 1924 blæste som en frisk brise hen over landet. Der var i 1920 blevet vedtaget en ny bibliotekslov, der satte skub i udbygningen af statsstøttede biblioteker i amter og kommuner. Og skulle man ikke også have kvalificerede folk til at give borgerne en hånd, når de stod og så søgende op og ned ad reolerne? Selvfølgelig: Loven kom til at indeholde krav om skoling af bibliotekarer. I 1924 blev så Arbejdernes Oplysningsforbund, AOF, dannet. Der stod uddannelse, viden, oplysning malet hen over det frembrusende socialdemokrati. AOF bredte sig som en steppebrand. Kritiseret af politiske modstandere for ikke at præstere neutralt oplysningsarbejde. Men som typografen Harald Jensen, der blev den daglige leder og organisator, svarede: "Neutralt! Det vil sige uden præg, uden livssyn, uden tro, uden styrke, uden begejstring, uden kærlighed, uden ånd. Nej, i sandhed… Det neutrale oplysningsarbejde udføres på månen – ikke i Danmark. I over 50 år har højskolen oplyst dansk bondeungdom. Resultatet er ikke blevet særlig neutralt!"

Pulsen bankede for læsning, teater, kultur, i den unge arbejderbevægelse. Den intellektuelle oprører Otto Gelsted var med sine strittende antenner oplagt til at bringe Ekstrabladet i nye svingninger med "tidsånden". Ikke fordi Frejlif Olsens utrættelige kulturelle lynnedslag på alt og alle, der ytrede sig, ikke stadig spillede en stor rolle for bladet. Men det nye hold, Ole Cavling fik sat i bevægelse,

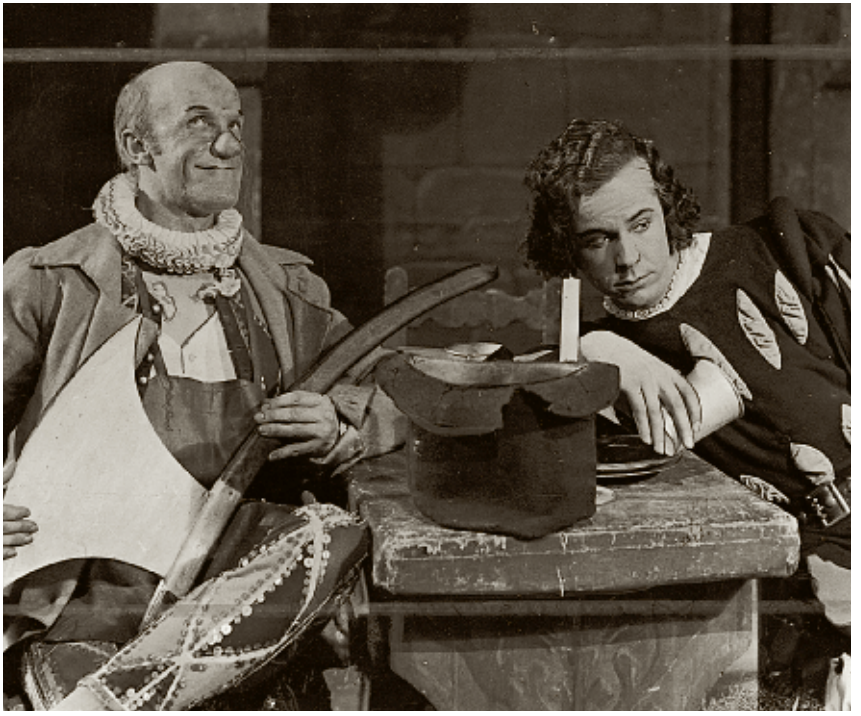

***Ekstrabladets** teaterkritiker Svend Borberg har som enkelte andre teaterkritikere en ulykkelig kærlighed til skuespillerfaget. Her får han i marts 1936 udløsning for sin spillelyst som den griske og morderiske krovært i Karen Blixens lille marionetagtige komedie 'Sandhedens hævn'. Hans modspiller er Ebbe Rode.*

EKSTRABLADET

LITERATURSIDEN

Redaktør Otto Gelsted

En ny Fleuron.

Religios Poesi.

Endnu et literært Tidsskrift.

Det Nye.

Ægte Shaw'sk.

Vinduet.

MEDDELELSE

Restaurant Wivel

Ny Romaner.

***Otto** Gelsted debuterede med sin litteraturside samme dag som Erna Mildé begyndte Ekstrabladets 'Fra damernes verden'. I midten et fanfareagtigt digt af Sophus Claussen: "Det Nye". Ellers seks bog-anmeldelser og en stak nyheder under fællestitlen 'Vinduet' - det senere traditionsrige hoved på Ekstrabladets kronik.*

bidrog kraftigt til, at bladet fik tag i læserne igen, ikke mindst de københavnske arbejderlæsere.

A/S Dagbladet Politikens bestyrelse havde efter en hektisk vejrtrækning postet 125.000 kr. i en ekstraordinær indsprøjtning til Ekstrabladet, men begyndte snart at trække vejret mere regelmæssigt. Oplaget var hurtigt på vej op igen for at stige næsten uden ophør frem mod 2. verdenskrig.

Når man pløjer Gelsteds litteratursider, minder de i opbygning og indhold meget om Ekstrabladets ugentlige litteraturside i vore dage, redigeret af John Chr. Jørgensen. Stort og småt, nyhedsstof og kritik.

Ved siden af 'Litteratursiden' anmeldte Gelsted løbende bøger uden for den faste rubrik. Ca. 700 bøger fik ord med på vejen i løbet af de næsten syv år, han var på Ekstrabladet. Han har været en bogsluger ud over alle bredder. Læste og skrev, læste og skrev. Om alt, hvad der rørte sig. Ikke bare i Ekstrabladet. Han plantede egne digte på sin poetiske mark, mens han med den frie hånd redigerede sit tidsskrift 'Sirius' eller bidrog til andres tidsskriftprojekter. Når han da ikke med sin lysende intelligens og enorme teoretiske viden holdt elskværdige forelæsninger for vennerne om Freud og psykoanalysen, om kubismen i malerkunsten eller om den revolutionære russiske dramatik. En blid og svævende lille mand, en omvandrende filosof, for hvem livets mangfoldighed var en kilde til ubeskrivelig nysgerrighed og nysgerrig beskrivelse.

GELSTED OG KIRK

Otto Gelsted var købmandssøn fra Middelfart, havde gået i jesuitterskole i Hellerup og ville – ifølge Paul Hammerich, der skrev bogen

'Lysmageren' om Poul Henningsen – have levet tyve år kortere, hvis ikke Poul Henningsen og andre venner havde forlænget hans blafrende liv med omsorg, måltider og husly. Det er muligvis en diskret overdrivelse. Men Otto Gelsted forklarede engang, at han besad en fire værelses lejlighed, som han havde decentraliseret på den måde, at der stod et værelse til ham hos forfatter-vennen Hans Kirk i Roskilde, ét hos Peter Freuchen ved Nakskov Fjord, ét hos en dame i Cort Adelersgade i København og ét hos Poul Henningsen på Brogaardsvej i Gentofte. Et femte værelse kunne have været medregnet til denne udparcellerede herskabsbolig: Klostercellen på refugiet San Cataldo ved Amalfi, hvor Gelsted med mellemrum fordybede sig i sine klassiske studier. Et sjette et hvilket som helst ledigt kontor på Ekstrabladet.

Sidste gang Otto Gelsted står som redaktør af 'Litteratursiden' i Ekstrabladet er 20. maj 1929. Derefter placeres hans litteraturanmeldelser mere spredt i avisen. Eller samles i kronikform.

Ole Cavling havde sine blæksprutte-arme ude i alle retninger for at fange skribenter til kronikken. Også i udlandet, især England. Klart nok, det var dér, han havde kontakter fra sine år som korrespondent. Han forhandlede sig til seks kronikker af Lloyd George, den engelske statsmand og tidligere premierminister. Præsenteret hver gang som "Vor medarbejder". Det blev senere til flere endnu. Winston Churchill optrådte med en enkelt kronik i november 1924 – 'Det røde komplot og tiden derefter'. Forfatteren H.G. Wells kort efter med en serie på fem kronikker. Fællestitel: 'Menneskets frigørelse'. Intet mindre. H.G. Wells, som mange år senere satte USA på den anden ende, da en radioopførelse i 1938 af hans 'Klodernes kamp' blev opfattet som en autentisk reportage fra fremmede planet-væseners ankomst til jorden. Stalin stødte man på som kronikskribent en enkelt gang i 1928.

***Otto** Gelsted oppe at flyve sammen med forfatterkollega Johs. V. Jensen i november 1938.*

Man kom i mere hjemligt farvand med kronikker af for eksempel Soya, der kom til i 1928 og over en årrække skrev 33 kronikker. Eller Hans Kirk, forfatteren til 'Fiskerne' og Otto Gelsteds gode ven. Flere af de kronikker, Kirk skrev i Ekstrabladet, er baggrund for den roman, der blev hans hovedværk – historien om fiskerfamilierne, der bryder op fra det barske vesterhavsliv ved Harboøre og slår sig ned længere inde i Limfjorden. I 1925 boede Kirk et stykke tid på

***Redaktionen** samlet i 1925. Her ser man bl.a. siddende fra venstre Ernst Eyser, Otto Gelsted og Poul Henningsen (med stråhat). Bag PH står Georg Nygaard. De tre siddende for bordenden er fra venstre: Leif B. Hendil, Oscar Petersen og Svend Borberg. Ved siden af Borberg: Erna Mildé. Og stående bag hende Erik Arboe-Rasmussen. Til højre Frejlif Olsen med hånd under kind og ved hans side Hanna Holbek. De øvrige er ikke identificeret.*

Gjøl ved Aalborg hos en onkel, der var fisker. "Fjorden er grå og med skummende småbølger i vinterstormen. Skyerne står tunge og våde under himlen…" Sådan begynder den første af kronikkerne, der beskriver miljøet og det dramatiske konfliktstof i 'Fiskerne': "For en del år siden blev denne Vendsyssel-egn grebet af en religiøs vækkelse. En profet forudsagde verdens undergang og tusindårsrigets komme. Og snesevis af mænd og kvinder, som nu er satte gårdfolk, løb ud på de store enge uden for byen og sang og talte i tunger. Der var nogle, der så engle og baskede med armene for selv at flyve. Verden gik ikke under, og de fleste fandt tilbage til hverdagen og mindes ikke gerne sagen – men Indremissionen fulgte efter, og egnen blev hellig."

Romanen er i gang. Alle Kirks elleve kronikker i Ekstrabladet er skrevet, mens han arbejdede på 'Fiskerne', som i øvrigt mange år senere blev en fremragende tv-serie i DR. Politisk fulgtes Gelsted og Kirk fremover ad kommunismens smalle vej. I 1937 publicerede Gelsted et større interview med Kirk i Ekstrabladet, hvor han indledningsvis underfundigt beskriver vennens sammensatte løbebane fra højre mod venstre. Kirk, der "ligner en solid sognerådsformand", og

som via Sorø Akademi blev cand.jur. og blandt mange senere gøremål udfoldede sig som "volontør under kammerherre Bernhoft og fik alle gesandtskabets 40 segl under sig og det ansvarsfulde hverv at lede indkøbet af brudeudstyr til prinsesse Dagmar, den senere fru Castenskiold."

Den ene havde ikke noget at lade den anden høre. De to arbejderklassens penneførere kom med solidt borgerligt gods i skuffen. Og kunne selv se komikken.

En anden kronikskribent med akademikerpapir i baglommen gik andre veje på Ekstrabladet. Det var Peter de Hemmer Gudme, en lysende begavelse med eventyr i blodet og en fin magistergrad i orientalisme fra Københavns Universitet. Han dumpede som så mange andre ind ad en sidedør i journalistik – mødte Frejlif Olsen ved en middag i 1924 hos Estlands generalkonsul og kom i snak om en bog, der blev flittigt diskuteret på det tidspunkt, 'Den historiske Jesus'.

Skriv en kronik, sagde Frejlif. Det gjorde Gudme. Hvorefter han blev ansat og skrev videre – mest om udenrigspolitik – i næsten fem år. "Lige til han i 1929 ombyttede Ekstrabladets nervepirrende fælleskontor med en stille, finérforet kahyt i Berlingskes nye bygning i Pilestrædet", som en af hans venner skriver i 'En mindebog', der kom i 1947. Gudme døde, da han som Gestapo-fange i Shell Huset skulle føres til forhør ned ad en trappe fra 4. sal. Han sprang over gelænderet ud i trappeskakten og blev dræbt mod stueetagens gulv 29. november 1944. Gudme var på det tidspunkt medlem af Frihedsrådets bladudvalg og ville undgå at blive tortureret til at give oplysninger fra sig om andre i modstandsbevægelsen.

Læsere vil støde på hans navn, hvis de står med T.E. Lawrence: 'Oprøret i ørkenen' i hånden. Gudme oversatte og fik udgivet *Lawrence of Arabia*'s bog, mens han var på Ekstra Bladet.

PH:TIL HELVEDE MED SMAGSDOMME

"Endelig en kunstkritiker!" lød et glad udbrud fra Gelsted i hans tidsskrift 'Sirius' oktober 1924. Genstanden for hans jubel var Poul Henningsen, hans ven og sammensvorne. Den 30-årige Poul Henningsen var netop begyndt på Politiken, ikke som kunstanmelder i traditionel forstand, han var arkitekt, og det var arkitektur, han skulle skrive om. Jubelen gjaldt en artikel i Politiken.

Men om det nu var fostbroderskabet med Gelsted eller Ole Cavlings næse for de nye vinde, der blæste gennem tiden, i hvert fald røg Poul Henningsen næsten omgående videre til Ekstrabladet. Gelsted og Poul Henningsen blev ansat samtidig, og Poul Henningsen var kun få dage om at dukke op i spalterne med sin første kronik. 'Livets gang' hed den. Det lød af gymnasiestil, men indholdet markerede straks, hvad man kunne vente sig: En glasklar holdning til den måde, vi lever, bygger og bor på. Kronikken var en anmeldelse af et par bøger, den ene om Roskilde Domkirke, den anden om barok-arkitekten Thurah. Kronikken sluttede sådan: "'En ting lærer historien os direkte: Veneration for fortiden er degeneration, svaghed, tilbagegang… Lad os takke for, at vi blev født i dette samfund, som vi ustandselig vil angribe med flammende energi, men som alligevel står højt over fortidens. Og lad os med stolthed vende vore kræfter mod den fremtid, som engang vil kassere *os*. Dét er livets gang."

Der er én overskrift i neon over Poul Henningsens budskab i den kæde af kronikker og artikler, han

***Peter** de Hemmer Gudme, den højt begavede orientalist og teolog, som Frejlif Olsen fik knyttet til bladet som udenrigsmedarbejder i sidste halvdel af 1920'rne. Han fortsatte senere til Berlingeren, blev modstandsmand under besættelsen og kom ulykkeligt af dage, da han tog sit liv som fange hos Gestapo i Shell Huset i 1944.*

skriver i de følgende to år på Ekstra Bladet. Den lyder: *Til helvede med smagsdomme og smagsdommere*. Hans PH-lampe, som han udformer netop samtidig, skal ikke bare være en nysselig lampe, der pryder stuen. Den skal fungere, give godt lys, være en brugsgenstand. Tingene skal have en mening.

TÆSK TIL KØBENHAVN

De fleste af PH's kronikker – det bliver til 39 – handler om by og bykultur, først og fremmest Københavns. Han går lige til biddet 2. december 1924. Kronikken hedder 'Råbet om mere magt' og er et angreb på Københavns kommune for ikke at have grund under fødderne i byplanlægningen. Alt kører på tilfældigheder. Ingen undersøgelser, ingen statistikker, ingen færdselstællinger – "de færdselstællinger, der foreligger, er ikke andet end, hvad en gammel kone kan skrive i gruset med sin paraply." Og så nævner han ellers den stribe af mærkesager, som han i den følgende tid hænger op i nye kronikker som vasketøj på en snor. Og som alle sammen handler om at skabe fornuft og sammenhæng i hovedstadens struktur. Han vil have indført busser i stedet for de stive sporvogne. Gadebelysningen skal fungere ordentligt. Han vil have lettet på sammenklumpningen i byen, københavnerne ud i havebyer – han skriver flere begejstrede kronikker om kolonihavekulturen.

Og så endnu et angrebspunkt, der viser, hvor fremsynet han var: Han skældte som en rasende ud på den udbygning af Københavns Havn, der foregik i Sydhavnen. Havnen burde ekspandere mod Øresund, på Amagers østside. Det var galimatias at føre tung sejlads tværs gennem byen mellem Christianshavn og bykernen – ned til Sydhavnens lave vand, som krævede umådelig og ustandselig uddybning. Sejladsen kortsluttede trafikken mellem byen og Amager. Lastbåd efter lastbåd sneglede sig daglig gennem inderhavnen, så Knippelsbro og Langebro høfligt måtte klappe op og klappe i, mens trafikken gik i stå. De to broer, som i øvrigt burde være mindst fire. F.eks. en ny ved Nyhavn, et forslag, der nu firs år senere rører på sig, efter at Sydhavnen omsider er blevet sløjfet.

De mange kronikker er PH i topform i hans mest konstruktive periode. Og af stor betydning for placeringen af Ekstrabladet i folks bevidsthed i sidste halvdel af 20'rne og langt ind i trediverne. Han var en af den unge kulturradikalismes skarpeste hoveder og bedste penne og sammen med Otto Gelsted den vigtigste af de intellektuelle debattører, der aftvang respekt for bladet hos nye læserkredse. Der stod fest og opmærksomhed omkring de unge provokatører. Avisens oplag lagde øre til og reagerede – det steg fra de katastrofale 14.000 ved Ole Cavlings overtagelse til 22.000 i 1927, videre til 28.000 i 1930 og fortsatte uafbrudt gennem 30'rne: 1934: 40.000, 1938: 54.000. Ikke at kultur- og debatstoffet havde æren alene for succesen. Men der blev satset på det, og det bidrog.

Poul Henningsen strøg videre med sine lamper, sine synspunkter og sine utallige gøremål. Næste skrivende holdepunkt var hans kontroversielle tidsskrift 'Kritisk Revy' og så atter Politiken. Men det var ikke gået sporløst over nationen, at han havde udfoldet sig i Ekstrabladet – da Scala Revyernes direktør Frede Skaarup fik den lyse idé at indfange PH til at forny revyen, var det Ekstrabladet, han ringede til, for det var vel dér, man fandt den frække skriverkarl. Det gjorde

han ikke, men Ekstrabladet skrev om revykongens lyse idé, og så kunne PH til sin undren få tilbudet overleveret gennem avisen: *"En ypperlig idé af Frede Skaarup!"* skrev Ekstrabladet 3. august 1928. Og det var det jo. Mildest talt. Det blev indledningen til PH's mangeårige samarbejde med Liva Weel. Liva, som Frejlif Olsen for længst havde jublet over – "når blot hun vil lade være med at skråle op, som var hun på syndikalistmøde og skulle huje Borgbjerg ned fra talerstolen…"

Fra sin ansvarshavende redaktørstol fulgte Frejlif Olsen PH's nye udfoldelser med nysgerrig entusiasme. Revyerne og tidsskriftskriverierne. Han anmeldte det første nummer af 'Kritisk Revy' indforstået og positivt i en kronik, men havde senere sit hyr med at snuppe PH. F.eks. fik det berømte lille skrift 'Va mæ kulturen' i 1933 med armen i fuld svinglængde – selvom Frejlif må have været dybt enig i mange af de ugudelige synspunkter, PH brændte af. Frejlif skrev: "Poul Henningsens forlorne va-mæ-kommunismenkultur vil forhåbentlig få den skæbne, den fortjener: Nu foragt, siden glemsel. Hold Dem til lamperne, hr. va-mæ-Henningsen, og lad kulturen være i fred for Deres med meget sorte negle prydede fingre."

***Valdemar** Andersen – med siden Integadetiden – tegnede denne yndefulde dame, som måtte have sit Ekstrablad med i bad, til en plakat i 1923.*

Et ægte stunt, der vakte enorm opmærksomhed i København: 'Luftens Vovehals' Emilie Sannom kastede reklame-flyveblade for Ekstrabladet ud over byen 25. juni 1925. Leif B. Hendil og en fotograf fulgte hende i et andet fly og beskrev hendes dumdristige aktioner.

Ekstra Bladet

„LUFTENS VOVEHALS" BRINGER KJØBENHAVN EKSTRABLADET'S LUFTHILSEN

Filmskuespillerinden Emilie Sannom bringer fra 300 Meters Højde EKSTRABLADET's Lufthilsen. Ved Rattet sidder Flyveriejtnant Erlind, der førte den dumdristige unge Dame ind over Byen.

I Storbyens Skygge.

Kjøbenhavnerroman af

Franz Wallis.

V.

1925-1933

EKSTRABLADET GÅR I LUFTEN

MILLE TIL VEJRS

…"De første hilsner til Ekstrabladets venner kastes ud over Amagerbrogade, et væld af flyveblade danner et øjeblik en mægtig hale efter maskinen og daler så langsomt ned over københavnerne, som forbløffet over det mærkelige syn er standset i gader og stræder. Men Mille er allerede langt borte…"

Mille suser videre. Resten af København skal også læse Ekstrabladets lufthilsen og delagtiggøres i det forbløffende syn: Luftakrobaten Emilie Sannoms dumdristige reklame-stunt for Ekstrabladet. Mere og mere hasarderet for hver nedkastning.

Klokken er 10 formiddag 24. juni 1925. På flyve-

***Emilie** Sannom var 34 år, da hun i 1926 foretog sine halsbrækkende flyveture over København for Ekstrabladet. Hendes eventyrlige og hasarderede tilværelse endte fem år efter, da hendes faldskærm ikke udløste sig under udspring ved Grenaa.*

***Leif** B. Hendil, f. 1898. Til Ekstrabladet 1925 som reporter. Chefredaktør fra 1948.*

bladet står, at man samme aften vil kunne læse den fulde beretning om damens lufttur i Ekstrabladet. Og det kunne man sandelig. Over seks fulde spalter med flere skarpe skud taget af bladets fotograf – han har være på klos hold, ti-femten meter fra frk. Sannom, i en maskine, der fulgte hendes tæt. Fotografens navn kender vi ikke. Men journalistens kender vi. Journalisten, der som et lyn har nedfældet sin reportage ved frokosttid. Signaturen *Horn*, Leif B. Hendil, den utrættelige flyve- og alt muligt andet-besatte journalist, som netop var blevet ansat på bladet. Manden, der mange år senere sluttede sin karriere på Ekstrabladet som chefredaktør gennem ti år indtil 1958.

Hendil var i ledsage-maskinen sammen med fotografen, og vi får hans reportage i sprudlende stil med alle tænkelige detaljer fra det øjeblik, Mille entrer flyvepladsen ved Kløvermarken på Amager: "Mille styrter ind i en af hangarerne, trækker i en tynd og vid musselinskjole, kommer atter til syne med sit gulgule hår flagrende for vinden og med et spejl, en stor pudderkvast og en fin pudderdåse samt Ekstrabladets flyvesedler – dette ord skal altså denne gang tages i bogstavelig forstand! – i hænderne…"

Efter nedkastningen over Amagerbrogade vover Mille sig ud i dristigere og dristigere manøvrer. Hendil rapporterer det hele – og lidt til. Flyvebladene droppes over Kgs. Nytorv, Mille er en tur ude på flyets vinge, og de nærmer sig Langelinie: "Da Mille imidlertid er vant til at vise sig i egnen omkring Den lille Havfrue i en tip-top påklædning, hvortil hører et passende lag l'Origan -pudder, og da hendes toilette af forståelige grunde er kommet i uorden, sætter hun sig resolut ned på planet, trækker pudder og spejl frem og foretager i al ro og mage en opfriskning af sit ansigt. Også læberne får en omgang med en rød

Der er uklarhed om, hvem der tog billederne af den dumdristige 'Mille' fra et nabo-fly. Forfatteren Erik Nørgaard mener i sin bog om Emilie Sannom, at det kan være fotografen Alfred Lind. Andre, at det nok er Politikens fotograf Tage Christensen, som har været i luften sammen med Ekstrabladets reporter Leif B. Hendil.

***Kisten** med den svenske nordpolsfarer S.A. Andrées lig blev under international opmærksomhed sejlet fra Svalbard til Stockholm i oktober 1930. Liget var fundet i august, efter at Andrée og hans to ledsagere var strandet i Ishavet 33 år tidligere. Ekstrabladet fulgte færden gennem Øresund med fly og båd.*

stift, og øjenbrynene bliver ikke glemt. I næste sekund vinker hun tilfreds ned til Den lille Havfrue." Så passerer de rådhustårnet: "Mille retter sig op og griber et stort bundt af Ekstrabladets flyveblade, som hun fra starten har bundet fast til stellet, og med disse lufthilsner i sin favn styrter hun sig ud over stellet, som hun dog holder fast i med fødderne. Hendes mund krænger sig som til et triumferende skrig, og hun hænger med hovedet nedad i sin ekstraordinære trapez og kaster atter tusinder af vore flyveblade ud, mens maskinen kredser over byens hjerte – Rådhuspladsen."

Vi er i flyvningens lømmelalder. Emilie Sannom udfoldede sig som filmskuespiller i den ene hasarderede opgave efter den anden. Luftakrobatik var blevet hendes speciale i stumfilmene, både i Danmark og udlandet. Hun havde før prøvet at kaste flyveblade ud. For fascisterne i Italien, fortæller hun Hendil i et interview. "Hva'beha'r? For fascisterne?" spørger Hendil. "Ja, netop. De tilbød mig at benytte deres maskiner og til gengæld hjalp jeg dem, da det så sortest ud. Hele Italien gærede af kommunistsammensværgelser, og så hjalp jeg efter ringe evne mine venner ved at kaste deres opråb ud fra luften."

EUROPA RUNDT I 50 TIMER

Den 27-årige Leif B. Hendil stammede fra Skive. Han havde været en lyntur gennem forskellige dagbladsjobs fra han var 19, men var også aktiv på andre områder. En arrangør for Herren. *Event maker* ville vi kalde ham i dag. Allerede som 21-

***Flyvning** og luftfart havde en stor plads i Ekstrabladets spalter siden Carl Th. Dreyers tid på bladet i årene omkring 1. verdenskrigs start. I 1924 skulle lufthavnen flyttes fra Kløvermarken på Amager til Kastrup. Ekstrabladet mente, at der måtte være bedre placeringer af hensyn til beboerne. På kortet markeres Valby Fælled, skydebanerne på Amagerfælled og området mellem Kongelunden og Dragør som muligheder.*

18. Oktbr.

Hvor skal Flyvepladsen ligge?

Kortet viser Kjøbenhavn og Amager. Med Sort er den gamle Flyveplads ved Kløvermarksvej markeret, medens den ny ved Kastrup er skraveret. Krydsene viser de tre Steder, hvor Lufthavnen for Byens Skyld bør ligge: Mellem Kastrup og Kongelunden, paa Valby Fælled eller maaske bedst paa Skydebanernes Areal.

årig medlem af en statsministeriel komité til modtagelse af besættelsestropperne i Sønderjylland op til genforeningen 1920. I hans 33 år på Ekstra Bladet mester for talløse arrangementer. Det er typisk for ham, at da han fremme i 1948 bliver bedt af personalebladet i Politikens Hus om at skrive et bidrag til en serie, 'Min største bedrift', griber han resolut pennen. Først må han lige have afleveret en beretning om, hvordan han styrtede ned med en to motorers Fokker i Holland på bryllupsrejse i april 1928. Det er på nippet til at være mere Hendils end pilotens bedrift, at parret overlevede. Men så kommer historien om, hvordan han i 1930 sammen med fotografen William Douglas for næsen af ministre og andre honoratiores bordede en svensk kanonbåd, der var på vej gennem Øresund med en kiste, der indeholdt nordpolfareren Andrées jordiske rester. Andrée og to andre var 33 år tidligere forsvundet på vej mod Nordpolen i ballon, og deres lig var nu fundet på Hvideøen i Ishavet og nu på vej til Stockholm under voldsom international opmærksomhed. Om bord i kanonbåden lagde Hendil en medbragt pragtkrans fra *Det Kongelige Danske Aeronautiske Selskabs Ballonklub*, mens Douglas skød billederne, der ledsagede reportagen i Ekstrabladet næste dag.

Hvad der rørte sig til vands og i luften var Hendils gebet. Især flyvningens udvikling fulgte han utrætteligt. Og han kunne ikke selv holde fødderne ved jorden.

I september 1926 steg han til vejrs på en eksprestur Europa rundt. Tre raske dage for at bevise trafikflyvningens lyksalighed: "Vi planlagde rejsen hjemme på redaktionskontoret uden nogen som helst forudgående forberedelse og alene på grundlag af et par engelske og franske luftfartplaner. Vi ville vise, at trafikflyvningen nu var så langt fremme, at man kan rejse lige så planmæssigt, komfortabelt og sikkert ad luftvejen som med jernbane og dampskib, selvom rejsens mål ligger i det fjerneste hjørne af Europa. Og det blev vist. Så snart vor medarbejder steg ud af en flyvemaskine, holdt den korresponderende maskine klar til start, og det fastlagte rejseprogram klappede over hele ruten: København, Danzig, Warszawa, Krakau, Wien, Budapest, Belgrad,

Bukarest, Konstantinopel, Bukarest, Belgrad, Wien, Prag, Nürnberg, Strassbourg, Paris, Bryssel, Rotterdam, Amsterdam, Hamborg, Malmø, København. Den eneste uregelmæssighed, der kom i rejsen, skyldtes et frygteligt uvejr, som også sinkede jernbanerne meget og dampskibene mere end flyvemaskinen, og på godt 50 timer gennemfløj Ekstrabladets flyvende udsending over 7.500 km, overfløj 16 lande, besøgte 11 og foretog landing i 24 byer – det var den længste passagerflyvning, der dengang var foretaget i Europa."

Farten og mulighederne var berusende. Men der måtte være noget at pejle efter. Kort efter Europa-flyvningen sørgede Hendil for, at Ekstrabladet etablerede et vartegn ved Rødbyhavn, så piloterne kunne vide, hvor de var. Med ti meter høje og fem meter brede bogstaver blev navnet DANMARK prentet i cement på en eng op til den vejrmeldestation, som ruteflyene passerede, når de fløj ind over Danmark. Her kommer Danmark! sang det så jublende som en fædrelandshymne.

Der var ikke en dag i sidste halvdel af 1920'rne og gennem 30're, hvor 'Horn' ikke havde noget at fortælle om flyvningen og dens velsignelser. Fra de mindste detaljer om kommende og afgående fly og hvem der nu dristede sig op i de spinkle apparater, til drabelige kampagner, for eksempel mod 'Det danske Luftfartsselskab' og dets direktør Willie Wulff, som havde den formastelige idé at anskaffe fire maskiner af den franskbyggede Jabiru-model til den endnu beskedne trafikflyvning. Manden måtte være vanvittig, mente Hendil. Jabiru'erne var uøkonomiske og ikke driftsikre, fastslog han

Ekstra Bladet

AARHUS—KØBENHAVN—PARIS
ELLER LONDON PAA GODT
10 TIMER

„Ekstrabladet" gør Rede for en ny, opsigtvækkende Plan om en indenrigs Flyverute Aarhus—København — i Tilknytning til de store, internationale Luftlinjer.

Det er Tanken at trafikere Ruten med Flyvebaade, og Billetprisen København—Aarhus ansaas til 40 Kroner.

STJERNESKUD TIL HOLLYWOOD

Lya de Putti fortæller om det sidste Ulykkestilfælde.

Et Interview i Paris.

KLAR TIL KAMPEN MOD ISEN

„Lillebjørn" blev i Formiddags udrustet til en Ekspedition til Franz Josefs Land.

***Leif** B. Hendil var besat af flyvning og gjorde emnet til dagligt stof i avisen efter sin ansættelse i 1925. 17. december 1927 er han på forsiden med en plan om at indføre daglig flyvning København-Århus - med flyvebåd. Maskinerne skulle starte og lande på havnens vand. Dermed ville man komme uden om omfattende lufthavnsbyggeri og beslaglæggelse af store og kostbare landområder i Århus' nærhed.*

Flyverløjtnant
Knud Clauson-Kaas (1893-1977) var en eventyrer. Han deltog i to Finlandskrige, vagabonderede i Nord- og Sydamerika, var sømand, cowboy, forfatter og foredragsholder. Men først og fremmest flyver. Ekstrabladets Leif B. Hendil fulgte hans gerninger, bl.a. hans anførsel af 'hjemløsehæren' i 1928.

stædigt. Dur ikke!… Mens både flyveeksperter og ikke mindst de øvrige dagblade fnysende sagde: Selvfølgelig dur de! Og stemplede Ekstrabladet som unational og dillettant. Hendil fik ret i sidste ende, og både direktør Wulff og Jabiru'erne måtte forlade dansk luftfart.

Det ser ud til, at Hendil havde, om man så må sige, et horn i siden på 'Det danske Luftfartselskab'. Kort før jul 1927 kaster han sig ud i glødende fortale for en fast flyforbindelse mellem København og Århus. DDL har længe arbejdet med en plan, men andre er også i gang, og de har fuld opbakning fra Hendil. I en stor forsideartikel 17. december lægger han alternativplanen på bordet med flammende entusiasme og alle enkeltheder helt ned til billetpriser, afgangs- og ankomsttider og timeløn til flymekaniker. Pointen er, at der skal bruges vandflyver. Maskinerne skal kunne lande i Århus Havn. Så er man ude over de enorme omkostninger til landingsbane, hangarer,

værksteder og besværlig passagertransport til og fra byen. Man kan lande lige midt i Århus. Danskerne er vel et gammelt søfarende folk! DDL ville etablere en ugentlig flyvning. Snik, snak! mener Hendil. Daglig forbindelse! Afsted fra Århus 6.30, så passagerer kunne nå forbindelserne til London, Paris og Hamborg fra Kastrup. Retur kl. 18, så passagerer, der havde indtaget deres morgenkaffe i London, kunne være hjemme til aftentéen på Hotel Royal i Århus kl. 20. Billetpris: 40 kr. for en enkelt.

FLYVENDE REPORTER

Flyvning var forsidestof på Hollywood-plan. På side 1 af Ekstra Bladets 25 års jubilæumsnummer 12. februar 1929 figurerer to hovedhistorier: Den ene en stor artikel af Greta Garbo, som "specielt til Ekstrabladet" skriver om 'Film og Erotik'. Sikkert slugt af læserne – Garbo var på højden af sin unge karriere. Hun indleder artiklen sådan: "Den populære film skal handle om kærlighed. Og den bør, for ret at tækkes publikum, når skurken har fået sin retfærdige straf, ende med et lidenskabeligt kys til helten." Hvorefter hun indgående beskriver farerne ved at operere som skuespillerinde i det vilde Hollywood-miljø. Man skal kende sine egne grænser.

Den anden store historie hedder 'Metalflyvebåd til Grønland'. Her var altså et lige så centralt emne, der skulle fange læserne netop på denne dag, hvor man forventede ekstra salg. 'Horn' beretter om et tilbud, som en flyvemaskinefabrik i Tyskland har på vej til danske myndigheder. 'Horn', alias Hendil, har sine kontakter i orden – han havde året før besøgt fabrikken 'Dornier Metalbauten' i Friederichshafen i forbindelse med luftskibet 'Graf Zeppelin's afrejse til U.S.A. Det var bare at gribe telefonen og ringe til sin ven chefingeniør Dornier i Friedrichshafen, få alle detaljer og derefter gå ind med autoritet og argumentere over for både marine og Kgl. Grønlandske Handel for, at metalmaskiner var det eneste rigtige – i stedet for de maskiner af lærred, træ og let stålkonstruktion, der ellers var på tale, og som man blafrede af sted med i det danske vejrlig. Arktisk klima krævede modstandskraft. Krævede Dornier fra Friedrichshafen.

Et uundgåeligt spørgsmål: Hvad kunne Ekstrabladet selv bruge flyvemaskiner til? Som vi har set: Få Mille til at kaste flyveblade ned. Men fantasien rakte hurtigt videre.

I påsken 1926 havde Hendil som nyansat ekspederet 200 læsere til Malmø – med Malmøbåden fra Havnegade. De var startet med en "smörgås" på Hotel Stadt Hamburg og festtaler af Hendil og en svensk teaterchef, hvorefter man gik i teatret for at se Strindberg. Men hvorfor sejle, når man kunne flyve? Nogle måneder efter tog han fat på selskabsrejser for bladets læsere med fly til Malmø. Et hop tværs over Øresund, gentaget gang på gang med succes. "Til disse rejser har vi disponeret over fire nationers trafikflyvemaskiner," noterer Hendil. "I samlet kileform har danske, svenske, hollandske og tyske rutemaskiner tordnet over Sundet med deres tusinder af hestekræfter og med hvert eneste af deres pladser besat med begejstrede københavnere, der har kunnet vinke og signalere til hinanden fra kabine til kabine under luftrejsen. De allerfleste af deltagerne har fået *luftdåben* som EKSTRABLADETS rejsende, og disse samlede flyvninger, der virker så festligt og sikkert, har utvivlsomt deres store betydning i arbejdet for at vænne folk

til at benytte luftvejen og gøre flyvemaskinen til et populært trafikmiddel."

AF STED TIL HORSENS

Det var festlig læseraktivering. Det var andet og mere, da Ekstrabladets udsendte 8. marts 1928 besteg en lille chartret maskine – et 'møl' som det blev kaldt – med civilflyver, ingeniør Dreschler ved rattet. Afgang fra Kastrup kl. 7 morgen. Mod Horsens.

***Clauson**-Kaas – den karismatiske eventyrer. Flyverløjtnantens aktiviteter blev fulgt flittigt af en begejstret Leif B. Hendil i Ekstrabladet.*

Her handlede det om en regulær journalistisk opgave. I Horsens havde 'Hjemløsehæren' invaderet byen. 450 jyder, der manglede både arbejde og tag over hovedet, og som nu under anførsel af flyverløjtnant Clauson-Kaas var beredt til videre march mod hovedstaden. Maskinen landede på en mark uden for Horsens. Hendil var på pletten til et stormøde inde i Horsens, hvor den brogede skare fik meddelelsen om, at justitsminister Rytter havde dekreteret, at "hæren" under ingen omstændigheder ville blive accepteret i København. Den skulle opløses senest ved ankomsten til Vejle. Hendil interviewede Clauson-Kaas – som nok var en stærkt medvirkende årsag til, at Hendil havde kastet sig ud i Horsens-ekspeditionen: Knud Clauson-Kaas var et medie-fænomen, officer og flyvepionér med et mod på dristigheder i Mille-stil. Der kom senere til at gå ry af hans sus i egen maskine under den nye Lillebæltsbro, hans frivillige deltagelse i den finske vinterkrig 1939-40 og meget andet. Spontan inspiration havde i 1928 bragt den karismatiske flyvepioner i spidsen for 'Hjemløsehæren's march gennem landet. Man kunne kalde ham Danmarks svar på Frankrigs Saint-Exupéry, selvom han litterært bevægede sig andre retninger. Hvor Exupéry digtede 'Den lille Prins', skrev Clauson-Kaas de quiz-bøger, der gik som varmt brød i danske hjem i 1940'rne. Manden var vores hyggeonkel på vinteraftenerne i skæret af 25 watt-lampen, og vores helt på legepladsen, hvor vi drønede rundt med udbredte arme og skød hinanden ned.

Baggrunden for 'Hjemløsehæren' var alvorlig nok. Landet befandt sig i en af mellemkrigsårenes mange kriser med stor arbejdsløshed. Den første Stauning-regering var faldet, Venstremanden Madsen-Mygdal var statsminister, liberalist, så det bragede og i fuld gang med et spareprogram ud fra en filosofi, han formulerede sådan: "Nedad med produktionsomkostningerne, nedad med levefoden og nedad med kravene til andre, men opad med kravene til os selv." Det lyder som en tidlig "Anders Fogh Rasmussen". Og en filosofi, socialdemokaterne dengang kaldte 'Tag fra de fattige og giv til de rige'. Der var skåret i aldersrente, invaliderente, ulykkesforsikring, tilskud til sygekasser og arbejdsløshedskasser og hugget kraftigt til tjenestemændenes lønninger. Arbejds- og hjemløshed var en af følgevirkningerne.

Hendil var pr. 'møl' tilbage i København kl. 11 i København med billeder og reportage – "Den lille ekspedition viste i et lynglimt, hvad flyvemaskinen i fremtiden vil komme til at betyde i pressens tjeneste," som han skrev.

***Arne** Ungermann tegnede plakaten for Ekstrabladet i anledning af en konkurrence i 1926.*

Politireporter *Nicolai Schmidt var en flittig mand. Her tager han sig en lur på kriminalredaktionen.*

1925-1931

KAMPAGNERNE RULLER

KAMPAGNERNE – EN MÆRKEVARE

Horsens-ekspeditionen var lige dele eventyr, fremsyn og socialt engagement. Hendil havde nogle år før været aktiv i en kampagne for at få arbejdsløse på højskole. Flere højskoler havde åbnet dørene for arbejdsløse, der blev tilbudt kost, logi og undervisning for understøttelsen. Men Hendil observerede et bureaukratisk problem: Der var forskel på understøttelsen – københavnske arbejdsløse fik mindre i understøttelse end dem i omegnskommunerne. Og mange af dem kunne ikke forlade byen, fordi de havde familie at tage sig af. Det fik i januar 1926 Hendil til at kontakte Borups Højskole i Frederiksholms Kanal, og forstander Borup var straks med på at tage arbejdsløse for 15 kr. om måneden, halvdelen af normaltakst. Hendil etablerede en vejledning på Ekstrabladets redaktion daglig mellem kl. 3 og 4 – pm, som redaktør Cavling tilføjede, det engelske sad ham i knoglerne. Omkring et halvt hundrede blev på kort tid ekspederet videre til Borup. De følgende tre vintre blev initiativet fortsat og udvidet med højskoler i provinsen. Bladet hjalp med rejsepenge, tilskud til ophold, til bøger og tøj.

En *kampagne*. Ikke en af de største, men dog en kampagne. Begrebet har før og siden svunget sig i større hammersving, ligefrem placeret sig som en mærkevare i Ekstra Bladets selvforståelse. Man kører kampagner.

Det kunne være for at fornøje læserne med et eller andet festligt – som da man i april 1925 lancerede 'Ekstrabladets Week-End Kampagne', en Ole Cavling-idé efter engelsk mønster. Ikke for at begynde weekenden om fredagen, som det blev til mange år senere (Datidens arbejdsgivere ville have korset sig, hvis de havde vidst, hvor lang danskernes weekend senere kom til at strække sig). Men for at de arme lønslaver og skoleelever skulle have lov at slippe kl. 12 om lørdagen, i hvert fald i sommerhalvåret, og så få noget godt ud af tiden frem til mandag morgen. Op ad Strandvejen, ind på en kro eller pensionat. Ekstrabladet arrangerede. 22 kr. fra lørdag eftermiddag til mandag morgen med alle måltider (fire om søndagen!) – "en formelig fedekur", som avisen proklamerede.

Det kunne også være sociale, velgørende kampagner. Alene på de første fem år af Ole Cavlings huseren ved Frejlif Olsens side efter 1924 rullede halvtreds indsamlinger – til vinterbespisning af Københavns fattige og hjemløse, tøj til arbejdsløse, danske bøger til sønderjyderne, danske grammofonplader til de hundrede gamle danske,

der boede på alderdomshjemmet 'Ny Rosenborg' ved Hamborg, radioer til gamle og syge på hospitalerne ("For dem var radioen et endnu mere vidunderligt eventyr end for os andre") og så noget, der ville have fået Kræftens Bekæmpelse til at korse sig: Ekstrabladet indsamlede i 1925 over en halv million cigaretter til soldater på manøvre. Det var ikke nok med krudtrøg til lungerne.

Men det var kampagner, der uafviseligt gjorde bladet populært. Enkle kampagner, positive. Man gjorde folk glade og ragede ikke uklar med nogen. Anderledes med de kampagner, hvor man mødte modstand, hvor sager skulle endevendes, sager som man selv gravede frem, som ingen andre måske havde øje for, sager hvor man punkede løs på ansvarlige, skrev harmdirrende ledere og var nødt til at holde stædigt ved, indtil der lå resultater. Eller indtil man hovedrystende gav op over for dumhed og idioti, kun sikker på den retfærdige sag.

***Ernst** Eyser, f. 1882. Til Ekstrabladet 1925. Politisk medarbejder.*

Komplekse historier som biskop Bast-sagen (Se s. 114) eller en lignende affære omkring Frelsens Hær i januar 1928, hvor hellige mænd med hjertet på rette sted og hånden for dybt i kassen med indsamlede midler blev konfronteret med optrevling af ugerningerne og tvunget til at revidere hærens revisionsmetoder.

Men også aktuelle sager, hvor man ramte lige ind i hverdagsproblemerne for borgerne, ikke mindst i hovedstaden. Ekstrabladet var jo overvejende en københavner-avis. Der blev solgt fordærvede pølser i butikkerne, og avisen krævede bedre kødkontrol. Badevandet ved Helgolandanstalten var beskidt, og avisen hejste advarselsflaget og krævede bedre "helgovand". Da en hel stue på Øresundshospitalet blev ekspederet hjem, fordi en enkelt patient havde overskredet ordensreglementet, fik avisen gennemtrumfet et ændret reglement. Der blev brugt spanskrør i skolerne, og kampagnen mod tæskeriet var en virkelig hård nød: Der blev omsider skåret ned på slagenes antal – højst tre, medmindre man fik særlig tilladelse fra inspektøren. Og kun i enden. Og kun uden på tøjet. Vi var helt fremme i 1967, før spanskrøret omsider blev forvist til museet for middelalderlige torturmetoder. Denne bogs forfatter erindrer med malerisk tydelighed, hvordan det var som ordensduks i midten af 1940'rne at blive sendt ned med en nøgle for at hente 'nr. 3' i skabet ved gymnastiksalen. Spanskrørerne hang i nummerorden efter tykkelse. Jeg tror, der var seks i skabet. Min klassekammerat, der måtte bøje sig ned og tage imod slagene foran katederet, havde altså begået en ugerning af mellemslem kaliber. Resultatet registrerede vi med frydefuld gysen under bruseren efter gymnastiktimerne det næste par måneder.

Og så en kampagne, hvis lykkelige afslutning afstedkom et jubelråb på forsiden: "NU KOMMER AFTENÅBNINGEN AF NATIONALMUSEET!" I underrubrikken: "Ekstrabladets årelange kampagne har frugtet: Fra 1. oktober er aftenomvisningerne en kendsgerning". Signaturen *Dr. Rank* – hans sande navn var Zakarias Jensen – repeterede 11. maj 1937 problemets alvorlige udgangspunkt: "Vore bestræbelser strandede i første omgang på den usandsynlige kendsgerning, at der ikke var lys i museet! D.v.s. lys var der nok, de elektriske installationer var i orden, men man havde ingen pærer! Dem havde man ikke fået bevilling til, og derfor kunne lyset ikke tændes – ergo kunne man heller ikke holde åbent om aftenen! Nu lykkedes det os ved stadig at fremholde denne urimelighed til sidst at få Finansudvalget til at bevilge pengene til pær-

***Fest** på Hotel d'Angleterre, da Ekstrabladet fyldte 25 år 12. februar 1928. Bænket om bordet fra venstre: Luftfartsmedarbejder og senere chefredaktør Leif B. Hendil, tegneren Otto Christensen, receptionschef frk. Haland, chefredaktør Frejlif Olsen, moderedaktør Erna Mildé, chefredaktør Ole Cavling, fotograf Hanna Holbek, redaktionssekretær Erik Arboe-Rasmussen, journalist Christen Fribert, redaktionssekretær Georg Nygaard, politireporter Nicolai Schmidt, for bordenden den politiske medarbejder Ernst Eyser, derefter journalist Ivan Paboritz, journalist Gunnar Samuelsen, journalist Robert Kühl, tegneren Frederik Andersen, kritikeren Svend Borberg, journalist Axel Andreasen, kriminalredaktør Oscar Petersen, journalist Martin Bjerg, bladets 'faktotum' Morten Jensen, journalist Zakarias Jensen og sports-redaktør Viggo Afzelius.*

Frejlif Olsen havde en ubetvingelig glæde ved at skrive rim og vers. Her har den gode gamle Weyse-melodi til 'Der er et land...' 29. oktober 1931 fået ny tekst og er blevet en hyldest til Ekstrabladet i stedet for til fædrelandet. Den får ikke for lidt. De fire sidste linier i første vers lyder: "Et blad, som fjenderne har lært at hade: Gid fanden stå i det fordømte blad!/O, venner! Lad os altid være glade/for vore fjender og for deres had!" Det fremgår, at teksten er sendt til 'korrektur inden kl. 12', men versene har ikke været i avisen. Ole Cavling har nok ment, det var for meget af det gode. Versene har i hvert fald været rundt om hans kontor: "Tilbage til Ole Cavling".

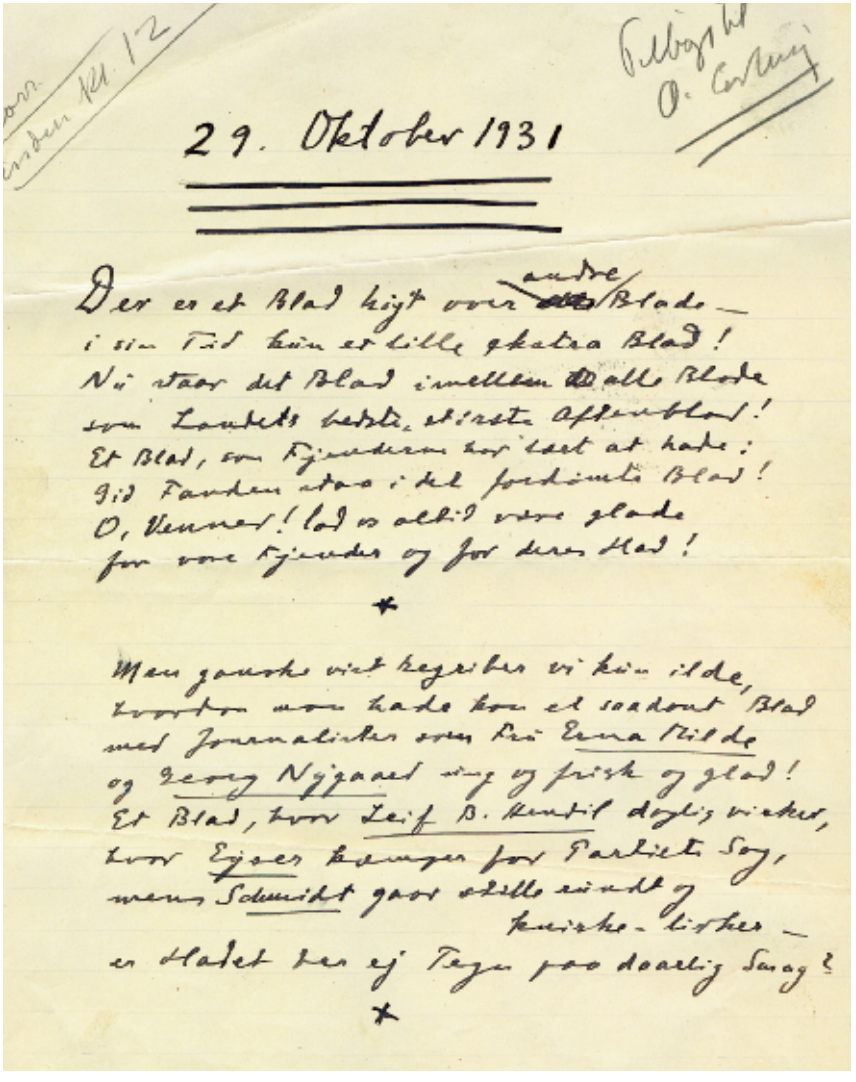
29. Oktober 1931

Der er et Blad hijt over andre Blade —
i sin Tid kun et lille ekstra Blad!
Nu staar det Blad imellem alle Blade
som Landets bedste, stirste Aftenblad!
Et Blad, som Fjenderne har lært at hade:
Gid Fanden staa i det fordømte Blad!
O, Venner! lad os altid være glade
for vore Fjender og for deres Had!

Men ganske vist begriber vi kun ilde,
hvordan man hade kan et saadant Blad
med Journalister som Fru Erna Milde
og Georg Nygaard ung og frisk og glad!
Et Blad, hvor Leif B. Hendil daglig virker,
hvor Eyser kæmper for Partiets Sag,
mens Schmidt gaar stille rundt og
knirke-lirker —
er Bladet der ej Tegn paa daarlig Smag?

erne… og i disse dage har vi vundet den sidste og afgørende sejr: *Nu kommer aftenåbningen af museet!"*

Kampagnerne kunne køre på ophidsende affærer i det kulturliv, som læserne blev holdt underrettet om i en målestok, der var lang nok til at nå forsiden hver dag. Eller personcentrerede sager fra hverdagslivet, sager, der greb læserne om hjerterødderne, samtidig med at de sendte spidsede pile mod ansvarlige embedsmænd eller politikere.

NU GIK DET LIGE SÅ GODT

Ekstra Bladets oplag var i tryg stigning i de sene 20're. Bladet havde godt af Ole Cavlings fornyelser og Hendils entusiasme. Og så "typernes revolte", som det er blevet kaldt – en revolte, der handlede om andet end store og små bogstaver i bly. Også om opsætning og grafik. Avisen var blevet til at hitte rede i. Stoffet til at overskue.

Og der var blevet meget mere af det. Det gav pote, at der var kommet så mange nye, kvalificerede medarbejdere. Kulturstoffet havde fået et ordentlig løft (Se s. 119). Det politiske stof med, i kraft af blandt andre Ernst Eyser, der blev hentet til Ekstrabladet i 1925 fra 'Aalborg Venstreblad' for at blive folketingsmedarbejder. En mand med tungen lige i munden og et alvorligt blik. "Den reneste sjæl, bladet havde inden for sine vægge," skriver kollegaen Ole Vinding, "radikal til marven, men han gjorde ingen propaganda, han kommenterede heller ikke, når partiet trådte i spinaten eller blev en lallende 'tunge på vægtskålen.'" Hvis nogen vil hævde, at det lyder, som om folk kvalte et gab i selskab med Eyser, må man viderebringe en af de oplevelser, han underholdt bladet med, da han havde været til en Tjaikovskij-koncert. En sats i en symfoni udfoldede sig med fuldeste drøn, men

sluttede brat, netop som to herrer bag ham var godt i gang med en privat konversation. I den magiske stilhed, der fulgte, blev den halve sal delagtiggjort i samtalens emne: "Jamen, hvorfor krøb De så ikke på hende, Mortensen?"

Eyser var respekteret i den grad, at han senere blev formand for både Ekstrabladets medarbejderforening og Presselogen på Christiansborg. "Beskeden indtil uklædelighed" hedder det i et portræt af ham i personalebladet. Det uklædelige handlede vel om, at – som en kollega samme sted formulerede det: "Eyser har altid været modstander af, at journalister snakker om sig selv, endog inden døre." En sjælden journalistisk egenskab. Eyser sagde også nej til at stå i Den Blå Bog. Nej til ordner og medaljer.

Det er overraskende – midt i denne opgangsperiode i slutningen af 20'rne – at læse et brev, Henrik Cavling skriver til Ole Cavling 12. januar 1928: "Du må tage denne sag med større ro. Ingen vil dig og Frejlif – mindst dig – noget ondt… Du er indrømmet en tidsfrist til 1. april. Jeres opgave må da være, at give bladet en smule ny holdning, som man forlanger. Skyd alt andet til side og lav et blad, om hvilket man den 1. april *må* sige: Det tiltrænger ingen ny redaktion… Nu gælder det ikke om at snakke, men at handle."

At "ingen ville Frejlif noget ondt" var en mild omskrivning af virkeligheden. Bestyrelsesprotokollen citeres for dette kuglestød af en flertalsvedtagelse to dage tidligere: "Frejlif Olsen har vist en sådan mangel på evne som ansvarlig redaktør af bladet, at det må anses for ønskeligt at erstatte ham."

En måned senere, 13. februar, skriver Henrik Cavling til Ole: "Jeg har til morgen et brev fra J. (bestyrelsesformand Oskar Johansen), der imødekommer mine ønsker. Samtalen med dig og Frejlif udskydes til næste uge og redaktørskiftet til 1. april… Der er altså tid til at bringe et tabt slag i forglemmelse. Men vil I bidrage dertil? Fra Hye-sagens første stadium, sagde jeg til dig…"

Her følger nogle ulæselige ord. Henrik Cavling havde en rædselsfuld skrift. Næsten så ulæselig som Frejlif Olsens. Vi ved ikke, hvad Cavling sagde til sin søn Ole i "denne sag". Men det var næppe honningsøde ord.

Måske en faderlig advarsel. Vi kender ikke Ole Cavlings svar. Og vi mangler mødereferaterne fra A/S Politikens bestyrelse, som kunne fortælle mere om, hvad der var løs. Mødeprotokollerne fra disse år er sunket i jorden, som nævnt i denne bogs forord, og citeres kun her, når de er refereret i andre kilder.

Men vi ved, hvad Hye-sagen drejede sig om. For den fylder en del i avisen i slutningen af 1927 og begyndelsen af 1928.

NIDDETS DJÆVLE PÅ KGS. NYTORV

Han hed Johan Hye-Knudsen og var kapelmester ved Det Kgl. Teater. Tiltrådt 29 år gammel i 1925 efter først at have siddet tre år i orkestergraven som kgl. kapelmusikus og strøget på sin cello.

Onsdag 16. november 1927 bragte Ekstra Bladet en stort opsat forsidehistorie: SKAL HYE-KNUDSEN CHIKANERES BORT FRA DET KGL. TEATER? Underrubrikken lød: *Et lidet smigrende undermineringsarbejde med kapelmester Høeberg som primus motor*.

Og så tog man ellers fat med en syndflod af beskyldninger: "Intriger, intriger og atter intriger er tilsyneladende nødvendigt for den kolossale menneskemængde, der har sit arbejde dernede.

Den sidste intrige danner imidlertid højdepunktet. Dens karakter er så smudsig, at den må påtales." Læseren begreb, at noget var rivende galt. At der var åben strid mellem de to kapelmestre Georg Høeberg og Johan Hye-Knudsen. Den ældre og den yngre. "Høeberg sidder som den gamle ørn og tåler ikke at høre andres mening". Helt konkret får man ikke så meget at vide. Kun at "enkelte af kapellets medlemmer med vilje spiller falsk, når Hye-Knudsen dirigerer, for på den måde dels over for publikum og dels over for direktionen at ødelægge hans position som kunstner."

I lederen samme dag går Frejlif Olsen til biddet med hele varelageret af sarkasmer: "Det synes, som om alle misundelsens og niddets djævle slap løs på Kgs. Nytorv, da myndighederne viste den frækhed at gøre et forsøg på at bringe nyt frisk blod ind i opera og kapel. Hvilken formastelighed! – skulle *Georg Høeberg* ikke længere have lov til uden fremmed indblanding at skalte og valte med skattene? Skulle den gamle skure og slendrian forstyrres af et ung menneske, som endog – fi donc! – havde dirigeret musik på Scala?" Altså Scala over for Tivoli. Ikke Scala Operaen. Ned på jorden.

Det Kgl. Kapel svarede øjeblikkelig med at sende en meddelelse ud om, at der ville blive anlagt sag mod Ekstrabladet. Det samme gjorde Georg Høeberg.

Frejlif Olsen skriver ny leder torsdag 17. november. Man registrerer et nødtvungent tilbagetog: Ekstrabladet har ikke angrebet kapellet som helhed, kun enkelte medlemmer, og sagen kan ikke løses ved jura – den handler om *moral*: Kapellet havde "stået bedre, i hvert fald rent moralsk, hvis de på uigendrivelig måde havde afkræftet de beskyldninger, der er rejst mod dem. Selv om disse beskyldningers rigtighed ikke kan godtgøres rent juridisk – hvorom der altid kan være tvivl eller usikkerhed – så vil en juridisk dom på dette område næppe virke tilfredsstillende for det, der er vor og hele publikums formål:…At gennemføre udrensning i en slendrian, der på forfærdende måde præger operaens resultater, om hvilke den musikalske kritik udtrykker sig med umiskendelig foragt… At hr. Høeberg også har besluttet sig til sagsanlæg, kan ikke give anledning til mange betragtninger, de sejre, han skal vinde her i verden, bør han utvivlsomt udelukkende tilkæmpe sig på alle andre valpladser end Det Kgl. Teaters Opera!"

Ekstrabladet havde den blandede fornøjelse, at regeringsbladet Skive Venstreblad 19. december bakkede op, men ud fra en noget anden vinkel – den evige provinsen-København irritationen: "Disse ustandselige meddelelser om intrigespil i Det Kgl. Teaters kulisser styrker kravet om, at der må ske en rationel ændring. Hvad mening er der i, at nationen skal betale 5.000 kr. pr. aften for at opretholde dette forbandede teaterpjat?"

BIDE I DET SURE ÆBLE?

Sagen endte med et forlig, hvor Ekstrabladet tilbagekaldte injurierne mod både kapellet og Høeberg og betalte advokat-omkostningerne. Ole Cavling og Frejlif Olsen skrev 3. januar 1928 en fælles erklæring på forsiden, hvori de erkendte resultatet, men fastholdt, at oplysningerne om de miserable tilstande kom fra Hye-Knudsen selv. De tilføjede, at dirigenten nu benægtede alt, endda at han overhovedet havde talt med journalisten, Sverkel Bierring.

Det sved og kløede i Frejlif. Bide i det sure æble? Erkende noget, der blev tolket som et nederlag? Ikke tale om. Selvom… De følgende dage skrev han to store ledere.

Den første stod 4. januar, efter at Social-Demokraten havde tirret ham ved at håne ham og Cavling – ”to feje slubberter, som ene og alene tænkte på at redde deres egne skind.” Glimrende! siger Frejlif, hvilken æresbevisning! Jo værre Social-Demokraten skælder os ud, jo kærere er det os… ”Gør det helst hver dag med store typer på den mest fremskudte plads i bladet!” Og…nå, jo: Det kan da godt være, man har skudt over målet med angrebet på Det Kgl…er ”gået i vandet med klæderne på...” ”Det er naturligvis kedeligt, at et blad tager fejl, retter uberettigede angreb på personer og institutioner – at Social-Demokraten aldrig har gjort eller blot kan tænkes at gøre sig skyldig i noget i så henseende, ved vi jo alle. Den lov, at det er menneskeligt at fejle, gælder ikke for Færøerne, d.v.s. Nørrefarimagsgade”.

Men først nu begynder skandalen i virkeligheden, mener Frejlif – Hye-Knudsen var jo helt klart blevet banket på plads, havde ikke alene fået lukket munden, men var også blevet presset til at benægte, hvad han havde sagt til Ekstrabladet. Først nu ruller skandalen: ”Først nu gik tæppet op! Og hvad gik det op for? Gik det ikke op for et skuespil bag kapellets kulisser, hvis gang synes at ville påvise, at adskilligt af det, som vi måtte tilbagekalde, nok ikke er så helt uden virkelighed, som man overbeviste os om?… Hvis der ingenting var i vejen, hvorfor skulle departementschef *Graae* så sidde som Kgl. Majestæt fra morgen til aften ved det grønne bord ved Frederiksholms Kanal [Undervisningsministeriet, som Det Kgl.

Ekstra Bladet

SKAL HYE-KNUDSEN CHIKANERES BORT FRA DET KGL. TEATER?

Et lidet smigrende Undermineringsarbejde med Kapelmester Høeberg som primus motor.

DEKORATIONEN UDEBLEV

PASTOR SELMERS SAG

BLANDT NOMADERNE PAA UNGARNS STEPPER

Den engelske Opdagelsesrejsende J. E. Pryde-Hughes fortæller.

KEJSERINDE DAGMAR OG H. C. ANDERSEN

A propos Indsamlingen til Kejserindens Velgørenhedsfond.

LINCOLNS HEMMELIGE AGENT DØD

***En** kongelig affære, slået stort op på forsiden 16. november 1927, men tæt på at koste både Frejlif Olsen og Ole Cavling deres hoveder. Om det var journalisten Sverkel Bjerring, der ikke havde styr på sine kilder på Det Kgl. Teater, om det var kilderne, der løb fra, hvad de havde sagt, eller om det var Frejlifs indædte stædighed, der bragte tingene op i en spids - bestyrelsen havde i hvert fald fat i spanskrøret.*

sorterede under] og afholde langvarige og strenge forhør… Hvis vi ellers ikke har noget at være stolte af i denne sag (og vi bøjer ydmygt vore hoveder under ethvert retfærdigt tugtens ris), så tør vi dog rose os af, at vi har givet stødet til en undersøgelse, der åbenbart var hårdt tiltrængt…"

To dage efter: Ny leder. Nu lægger Frejlif virkelig op til øretæver. Undervisningsminister Jens Byskov har udsendt en redegørelse for affæren. "Hvad kan man få i mulkt og omkostninger – eller bliver det tre måneders simpelt fængsel – for at udtale, at denne redegørelse er usandfærdig fra begyndelse til ende?" spørger Frejlif kampberedt. Formodentlig med sine fire måneder i spjældet rungende i hovedet – de fire måneder, han fik i 1917 for at sige, at Sjællands biskop var fuld af løgn. Han fortsætter: "Det er toppunktet af kultusministeriel latterlighed, når det i hr. Byskovs redegørelse fortælles, at der aldrig har været noget i vejen på Det Kgl. Teater, i operaen, ingen stridigheder mellem Høe og Hye, ingen mudder i kapellet, alt fred og ro, hvor idyllisk!"

Han slutter med et "Farvel og tak! Og vi skal ikke understrege, at det rimer på *ve* og *ak* og på *rak* og *pak!* Striden er endt – skønt der ifølge ministerens redegørelse aldrig har været nogen strid!"

SKOLERET FOR BESTYRELSEN

Striden var i hvert fald ikke endt i Politikens Hus.

Ole Cavling og Frejlif måtte stå skoleret for bestyrelsen at dømme efter brevene fra Henrik Cavling til Ole. "Kære Ole, jeg er meget nedbøjet over at se de klager, som O. J. i dag har sendt mig… Jeg forstår O. J.s forlangende om en ny ledelse af Ekstrabladet," skriver Henrik Cavling 1.februar 1928. Og fortsætter 13. februar med faderlige råd:

FÆRDSELSLOV OG KONGELOV

Hvor hurtigt kørte Prinsen?

***Prins** Erik versus kriminalbetjent Andersen. De to stødte sammen i deres biler på en vej ved Roskilde. Kørte prinsen for hurtigt? Det blev aldrig klarlagt. Prins Erik var 42 år, søn af prins Valdemar og fætter til kong Christian 10. Kongelov gik forud for færselslov. Dato: 30. maj 1931. Tegner Spott skildrede situationen.*

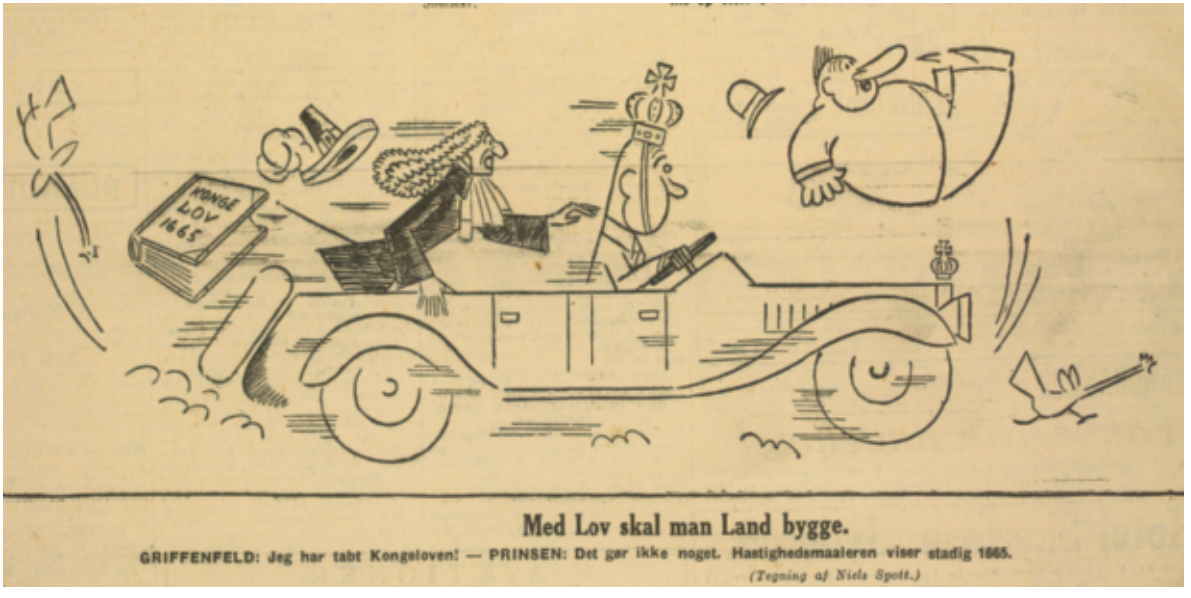

Med Lov skal man Land bygge.

GRIFFENFELD: Jeg har tabt Kongeloven! — PRINSEN: Det gør ikke noget. Hastighedsmaaleren viser stadig 1665.

(Tegning af Niels Spott.)

”Hvad skal I gøre i disse 2½ måned, I nu har til at bevise, hvad I vil og kan? Frejlifs daglige aggressive stil er jo et springende punkt, og naturligt nok ophidser den mange, især dem, den går ud over… Men anbringer man disse artikler i mindre doser – de vinder ligefrem derved. En af hemmelighederne ved et dansk blad er også den, at man skal indbilde folk, at man har en hel hær. Det irriterer, at én mand taler solo 30 år i træk, især når han taler med Frejlifs talent. Stryg navnet under den ledende artikel og giv den en variation, som den måske tiltrænger. Lad Frejlif skrive den f.eks. hver anden dag – det vil give ham en fornøjelse, som vil overraske ham… Få en begavet medarbejder af en yngre aldersklasse til at dublere – en ny pibe i det gamle orgel, og giv i det hele denne artikel en mere moderne samfundforståelse, overbærende og først og fremmest mildere – lad mig sige: spøgende – karakter. Keep smiling!”

Henrik Cavling skriver kort efter i udateret brev: ”Gid I nu må have lært noget af denne ’kilde’-historie, som vi nu ikke taler mere om… Oskar Johansen vil i dag sige jer, at sagen er udsat til efteråret. I har den tid til at vise, at der ikke er nogen sag længere. Det bliver taget op mod Ekstrabladet, at det er *simpelt*… Jeg kan ikke se det. Nej, det er ikke *elskværdigt*, men det savner noget af det glade københavneri, der har skaffet B.T. så stor udbredelse.”

Det var ikke som Politikens chefredaktør, Henrik Cavling gav gode råd til Ekstrabladet. Det var som bestyrelsesmedlem. Og selvfølgelig som far til Ole – og bror til Frejlif Olsen. Som chefredaktør var han netop gået af. Det skete med stor festivitas 30. september 1927, men næppe under de mest lyksalige omstændigheder. Han var træt og havde mistet grebet om ledelsen af bladet. Man havde tilmed været gennem en rasende magtkamp om, hvem der skulle afløse ham. Det var blevet Ove Rode – den tidligere radikale indenrigsminister og endnu tidligere politiske redaktør på Politiken, grundlæggeren Hørups lærling.

Rode havde aldrig været Henrik Cavlings livret, selvom de i årevis havde arbejdet tæt sammen. De havde alle dage været uenige om Politikens kurs. Cavling var imod for tæt tilknytning til det radikale parti, og derfor imod Ove Rodes indflydelse i spalterne. Det var surt nu at se Rode overtage stolen. Og da de radikale i 1929 gik i regering med Socialdemokraterne, skrev han til bestyrelsesformand Oskar Johansen, at det ikke var sjovt at se “dette dejlige frie blad sidde på Staunings knæ”. Rigtig fri var efter hans opfattelse kun Ekstrabladet, som “sagtens kunne drives op og blive husets hovedblad.” Man sporer en vis bitterhed. Henrik Cavling havde tilmed arbejdet uden held på, at hans anden søn Viggo, skulle have været hans arvtager i Politikens berømte hjørneværelse. Viggo, som havde stor succes med at redigere Politikens ’Magasinet’. Endnu et medlem af den “Cavling-yngel”, som Edvard Brandes i et muggent øjeblik havde foreslået Oskar Johansen at “tage i nakken og smide på døren”.

På det tidspunkt var balladen oven på Det Kgl.-sagen for længst gået i sin mor. Ole Cavling redigerede videre, Frejlif skrev videre. Ufortrødent og uden sordin. Det blødgjorde, at oplaget fortsat steg. 12. juni 1931 skriver Henrik til Ole: ”Det er med oprigtig glæde jeg lykønsker dig med det store pålæg… Dit blad – så hurtigt det i mange vigtige henseender (åndelige spørgsmål, teaterkritik, billedkunst etc.) er blevet

Ekstra Bladet

ARBEJDSMAND HANSEN BLEV I DAG LØSLADT

VED „EKSTRABLADET"S LÆSERES HJÆLP

Borgmester Pedersen har Ansvaret for Fængslingen

HANSEN RAMTES I GAAR AF EN BLODSTYRTNING

Den løsladte Arbejder fortæller.

Fra Mørket til Lyset.

Dagens bidragsliste

MELLEM VENNER

EN FRÆK LØGN!

I „Klokken 5".

GENERAL BOOTH PAA DØDSLEJET

NIELS HANSEN OG DET KGL. TEATER

23. februar 1929. Kulminationen på en typisk Ekstrablad-sag: Arbejdsmand Hansens løsladelse. Han er blevet skidt behandlet af myndighederne, og bladet har fanget sagen og er gået ind i kampen med alle sejl sat til. Læserne har været med: Nederst på forsiden ses 'Dagens bidragsliste'. Læserne har givet en skilling, så Hansen kan få installeret den manglende kloak og brønd til sit hus - myndighedernes begrundelse for at fængsle ham.

stærkt forbedret! Jeres nyhedsrubrik er nu bedre end 'Dag til dag'."

HANSENS BRØND

En sag fra hverdagens møjsommelige liv ramte forsiden 21. februar 1929 og var en elementær oplagsløfter. 'Fra lyset til mørket' lød rubrikken, som var den hentet fra Johannes Åbenbaring. Men titlen var en finte til en socialdemokratisk valgpropagandafilm, der netop blev vist i biograferne med titlen 'Fra mørket til lyset'.

Artiklens underrubrik: 'Fattig og syg arbejder i fængsel'.

Historien handlede om arbejdsmand Julius Hansen, der nu havde siddet over en uge i Vestre Fængsel, fordi han ikke havde fået bygget den brønd, myndighederne forlangte ved hans hus i Husum. For så vidt en lille og ret banal historie. Men Ekstrabladets medarbejder havde gravet i de nøjere omstændigheder og kortlagt baggrunden. Julius Hansen var nogle år før flyttet fra baggårds-slum på Vesterbro med sin kone og deres seks børn til Husum. De måtte væk fra den usunde bolig, fordi Hansen havde fået tuberkulose og trængte til friere omgivelser. For deres sparepenge havde de købt en grund på Frederiksundsvej, og Hansen havde selv opført et hus i sin fritid. Fritid havde der været en del af, for Hansen var ind imellem arbejdsløs eller syg og indlagt på et sanatorium.

Så havde myndighederne konstateret, at der ikke var opfyldt en bestemmelse i byggeloven om anlæggelse af en sivebrønd, og Hansen fik pålæg om at få lavet brønden. Det blev ikke rigtigt til noget, og så sørgede Bygningskommissionen for, at politiet pålagde Hansen at få arbejdet gjort

inden 1. januar 1929, ellers ville der falde en bøde – en "mulkt" – på 10 kr. om dagen, indtil han fik brønden lavet. Det klarede han ikke. Han havde igen fået arbejde på Københavns Flydedok, men var stadig syg. Daglønnen på flydedokken var 6 kr. De rakte jo ikke til bøden på 10 kr., og der var mildt sagt andre udgifter for Hansen med kone og seks børn. Oven i det hele var konen og et af børnene blevet smittet af tuberkulosen.

Ekstrabladets beretning om den arme mand i Vestre fængsel blev fulgt af en gribende reportage fra hjemmet i Husum, interview med hustruen og den følgende dag et rasende angreb på 'Socialdemokraten', der prøvede at bortforklare, at den socialdemokratiske borgmester P. J. Pedersen som formand for bygningskommissionen var medansvarlig for fængslingen. Til gengæld stillede Ekstrabladets medarbejder samme dag på Vestre Fængsels kontor med løsepengene. Den unge, nyansatte kriminalreporter Nicolai Schmidt modtog efter en kort ventetid arbejdsmand Hansen ved porten med blomster og en taxa til at køre Hansen hjem i. Ved en samtale med justitsminister Svenning Rytter fik Ekstrabladet bremset den ellers uafladelig påløbende ti kroners mulkt. Og den prægtige historie blev fulgt af en indsamling til fordel for bygning af brønden. En murermester gav cementen, et firma skænkede mursten, og talrige, venlige læsere bidrog med beløb fra 2 til 35 kr. til familiens lykkelige opretholdelse. Næsten 1.000 kr. blev det til, en anselig sum på det tidspunkt.

Ekstrabladet tog sig af den enkelte. Borgeren, der var i klemme i systemet. Det var kristent. Og det var en god historie.

KRIMINALREPORTEREN

I 1964 var den 65-årige Nicolai Schmidt på falderebet fra sit job på Ekstrabladet. Han sluttede som leder af kriminalredaktionen. Den redaktion, hvor han var begyndt som kriminal- og retsreporter 37 år tidligere.

Schmidt skrev før afgangen i 1964 en artikelserie, hvor han fortalte om en række af de retssager, han i tidens løb havde overværet og skrevet om. 'Kriminalsager, jeg aldrig glemmer' hed serien. I forordet til den første artikel skriver han, at man i hans fag "beflitter sig på kun at meddele de nøgne kendsgerninger." Artiklen slutter: "Det er min erfaring, at der er noget godt i hvert eneste menneske, selv den værste forbryder." Men da han nåede til den femte artikel, skrev han: "Den eneste gang, jeg i min mangeårige tilværelse som kriminalreporter har følt mig fristet til at ønske, at dødsstraffen ikke var afskaffet, var da jeg blev stillet over for det bestialske barnemord i Matthæusgade i 1929."

En kriminalreporters dilemma. Han arbejder med forbrydelser, som han skal behandle sagligt og nøgternt. Han prøver også at forstå forbryderen – Schmidt nævner endda et sted, at han endda blev en slags ven med enkelte, for eksempel udbryderkongen Lorentzen. Men selvom Schmidt mange gange skriver, at han anser det danske retssystem for verdens bedste, kan han altså alligevel eksplodere og ønske sig dødsstraffen indført. Han ved godt, han ikke mener det, hvis det kom til stykket. Han er en besindig natur. Men selv den besindige kan et øjeblik koge op over de umenneskeligheder, han bliver konfronteret med. Barnemordet i Matthæusgade var, som han skriver "en dyrisk handling, hvis enkeltheder ikke kan beskrives i et dagblad."

Måske ikke meget værre end så mange andre forbrydelser, han beskriver i serien, men mord på og mishandlinger af børn er særlig provokerende. Emnerne for Schmidts artikler rækker tilbage til årene umiddelbart efter de nye retsplejelove i 1919, der indførte nævningesystemet og åbne døre for pressen til retssalene. På det tidspunkt var Schmidt endnu ikke kommet til Ekstrabladet. Men han sad nogle år som ung kontorist i Østre Landsret og fik grundig indsigt i en række dramatiske sager. Sager, som Schmidts kommende chef på kriminalredaktionen, Oscar Petersen, også beskæftigede sig med. F.eks. afsløringen af den 33-årige Dagmar Overbye, der adopterede enlige mødres nyfødte børn, som hun næsten omgående tog livet af og proppede i kakkelovnen. Hvor mange blev aldrig helt opklaret. Mindst elleve. I retten forklarede hun: "Jeg har jo kun hjulpet disse kvinder. Jeg gjorde kun, hvad de selv ville have gjort." Mordene blev begået i hendes lejlighed på Enghavevej – næsten alle de sager, Schmidt skriver om, er hentet fra liv og død på Vesterbro. Helt frem til den legendariske sag om 'Det borende X', som gennem 22 år ugenert borede sig igennem små og store pengeskabe. Lige præcist hver gang, lige genkendeligt og lige uforklarligt. Ind imellem at han stilfærdigt passede sin vesterbroske grønthandel, indtil fælden klappede en nat ved posthuset på Rahbeks Allé. Den lille grønthandlers forskrækkede blik på avisbillederne blev studeret med undren af læserne. Sådan ser forbrydere ikke ud på film.

Med et lige så undrende gys kikkede man på Ekstrabladets forsidebillede af Dagmar Overbye. Denne pæne unge pige som hvid brud! 25 år senere afslørede Oscar Petersen, at billedet forestillede barnemorderskens søster. I jagten på et billede af Dagmar Overbye efter afsløringen i efteråret 1920 havde Oscar Petersen listet sig ad en uaflåst køkkendør ind i lejligheden på Enghavevej ved nattetid, snuppet bryllupsbilledet – sikker på, at bruden var Dagmar Overbye – fået det kopieret og sat det tilbage før daggry. En uge efter kom der brev fra en advokat i Århus. Han skrev, at billedet forestillede Dagmar Overbyes søster og svoger. Advokatens eneste krav var, at billedet ikke blev brugt igen. Søster og svoger har næppe heller følt større trang til at få bekræftet slægtskabet gennem en berigtigelse i Ekstrabladet.

Journalistik var 100 procent mesterlære dengang. Eller noget, man arbejdede sig ind i ved egen håndkraft. Nicolai Schmidt kom fra et husmandshjem ved Aabenraa, hvor "vi spiste af fælles fad og med hornskeer. Da karlene forlangte at få hver sin tallerken, mente min far, at landet ville gå fallit." Og – som faren sagde til Nicolai: "Læser du, din tumpede knægt. Du skal ikke læse, du skal arbejde og bede til din Gud."

Nicolai læste altså, skrev også digte – i en jobansøgning fra 1923 til en unavngiven redaktør lægger han for med et lille digt og slutter formfuldendt "Med Højagtelse…"

Hans særlige baggrund fik betydning for hans journalistik på Ekstrabladet. Det skal vi høre om i det følgende kapitel.

10 Øre. 28. AARGANG NR. 70 — FREDAG 8. MAJ 1931

Ekstra Bladet

KORRESPONDENTER I PARIS, LONDON, BERLIN, ROM, WIEN, NEW YORK, BRYSSEL, ATHEN, OSLO, STOCKHOLM

HYLDEST TIL DANMARK

I et engelsk Blad.

Markien af Donegall er begejstret for København.

Byen, der styrer den gyldne Middelvej mellem Puritanisme og Fordærvelighed.

OVERLÆGE BRINCK-ELIASSENS INJURIESAG

Den indledes i Dag ved Vestre Landsret

Behandling for aabne Døre

Under Dokumentationen lukkes Dørene

Aabne eller lukkede Døre

X'ET ERKLÆRET — FALLIT —

Et ejendommeligt Møde i Skifteretten.

X'et, der mødte personlig, er Ejer af 30 Kr.

Det borende X fotograferet i Formiddags, da han vendte paa at komme ind i Skifteretten. Ved hans Side udder Kriminalbetjent Tolt-Lind. (50 vaerdre)

Det borende X's Finanser

Han beklager at have brugt alle de stjaalne Penge.

Den vanskelige Hængelaas

X'ets Kreditorer

„Jeg har Penge til gode!"

SENDT HJEM

Den svenske Storbedragers Farvel til København.

ET DURER-FUND I ITALIEN

***Sagen** om Det borende X, grønthandleren Thorvald Framlev, førte efter dommen også til skifteretten i maj 1931. Hans kontante formue blev opgjort til 30 kr. Da han blev spurgt om, hvor nogle forsikringspapirer befandt sig, svarede den berømte indbrudstyv: "Papirerne ligger i det lille skab med hængelåsen, der er så svær at lukke op!"*

***Reportage** fra Ekstrabladets medarbejder i Hamborg lørdag 1. april 1933. Han har været rundt i gaderne om fredagen og lyttet til kampråbene: "Køb ikke hos jøder! Gå ikke til jødiske læger og sagførere! Vis, at det nye Tyskland ikke tænker på at lade sig påvirke af internationale udsugeres had- og løgnepropaganda, men bevar disciplinen: Tyskland for tyskerne!"*

18 Årg. 30. AARGANG NR. 42 LØRDAG 1. APRIL 1933

RAADHUSPL. 35, KØBENHAVN V — RAADHUSPL. 37, KØBENHAVN V

Ekstra Bladet

KORRESPONDENTER I PARIS, LONDON, BERLIN, ROM, WIEN, NEW YORK, GENÈVE, ATHEN, OSLO, STOCKHOLM

og sagt en Carlsberg Paaske Bryg

PAVEN OG DØREN

Udførlig Reportage Side 4

Da Tyskland i Dag vendte tilbage til Middelalderen

JØDEFORFØLGELSERNE I FULD GANG OVER HELE RIGET

DEN DØDSDØMTE SKØNHEDSDRONNINGS FLUGTFORSØG

Hendes yngre Broder havde indsmuglet smaa Staalsaxe i Dødscellen

To Jernstænger var savet over

LONDON, 1 Dag.

DET viser sig nu, at der i de sidste Dage har været gjort Forsøg paa at hjælpe den forhenværende kalifornieske Skønhedsdronning Ruth Judd, hvis Henrettelse efter en uhyggelig Mordsaadningsgerning er fastsat til den 31. April, til at flygte fra Fængslet i Arizona.

Det var lykkedes hendes yngre Broder Burton McKinell at indsmugle to Miniaturesaxe i Dødscellen, hvor hun sidder. Det var lykkedes Ruth Judd at overraske to tyske Jernstænger, før hun blev opdaget.

Ruth Judd er nu overført til en ny Celle, og der er udstedt Arrestordre mod Broderen.

Vor Hamborg-Medarbejders udførlige Skildring af Dagen, der vil gaa over i Historien

Saa vist man kunde vente, har den tyske Regerings ejendommelige Forretningsmetoder over for Jødevirksomheder, at en stor Del af dens Handel: Tyskland for at sige Ly i Nabolandene indtil Stormen er drevet over. Ogsaa her i Danmark begynder man nu at kunne spore den tysk-jødiske Invasion. Med Ekspressen fra Berlin i Morgen var det saaledes en ret stort Antal jødiske Rejsende, ca. 30—40 i alt. Alle Søvnvognspladser var belagt, og det synes grænsegaaende at være velsignende Folk — karakteristisk nok hele Familier, den rejste med store Bagage. Der er saaledes ingen Tvivl om, at det var Flygtninge, saafrem de herimod nægtede at være det og overhovedet afviste at udtale sig . . .

Gaarsene sagde straks til Hotellerne i Raadhuspladsens Nærhed. Her erklærede de paa Forespørgsel, at de ogsaa nu tilbød ikke i længere Tid, og at de nogle Lejligheder har i Byen . . .

Det vantes, at Tilstrømningen syditra vil stige yderligere i de kommende Dage.

Udbuddet Med- og Lagnepropaganda, men bevar Disciplinen: Tyskland for Tyskerne.

DET var Dronning, det Gammelnisse i Rede, overalt lastesalt af Morgenrøde, som lige forsaavidt at trænge igennem den tætte Skydække. Ved klokkens Pladster, Lokomotiver og stærkende Propaganda fandende Nationalsocialisterne dette Tidspunkt ind i Massedemonstrationer, der handede sig ind til deres Arbejde. Mange af dem er stillet over for det saarende af vor Tids Problemer: *Hvorfor findes der Mangel paa Brød?* Det kan jo ikke nytte at sige nedrig, ved at dette Folkeslag med Jøderne i Tyskland og specielt i den Fole og Dannebrod Hamborg har store nogetsteds Skyggesider.

Paroleus Følge: Arbejdsløshed

De store jødiske Exportfirmaer og Varehuse lukkebliget Arbejdere, Ekspedienter og Kontorister i Tusindvis. De skal gaaende sine have denne Lun i en Maaneder, som saaber denne Tid staar den hele Bydelsorganisme, ikke lønner sig, saaer for Arbejdsløsheden; og der er ingen af de mange Forretningsfolk, som egentlig skulde nyde godt af denne Bevægelse, der har Rand til at anskue nye Muligheder.

Det kan dog ikke nytte at vedholdende stænke over den Slags Ting og til Slags, saa vi begynder Tvivl gjennem Byen for at se, hvorledes Verdensboycotten forløber.

Brændemærket: Jude! Jude!

Tilspørgsmaalet af Hovedbanegaarden. Vi havde først ved Nordbroen

Sten dem!

Middelalderens Indtog i Tyskland i Dag

Hamburg, 1 Dag.

KØB ikke hos Jøder! gaa ikke til jødiske Læger og Sagførere; saa, at det nye Tyskland ikke tænker paa at lade sig passivere af internationale

Til Grønland

Da Toget gik med Kronprinsen og de andre

DET vakte stor og ogsaa berettiget Opsigtelse paa Hovedbanegaarden i Forretningen. Paa Billedet gjæster til venstre ingen Generalmajor Gyldenholm. Ophold med Fru Wiese og Generalen for Kirsten til Paris. Tydeligst dragter Minister Frederiksborgs og Dottier til London. I Midten ogsaa Dronningen, Kongen og Prins Knud farvel til Kronprins Frederik, som altid ved til Kvinnerne Tal, og gjæster til begge sine store Residenser Dagen og Fru Ida, der drog til London for at Visita Børnehjælpe til Victoria Dronning. I nederste Hjørne til højre Ole Christopher Rabinow og Finansbanken for All Peoples Association i Kopenhagen ved Afrejsen.

I Altona.

De gule Skilte med store sorte Cirkler.

Vidnes gaar det til Altona. Her er Billedet anderledes. Alle jødiske Forretninger er kendetegnet med store gule Skilte med en mægtig sort Cirkel i. De første Vognmænd anlinie sel, der jeg passer forbi, staar ogsaa her en sit mørk. Det er Nationalen Fadselsdag i Dag, og samtidig er det Søndag, ligesom det er den 1. i Maaneden, og den ny ser ud de Dage, der alleen Sønlinger en mægtig Omsætning, naar det er endnu ovenmen for de jødiske Forretningsfolk.

„Her bor en Jøde"

Her staar en Vagtpost.

Hitler.

(Fortsættes Side 11).

1933-1936

NAZISTER VED DØREN

***Nicolai** Schmidt, f. 1899. Til Ekstrabladet 1928. Kriminalreporter.*

FINGERAFTRYK REDDEDE HAM

I sin lange karriere havde Nicolai Schmidt ét stofområde foruden kriminaljournalistikken. Han skrev om Sønderjylland. En hjertesag. Han var født inden genforeningen, gik i skole med danske kammerater, men med en lærer, der kun talte tysk. Under 1. verdenskrig blev han i 1917 indkaldt og indrulleret i den tyske marine, 18 år gammel. Kort før krigens afslutning deltog han i november 1918 i det matros-oprør i Kiels flådehavn, som gav det sidste skub til den tyske kapitulation. Et mytteri, han flere gange senere kom til at beskrive detaljeret både i Ekstrabladet og Politiken, dramatisk og uudsletteligt i hans erindring som det var. Det var igangsat af rygterne om et tilsvarende mytteri i den tyske Nordsø-flåde, som lå i Wilhelmshafen, og som var blevet udkommanderet til et sidste desperat angreb på en engelske eskadre i Kanalen. Men også af regulær sult – de menige i Kiel levede på den yderste smalkost, mens officererne svælgede i fine retter, tilberedt og serveret af forsultne marinere.

Nicolai Schmidts tyske fortid kom ham siden til gode i mange situationer. Men bragte ham også en enkelt gang i klemme. I april 1934 – året efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland – fik han et rejselegat fra Journalistforbundet og besluttede at tage til Hamborg for at møde gamle venner og i øvrigt få et indblik i nazismens lyksaligheder. Inden afrejsen spurgte Frejlif Olsen ham, om han ikke i Hamborg kunne få fat i en dansk nazist ved navn Eugen Danner og få hans historie. Danner var netop stukket af til Hamborg efter en dom på et halvt års fængsel for injurier mod statsminister Stauning.

Hvad Schmidt ikke vidste var, at Danner i nogen tid havde arbejdet som stikker for politiets efterretningsmand Andreas Hansen, kaldet 'Russer-Hansen'. Navnet havde Hansen fået, fordi hans job i årevis havde været at holde øje med eventuelle attentatfolk blandt russiske immigranter, hver gang den russiske zarfamilie var på besøg i Danmark. Hansen brugte Danner til at infiltrere arbejderbevægelsen og meddele, hvad han opsnusede af revolutionært maskepi blandt danske arbejdere, især arbejdsløse.

Schmidt fik fat i Danners adresse, skrev til ham og fik et hurtigt svar: Danner ville gerne møde ham i Hamborg. Han kunne også levere Ekstrabladets medarbejder forskellige interessante oplysninger om det tyske luftvåben. Schmidt stak brevet i lommen og tog det med til Tyskland. Hvad han senere kom til at fortryde.

***Standsmæssig** påklædning. Nicolai Schmidt på opgave på Rådhuspladsen en dag i 30'rne. Kloakarbejderen flager, så der må have været en national anledning til at iføre sig nålestribet, gamacher og nobel hat.*

***Zakarias** Jensen, f. 1897. Til Ekstrabladet 1924. Kulturmedarbejder.*

Samtalen med Danner kom der ikke store sager ud af. De mødtes på et hotel i Hamborg. Danner havde ikke meget at fortælle, opførte sig mærkeligt, syntes Schmidt, og gik hurtigt igen. Det hele virkede lidt foruroligende, så Schmidt forlod Hamborg før planlagt og tog til Kiel. Senere erfarede han, at to Gestapofolk var dukket op på hotellet, kun en halv time efter at han havde forladt det, og havde spurgt efter ham. I gæstebogen så de hans underskrift. "Det er ham. Ingen tvivl," kom det fra en af dem.

Uforsigtighed fulgte den ellers trænede politireporter. I Kiel nøjedes han ikke med at besøge sin gamle gymnasielærer dr. Hauschild og postmester Baumgart, der havde været hans kaptajn i marinen. Han havde også kameraet fremme og tog lidt billeder rundt i byen – som han skriver: "Man skulle være blind for ikke at se, at Det tredje Rige allerede var i gang med en kæmpemæssig oprustning."

I Flensborg indhentede Gestapo ham. To betjente tog imod på perronen, da han skulle skifte tog. Han blev ført til politiets hovedkvarter, der havde til huse i en fløj af militærkasernen på Duborg. Ved kropsvisitering fandt man brevet fra Danner. Og et kik i hans pas gjorde sagen lysende klar: Gestapo havde snuppet den længe eftersøgte, sovjetiske GPU-spion Nicolai Schmidt. Underskriften i passet var – ligesom underskriften i hotelbogen – spionens. Ingen tvivl.

Nicolai protesterede, selvom han måtte erkende den slående lighed. Han havde en skidt sag. Der blev taget fingeraftryk. Billederne fra Kiel blev fremkaldt. Man kendte også hans fortid som deltager i oprøret i Kiel i 1918, et oprør med røde, revolutionære undertoner. Det så virkelig sort ud for Ekstrabladets Nicolai Schmidt med det danske pas, men den tyske fortid. Men så kom redningen: Et bud fra Hamborg med et sæt fingeraftryk, som Gestapo var i besiddelse af fra den virkelige spion. Endelig noget, der ikke stemte.

En time efter var Nicolai Schmidt på vej hjem til København.

MED PÅ EN LYTTER

Det kunne være gået Nicolai Schmidt ilde. Men danske journalister var ikke altid bevidst om de livsfarlige faldgruber, nazisterne gravede omkring dem. Heller ikke på Ekstrabladet. Politikens medarbejder Edvard Andersen, som var sit blads korrespondent i Hamborg i første halvdel af 30'rne, fortæller:

"Da jeg ved en bestemt lejlighed periferisk havde medvirket ved en dansk håndværker F's flugt

fra en tugthusdom for "nedsættende bemærkninger om Føreren", blev jeg ringet op af Ekstrabladets kendte og meget årvågne Dr. Rank. Uden at tænke over, at Gestapo lyttede med, sagde han med høj og klar røst:"Vi har hørt om, at F. er i færd med at stikke af. Han skal være blevet skjult i en fragtbåd. Det må De da vide en masse om. Fortæl mig, hvad fragtskibet hedder, og hvornår det kommer til København, så Ekstrabladet kan få et interview med ham ved ankomsten…"

Jeg måtte svare Dr. Rank, at jeg overhovedet ikke fattede, hvad han talte om, men at han i stedet kunne få en god nyhed om nogle moderne sporvogne i Hamborg! At Ekstrabladet alligevel fik det opsigtsvækkende interview, er så en anden historie. Først flere år senere lærte man hjemme for alvor noget om "farlige arbejdsvilkår for journalister."

'Dr. Rank' var som sagt pseudonym for reporteren Zakarias Jensen, som ikke normalt beskæftigede sig med udenrigsstof. Han havde ikke som Politiken-kollegaen erfaring med livets alvor i Hitler-Tyskland. Edvard Andersen måtte selv rejse hovedkulds hjem fra Hamborg efter et nazistisk krydsforhør på grund af sine skriverier om nazistisk terror og voldshandlinger, især artiklen 'Ingen mad til fangerne i koncentrationslejren', der stod i Politiken 6. september 1935.

FARVEL TIL DE GAMLE

I 1931 døde Edvard Brandes, Ekstrabladets allerførste chefredaktør, den modvillige livredder i

'Hjørneværelset' - et begreb i huset på Rådhuspladsen. På billedet er det Henrik Cavling, der sidder i Politikens chefredaktørstol. Hans søn Ole Cavling var på vej til at sidde der i flere omgange. Lige som andre af Ekstrabladets chefredaktører (for ikke at tale om talløse af Politikens egne medarbejdere) i tidens løb har luret på muligheden for at rykke ind i værelset med den specielle prestige og den formidable udsigt til Rådhuspladsen.

***En** mand med stor kløgt og snilde: Oskar Johansen, som gennem 27 år sad som bestyrelsesformand i A/S Dagbladet Politiken, som regel i stand til at manøvrere de urolige hoveder omkring sig på plads: Ophidsede radikale politikere, selvbevidste redaktører og aktionærer, der havde blikket stift rettet mod kroner og ører. Han gik på pension i 1932 og overlod pladsen til Erik Scavenius.*

senere krisesituationer og skeptiske iagttager, når bladet sagde dét, som Politiken ikke vovede. Tilfreds – om end med bortvendt ansigt – når han var enig, og især tilfreds, når Ekstrabladet bidrog til husets overskud.

I 1932 gik den 72-årige Oskar Johansen af som formand for bestyrelsen i bladhuset. Han havde siddet i bestyrelsen siden 1904, navigeret med smidig hånd mellem Scylla og Charybdis, det vil sige mellem de klippeskær, der udgjordes af den besværligste, mest ambitiøse og mest nærtagende flok enkeltindivider, man omtrent kan forestille sig. Kort sagt: Journalister og politikere. Altid loyal over for Det Radikale Venstre, som begge virksomhedens aviser stod i forhold til, men havde en del besvær med at være tro.

I 1933 døde Henrik Cavling, Politiken-redaktøren, der i en generation havde svævet som en venlig due over Ekstrabladet. Selv indtil flere gange med ambitioner om at sidde i Ekstrabladets chefstol. Den beundrende, men også hovedrystende beskytter af sin uvorne lillebror, redaktør Frejlif. Og far til redaktør Ole, som var tilført slægten ved et biologisk sidespring, men accepteret som fuldgyldigt klanmedlem og journalistisk begavelse.

Det var arvestykker fra århundredeskiftet, fra før 1. verdenskrig, som forsvandt. Tilbage sad i bestyrelsen den mere anonyme Vilhelm Nielsen, svigersøn af den legendariske grundlægger af Politiken Viggo Hørup, forretningsmand, advokat, en mand, der med tiden fik museal funktion – Vilhelm Nielsen forlod bestyrelsen som 90-årig i 1960 efter 56 år som medlem, de sidste tyve som formand. En post, som han ifølge historikeren Tage Kaarsted "tænderskærende" måtte se gå sin næse forbi i 1932.

Og så – for at blive ved de tidlige 30're – naturligvis Frejlif Olsen. Den evige urovækker, stadig ansvarshavende på Ekstrabladet med Ole Cavling ved sin side, utrættelig skrivende og menende noget om alt mellem himmel og jord, øretæveindbydende irriterende for nogle, dybt beundret af andre.

Alle havde disse mænd oplevet bruset af dynamik og tro på fremtiden i årene før 1. verdenskrig. Derpå krigens katastrofer og efterkrigstidens trængsler og turbulens, men også 20'ernes strøg af ny optimisme, hvor man nægtede at tro på en af periodens mest læste bøger, Oswald Spenglers 'Untergang des Abendlandes' – Aftenlandets undergang. Danmark var sluppet helskindet gennem krigen. Sønderjylland var blevet dansk igen.

'The roaring twenties' – de brølende 20're – var et amerikansk fænomen, men danskerne og de fleste europæere trak i hvert fald et stykke tid vejret friere. Man så fremad. Troede, at man var blevet klogere. "Helvedet lå bag os. En ny verden var ved at bryde frem," skriver den østrigske forfatter Stefan Zweig i sin selvbiografi 'Verden af i går'. Det var tiden før Hitlers magtovertagelse i Tyskland, før Franco og fascismen i Spanien, før Salazar blev diktator i Portugal, før Stalin kvalte al opposition i Sovjet, før krakket i Wall Street, som kom i 1920'rnes allersidste måneder og fik sine voldsomme eftervirkninger i det nye årti.

Der var hårde tider forude i 30'rne. Også internt på Ekstrabladet. Ikke fordi det lå skidt med bladets økonomi. Oplaget gik den rigtige vej, og der kom penge ind – til den fælles kasse, hvad der undertiden kunne være en smule surt, fordi det satte grænser for den redaktionelle fri-

hed, at hver en øre blev disponeret af den fælles bestyrelse og administration. Ekstrabladet var ikke, hvad man i dag kalder et selvstændigt *resultatcenter*.

Det hårde og besværlige kom med den internationale politiske turbulens og så med den bestyrelsesformand, som trådte ind på banen i stedet for Oskar Johansen: Erik Scavenius.

IKKE ET SMIL

Fra 1. januar 1933 er Erik Scavenius bestyrelsesformand i bladhuset på Rådhuspladsen. Mindre end fire uger efter, 30. januar, bliver Adolf Hitler rigskansler i Tyskland.

Der er ikke anden sammenhæng mellem de to begivenheder, end at de blev afgørende for Politikens og Ekstrabladets linie de følgende otte år. Ikke fordi situationen udviklede sig totalt anderledes, end den gjorde på andre danske aviser, da overvejelserne i forhold til Nazityskland blev svære. Men Scavenius havde en holdning, et sind og en forhistorie, som var speciel i forhold til de to blade, han nu skulle styre.

Udnævnelsen var uventet. Andre havde været på tale, Vilhelm Nielsen "skar tænder" – han havde som næstformand regnet med jobbet. Næsten ingen havde tænkt på Scavenius. Udnævnelsen kom også bag på Scavenius selv. Han havde ingen forstand på avisdrift, syntes stort set, at aviser var et nødvendigt onde, og han tog tøvende imod tilbudet. Professionelt havde han i 1932 netop sluttet nogle år som Danmarks gesandt i Stockholm og var – som Kraks Blå Bog meddelte: 'Til rådighed for Udenrigsministeriet til deltagelse i internationale konferencer af politisk karakter'. Det var ikke noget, der overanstrengte ham. Han var nærmest pensionist – i en alder af 55 år – og trængte til noget at rive i ifølge historikeren Viggo Sjøqvist, der har skrevet hans biografi. Måske kedede han sig på sit gods Voergaard i Vendsyssel. Sjøqvist antyder, at Ø. K.'s H. N. Andersen havde en finger med i spillet, måske gennem Henrik Cavling, som Andersen havde et venskabeligt forhold til.

***Det** passede næppe bestyrelsens næstformand Vilhelm Nielsen, at det blev Erik Scavenius og ikke ham, som overtog formandsposten i 1932. Han havde siddet som nr. 2 siden 1905. Men han tog revanche. Blev formand for bestyrelsen i 1940 ved Scavenius' afgang. Han var på det tidspunkt 70 år, og blev derefter siddende som formand i tyve år.*

Scavenius' forhold til pressen var blevet skærpet og snittet til under 1. verdenskrig, hvor han var udenrigsminister i den radikale Zahle-regering, som med konsekvens og hårfin balancegang manøvrerede Danmark uden om krigen. I forhold til Politiken og Ekstrabladet var han løbende på kollisionskurs med redaktionerne, der sled i deres radikale tøjre og kunne finde på at skrive, hvad der passede dem, navnlig om Tyskland. For Scavenius var Tyskland Danmarks livsfarlige og livs*vigtige* nabo, som man skulle behandle med den størst tænkelige respekt. Flere generationers nervøsitet for, hvad Tyskland kunne finde på, sad ham i knoglerne. Den charmerende bladjongløre Henrik Cavling havde aldrig haft en høj stjerne hos Scavenius – og slet ikke Frejlif Olsen, som Scavenius gjorde sit bedste for at få vippet ud fra Ekstrabladet i 1914, da Frejlif i en leder havde noteret *'den neutrale jammerlighed, trofast vogtet af d'herrer Zahle og Scavenius'*. (Se s. 70)

***Erik** Scavenius (1877-1962), godsejer, cand.polit., udenrigsminister i Zahle-regeringerne 1909-10 og 1913-20, formand for Det radikale Venstre, gesandt i Stockholm 1924-32. Formand for A/S Dagbladet Politikens bestyrelse fra 1932-40. Udenrigsminister 1940-42. Stats- og udenrigsminister 1942-45.*

Nu anbragte Scavenius sig for bordenden i formandsværelset på 1. sal, et – dengang – dystert rum i tung pseudo-renæssance. Og der blev han siddende, helt frem til han med dags varsel forlod det for at blive udenrigsminister igen i den regering, Stauning dannede kort efter Tysklands besættelse af Danmark 9. april 1940.

Scavenius var en alvorlig mand, streng, pragmatisk, hurtig i hovedet. En kyniker, var den almindelige mening. Pålidelig og en mand, der stod ved sit ord, tilføjede andre. Han kunne være yderst sarkastisk uden at fortrække en mine, endsige antyde, at han anså sarkasme for en art humor. De færreste så ham nogensinde smile – som Stauning engang sagde om ham: "Man kan ikke sige, at han er tyskvenlig. Den mand er overhovedet ikke venlig."

Der gik et lettelsens suk gennem Politikens og Ekstrabladets redaktioner den dag, han ryddede kontoret for at flytte til udenrigsministeriet. I nyere danmarkshistorie er han en af de mest kontroversielle skikkelser, en kølig og benhård sort-

seer, som i sin udenrigspolitik havde én hovedtese: Hold Danmark ude af krig. Småstater har ikke en chance over for de store. Bøj af, hold kæft. Alt andet er romantik.

Som bestyrelsesformand kom han næsten hver dag på sit kontor, satte sig fra starten grundigt ind i bladdrift, som er en af denne verdens mest irrationelle former for virksomhed. Han blandede sig jævnligt i, hvad der stod i avisen. Det var ikke velset, men tålt. Skarp adskillelse af dømmende og udøvende magt i bladhuset var mere teori end praksis i de dage og nærmest ikke eksisterende under Scavenius.

Nogle var bedre til at tage tyren Scavenius ved hornene end andre – på Politiken gik Henrik Cavlings arvtager Valdemar Koppel for at have hår på brystet, når Scavenius talte til ham som en kaptajn til en rekrut. Det blev med årene langt sværere for Ekstrabladets mere følsomme Ole Cavling, der – alle sine talenter til trods – var i evig konflikt med sig selv om mål og midler. Ole Cavling manglede den konsekvente autoritets nådegave. Kynismens nådegave, ville Scavenius nok have mumlet. Og så måtte Cavling den Yngre gennem alle Scavenius-årene leve med, at han havde en bestyrelsesformand og en bestyrelse, der grundlæggende syntes, at Ekstrabladet var lidt af en 'pain in the ass', som man ikke beskæftigede sig mere med end højst nødvendigt, men hvis overskud man selvfølgelig havde et overordentlig venligt forhold til.

Frejlif Olsen talte man måske om, hvis nøden tvang. Men ikke *med*, så vidt det kan spores. Måske med hans tvillingbror Adolf, den kløgtige konsul og tidligere borgmester i Aalborg, der sad som generalforsamlingsvalgt medlem af bestyrelsen fra 1933. Selvom det næppe var ham, Scavenius lyttede mest intenst til.

Frejlif skrev sine ledere, frem til han døde i 1936. Skrev, hvad der passede ham, mens Scavenius så ud i luften med sit stenansigt. Formodentlig. Vi har som sagt ikke protokollen fra bestyrelsens møder i disse år – først referater fra de faste møder, Scavenius etablerede med bladledelsen efter 1937, og da er Frejlif ude af sagaen. Andre kilder, der har beskæftiget sig med Scavenius i hans første år som bestyrelsesformand, omtaler næsten udelukkende hans forhold til morgenavisen, dens problemer og dens redaktører. Men Frejlif skriver St. Bededag 1935 – et år før han dør – i et brev til Ole Cavling, at hvis Scavenius "mener, at vi ikke i bladet må fordømme danske nazister, der optræder i tysk tjeneste, så er jeg så uenig med ham som tænkeligst er, og jeg kan ikke føje mig efter ham. Ellers intet – gid fanden havde det hele!"

På mange måder var formandsposten et ønskejob for en mand med Scavenius' dynamik og skarpe hoved. Han kom ikke ind for at redde en truet virksomhed i en snæver vending. Aviserne gik godt, det var tid til ekspansion, der blev indkøbt ny teknik til trykkeri og sætteri, købt ejendomme, bygget nyt hus i Vester Voldgade – det nuværende Ekstrablad-hus – ansat mange nye medarbejdere. Den store hurdle var journalistikken. Holdningerne og angrebsvinklerne i den tid, man gik ind i.

Den gamle ugle Oskar Johansen har sikkert set, at Scavenius var manden, som kunne holde hovedet koldt i det inferno af antidemokrati og fascistisk oprustning, som man anede var undervejs. Det kunne Scavenius. Og dem, der efter hans mening ikke kunne, proppede han en dyne over hovedet på,

***Tegneren** Spott gik - ligesom Frejlif Olsen i sine ledere - hårdt til Hitler og nazisternes magtovertagelse i Tyskland i 1933. Hans bagsidetegninger levnede ingen tvivl. 6. marts 1933, umiddelbart efter Weimar-republikkens endeligt, er Hitler bokseren, der vinder på teknisk knockout over sin modstander - som allerede er bagbundet.*

da situationen i 30'rnes løb spidsede til. For eksempel Politikens skarpe udenrigsmedarbejder Georg Gretor, som i kronik efter kronik advarede mod udviklingen i Tyskland. Allerede i juli 1933 forud-diskonterede han, at Østrig en dag ville blive indlemmet i Tyskland, og at andre lande kunne vente samme skæbne. Dét blev alvor i 1938, og ved samme lejlighed blev Gretor presset ud fra Politiken. Sært nok er han end ikke nævnt i Bo Bramsens store værk om Politikens 100 års historie.

LARMEN FRA BERLIN

Formandsskiftet blev ikke kommenteret i Ekstrabladet. Det blev omvæltningen 30. januar 1933 i Tyskland derimod. Ganske vist ikke lige med det samme. Præcis samme dag som Hitler blev udnævnt til Rigskansler, skete nemlig noget herhjemme, som optog sindene mere: Kanslergade-forliget. Opkaldt efter den lille gade på Østerbro, hvor statsministeren Thorvald Stauning boede. Et forlig, hvor regering og opposition kom hele vejen rundt om problemerne, fik opmuntret det betrængte landbrug med sænkning af kronekursen og skatte- og rentelettelser, vedtaget en ny sociallov – Steinckes berømte – og standset en truende lock out og strejke. Begge dele hang faktisk over hovederne til start 1. februar. Politikerne sad i cigarrøg og sveddamp fra søndag morgen til tidligt mandag morgen i Stauning-privaten. De havde smidt det hele og var på vej ud af døren, da Stauning kl. 4 om natten sagde: "Vi kan vel drikke et glas til afsked." Whiskyen gled ned. Og derefter forliget.

Et indenrigspolitisk drama, som et øjeblik overdøvede larmen fra Berlin.

Men den kom, larmen. Slag i slag, så den ikke var til at overhøre. Først rigsdagsbranden i Berlin 27. februar, som nazisterne hængte kommunisterne op på. Frejlif Olsen kommenterede: "Man forstår mistanken om, at det aldeles ikke er kommunister, men nazister, der har påsat den. Så meget er da sandt: Branden kommer Hitler så belejligt, som om det var ham selv, der havde påsat den!… Rigsdagsbranden er en politisk begivenhed af rang, fordi den vil blive brugt og misbrugt på en for tysk offentligt liv skæbnesvanger måde i hænderne på en hensynsløs og hævngerrig reaktion."

Dagen efter var forsidens hovedhistorie et interview med overskriften: 'Første tyske flygtning ankommet til København'. Kriminalreporter Nicolai Schmidt, der jo talte tysk så godt som sit modersmål, interviewede det kommunistiske rigsdagsmedlem Marie Reese, der var kommet ud af Tyskland via Warnemünde-Gedser "forklædt som fornem dame". Hun regnede med en hurtig tilbagevenden, sagde hun – "når det først går op for det tyske folk, at Hitler ikke er i stand til at indfri sine løfter, så kommer vor chance."

Frejlif-lederen samme dag erklærede, at den tyske republik nu var "erstattet af et jernhårdt diktatur, der er parat til at knuse al modstand i strømme af blod, om så skal være…" Men "når det nu er en Adolf Hitler, der hersker med uindskrænket magt i Tyskland, er det ikke blot hans og hans mænds arbejde, der afgjorde sagen – det var først og fremmest svagheden og udueligheden hos de mænd, der skulle slå kreds om republikken… De glemte republikken for deres indre kævl, og nu kommer straffen over dem."

Et par dage efter, 2. marts, indkaldte udenrigsminister P. Munch pressen til et møde – hvorfra der ikke måtte citeres. Meningen var at give lederskribenter og kommentatorer "baggrundsinformation". Han afslørede dyb pessimisme. Han forstod godt, at aviserne følte sig fristet til at føre et skarpt og udfordrende sprog, men han bad om, at man bestræbte sig på så vidt muligt ikke at tage parti. Han klagede over avisernes overskrifter og karikaturtegninger og sagde: "Lad os med tegningerne drille os selv indbyrdes, selv om det skal gå ud over regeringens medlemmer, men hold igen udadtil. Indskrænk også interviewene med folk i Tyskland eller med flygtninge, der søger herop."

TILBAGE TIL MIDDELALDEREN

Munch var under pres. Ikke mindst fra den tyske gesandt i Danmark, der holdt det tyske udenrigsministerium flittigt underrettet om, hvad danske aviser skrev. Gesandten opsøgte Munch og brokkede sig, hvortil Munch tappert svarede, at pressefriheden var stor i Danmark og "det var man stolt af."

Der gik bare tre uger, så tordnede Ekstrabladet frem igen, efter at Hitler havde ladet sig udråbe til 'Führer', ophævet den tyske forfatning og afskaffet parlamentet.

21. marts skriver Frejlif i lederen: "Netop som

***Spott** tegnede 11. marts 1933 Hitler som kaptajnen fra Köpenick - skomageren, som i 1906 klædte sig ud som kaptajn og arresterede borgmesteren i Berlinforstaden Köpenick og vandrede ud ad døren med rådhusets fyldte kasse.*

***Ekstrabladets** fotobagsider indeholdt en blanding af nyheder, kulturstof, underholdning og sport. Og tegnet satire: Niels Spotts kontroversielle, politiske karikaturer ramte i foråret 1933 ikke bare Hitler og nazisterne. Her er det Stalins udrensninger i Sovjetruslands kommunistparti, der må holde for. Partimedlemmer må bære jernbyrd.*

den tyske rigsdag træder sammen for at aflevere magten til Hitler, bliver det bebudet, at der skal oprettes store politiske fangelejre på passende steder i Tyskland! Vi kender disse fangelejre fra krigens tid. Inden for indhegningerne gik krigens tilfangetagne som dyr i bur. Nu opstår fangelejrene på ny, og det er stadig 'Rigets fjender', der skal gå omkring her i lænker og under hård behandling. Men denne gang er det ikke alle slags udlændinge, der er fanger, det er tyskere: Kommunister, socialdemokrater, jøder, det er alle sådanne tyskere, der ikke vil underkaste sig det nye regimentes vilkår."

Og 1. april lyder det tværs hen over forsiden: *'Da Tyskland i dag vendte tilbage til middelalderen'*.

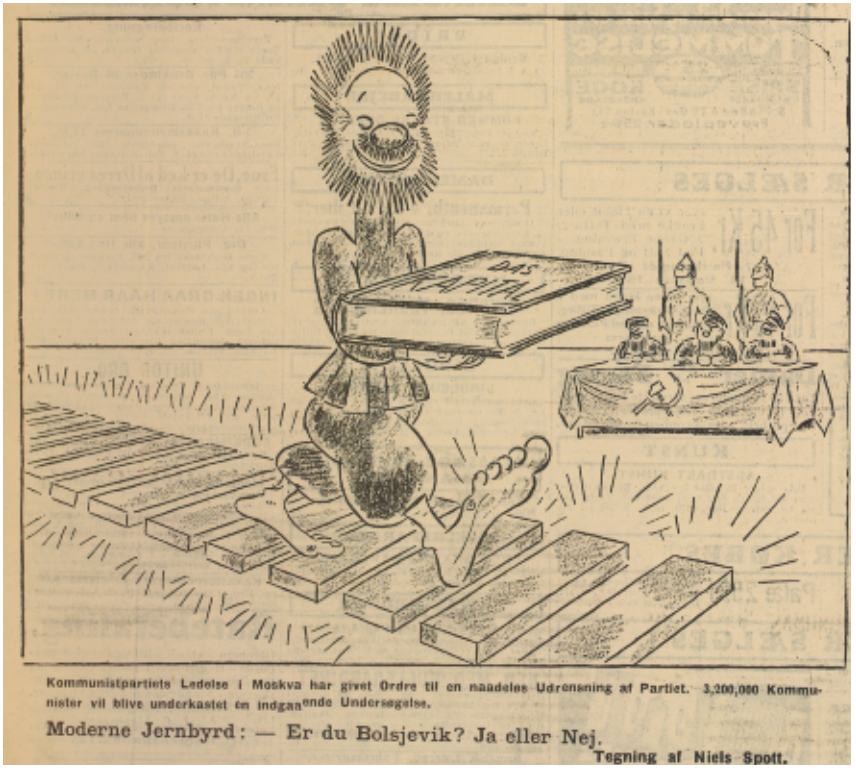

Kommunistpartiets Ledelse i Moskva har givet Ordre til en naadeløs Udrensning af Partiet. 3,200,000 Kommunister vil blive underkastet en indgaaende Undersøgelse.

Moderne Jernbyrd: — Er du Bolsjevik? Ja eller Nej.

Tegning af Niels Spott.

Underrubrikker: 'Jødeforfølgelserne i fuld gang over hele riget', 'Vor Hamborg-medarbejders udførlige skildring af dagen, der vil gå over i historien'.

Medarbejderen underskriver sig psudonymet 'Hambrun'. Han og redaktionen har været bevidst om den personlige risiko ved en reportage, der levende og på det uhyggeligste skildrede de landsomfattende boykot- og voldsaktioner mod jødiske forretninger og virksomheder. Som reporteren oplevede det i Hamborg: Kolonner af SA-folk, der rykkede frem under skilte med 'Tyskland for tyskerne', 'Køb ikke hos jøder', 'Gå ikke til jødiske læger og sagførere'. Butiksvinduer, der blev overmalet med 'Jude' og tegninger af 'jødiske profiler med dryppende næser'… "Det er en ren folkeforlystelsesdag," skriver reporteren. "Fædre og mødre har taget børnene med til byen, og på fortove og gader er trængslen enorm… Jeg står ud af vognen og blander mig i den store menneskeklynge, der ivrigt betragter de arme små ekspeditricers fortvivlede kamp for med sæbe, skrubbe og klud at fjerne de med kønrøg og fernis påmalede karikaturer af forretningernes indehavere…"

Dette var indledningen til jødeforfølgelserne i Nazityskland. Det skulle blive langt værre. Koncentrationslejrene blev gjort klar, som Frejlif Olsen skrev. Gaskamrene blev endemålet.

Ekstrabladet lagde i denne tidlige fase ikke låg over, hvad der foregik. Heller ikke over sin vrede over begivenhederne i Tyskland. Eller andres vrede. Samme dag som reportagen fra Hamborg kunne læses, gav avisen plads til et større indlæg fra Martin Andersen Nexø, 'Pelle Erobreren's og 'Ditte Menneskebarn's forfatter.

Det er et 'Åbent brev til redaktøren af 'Social-Demokraten' H.P. Sørensen – den senere københavnske overborgmester. Nexø, der regelmæssigt skrev til Social-Demokraten, havde nogle dage før udtalt sig til Ekstrabladet om det tyske Socialdemokratis svigten. Han var blevet angrebet i Social-Demokraten for sine udtalelser, og nu havde bladet nægtet at optage hans svar på angrebet. Han skriver: "Naturligvis kunne det ikke gå upåtalt hen, at jeg på given foranledning udtalte, hvad ethvert proletarbarn ved, og enhver arbejder græmmer sig over, at Tysklands Socialdemokrati *kunne* have forhindret det, der nu er sket dernede. Underklassen er angrebet af lamhed i den højre side og har været det fra verdenskrigen brød ud. Men sådan noget taler man ikke højt om. Man erklærer lamheden, som den oldingedyd den er, for hellig og ukrænkelig og gør det til enhver proletars højeste pligt at arbejde hen til, at lammelsen hurtigst muligt breder sig til venstre side også…"

Om den nægtede optagelse i Social-Demokraten skriver Nexø til sidst: "Er det ikke god bladkotyme i dag at afskære en mand fra svaret, kan det jo – for at tale hitlersk – blive det i morgen. Du har hermed sat punktum for et medarbejde, der… i mange henseender var mig kært."

EKSTRABLADET FORBUDT I TYSKLAND

Anklagen mod regeringsavisen var for så vidt uretfærdig, som Social-Demokraten langt hen i 30'rne var en af de mest åbenmundede aviser over for den nazisme, der også rørte sig i Danmark. Tit mere aggressiv i tekst og tegninger end de to aviser i

17. August EKSTRABL

En Røst fra Koncentrationslejren

JOHN STONES MARTYRIUM

Manden, der tilbragte et helt Aar i tyske Fængsler og Koncentrationslejre – uden at have gjort noget!

Arresteret af civile S. A.-Mænd under en Razzia – og derefter glemt i Fængslet!

JOHN STONE

John Stone fortæller „Ekstrabladet" om sine Oplevelser i Brandenburg og Oranienburg

De eneste, der har Ret til at tale med ...

Skæbnens Ironi

Ankomsten til Koncentrationslejren ..

„Arresteret" af S. A. — og glemt!

Levende begravet –

Chikanerier og Mishandlinger ...

Husum Mølleko

Eksisterede kz-lejrene i Nazityskland?
I Ekstrabladet kunne man kort efter Hitlers magtovertagelse i 1933 bringe dynger af dokumentation for svaret, der var ja. F.eks. fortalte den østrigsk-engelske jøde John Stone i august 1934 til bladets Dr. Rank - alias Zakarias Jensen - detaljeret om rædslerne i koncentrationslejren Oranienburg.

Politikens Hus, hvor Scavenius konstant arbejdede på at dæmpe tonen.

Men så længe Frejlif Olsen havde ansvaret for Ekstrabladet, det vil sige indtil han døde 6. juni 1936 – så længe viste avisen tænder over for nazismen. I den grad, at Ekstrabladet flere gange blev forbudt i Tyskland, hvor der normalt var et vist salg, for eksempel på banegårde i Berlin, Hamborg og Flensborg. Det blev stoppet første gang, da der 12. september 1933 blev bragt et billede af rigsminister Göring i forbindelse med hans udnævnelse til general. I billedteksten blev han udnævnt til "rigsdagsbrandstifter". Alt salg af Ekstrabladet syd for grænsen blev omgående forbudt året ud. Det fik Frejlif til at skrive i en leder: "Vi takker for den ære. Det er en ære, som vi deler med nogle af de mest ansete franske og engelske blade. Det er næsten alt for fint et selskab til os, vi siger oprigtig tak for den ære."

Forbudet gjorde livet besværligt for Ekstrabladets korrespondent i Berlin, Hakon Bruun. Det medførte nemlig, at tyskerne straffede ham ved at stoppe invitationer til pressemøder og officielle arrangementer i udenrigs- og propagandaministeriets regi. Han skrev til Ole Cavling og klagede sin nød. Cavling svarede, at der nok ikke var noget at stille op. Det gik ikke at gå på kompromis. Den redaktionelle frihed var det vigtigste. Så forsøgte Bruun sig på egen hånd med at love sine forbindelser i Berlin at skrive en "objektiv rapport om tilstanden i Tyskland". Det hjalp. Forbudet blev ophævet efter få uger. Men i juli 1934 var den gal igen: Et halvt års forbud – og denne gang var det urokkeligt. Ekstrabladet havde skrevet om tyske troppers overskridelse af den østrigske grænse efter mordet på Østrigs forbundskansler Dollfuss.

Forbudet forhindrede selvfølgelig ikke Ekstrabladet i at blive ved med at skrive løs om forholdene i Tyskland – og tyskerne i at brokke sig gennem deres presseattaché i København. Især over tegner Spotts karikaturtegninger. Men også for eksempel over en beretning om en dansk turists oplevelse af SS-razziaer i Tyskland.

I maj 1935 gik det helt agurk. Bladet blev forbudt i Tyskland "indtil videre", der blev til hele to hele år. Denne gang var det Frejlif, som personlig havde æren. I en leder, der handlede om Hitlers 1. maj-tale, skrev han: "Tyskland er ingen retsstat, har ingen politisk frihed, deporterer politiske modstandere, et sådant land ønsker ingen dansker at tilhøre." I en indberetning til Berlin skrev det tyske gesandtskab, at over for et blad som Ekstrabladet ville et langvarigt forbud næppe nytte noget, men kun være velkommen reklame for bladet. Hvilket var godt set. Ekstrabladets oplag steg jævnt i denne periode, uanset det manglende salg i Tyskland.

ÅRTIETS SOLONYHED

Midt i den politiske storm fra syd baksede politikere og presse med et helt andet udenrigsproblem. Et, der en tid skabte isnende kulde mellem Danmark og Norge. Det handlede om, hvem der havde retten til Østgrønland.

For Ekstrabladet kastede den historie en solonyhed af sig. En af dem, der sætter trykpressen ekstra i gang, som bliver kioskbasker, bliver citeret og endevendt lettere irriteret af konkurrenterne, kort sagt en af den slags nyheder, som enhver journalist og redaktør drømmer om. Pressehistorikeren Svend Thorsen kalder den "årtiets solonyhed".

Ekstra Bladet

ONSDAG 29. MARTS 1933

DOMMEN I HAAG: I DANSK FAVØR!

I Haag venter man, at Danmark vil faa tilkendt Suveræniteten over det okkuperede Omraade i Østgrønland

EN SEJR FOR DANMARK!

Men visse Indrømmelser til Norge

ARVEN EFTER PROF. BIRCH

100,000 Kroner til Arbejdernes Oplysningsbureau.

HOLSTED BANK-SAGEN PAADØMT

FEJRET OG FYRET

En bitter Opvaagnen

Fra Kalundborg til Aars

Hvad sker der efter Haag—?

Danmarks Paastand.

Broderkrigen *mellem Norge og Danmark tæt på afslutning. Ekstrabladet bringer 29. marts 1933 solonyheden et par dage før afgørelsen bliver truffet ved domstolen i Haag: Danmark vil få tilkendt suveræniteten over det østgrønlandske område, som Norge har besat. En nyhed, som vakte umådelig opsigt.*

Den blev leveret på forsiden onsdag 29. marts 1933.

Overskriften lød: *Dommen i Haag i dansk favør!*

En opsigtsvækkende dom i en sag, der havde optaget sindene gennem flere år. Ekstrabladet bragte nyheden en uge før dommen faldt. Fem minutter efter at avisen var lagt på udenrigsminister P. Munchs bord, ringede han op til Ekstrabladet for at spørge, hvad meningen var. Man kunne kun svare ham, at redaktionen vidste, dommen ville falde sådan ud. Den journalistiske fiffighed, der var udfoldet, blev hverken han eller andre indviet i.

Men først, hvad selve sagen drejede sig om:

Norske fiskere og jægere havde i 1931 okkuperet Østgrønland. Ikke hele Østgrønland, men en kyststrækning på godt 500 km. De døbte området 'Eirik Raudes Land', 'Erik den Rødes Land' – "med den sædvanlige norske trang til at omdøbe alt", som Leif B. Hendil skrev i en af sine utallige artikler om sagen. Den norske regering havde trippet lidt, men sagde så OK og erklærede officielt området for norsk territorium. Det fik omgående Danmark til at indklage Norge for den internationale domstol i Haag: Hele Grønland var dansk!

Helt så stjerneklar var den sag nu ikke. Der eksisterede forskellige aftaler om denne i alt 3000 km lange og næsten øde grønlandske østkyst. Med USA og flere andre lande. Aftaler, der anerkendte den danske suverænitet. Også en aftale med Norge fra 1924, hvor Danmark var gået med til forskellige venligheder: Nordmændene skulle have lov til at "overvintre og drive jagt, fangst og fiskeri" inden for visse strækninger. Altså hvis de opførte sig ordentligt, ikke drev rovdrift og ikke generede det danske fangstkompagni 'Nanok'.

Den aftale havde nordmændene det åbenbart svært med. I 1930 indtraf en episode, hvor danske fangere, der stod og skulle sende et telegram, men manglede en radiosender, bad om hjælp fra norske fangere. De fik nej. Det følgende år plantede nordmænd det norske flag et par steder på kysten og afbrændte en af de danske fangsthytter. Så rullede lavinen. På Ekstrabladet havde man for længst gjort det til en *sag*. Provokationen med 'nej' til radiohjælp blev anledning en læserindsamling. Der blev dannet en *Østgrønlandsfond*, hvis penge i første omgang gik til etablering af en radiostation, så endnu én, så fire splinternye motorbåde, specielt til brug for de videnskabelige ekspeditioner i området. Fonden finansierede også, at de arme, der måtte overvintre og stå den lange mørketid igennem, fik tilsendt bøger, grammofonplader og tobak. "Til denne indsats kommer en stadig og vågen, journalistisk behandling af hele Østgrønlands-spørgsmålet i alle dets faser – for at bevare og udvikle offentlighedens interesse. Og fremtiden vil også finde os i første linje, når det gælder vore store, nordlige kolonier," skrev Hendil.

Det var ikke kun blålys. Bladet fulgte udviklingen omkring retssagen tæt og kunne for eksempel undervejs afsløre, at norske finansinteresser i januar 1932 via en strømand i København prøvede at opkøbe aktier i 'Nanok' i et forsøg på at erobre aktiemajoriteten.

I Haag var man i marts 1933 ved at færdigbehandle sagen. Et internationalt dommerpanel med en japaner i formandsstolen fastsatte doms-

afsigelsen til 5. april. I norske og danske aviser kredsede man omkring resultatet i den største spænding. Gisningerne gik til begge sider. Men en uge før, 28. marts kunne Ekstrabladet skrive, at dommen ville blive "i dansk favør". 'En sejr for Danmark!' tilføjede forsiden.

Hvor havde Ekstrabladet sin oplysning fra? Den blev hverken be- eller afkræftet fra Haag, men bladet holdt fast i de følgende dage, selvom man kun kunne referere til "en særlig korrespondent i Haag", en "pålidelig kilde", en "troværdig meddeler", og hvad man ellers brugte af referencer. Den 5. april blev dommen så forkyndt. Ekstrabladet fik ret. Med 12 stemmer mod 2 fastslog retten, at "den af den norske regering den 10. juli 1931 udstedte okkupationserklæring og alle af samme regering i denne henseende tagne forholdsregler udgør en krænkelse af den bestående retslige tilstand og derfor er ulovlige og ugyldige." Danmarks suverænitet over hele Grønland var slået fast.

Ekstrabladets afsløring af resultatet en uge tidligere byggede på god research, journalistisk næse og almindelig detektiv-logik. Bladets mand i Haag havde iagttaget, at den japanske formand ved tidligere domsafsigelser havde fået den japanske gesandt i det tabende land til personligt og i al hemmelighed at orientere landets regering om resultatet dagen før dommen faldt, så regeringen kunne forberede sin reaktion.

Japans gesandt for Norge, Sverige og Danmark sad i Stockholm. Ekstrabladet satte en mand på at holde øje med gesandtens gøren og laden. Tog han til København eller Oslo? 28. marts om morgenen bestilte japanerne sovevogn til Oslo 4. april. Sagen var klar. Redaktionen gik til tasterne og nyheden var på avisens forside om eftermiddagen.

Som journalistisk kup mindede det om dét, Nationaltidendes Franz v. Jessen stod med i Oslo 6. juni 1905, da han ene af alle journalister havde lugtet, at det norske Storting den næste dag ville erklære Norge løsrevet fra Sverige. Under voldsomt politisk pres afstod han fra at sende nyheden hjem. "Større nyhed er ingensinde gledet en dansk journalist af hænde," mener Svend Thorsen i tobindsværket 'Den danske dagspresse'.

Der skal meget til, for at en avis lægger en sensationel nyhed på hylden til dagen efter, hvis man ellers er sikker på, at den holder vand. Frejlif Olsen mindes i jubilæumsåret 1929 et par tilfælde, hvor stensikre nyheder til gengæld havde den uforskammethed at indfinde sig umiddelbart efter, at avisen var færdigtrykt. Det ene var, da Alberti 8. september 1908 meldte sig hos politiet på Nytorv – "På redaktionen var vi enige om, at vel var det skændigt, at han havde stjålet 15 millioner kr., men det styggeste træk i hans karakter var dog, at han snød os for en af de største nyheder, der nogensinde har stået i en dansk avis!" En lignende sensation håndterede en bladsælger fermt, da Christian 9. døde en vinterdag i 1906. En ekstraudgave var under lynhurtig trykning, men avismanden ville jo af med sin stak af førsteudgaven, hvor der ikke stod et ord om kongens død. "Ekstrabladet! – Kongen er død!" råbte han. Han fik rivende afsætning, men hviskede til hver eneste køber: "Der kommer en ny udgave om en time!"

33. AARGANG Nr. 93 — LØRDAG 6. JUNI 1936

Ekstra Bladet

FREJLIF OLSEN ER DØD

FREJLIF OLSEN

Af Redaktør Ole Cavling

REDAKTØR FREJLIF OLSEN

Et Ungdomsbillede:

Ekstrabladets forside lørdag 6. juni 1936 med Ole Cavlings nekrolog. Øverst til venstre i rammen bl.a. orienteringen om, at Frejlif Olsens begravelse vil foregå i dybeste stilhed og uden medvirken af præst.

1936-1937

FREJLIFS DØD OG NYT BLADHUS

ALBUERUM TIL EKSTRABLADET

I foråret 1934 lagde bladhuset sin hånd på to nabohuse i Vester Voldgade. Eller rettere: Ejerne fik et tilbud, de ikke kunne sige nej til: 1,5 millioner kr.

Det var dyrt, men vi er tæt på Rådhuspladsen. Enhver ved fra Matador-spillet, at på Rådhuspladsen ligger de dyreste grunde. Ryk tre pladser frem. Og køb. Hvis du har råd. A/S Dagbladet Politiken havde råd. Det gik strygende for begge dagbladene. Til gengæld sad man lårene af hinanden. Ikke som i sin tid i Integade på hjørnet af Strøget, hvor det hele var startet. Men alligevel. Ole Cavling mindedes, hvordan han ved sin entré på Ekstrabladet i oktober 1924 som ny chefredaktør fik anvist et lille bord bag Frejlifs stol oppe på en kvist ud mod Vestergade. "Det eneste lyspunkt var udsigten til tårnet på Bristol, der med lidt fantasi mindede mig om skyskraberne i New York." Han fik snart noget bedre. Men medarbejderskaren voksede og voksede.

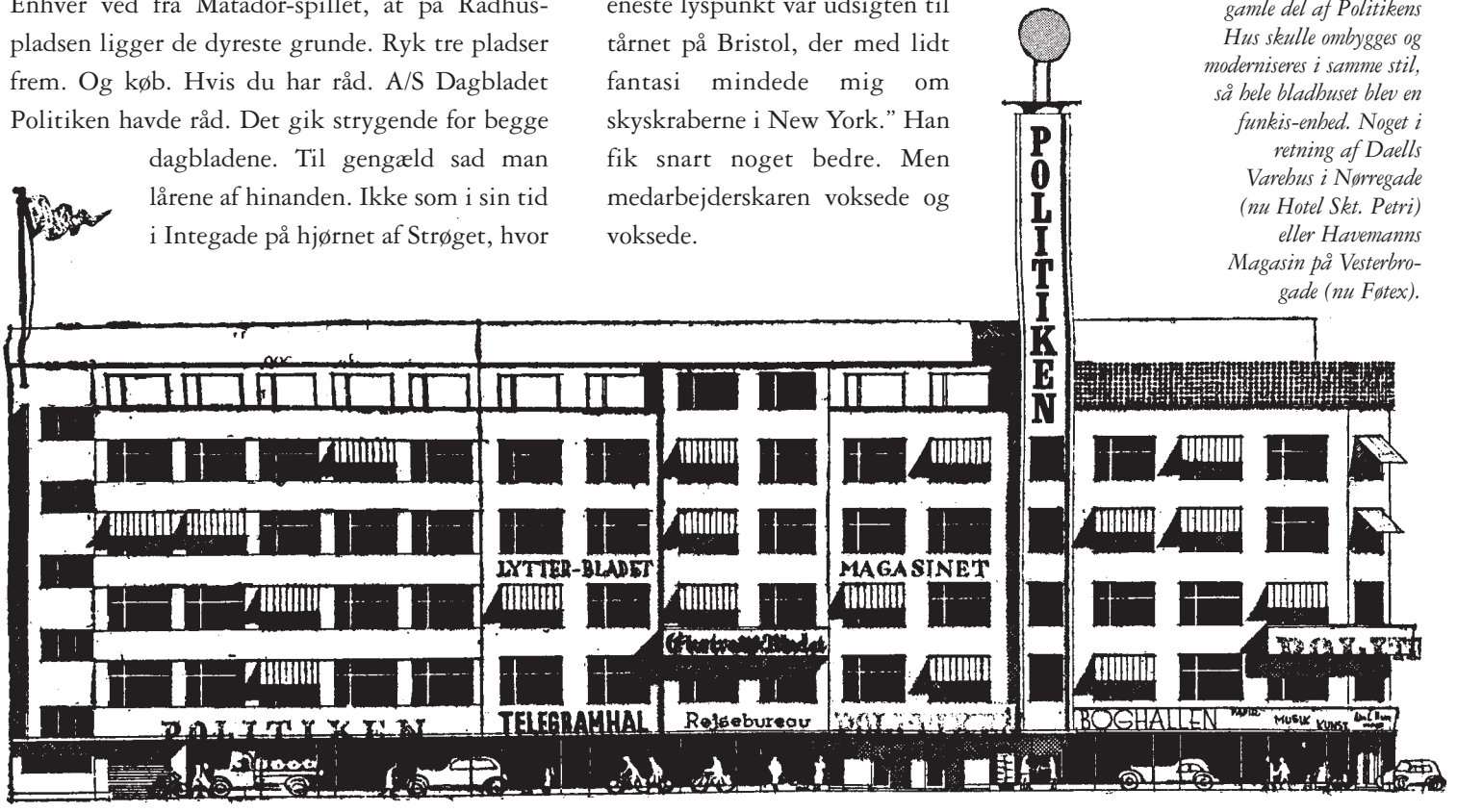

***Ekstrabladets** hus blev bygget, da den rationelle funkisstil var arkitekternes foretrukne. Under udarbejdelsen af tegningerne i 1934 indgik det i planen, at den gamle del af Politikens Hus skulle ombygges og moderniseres i samme stil, så hele bladhuset blev en funkis-enhed. Noget i retning af Daells Varehus i Nørregade (nu Hotel Skt. Petri) eller Havemanns Magasin på Vesterbrogade (nu Føtex).*

***De** to små huse, som blev nedrevet 1934 for at give plads til det nye Ekstrabladets hus. Værtshuset 'Prinsen' var stedet, hvor man kunne være nogenlunde sikker på at finde medarbejdere, der ikke var på deres kontor. Og hele stueetagen i den gamle del af bladhuset var dengang udlejet til butikker.*

Nu skulle der skaffes albuerum. De to små huse i Vester Voldgade blev revet ned. Til bekymring for en del medarbejdere, eftersom det ene af de gamle huse rummede værtshuset 'Prinsen'. Derfor også til flere chefredaktørers tilfredshed.

På grunden blev der bygget nyt hus til endnu en million, så det hele stod i 2,5 millioner kr. Et funktionelt hus, tegnet til bladformål med plads til rotationspresse i kælderen – også til de enorme papirruller, som hver dag blev kørt ind fra lagrene i havnen. Flere og flere blev der af dem, som oplaget af de to aviser steg. Et moderne hus i funkis-stil – tidens stil, det var den unge Arne Jacobsens tid. Det var nu ikke ham, der blev arkitekten, men et par af de mange andre, som byggede i samme tonefald. Monberg & Maahr hed de. Der findes en tegning, der ikke bare viser, hvordan det nye hus skulle se ud, men *hele* bladhuset. D.v.s. den store gamle bygning endevendt og sminket til uigenkendelighed i forlængelse af nybyggeriet, hvor de to huse havde stået – et rendyrket funkisshow, så man kunne have taget fejl af Politikens Hus og Daells Varehus henne i Nørregade, som var fra samme periode, og som i skrivende stund netop er blevet ombygget til hotel.

Så vidt kom det ikke. Der var rejsegilde på den mindre nybygning i november 1935. Huset syner ikke voldsomt i gadebilledet, men halvdelen af bygningen rager bagud i husblokken. Det blev hurtigt døbt 'Ekstrabladets hus', fordi det var her, bladets redaktion fik plads på 2. sal. Resten af nybygningen blev udnyttet til forskellige faciliteter, oplagskontor, reproanstalt og øverst oppe maskinsætteriet, en sværvægtsafdeling, der fik lov at leve frem til den tekniske revolution i slutningen af 70'erne, hvor den døde en slidsom død, forjaget af elektronikken, akkompagneret af krise, arbejdsnedlæggelser og sørgmodig nedhejsning af de store maskiner med kran til blokvogne i Vester Voldgade.

LAD MIG BLIVE FRI FOR MEDFØLELSE

Ved indvielsen i efteråret 1936 savnedes én person: Frejlif Olsen. Den 68-årige Frejlif var død grundlovsdag, 5. juni. Han havde været indlagt i flere omgange på Finsen Instituttet til strålebehandling. Første gang i vinteren 1935. En dag den vinter stak han hovedet ind til Ole Cavling og sagde: "Jeg går ud på Finsens klinik. Du får lederne pr. bud om morgenen. Sig ikke noget til nogen og lad mig blive fri for medfølelse." Hans ledende artikler var i avisen indtil kort før hans død. Den sidste var på 15. maj. Få var klar over,

hvor syg han var. Man havde observeret, at det kneb med hans hørelse. Fra sygesengen sendte han stadig meddelelser til redaktionen. Til sidst, da han havde svært ved at tale, skrev han beskeder med kridt på en skoletavle, og hans kone ringede dem ind til bladet. Om reporteren Ole Vinding skrev han: "Godt, at Vinding fik dyppet Buchman i hans eget fedt!"

Frejlif var Frejlif til det sidste: Frank Buchman! – den salvelsesfulde vækkelsesprædikant, der grundlagde Oxford-bevægelsen, det senere Moralsk Oprustning.

Ole Vinding mindes denne sidste hilsen fra den gamle redaktør, som han mindes den første. Begge fortælles i hans bog 'Nat og Dag'. Vinding var kommet til Danmark i 1935 efter nogle års korrespondentliv i Frankrig og havde gennem en ven fået sig et værelse på Hotel d'Angleterre.

"Hvor i det luksushotel bor De?" spurgte Freilif vranten.

"Allerøverst oppe."

"Er der balkon?"

"Ja, ud til Hovedvagtsgade."

"Glimrende, unge ven: Styr Dem ud!"

Den 6. juni udkom Ekstrabladet med lederspalten uden tekst, helt i sort. Til gengæld var avisen totalpræget af Ole Cavlings nekrolog, der fyldte forsiden, og en lang række artikler om Frejlif Olsen inde i avisen. De skrivende hæftede sig markant ved énspænderen med det splittede, sandhedssøgende sind og den rasende produktivitet. Politikens chefredaktør Valdemar Koppel beskrev ham som "halvt en grublende Faust, halvt en Mefistofeles" og "en Søren Kierkegaard i det 20. århundrede forvandlet til hovedstadsjournalist". T. Vogel-Jørgensen, 'Bevingede Ord'-forfatteren,

***Da** Ekstrabladets nye hus stod færdigt i 1936, blev der udlejet butikker i stueetagen. Chokoladehandleren og parfumeriet forsvandt, da den nye trykpresse blev installeret i kælderen og porten udvidet i 1950. Men cigarforretningen til venstre overlevede frem til 1990'erne, da den blev inddraget til vagtstue.*

Ekstrabladets Redaktion

Efter Redaktør *Frejlif Olsens* Død har Redaktør *Ole Cavling* overtaget Stillingen som EKSTRABLADETs ansvarhavende Redaktør med Bladets hidtidige Redaktionssekretær *Erik Arboe-Rasmussen* som Medredaktør.

***På** side 12 lørdag 6. juni 1936 bragte avisen en kort meddelelse om den nye chefredaktion efter Frejlif Olsens død. Lederspalten ved siden af meddelelsen var helt sort. Den havde været Frejlif Olsens daglige plads gennem 31 år 4 måneder og 16 dage. Hans mærke – tre stjerner – stod sidste gang lørdag 16. maj under en leder om statsbanerne.*

der var redaktør på Berlingske Tidende, men en snes år før havde været journalist på Ekstrabladet, mindedes i Berlingeren Frejlifs arbejdsfacon: "Pennen og papiret blev ham en besættelse – og så i sætteriet med artiklen! Han skrev rasende hurtigt, altid i feber. Og skrevet var skrevet. Han aldrig blot læste en af sine artikler igennem, når blækket var tørt – endsige overvejede det brugte udtryk i ro."

Digtere som Johannes Wulff, Hulda Lütken og Kai Hoffmann var i avisen med spontane digte, men stærkest indtryk hos læserne gjorde måske et lille vers, som Frejlif selv havde skrevet kort før sin død. Det stod i et eksemplar af hans bog 'En kjøbenhavnsk journalist', nedfældet på titelbladet som dedikation til en medarbejder, han havde foræret bogen. Redaktionen satte det i avisen:

Hvad var det liv, jeg har fortalt?
Når snart det hele er forbi
jeg spørge vil på dødens sti,
men gyser: Var det virkelig alt?

Litteraturprofessoren Poul V. Rubow sammenlignede i en kronik i Politiken Frejlif Olsen med den franske forfatter og journalist Léon Daudet. Begge "mennesker af en utrolig sprogkraft og produktivitet; det er evigfriske digteriske ånder med et usædvanligt levende og personligt forhold til alt, hvad de skriver om. Som tropiske vækster skyder deres tanker op. Brændende hede og meddelsomme øser de deres sprudlende ordstrømme over den altid forbløffede læser. Enhver ny artikel er som et eksistensanliggende; det må frem, der må forklares, det må forsvares. Og bliver der for læseren et og andet at trække fra, så er der på bunden noget ukrænkeligt, skønt og personligt, en perle, der ligger tilbage, efter at improvisationens skum er borte."

Ole Cavling beskrev i *sin* nekrolog Frejlifs maniske *læsning* – bekræftet af en af Frejlifs utallige aforismer, som lyder: "Efter at have læst titusinde romaner er jeg blevet så ked af at læse romaner, at jeg med skræk tænker på de næste titusinde, som jeg heller ikke kan lade være med at læse".

Ole Cavling indledte i øvrigt sin store nekrolog med et suk, som fortalte lige så meget om ham selv som om hans farbror, den hedengangne chefredaktør: "Da Frejlif for 47 år siden

gik ind i pressen, var et dagblad noget andet, end det er i dag…Dengang betød overbevisningen mere for den enkelte og for bladet end nu."

Det var en side af Ole Cavling, som man snart sporer i hans arbejdsdagbøger – dem begyndte han på året efter Frejlifs død og hans egen overtagelse af det fulde ansvar for avisen. Ole Cavling havde tilbøjeligheder til misantropi. Stormløb afløst af resignation. Evig begejstring og tvivl. Han var redaktøren, som det ene øjeblik blomstrede af idéer og initiativ, det næste var ved at gå til i usikkerhed og mistede sit gåpåmod over for de daglige trængsler. En chefredaktør, der havde succes med sit blad, men humørmæssigt var til at vippe af pinden, når vanskelighederne hobede sig op, skal man tro hans betroelser til dagbogen eller de konfrontationer, han tydeligvis blev udsat for i bestyrelsen. Eller medarbejderen Ole Vinding, som skriver: "Fra jubel og fest kunne han falde hen i askese og filosofisk tristhed."

TRE MÅNEDERS GAGE

Ekstrabladet bragte 6. juni 1936 en kort redaktionel meddelelse om, at Ole Cavling fra dags dato havde overtaget stillingen som ansvarshavende chefredaktør med Erik Arboe-Rasmussen som medredaktør. Den sidste var ikke et navn, der sagde læserne så meget. Han havde for en stor del virket bag kulisserne, siden han blev ansat i 1925 som redaktionssekretær, senere redaktionschef. Han og Ole Cavling skulle blive en kilde til problemer for hinanden. Skønt de sammen stod faddere til bladets succes.

Foreløbig måtte Ole Cavling også tage sig af afviklingen af Frejlif Olsens formelle tilknytning til bladhuset. Et par dage efter Frejlif Olsens død skriver Ole Cavling til bestyrelsesformand Erik Scavenius: "Jeg har nu talt med fru Frejlif Olsen, og hun har oplyst mig om sin nu afdøde mands økonomiske forhold. Det var rigtigt, når jeg sidst sagde, at Frejlif *intet* efterlod sig. Absolut intet. Hans "pension" fra Journalistforbundet, der androg ca. 350 kr. om året, ved jeg ikke om går

***Frejlif** Olsen på sin 60 års dag 9. februar 1928.*

***Frejlif** Olsen i et afslappet øjeblik i Ole Cavlings Have. Og dog - ser det ikke ud, som om han er på spring?*

over på enken. Jeg tror det ikke. Fru Ellen skriver selv lidt i provinspressen, men i de sidste måneder har et par blade standset deres aftaler med hende, hvorfor denne indtægt er gået ned, og alt i alt beløber hendes journalistik sig vel til et par tusind kroner om året."

15. juni 1936 – ti dage efter dødsfaldet – skriver Ellen Olsen til Ole Cavling: "Glad overrasket over din meddelelse om de tre måneders gage…"

Tre måneders gage efter 31 år som Ekstrabladets chefredaktør. Man skal ikke drage hasarderede konklusioner. Kun konstatere, at Frejlif ikke var et menneske, der sikrede sig med frodige forsikringer, kontrakter og aktiekøb, og hvad andre i hans stilling måske ville have gjort. Og så, at Scavenius næppe var en, som vurderede Frejlifs indsats for bladhuset som andet end noget, man nu var sluppet lykkeligt af med. Ellen Olsen, som var Frejlifs anden kone, efter at hans første kone var død i 1914, var datter af Vilhelm Carlsen, den kendte Vendsyssel Tidende-redaktør, som havde indlagt sig fortjeneste ved at introducere fotografiet i dansk dagspresse. Hun og Frejlif Olsen var barnløse. Frejlif efterlod sig datteren Ada af første ægteskab. Hun var i mange år ansat på Berlingske Tidende som translatør.

Hermed er Frejlif Olsen ude af vores saga. Kun tilbage som myten, enhver med et forhold til Ekstrabladet maner frem, når som helst bladets sjæl, betydning, identitet, image, koncept eller eksistensberettigelse påkaldes. Når Ole Cavling gennem sine følgende 22 år som ansvarshavende chefredaktør i nødens stunder gned sin Aladdinslampe og spurgte ånden til råds, så var det ikke sin far Henrik Cavlings røst, han hørte. Det var Frejlifs.

Men han måtte erkende, at det hurtigt blev nye tider. Juleaften 1937– halvandet år efter Frejlifs død – har han besøgt hans grav på Lyngby Kirkegaard og skriver i sin dagbog: "Hvor vi dog savner ham hver dag, og dog døde han i det rette øjeblik. Han havde aldrig kunnet indordne sig under de hensyn, som vi nu daglig må tage under udarbejdelsen af bladet."

***Ved** Ekstrabladets 50 års jubilæum 12. februar 1954 besøgte Ekstrabladets ledelse Frejlif Olsens grav på kirkegården i Kgs. Lyngby. Chefredaktør Ole Cavling lægger blomster, hans medredaktører Leif B. Hendil og Kai Schou ser til og redaktionssekretær og 'coming man' Jørgen Buch står med flere blomster.*

***Billedbagsiden** fra sommeren 1938, som blev hængt ud i tidsskriftet 'Kulturkampen's septembernummer 1938. Poul Henningsen skrev om, hvordan Ekstrabladet den ene dag angreb 'uappetitlig' pornografi, den anden dag selv lancerede sex og vold. Det var billedet af amerikaneren, der blev pisket, og historien om konen, der ville overvære afstraffelsen - og så pigen og marineren på kanonløbet forneden, som gjorde PH vred. Hans redaktion af 'Kulturkampen' førte i øvrigt til, at han blev fyret fra Politiken.*

Hermed et par kønne billeder hentet fra Ekstrabladets bagside og sammenholdt med en leder, der taler i dyb forargelse om den erhvervsmæssige pornografi. Hvis Ekstrabladet vilde opta en rubrik, hvor læger fortalte redeligt og ordentligt om perversiteter som sadisme og den slags til advarsel for de mange ægtemænd og befalingsmænd og lærere og andre, der ikke selv véd, hvorfra deres grusomhedstilbøjeligheder stammer — ja saa var det udmærket nyttigt oplysningsarbejde. Men ovenstaaende billedrække „Hun vilde se manden blie pryglet" er direkte ophidsende for den slags mennesker og indirekte en skadelig opfordring til forbrydelse.

1937-1938

ABORTKAMP OG PORNOGRAFI-SLAGSMÅL

DETTE BOULEVARDBLAD...

Kort efter 2. verdenskrig bragte dagbladet Information følgende læserbrev fra K.K. Steincke, som havde været justitsminister i den socialdemokratiske regering fra 1935-39, og var dybt engageret i den svangerskabslov, der blev vedtaget i 1937:

"Hr. redaktør.

Forleden spurgte hr. stud. jur. Arne Jacobsen, hvorfor Ekstrabladet ikke omtalte mine indlæg i en stor diskussion om svangerskabsloven, i hvilken jeg oven i købet var en af hovedindlederne, og skønt bladet i øvrigt refererede diskussionen eller i hvert fald de indlæg, der passede for bladets mentalitet. Hverken forespørgeren eller den ærede redaktion kan give den sikre forklaring på dette journalistiske fænomen, denne ejendommelige opfattelse af sin stilling som offentlighedens tjener. Jeg tror, jeg kan! I hvert fald har jeg fra to af Ekstrabladets medarbejdere samt fra en veninde af en af disse fået meddelt, ar der allerede for adskillige år siden er givet ordre til medarbejderne om, at mit navn ikke måtte nævnes i bladet, og jeg har egentlig rent personlig følt mig beroliget ved denne afgørelse fremfor ved den tidligere praksis, hvorefter bladet strømmede over med perfidi, løgn og ondskab vedrørende mig, hvis optræden dog ikke i mindste måde lod sig påvirke af noget så komplet ligegyldigt, som om dette boulevardblad roser en eller rakker en ned.

K.K. Steincke

***To** justitsministre - på skift i 20'rne: Svenning Rytter med den høje hat sad i Neergaards og Madsen-Mygdals Venstre-regeringer, K.K. Steincke i Staunings første socialdemokratiske regering. Billedet er fra 1927, da Rytter var ved roret. Ekstrabladet gik hårdt til dem begge. Især Steincke følte sig forulempet. I hans meget underholdende erindringer svarer han gang på gang igen med indædt sarkasme.*

Det har siddet dybt i Steincke. Et uudslukkeligt had til Ekstrabladet. Der er ikke belæg for, at nogen redaktør skulle have forbudt medarbejderne at nævne Steinckes navn i avisen. Han bliver i hvert fald nævnt ustandselig gennem 30'rne. Men Steincke sagde så meget. Ligesom avisen sagde så meget – om Steincke. Kæften står ikke på den højrøstede Steincke i hans tre bind memoirer, der kan anbefales som underholdende og begavet skriveri af en af de sjældne ministre på topplan, som uhæmmet brændte sine meninger, især sine aversioner, af i den offentlige debat. Ligesom Ekstrabladet heller ikke nægtede sig noget i rapkæftet kritik af manden, der gennem det meste af Staunings regeringstid på Christiansborg var enten social- eller justitsminister.

Under den hårde arbejdsløshed i begyndelsen af 30'rne havde Steincke for eksempel interesseret sig for tanken om, at danskere udvandrede til Sydamerika. En embedsmandsdelegation skulle så i efteråret 1934 til Argentina, Brasilien og Chile for at undersøge forholdene, og Steincke besluttede sig til at tage med de tre måneder, rejsen skulle vare.

De fleste aviser var skeptiske og ironiserede over emigration som løsning på arbejdsløshedsproblemet. Ekstrabladet kørte et veritabelt stormløb mod projektet under overskriften "Steinckes rejse ud i det blå". "Arbejde og brød for os i det land, vi er født og lever i, ikke i Brasilien eller Chile eller Peru eller hvad alle disse negerstater og urskove nu hedder!" skrev Frejlif i en leder af den art, han godt kunne finde på at fortryde bagefter. Der var ikke nogen racisme i ham, men hvor man i dag ikke kan bruge ordet "neger" uden at blive naglet til væggen, var det gængs sprogbrug dengang. I øvrigt gik det jo lidt stærkt af og til, når Frejlif kradsede løs med pen og blæk. Stauning stoppede rejseprojektet.

Svangerskabsloven, som læserbrevet i Information handlede om, blev vedtaget i maj 1937 efter årelang debat og et kommissionsarbejde, der var begyndt i 1932 og sluttede i juni 1936 med en betænkning. Det springende punkt var adgangen til at få legal abort på social indikation. D.v.s. få lov til at abortere, hvis et barn ville medføre, at kvinden havnede i en elendig social situation. Ekstrabladet gik – ligesom kommissionen – ind for social indikation, men Steincke gik imod og havde et flertal med sig i Folketinget. Loven kom kun til at indeholde en formulering, der hed "medicinsk indikation". Altså mulighed for at få abort, hvis graviditet og fødsel ville gå ud over kvindens helbred. Steincke, som inderst i sin sjæl var for social indikation, mente med en vis ret, at begge slags indikation var gummiformuleringer, der kunne fortolkes på godt og ondt, og at "medicinsk indikation" kunne bruges som motivering i de værste tilfælde, også de socialt begrundede.

Når han opgav social indikation, var det fordi han var realpolitiker. Han vidste, at Folketinget under alle omstændigheder ville have et flertal imod social indikation.

ILLEGALE ABORTER

Diskussionen optog sindene voldsomt – og gjorde det fortsat, indtil abort blev helt legaliseret i 1973. Diskussionen bundede historisk i de utallige illegale aborter, der huserede og havde huseret, så længe kvinder var blevet gravide uden at betragte det som en lykkelig familiebegivenhed. Ekstrabladets spalter er siden starten i 1904 befolket med gruopvækkende historier om enlige

***K. K.** Steincke (1880-1963) som socialminister i 1930 sammen med sin kontorchef, senere departementschef Henrik de Jonquière. Maj 1939 sagde han i radioprogrammet 'Uge-Journalen': ..."Ekstrabladet, der hidtil har lidt nederlag i samtlige de spørgsmål, hvor det med så stor styrke har bekæmpet mig eller krævet min afgang - udvandringslov, svangerskabslov, presselov, appelretten, straffeloven, retsplejeloven... Denne kæde af nederlag kan disse ulykkelige redaktører ved dette uheldige blad aldrig glemme."*

kvinder, der tager livet af deres nyfødte, og fattige mødre, der får slukket livsgnisten, når de er blevet gravide for 10. gang, teenagere og husassistenter, der tager deres eget liv af skam, for ikke at tale om mænd, der med halen mellem benene er på flugt fra deres ansvar. Kvinder, der straffes med tugthus. Mænd, der går frejdigt videre i livet.

I de år, hvor svangerskabskommissionen arbejdede, dukkede en række sager op om læger, der foretog illegale aborter. Ekstrabladet beskæftigede sig indgående med problemet, overvejende med et positivt syn på lægernes indsats, hvis det drejede sig om læger, der arbejdede ud fra et idealistisk grundsyn, og ikke kvaksalvere – som var netop det folkefærd, man måtte til livs, pulverhekse og geskæftige baggårdsmekanikere, der svinede med strikkepinde og andre jammerligheder med utallige ulykker på samvittigheden.

I ét tilfælde kørte der en sag mod en kvindelig læge, der som jøde var flygtet fra Tyskland. Hun havde etableret sig på H.C. Ørstedsvej i København med en klinik og blev arresteret, fordi en af de mange hundrede kvinder, hun havde behandlet, fik en voldsom blødning, blev kørt til Kommunehospitalet og døde.

Vidneafhøringer bekræftede, at Kathe Reinhardt, som hun hed, havde foretaget mange aborter uden honorar eller meget billigt, fordi det drejede sig om fattige kvinder. Hun tog sig til gengæld godt betalt af velhavere, og under ransagning på hendes bopæl fandt politiet 25.000 kr. Det tydede på ganske pæn indtægt og blev brugt imod hende i retten og flere bladkommentarer. I en Ekstrablad-leder 22. juni 1936, formodentlig skrevet af Ole Cavling (det var to uger efter Frejlif Olsens død) hed det: ”Dette tal vidner

DA LUSSINGERNE LAA I LUFTEN —

Og stod i ligefrem Forhold til Lærerens Hidsighed.

Lang Vej tilbage, før Kluene er udryddet.

Nogle ordentlige paa Kanten i Aalborg.

7 Aar siden sidste Lussing.

NAAR UHELD SKAL VÆRE —

STORMEN KOMMER TILBAGE

100,000 JULETRÆER TIL KØBENHAVNERNE

LIGE VED DE HALV-SYVENDE TUSINDE

NY KÆMPESVINDEL UNDER AFSLØRING

„SAMARITANEN"S 1. BESPISNINGSDAG: — 280 PORTIONER MAD

Paa Aabningsdagen i Fjor var der kun 116 Gaster, saa Trangen synes i alvorlig Tiltagen.

***Blandt** de få ting, Ekstrabladet og K.K. Steincke kunne enes om, var den årelange kamp mod prygl i skolen. De havde allierede: I 1927 kunne et læserbrev som dette finde vej til forsiden. En lektor i Helsingør fortæller, at det nu er syv år siden, han har stukket på tæven i skolen. I fængslerne bortfaldt prygle-straf i 1930. I de københavnske skoler i 1952. Først i 1967 i resten af landet.*

om omfanget af hendes praksis. Det er et tal, der råber til himlene om den seksuelle nød blandt arbejdere og småborgere i København!" Der afgørende for Ekstrabladet var altså ikke, om 'Frau Doktor' – som bladet benævnte hende – havde beriget sig på skammelig vis. Pointen var en anden: "Den affære viser med uhyggelig tydelighed, hvor nødvendigt det er, at der skabes ordnede forhold på dette livsvigtige område. Vi har gang på gang her i Ekstrabladet hævdet det standpunkt, at sådanne affærer ikke vil kunne undgås, så længe samfundet gør det til en *forbrydelse* at foretage den slags indgreb. Vi har år efter år hævdet berettigelsen – og *nødvendigheden* – af den sociale indikation *under lægekontrol*, og vi har nylig haft den triumf, at den store svangerskabskommission i sin betænkning, om end med visse forbehold, har bøjet sig for dette stadig stigende krav i befolkningen."

Folketinget var bare ikke enig med befolkningen. Kun de radikale og kommunisterne mente ja til social indikation. Stort set. Justitsminister Steincke kunne midt under den heftige debat gå på talerstolen i Studenterforeningen og triumferende kalde en velrenommeret radikal til vidne: Formanden for de danske husmandsforeninger, den radikale folketingsmand Jens Holdgård, havde sendt ham et brev fra sin sygeseng: "Jeg håber ikke, De lader Dem forskrække eller lader Dem påvirke af Ekstrabladets ubeføjede og uforskammede angreb på Dem…"

Kathe Reinhardt blev udvist af Danmark og rejste til Japan. Hendes kontaktnet i København havde været de kredse af radikale og venstreorienterede intellektuelle, især lægen J.H. Leunbach, der talte for seksuel frigørelse og skrev bøger og

pjecer om svangerskabsforebyggende midler og metoder. Kredse, som Steincke kaldte "den salonradikale menighed i og uden for Ekstrabladet". Leunbach kom selv for retten to gange, blev frikendt den ene, fik tre måneders fængsel den anden, skrev og talte videre.

FRIIS MØLLERS BLÆKHUS

Ekstrabladet fulgte det seksuelle frisinds ytringer med skiftende humør. Seksualitetens betydning og velgerninger blev herhjemme dyrket i kølvandet på den store interesse for psykoanalyse, for Freuds teorier, og for den til Danmark emigrerede Wilhelm Reichs ideer om sexlivets frigørende virkninger. En af de danske apostle hed Sigurd Næsgaard. Da hans bog 'Psykoanalyse' udkom, skrev Ekstrabladets Kaj Friis Møller muntert: "Ved De også, kære læserinde, at hvis De er ængstelig af Dem over for schæferhunde, så kommer det af en ubevidst erindring om et eller andet indtryk, Deres skæggede far har gjort på Dem, da De var i ødipusalderen. Havde Deres far ikke skæg, siger De? Såh? Men det gør heller ikke noget. Det er jo muligt, at han som faderen til en af dr. Næsgaards kvindelige klienter har betegnet sit mandligste attribut med kælenavnet vov-vov. Sådan er der jo så meget."

Få gik ram forbi, når Kaj Friis Møller dyppede pennen i sit syrefyldte blækhus. Kaj Friis Møller kom til Ekstrabladet i 1933 efter en længere årrække som litteraturredaktør på Politiken. Flere glimrende egenskaber karakteriserede ham: Han var en stor lyriker med talrige udgivne digtsamlinger. Han havde en enorm litterær viden. Han havde et skarpt blik for, hvad – og hvem – der var komisk. Og han havde selv med sit Aku-Aku-hoved en fysionogmi, der fik enhver tegner til blokken. Hans chefredaktører ville nok tilføje: Han havde en økonomi, der ind imellem trak hårde veksler på redaktionens lånekasse gennem de sytten år, han var ansat på Ekstrabladet som anmelder og lederskribent. En personlighed på mange ledder. Tom Kristensen tegnede sin egen karikatur af ham med figuren Vuldum i romanen 'Hærværk' – anmelderen, som var 'en hat højere end hoben'. Hans intellektuelle, rå arrogance hørte til hans image, også internt. Da husets personaleblad i 1946 lavede en lyn-rundspørge til 110 medarbejdere, om hvem der var den mest kendte journalist på Ekstrabladets redaktion, fik Kaj Friis Møller næstflest stemmer, kun overgået af Leif B. Hendil.

En mand med så lemlæstende uforskammetheder i ærmet måtte nødvendigvis tiltrække sig opmærksomheden. Mens de hæslige beretninger om jødeprogromerne i Tyskland strømmede ind i sidste halvdel af 30'rne, kunne han fyre af: "Jeg kan altså ikke tilgive denne Hitler, at han har umuliggjort en ganske naturlig anti-semitisme."

I den løbende debat om seksuel frigørelse var Ekstrabladet den livlige iagttager. I Kaj Friis Møllers tilfælde med en spydig distance til de agressive friskfyre og valkyrier, som ville flå tabuerne ned. Der var nok at ironisere over. F.eks. hans akademiske standsfælle, dr.phil. Martin Ellehauge, som i 1933 udgav en bog om dansk skuespil efter 1. verdenskrig. Ellehauges gennemgående tema var, at dansk dramatik må vurderes ud fra, om den udtrykker seksuel frigjorthed eller ej. Han gennemgår Kaj Munks skuespil 'En idealist' og beklager sig over den bornerte iscenesættelse af stykket på Det Kgl. Teater. I sin

***Den** skrappe karikaturtegner Niels Spott, som havde udfordret nazister og andet pak med sine tegninger gennem 30'rne, ligner i 50'erne en hyggeonkel i Frederik Andersens streg. Men se alligevel holdningen og biddet i cigaren: Manden er klar til at bide til.*

anmeldelse af bogen skriver Friis Møller ironisk, at selvfølgelig burde Kaj Munk have givet en instruktørvejledning, der ikke var til at tage fejl af til scenen, hvor Mariamne danser for kong Herodes: "Han burde have skrevet: Tøjet flås af Mariamne og danserinderne lader de sidste klædestykker falde." Den seksualpolitiske, mondæne korrekthed slap sjældent godt igennem Kai Friis Møllers syrebad. Så lidt som bornertheden.

Ekstra Bladet

Lægerne er dømt – Kvaksalverne leve!

Reaktionens sorgelige Sejr over den sunde Fornuft!

Dr. Borberg

Leunbach om Dommen

De 600 Tilfælde

Fru Reinhardts Forsvarer har Ordet

FORTABELSEN AF DE BORGERLIGE RETTIGHEDER

En kraftig Udtalelse af HRS. Ejvind Møller

Tirsdag 8. december 1936: Ekstrabladet havde fulgt sagen mod dr. Leunbach og den tyske kvindelige flygtningelæge dr. Reinhardt og var ikke i tvivl om konklusionen: Dommen var "Reaktionens sørgelige sejr over den sunde fornuft!"

PORNO OG PH

Mange klædestykker faldt. Også Ekstrabladets, mente nogle. Blandt andre Poul Henningsen, som i tidsskriftet 'Kulturkampen' i september 1938 gengav en billedbagside fra Ekstrabladet og sammenholdt den med bladets leder fra 28. juni. Lederen kommenterede en ny pornografi-affære og talte om "uappetitlige frembringelser" og "den *erhvervsmæssige* pornografi", som "bør bremses overalt, hvor den stikker hovedet frem." Bagsiden viste samtidig et fedt sexsymbolistisk billede fra en engelsk flådeuge i Portsmouth med en mariner og hans pige overskrævs på en kanon foruden en hamper piskeafstraffelse af en amerikaner, og hans kone, som havde anmodet om at få lov at overvære piskningen. Poul Henningsen kommenterede: "Hvis Ekstrabladet ville optage en rubrik, hvor læger fortalte redeligt og ordentligt om perversiteter som sadisme og den slags til advarsel for de mange ægtemænd og befalingsmænd og lærere og andre, der ikke selv véd, hvorfra deres grusomhedstilbøjeligheder stammer – ja så var det udmærket nyttigt oplysningarbejde. Men ovenstående billedrække 'Hun ville se manden blive pryglet' er direkte ophidsende for den slags mennesker og indirekte en skadelig opfordring til forbrydelse."

Det var den kritik, Poul Henningsen nogle år før havde formuleret til et godt grin i PH-revyen:

Altid Frejlif når du går
veje Gud tør kende
Er der godt med damelår
I den anden ende.

I 1936 blev læge Leunbach idømt tre måneders fængsel for at have foretaget abortindgreb. Da han kom ud fra Vestre Fængsel blev han hyldet af kvinder med barnevogne på påskrifter som 'Jeg er et ønskebarn'. Han står midt i billedet med et barn og en buket i armene. Andre mennesker reagerede anderledes og malede 'jødesvin' og 'fosterslagter' på hans vinduer.

Debatten bevægede sig i vanskelige og krogede gange. Dobbeltmoralen hang i gardinerne. Argumentationen var tit uigennemsigtig for den søgende læser. Den føromtalte dr. Ellehauge var f.eks. netop blevet frikendt som redaktør af sit sextidsskrift 'Montmartre', og Ekstrabladet gengiver dommens præmisser, der blandt andet lyder sådan i al deres kancellisproglige pragt: "Selvom flere af bladet 'Montmartre's illustrationer må betegnes som usømmelige, og nogle af fortællingerne som slibrige, og selv om det – uanset hvad tiltalte Ellehauge har anbragt under sagen for at besmykke sin medvirken – må antages, at bladet er lagt an på at vinde indpas ved at bringe stof af en sådan art, findes bladets stof dog ikke at kunne betegnes som at være af egentlig utugtig karakter, når henses til den rådende opfattelse af retspraksis, jævnfør Østre Landsretsdom af 15. april 1937 angående bladet 'Cocktail', og tiltalte Ellehauge vil derfor for anklagemyndighedens tiltale fri at være."

Justitsminister Steincke skummer i sine erindringer af irritation – ikke over det labyrintiske retssprog, men over frifindelsen, fordi han selv havde taget initiativ til, at der som et led i hans personlige kamp mod smudslitteratur og

pornografi blev rejst tiltale mod Ellehauge. Steincke siger med besk ironi: "Godt, at man stadig har haft kulturprofeter og 'frisindede' åndsfyrster som Ekstrabladet og Poul Henningsen."

***Tegneren** Frederik Andersen var en livsnyder og kunstkender med hyppige rejser til Paris. Kollega Stender har tegnet ham.*

UD MED PH

Den sidste – PH – havde Steincke fornøjelsen af at se ramt netop i forbindelse med det nummer af tidsskriftet 'Kulturkampen', der bragte PH's angreb på Ekstrabladet (foruden en artikel om Grønland, som var "afvist af Ekstrabladet"). Det pågældende nummer af tidsskriftet var redigeret af PH og indeholdt også en artikel med titlen 'Det ømme punkt'. Ikke en artikel, han selv havde skrevet. Det havde arkitekten Mogens Voltelen. Men PH blev gjort ansvarlig.

PH var på det tidspunkt fast ansat på Politiken. Da Politikens redaktør, Niels Hasager, havde læst 'Kulturkampen', fyrede han PH på gråt papir: "Kære hr. Poul Henningsen. Efter vor telefonsamtale forleden har De ikke fundet anledning til at komme op på bladet og give mig en forklaring. Det er heller ikke nødvendigt. Når De som redaktør af 'Kulturkampen' i bladet optager en artikel, der indeholder et perfidt og bundfalsk angreb på Politiken, så falder De dermed det blad i ryggen, hvis medarbejder De er…" I sin dagbog billiger Ole Cavling fyringen, selvom han giver PH ret i det med bagsiden. "Færdig med universalgeniet," skriver han, "han er efter fortjeneste ude i den kolde sne!"

Hvad var det for et "ømt punkt" artiklen havde ramt? Det handlede om bladhusets hensyn til annoncørerne. Annoncerne som grundlag for avisens økonomi. Men 'Kulturkampen' trak det nok hårdere op, end der var dækning for. Artiklen refererede til 1920, hvor Politikens Hus var på hælene, fordi man så positivt på en planlagt generalstrejke under 'Påskekrisen'.

"Annoncørerne forsvandt som ved et trylleslag," hedder det i artiklen i 'Kulturkampen', "og der ymtes om, at kun H. N. Andersens hastige indgriben reddede resterne. Han har ment, at det var sundt at have et blad, som havde ord for at være frisindet, men som vidste hvor riset hang, og derfor var let at styre. Siden den dag har samme Politiken da heller ikke ét eneste øjeblik afveget fra den vej, som tjener de pengeinteresser, som repræsenteres af annoncørerne."

Selvfølgelig kunne man kalde dét et ømt punkt. Enhver avis er afhængig af flere parametre, hvoraf annonceindtægterne vejer godt til. Det ømme består i, at den redaktionelle frihed undertiden ramler sammen med hensynet til annoncørerne. En annoncør, der anbefaler flæskesteg, er ikke lykkelig for en artikel i samme avis, som fortæller, at fedt flæsk er livsfarligt. Han kommer glad igen, hvis der står om en undersøgelse, der viser, at fedt flæsk forlænger livet. Det er nemt at finde eksempler på, at man i Politiken og Ekstrabladet som i alle andre dagblade var – og er – nødt til at afveje nøje, hvordan annonceindtægter og redaktionel frihed står i forhold til hinanden.

Et andet, mere principielt, men mindst lige så ømt problem for pressefriheden i sidste halvdel af 30'rne: Hvordan skulle man forholde sig til Nazityskland? Og hvis man forholdt sig – skulle man skrive det?

7. Juli. Ekstra-Bladet Side 3

BARNEMORDET PAA RIGSHOSPITALET

DEN GRUBLENDE KØKKENPIGE FOR NÆVNINGE-TINGET.

EN BEVÆGET AVHØRING AF DEN ULYKKELIGE MORDERSKE.

Ved Sørenginget stod i Dag den [illegible] for Nævningeret. Den [illegible] Dage til Dato tiltalte Pigen, [illegible] Marts at have [illegible] til at [illegible] Dage gamle Drengen [illegible].

Retsformanden afsøer i korthe Træk [illegible] Sagen, hvor han var [illegible].

Det Anklagen mødte Rigsadvokatfuldmægtig Skafte-Jensen, det Lovvalgte Tilstede [illegible] for overlagt Mord, subsidiært [illegible] Drab. Forsvaret paastodes [illegible] af Landet efter nærmere Ordre.

Nævningene [illegible]

Den tiltalte Pige, [illegible] Ulrik Severin Andersen Kristiansbjerg, C. B. [illegible], Ingeniør P. C. Weyse, Professor Ejlif Frederiksen, Bankier Vilh. Bang, Kontorchef Alf. H. Hansen, Kontorchef G. [illegible], Gaardmand J. Rudolf Pedersen, G. H. Andersen, Lektor Jens Christiansen, Bankassistent E. E. Andersen og Frk. Ellen A. Hansen.

Første gudagerdelse Retsforhandlingen af Edith Andersens, Jordmoder Emilie med Overværelse.

En sørgelig Affære.

Edith Andersen gjorde et smigrende Indtryk. Hun saa ikke meget ældre ud, end hun virkelig var, og havde dertil et ualmindelig [illegible] Ansigt. Hun [illegible] Pige paa [illegible] til at gaade. Dertil kom, at hun [illegible] Dragt, [illegible] Hatten [illegible] Ansigtet [illegible] Hendes [illegible] Hænder [illegible] Tøjet [illegible] Sagen [illegible] Tilhørerne [illegible] Tiltalte [illegible] Ansigt [illegible] Hun

Udenrigsstoffet *var højt prioriteret i hele Ole Cavlings 34-årige cheftid på Ekstrabladet. Af gode grunde f.eks. 15. september 1938, da Englands Neville Chamberlain begav sig på sin historiske rejse til Tyskland for at møde Hitler - mødet, som fik ham til at vende hjem med det fatale budskab 'Fred i vor tid!'. På samme forside rapporterer bladets senere chefredaktør Kai Schou fra tyskernes invasion i det tjekkiske Sudeterland.*

55. AARGANG NR. 379 — TORSDAG 15. SEPTEMBER 1938

Ekstra Bladet

Chamberlain fløj i Dag paa Haabets Vinger til Mødet med Hitler

Imens raser de blodige Kampe videre i Tjekoslovakiet

PREMIERMINISTER Neville Chamberlains Flyvning til Hitler i Berchtesgaden er i Dag den alt overskyggende Sensation Verden over. Og den giver alle Steder — undtagen i selve Tjekoslovakiet — Haab om, at Skyerne nu vil lette og Solen atter skinne over Evropa.

HVAD VERDEN SIGER

Englands Presse

De franske Blade

Berlins Morgenblade

I Folketorbundet

Dominions

I Rom

De Valera

v. Ribbentrop

I Amerika

Da Chamberlain fløj fra London

Historiske Minuter paa Flyvepladsen ved Heston

London, 1 Dag.

DEN Flyvemaskine, som for Øjeblikket fører det engelske Ingeniører Premierminister bort mod Brandenburg i Centraleuropa, Hitlers „Bergkof" ved Berchtesgaden, startede allerede i Dag Kl. 8.35 fra Flyvepladsen Heston uden for London.

I Morgen klokken for Kl. 11 var der som Udligt som Kl. 4 i Dag samlet en stor Menneskemængde, der havde taget Opstilling uden for Premierministeriets for at overvære Neville Chamberlains Afrejse.

Kl. 7.30 blev Chamberlains Bagage ført ud i den ventende Bil, og 5 Minutter senere viste Premierministeren sig foran Gadedøren, klædt med hjemlige Lemmen fra den forsamlede Menge. Disse Leverede indtrådte paa Vejen gennem London ud til Flyvepladsen, hvor det hvor Fotb paa Gaden Kl. 8h 4m paa Minuttenen Kl.

Premier Minister skrivede Neville Chamberlain ude paa Flyvepladsen paa den lyse Dragt i ternet Stoffe og Overfrakke og Lægeminister-Hatter og Hjelm og rigtige de mindre og smilende med dem i negen Tid. Inmeller han talte med Lord Halifax og Lord Londonderry.

Jeg haaber paa et Resultat

Til Pressen udtalte Chamberlain:

„Jeg modtog med den lyste Bjerglinden, hvilk Situationen forekommer mig at være en saadan, at personlige Kontakter mellem Dem og mig vil bringe nyttige Resultater. Min Pointe har altid gaaet ud paa at søge at finde Fredens, og den Omstændighed, at Forbindelsen mig til Mindst om, at mit Brug kan Dem ikke til nogen store Resultat".

Et godt Tegn for Fremtiden —

Da Maskinen lidt efter dannede sig op i den klare Septembernat udtalte Lord Londonderry til Ekstra Bladets Korrespondent:

„Dette er det største nyttige at gøre!" Paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Chamberlain havde særlige Planer efter sin Færd mod til Berchtesgaden, udtalte Lord Londonderry: „Det ved jeg ikke! Jeg ved ikke mere end De ved, men det er Chamberlains Maal at opnaa en personlig Kontakt".

Udenrigsminister Lord Halifax udtalte ved Herlige Chamberlains Start: „Premieren af Dagen.

Kongen i London

London, 1 Dag.

Kongen ankom i Morgen til London fra Balmoral. B.B.

Den første mellem Kongen og Chamberlain, man havde ventet paa Søndagen, den ved Aabningen, fandt ikke Sted. Red.

Landet i München

München, 1 Dag.

Premierminister Chamberlain ankom Kl. 12,30 hertil. B.B.

Mindst til Lørdag hos Hitler

London, 1 Dag.

„From Associations" udenrigspolitiske Medarbejder skriver, at man samtidigt paa Forhand kan tænke sig til Vanskeligheden af Samtalen mellem Føreren og Chamberlain.

Men man regner dog i London med, at den vil vare til i det mindste Lørdag. Skulde den utrolige dog over Forventning ende Søndag, er det i Virkeligheden til Fordeldelse.

Henderson i München

München, 1 Dag.

Den engelske Ambassadør i Berlin, Hr. Henderson ankom i Morgen herhil for at mødes med Premierminister Chamberlain ved hans Ankomst hertil. (E. B.).

Henleins „arbejdsløse" Forbandlere.

Disse to Herrer — allerøverst „Dr. Ing." Rudolf Lodgman von Auen og Dr. Wenzel Jaksch — er den sudetertyske Forbandlingsdelegation, der blev sendt til Prag for at forhandle med den tjekkiske Regering, men som i Gaar blev sat fra Wenzel af Føreren, Hr. Henlein. De fem Herrer er fra venstre: Dr. Ing. Lodgman, Dr. Schütz, Dr. Peter, Dr. Kand og Dr. Kogler.

EKSTRABLADETs udsendte Medarbejder i Ildlinien i Eger

Fantastiske Scener i Nat, da Kanonerne tordnede mod Sudetertyskernes Hovedkvarter

AF KAI SCHOU

EKSTRABLADET'S udsendte Medarbejder

Marienbad, 1 Dag.

GENNEM flere Timer geraad Kvarteret omkring Banegaarden i Eger i Aften af Kanonskud, Haandgranatekplosioner og de bidske tak-tak fra Maskingeværer. I en Afstand af ca. 100 Meter overværede jeg Kampen om Hotel Victoria, det sudetertyske Partis Hovedkvarter, ude af Stand til at komme tilbage til mit eget Hotel, som netop laa i umiddelbar Nærhed af Stedet, hvor Kampen udspandt sig.

„De skyder som Vilde"

Kampe, som kostede fem Mand Livet

Jeg havde været ude i den lille Landsby Dobaschen, hvor der skulde have fundet en Kamp Sted mellem Gendarmer og unge Sudetertyskere. Der var nu ogsaa mange af de Rhenvinger, der fremkommer i denne sørlige Del af Verden, et vare stærkt overdrevet. Der var gaaede ret mange i Gendarmer og en Snes af dem var blevne skudte. Tre andre af Deltagere var der ikke Tale.

De mine Vogn havde tilvogt til Egers skulde passere en Jernbanevenderamp, ikke. Den standset af store Trækker, som ingen. — Kør ikke ind i Byen, der bliver skudt igen ved Banegaarden. De skyder mere Vilde.

Jeg skulde jo imidlertid ind i Byen og havde vilkaar og over Torvet, hvor de blodige Skyderier havde fundet Sted for ikke Aaben, og stødte op gennem Byen, omgaaende med alle de Forsøg og sammenhørende Baader. Klokken var da ca. 10, og det var mørkt. Paa Hjørnet, mellem Gaaden begyndte at skyde opad mod Jernbanepladsen, saadan jeg regner at kunne lokalisere Banen. Grupper af Sudetertyskere, der skød paa hver sin Side af Gaaden, skrinkede af Tyskja Vogten, hvert jeg befandt mig sammen med en ung Arbejder Kollega, der netop var kommet Fattet til sin Hemmelig Maaden, og tilsammen var vi saa vore Skyld ikke af Lave længere. Jeg selv bred de sig ikke om. Der var rummelig Dage for, at vi ikke skulde blive rodet ind i noget.

(Fortsættes Side 2).

SAADAN saa Hr. Kraus' Ekspeditionslokale i Byen Eger ved Kaden i Sudetertyskerne sidst i Maaned. Sudetertyske Demonstranter havde „demonstreret" i Gaarden og haft 10 Dage konfronteret med Gendarmerist, og det var til a. gode dem ad over Kraus' Vinduer.

1937-1940

TIER, HVOR ANDRE TØR

AL MAGT TIL SCAVENIUS

"Frejlif døde i det rette øjeblik…" skrev Ole Cavling i sin dagbog 24. december 1937. Han var sikker på, at den gamle chefredaktør ikke havde stået model til de nye vilkår.

Ikke fordi Ole Cavling selv havde det nemt. Det blev andre tider. I omverdenen, i landet, på bladet. Krigstruslerne ude i verden var ikke til at overhøre. Usikkerheden i Danmark voksede. Og i bladhuset skete i hurtig rækkefølge tre ting, der gjorde livet nyt og besværligt for Ekstrabladets ledelse.

Det første var, at Politiken skiftede chefredaktør 1. oktober 1937. Valdemar Koppel gik af, Niels Hasager tog over, og dermed havde bestyrelsesformanden Erik Scavenius en stærk og knalddygtig bladmager på morgenavisen, men ikke mere en redaktør, der som Koppel sagde ham imod. Den stramme og pertentlige politiske styring af bladhuset blev yderligere mærkbar.

I samme åndedræt kom det næste: Scavenius etablerede fra 16. november faste ledelsesmøder to gange om måneden – undertiden en gang om ugen -, hvor begge avisers chefer og den øverste administration var med. Plus næstformanden i bestyrelsen, Vilhelm Nielsen. Men ikke den øvrige bestyrelse, der var blevet udvidet i 1933 med forskellige aktionærer, blandt andre grundlæggeren Viggo Hørups datter Ellen Hørup og Frejlif Olsens tvillingebror Adolf, direktøren fra Aalborg. "Sognerådsmøder" kaldte Ole Cavling møderne, hvor formand Scavenius styrede med hård hånd og det ene øjeblik holdt belærende foredrag om udenrigspolitik, det næste deltog i diskussion om administrative detaljer som tilstoppede wc-rør i bladhuset eller henstilling af cykler ved kantstenen i Vester Voldgade (6. september og 4. oktober 1938, hvis nogen tror, det er løgn!).

Endelig det tredje: Husets administrerende direktør Carl Jespersen blev tvunget til at gå i utide 16. december 1937. Han havde siddet på jobbet siden 1906 og gennem årene udviklet nærmest godfather-status. Nu blev han rasende, fordi bestyrelsen ikke ville acceptere, at han – udover at han havde sin søn ansat som annoncechef – havde hyret sin svigersøn, advokaten Niels Pontoppidan, som direktionssekretær, tydeligvis for at indarbejde ham som overtager af sin egen stilling efter nogle år. Jespersen var vant til at få sin vilje og regnede med, at han ville få det også denne gang. Det fik han ikke. Scavenius syntes, der var blevet for meget *Jespersen* i huset. Han ville ikke beholde svigersønnen, og så gik Carl

***Kai** Schou - chefredaktøren, der havde lagt grunden til sin journalistiske karriere med en uddannelse som cand.theol. fra Københavns Universitet. Er det dét, Birger Lundquist har haft det i tankerne, da han tegnede ham? Kai Schou med et satanisk grin på en prædikestol?*

Ole Cavlings interesse for udenrigspolitik afspejler sig i en forside som denne fra 29. maj 1935. Især hvad der foregår i England. Hovedartiklen er skrevet af Englands tidligere premierminister David Lloyd George specielt til Ekstrabladet. Der er også nyt om kroningen i London. Uroen i det engelske protektorat Palæstina er berørt. Der er lige blevet plads til lidt dansk hygge med skuespilleren Inger Stender og hendes nyfødte.

33. AARGANG Nr. 88 — FREDAG 29. MAJ 1935

Ekstra Bladet

Hvad vil Blum og Baldwin?

FRANKRIG OG ENGLAND KAN FORANDRE VERDENSHISTORIEN

Men intet tyder paa, at de to Nationer har alvorlige Hensigter i Geneve

Storpolitisk Artikel af David Lloyd George

EFTERTRYK FORBUDT

KRONINGS-DATOEN FORKYNDT I LONDON

POLITIBETJENTENE PAA SKOLEBÆNKEN

DANSKER SKAL OMLÆGGE PERSIENS STATSREGNSKAB

LYKKELIG MODER

Inger Stender og hendes Førstefødte

KYNISK GRUND TIL MORDET PAA DEN ENGELSKE BETJENT

NEGUS ER NU I GIBRALTAR

Nye diplomatiske Ansigter:

Jespersen, smækkede med døren og tog svigersønnen med. Alt til stor overraskelse og bestyrtelse i huset. Jespersen satte derefter ikke sine ben på bladet i de 18 år, han endnu levede, og nåede ikke at få den tilfredstillelse at se svigersønnen blive formand for bestyrelsen i 1960.

Det er præcis i disse efterårsmåneder i 1938, Ole Cavling begynder at skrive arbejdsdagbog. De første håndskrevne gule, linierede ark udfyldes 4. november 1937 for over 4000 ark senere at nå punktum kort før hans død i 1963. Hæmningsløse betroelser i lyst og nød fra en undertiden plaget, undertiden desperat og ind imellem – men sjældent – livsglad og tilfreds chef. Utrolig dynamik veksler med melankolsk apati.

TYSKERNE – ET FOLK FULDT AF VILJE

Ole Cavling tog i november 1937 på ferie i Tyskland. Han havde haft en sommer med hårdt arbejde og var åbenbart godt mør. "Jeg er nærmest revnende ligeglad, hvad der sker med mig, og hvad vej toget kører…" skriver han på udrejsen.

I de følgende dag ser han på livet i Tyskland. Byen Rothenburg er han betaget af, også af tyskerne: "Alle mennesker synes at være glade og tilfredse... Det indtryk, man får af Tyskland, er et folk fuldt af viljen til at hævde sig og indtage sin gamle plads i Europa. Tænk, hvordan her så ud i 1919! Nu derimod er alt orden, venlighed. Det er det største eventyr, vor generation har oplevet, at en enkelt mand kan genrejse 70 millioner mennesker."

Et par dage senere overværer han en mindedag for Tysklands døde under 1. verdenskrig. Hitlerjugend afholder fakkelfest, og brunskjorterne paraderer. "Man føler hele det tyske

folk samlet om en idé, en fælles indsats, forenet i kampen for at genrejse den nation, som i 1918 blev knust… Her er ikke mere plads til vrøvl – parlamentarisk eller uparlamentarisk – alt sættes ind på genrejsningen. Og den er faktisk færdig. I dag står Hitlers Tyskland stærkere vel nok end kejserens… Alle stod med huerne i hånden, troppperne trampede forbi, de er beredt til at dø for deres overbevisning – en hellig sag… et moderne skuespil. På en jævn dansker kan det ikke andet end gøre et dybt indtryk… Vi er så uforstående over for store træk i store nationer."

Det er mildt sagt besynderlig læsning. Egentlig søger man forgæves en fornuftig forklaring.

Vi ved, hvad der skete siden, vi ved alt om Hitler, nazismen, koncentrationslejrene, jødeforfølgelserne, vi kender historien. Vi ved også, hvor meget af alt det, der kunne være svært at gennemskue dengang. Vi forstår mennesker, der i 30'erne troede, det var løgn. At Kaj Munk og andre havde en kortvarig betagelse af den stærke mand, der skar igennem alt parlamentarisk kludder og demokratisk vægelsind. Men Ole Cavling havde i 1937 været chefredaktør i 13 år på et blad, som beskæftigede sig daglig med begivenhederne i verden. Hans egen avis havde skrevet kilometervis af spalter om nazismens uvæsen, terroren, forfølgelserne, kz-lejrene, henrettelserne, undertrykkelsen, den militære revanchisme. I reportager, på lederplads. Bragt striber af satiriske tegninger.

Cavlings glæde over de storartede forhold i Hitlers Tyskland varer ved med uformindsket styrke næsten frem til 9. april 1940. Er glæden påtaget? Næh. Hans dagbogskriveri er hudløst åbenhjertigt. Flere steder skriver han, at han sandelig ikke håber, nogen læser ham over skulderen… "Havde nær glemt dagbogsbladene på kontoret. Er bange for, at nogen skal få adgang til disse 'hemmeligheder'" (17. oktober 1938). I sommeren 1938 har han været på ferie i Tyskland, denne gang i Harzen: "Tyskland modtager under nazismen sine turister med den største elskværdighed, og gud ved, om det ikke snart går op for anderledestænkende mennesker, at tyskerne netop har den regering, de selv ønsker, og som passer dem."

Der er to brugbare forklaringer på Ole Cavlings blåøjede holdning til Nazityskland. Den ene er, at han var eminent konfliktsky. Den anden er, at han gjorde sig mere katolsk end paven, det vil sige han tilpassede sig slavisk Scavenius' direktiver om at holde fingrene fra alt, hvad der kunne opfattes som kritik af Tyskland. Den Scavenius, som erklærede, at han nærede en vis respekt for "en handlekraftig skikkelse som Hitler".

Det er en slags forklaringer. Cavling var et menneske, der ustandselig var på flugt ind i sig selv eller væk fra sig selv, midt i et evigt forsvar for sine egne handlinger, en undviger. Optændt af energi og ambitioner, blomstrende af idéer, men aldrig i stand til for alvor at tro på, at han havde valgt rigtigt her i livet. Gang på gang siger han til sig selv, at han burde flytte til England, flytte til Berlingske Tidende, blive menig medarbejder på sin egen avis, blive pensionist, skrive bøger, skrive skuespil eller, som det kommer i et langt hjertesuk i begyndelsen af november 1938: "Jeg beder blot om, at man vil lade mig i fred." Så handler det om at gå ture i naturen – han skriver mange kronikker om naturoplevelser – eller læse Nietsche eller skrive den bog om engelsk parlamentarisme, som han aldrig blev færdig med. De

tre-fire unge år i England som Politikens korrespondent i London glemmer han aldrig. De har præget ham for livet, og han drømmer om at vende tilbage i sit gamle job.

Men avisen åd ham. Slagsmålene i det daglige – med sig selv, med redaktionen, med bestyrelsen – tog hans energi. Den energi, han havde masser af, men som blev brugt på for eksempel at tvinge sig selv til at holde kæft over for Scavenius' arrogante despoti.

Han blev som de fleste andre behandlet som en skoleelev af Scavenius. I begyndelsen af 1938 havde han for eksempel haft private samtaler med B.T.'s chefredaktør Jens Locher (manden, der skrev årtiers populæreste radioserie 'Familien Hansen'). Cavling og Locher havde diskuteret, om man ikke kunne tage fem øre mere for de store påskenumre af aviserne.

Formanden ifølge mødeprotokollen 18.1.: "Har De ikke tænkt over, at det var rimeligere, før De henvendte Dem til et andet blad, da at tale med selskabets ledelse om det? "Nej," svarer Cavling og raser først ud, da han sidder med pen og blæk og dagbogen: "Hvor mange gange har jeg ikke lidt 'åndelig overlast' fra Scavenius' side, hvad har han ikke sagt af dumheder, når han ude i Hjortekær pr. telefon har raset over en eller anden komplet ligegyldig ubetydelighed?"

PÅ LISTESKO OVER FOR TYSKLAND

Interesserede Ole Cavling sig for politik? Egentlig ikke. Han interesserede sig for at finde på, være kreativ, skrive. Ligesom sin far, Henrik. De var begge to mere radikale af navn end af gavn. Nu var det blevet dér, de hørte hjemme. De var omgivet af stærke radikale politikere, som de stort set bevarede den nødvendige loyalitet over for. Parti og blad havde noget sammen. Selvom det blev mindre efterhånden, alene af den grund, at de fleste læsere efterhånden var socialdemokrater.

Ole Cavling gav sig helt Scavenius' udenrigspolitiske og konsekvent radikale kurs i vold: Danmark skal lade være at spille kæphøj, men holde sig uden for. Det talte de jævnligt om. På møderne eller i telefonen. "Hvad skal vi blande os i disse farlige problemer for?" sagde Ole Cavling til Scavenius, "Vi irriterer blot tyskerne med det resultat, at de en dag opdager os som problem og begynder at interessere sig for os…" Præcis Scavenius' strategi. Som ikke bare gik på forsigtighed over for Tyskland, men også over for de halv- og helnazistiske kræfter, der opererede i selve Danmark. Blandt andet i Sønderjylland, hvor der var murren i krogene syd for, men også nord for grænsen. Lå den grænse måske så fast? En del tysksindede danske statsborgere nord for grænsen overvejede: Skulle man holde sig *til*, nu hvor Hitler spillede med musklerne i andre grænseområder? Der skulle ikke meget til for at provokere dem.

Scavenius anlagde tit – og tilsyneladende bevidst – hovedet-i-busken-attituden. En facon, der skulle forhindre tingene i at blive blæst op. Til gengæld gjorde det andre usikre på, hvad han mente. Når Cavling sagde til ham, at han på sine rejser i Tyskland trods al sin begejstring var blevet såret over hadet til jøderne, svarede Scavenius: "En sådan bevægelse må vi altid bekæmpe, men det interesserer mig i højere grad, at den er under opmarch, sligt anede jeg ikke. Tror De virkelig, det er alvorligt?"

Som om han ikke anede noget om, hvad der foregik! Cavling svarede: "Ja, måske mere end vi ved…" Scavenius: "Husk så, at bladet til hver en

tid må vise sit ansigt i dette spørgsmål." Cavling: "Skal det være ansigtet med den lange næse eller opstoppertuden?" Svaret var en tør latter.

Ekstrabladets ledende artikler afspejlede denne kurs på listesko. 17. februar 1938 kommenterede en leder Hitlers brutale behandling af Østrigs forbundskansler Schuschnigg, da Hitler kommanderede ham til sit feriested Berchtesgaden og for øjnene af en hærskare af generaler i uniform dikterede ham en ny østrigsk regering og løsladelse af en stribe nazistiske forbrydere i østrigske fængsler. Lederen konkluderede: "Sådan er de hårde vilkår i europæisk politik i dag, og det ville være godt, om navnlig de små stater lagde sig dette på sinde – og indrettede sig derefter!"

Kort efter – da tyske tropper var marcheret ind i Østrig – kørte Ekstrabladet en stærk nedrustnings-kampagne. Socialdemokratiet rørte på sig med bevillinger til udbygning af forsvaret, og Ekstrabladet tog fat under Hørups gamle slogan: 'Hvad skal det nytte!' med en ledende artikel, sandsynligvis skrevet af Kai Friis Møller. Der var tale om at bruge 50 millioner over tre år på antiluftskyts. "Uhjælpelig forældet inden udløbet af de tre år… med den fart, hvormed den tekniske udvikling foregår på mordvåbnenes område i disse år," siger lederen. "De folk, der nu råber op om 'moderniseret' luftværn, vil opleve, at ordene bliver gamle i munden på dem, mens de snakker!"

Kampagnen og lederartiklen satte en del i brand. Ekstrabladet blev citeret i lange baner. Ifølge Ole Cavling "fremkaldte den et sandt raseri i Stockholm, hvor man uhyre hjælpsomt siger, at nu må Danmark sejle sin egen sø!"

Han konstaterer glad, at Scavenius er helt på linie med avisen. En ægte radikal kampagne! Men et par dage efter kommer der kontraordre fra formanden: Stands angrebene på forsvarsordningen. Cavling tager sig til hovedet: "Partiet kan ikke tåle at høre Hørups sandheder! Skal man le eller græde!…"

Maleriet af Ole Cavling har i årevis hængt på en gang på Ekstrabladets redaktion, stort set ubemærket. I år 2000 blev det sat i magasin. Selvom han er den chefredaktør, der har siddet længst i stolen – 34 år – er han ikke blevet myte som sin far og farbror, Henrik Cavling og Frejlif Olsen. Maleren er V. Isbrand

Kampagnen – og de radikale – var pludselig kommet i klemme i nogle nordiske forsvarsforhandlinger, hvor svenskerne var begyndt at bakke. Svenskerne havde forestillet sig koordinering af våbentyper. Antiluftskyts for eksempel. Deraf raseriet over en dansk avis, der kaldte skytset noget forældet bras.

Radikal politik var også kolde realiteter. Især for Scavenius.

***Tegneren** Niels Spott tegnet af kollegaen Birger Lundquist i 1949. Spotts rigtige navn var Arvid Møller.*

HÅNDKLÆDET I RINGEN

11. juli 1938 havde Ekstrabladet på bagsiden en karikaturtegning. Man så en barber, der blev ført bort af en Gestapo-mand efter et forsøg på at ondulere Hitlers hårpragt med krøllejern.

Tegneren var Arvid Møller, der aldrig underskrev sig andet end 'Spott'. Idéen til tegningen havde han fået fra et telegram, der samme morgen var kommet til redaktionen fra USA. Det fortalte om en fjollet skopudser, der var sprunget på præsident Roosevelts vogn for at pudse hans støvler, men straks var blevet arresteret. Scavenius brokkede sig over tegningen. Den var en forhånelse af Hitler, og Scavenius havde flere gange indskærpet, at han ikke ville finde sig i, at Spott gjorde sig morsom over Hitler og nazisterne i sine faste bagsidetegning. Men Spott havde svært ved at holde sig på måtten. Af gode grunde: "Sætteriet jublede, og bladhandlerne roste os," skriver Ole Cavling. Den engelske, amerikanske og skandinaviske presse aftrykte hans tegninger. Men Scavenius – 'Junkeren' som Cavling irriteret kalder ham – blev ved at beklage sig. Det antog "forfølgelse, både af Spott og da navnlig mig. Jeg har jo ansvaret, og jeg fik at vide, at vi ikke mere måtte håne 'statsoverhoveder' – dette ville sige Hitler, men for den sags skyld også Mussolini. Derimod gjorde Junkeren aldrig vrøvl over selv den mest ondskabsfulde antiengelske karikatur. Vi hånede Baldwin, Eden og Chamberlain, til det en dag gik op for mig, at der jo var noget åndssvagt i, at jeg kun havde lov til at tilsvine den nation, jeg selv satte så højt."

Et par måneder efter drog Ole Cavling konsekvensen og tog Spott af bagsiden… "selvom det journalistisk bliver et tab for Ekstrabladet. Frejlif vil rødme af vrede i sin grav!"

"Det var et kølleslag for Spott, at han ikke mere måtte tegne til bagsiden," tilføjer han.

I øvrigt noget, der blev lagt mærke til. 'Kulturkampen' noterede det i sit følgende nummer.

Cavling havde det skidt med indgrebene. I slutningen af juli 1939 gik det igen galt med en af Kai Friis Møllers leder-artikler. Den handlede om England og premierminister Chamberlain, som nu ikke bare havde bukket høfligt for Hitler i München og erklæret sit berømte "Fred i vor tid", men også accepteret en japansk besættelse af et engelsk område på den kinesiske kyst. Friis Møller gjorde fedt nar af englænderne, der ellers nu havde strammet sig an til beslutsom optræden: "Over for de totalitære stater har man set John Bull stille sig i positur med fingeren på aftrækkeren og denne barske advarsel på læberne: "Fred – eller jeg skyder!"

Scavenius' omgående protest over lederen får Cavling til at gå helt op i limningen. I sin dagbog remser han ironisk alle de emner op, man nu ikke må omtale ifølge Scavenius: Tyskland, England, de døddrukne bilister, Italien, Steincke, kirken og diplomaterne, og så arbejdsgiverne, når de bekæmper weekend-frihed – en sag, Ekstrabladet har kæmpet for i 15 år, men som Scavenius mener er latterlig. Samme dag – 25. juli – smider Cavling håndklædet i ringen: "Jeg tror, det i udenrigspolitisk henseende ville være en glimrende løsning for fremtiden, om vi bad ham afholde en eller endnu bedre to ugentlige møder med Politikens og Ekstrabladets udenrigsredaktører, så kunne han klarlægge sine synspunkter, og da jeg er ligeglad med, hvilke synspunkter, vi indtager. Så var vi på den sikre side, hver gang vi

skrev en leder… Jo mere vi overlader synspunkterne til bestyrelsen desto bedre, så fritages vi ganske stille for ansvaret, og det er, hvad jeg i det lange løb helst så."

Den næste dag får Scavenius forslaget pr. brev, og han slår til i ét hug, griber telefonen og siger til Cavling, at den slags møder har han faktisk allerede med Politikens indenrigs- og udenrigsmedarbejdere hver 14.dag, og at han sagtens også kunne mødes med Ekstrabladets Kai Schou og gerne en gang om ugen.

Sådan blev det. Scavenius havde nu fuld kontrol, og Cavling kunne slappe af.

Scavenius' bremsebelægning på udenrigsstoffet i aviserne skadede ikke oplaget. Både Politikens og Ekstrabladets oplag steg stadig hen mod 1940. Det kan der være mange grunde til. Folk fulgte de foruroligende begivenheder uden at have mange chancer for at gennemskue, at de måske ikke fik alt at vide. Når Hitler holdt sine store taler, steg oplagene 15-20.000 for hver avis. Det skete for eksempel ved annekteringen af Sudeterområdet i Tjekkoslovakiet og det skæbnesvangre møde med Englands Chamberlain i München i september 1938.

Når det gjaldt Scavenius' indflydelse på *meningsdannelsen* var én mand ikke i tvivl. Det var Politikens udenrigsmedarbejder fra 1937-1945, Erik Seidenfaden (far til Politikens senere chefredaktør Tøger S.). Som flygtning i Stockholm skrev han i 1943 under pseudonymet Erik Ring en bog på svensk med titlen 'Hitler beskytter Danmark'. Her skriver han, at Scavenius' indflydelse på behandlingen af udenrigsstoffet "kom til at virke lammende på det indre forsvar for friheden, som lå i påvisningen af alle den tyske

__Sporten__ fik gradvis mere albuerum i spalterne, især efter de olympiske lege i Berlin 1936. Ikke fordi det altid gik lige muntert til for danske sportsfolk. 17 maj 1937 bankede det tyske fodboldlandshold det danske med 8-0. Men som det fremgår af sportssiden: De havde det fint nok i Vejen, hvor byholdet samme dag rykkede op i 1. division ved at slå Fremad Amager.

10 EKSTRABLADET 17. Maj

ALVERDENS SPORT

DA TYSKLAND NEDSABLEDE DANMARK 8–0

Landskampen i Breslau blev en Katastrofe for dansk Fodbold

Sophus Nielsens Referat af Kampen

Vejen op i 1. Division

Udtalelser om og Kritik af Kampen

Vi naaede dem ikke til Hælen

Kritiken af Spillerne

Det bitre Nederlag

Dommen

En fair Kamp fra begge Sider

nazismes overgreb mod de humanistiske og retslige traditioner og af dens tydelige forberedelser til at bryde verdensfreden. Han forbiså, at statsmandens ansvar er ét og pressens et andet." Seidenfaden tilføjer, at Scavenius "nærede en dyb foragt for folkets politiske dømmekraft… Midt i et politisk temmelig modent folk var han noget af et rudiment fra enevældens tid, idet folket i hans øjne mere og mere blev en irriterende faktor, der greb forstyrrende ind i det regnestykke, som ellers syntes at stemme."

Erik Seidenfaden skal vi møde nogle år senere i en fortumlet situation omkring ham og Ole Cavling. (Se side 229ff)

HÅND OM KULTUREN

"Alle taler om krig. Jeg har ikke selv fulgt med, fordi det hele synes mig så håbløst…" skriver Cavling i en af sine mange nedture i løbet af 1938. Så kunne hans udenrigsredaktør Kai Schou klare den side af sagen med 'junkeren' Scavenius.

Cavling vendte sig mod andre gøremål på bladet, stillede på redaktionen med 15-20 idéer hver morgen, løst og fast, reportagemuligheder, kampagneidéer, interviewforslag, notitser, kommentarer. Det tog på hans humør, når tingene ikke blev til noget, eller han mødte modstand hos medarbejdere. Men så kastede han sig over kronikken og kulturstoffet, som havde hans personlige store interesse, og som fra starten havde været med til at give bladet både læsere og prestige. Det havde i nogle år ikke været plejet nok, og nu ville han have hånd om det: "Jeg har bestemt at ville lave mig en lille hær af frontkæmpere på bladet, og fronten skal tælle de dannede, de lidt mere begavede, der vil andet med deres journalistik end Liva Weels skilsmisse. Det bliver et nok så interessant eksperiment… Det rummer chancer for at gennemføre noget, der bærer præget af kultur! Og penge har vi nok af, alle håber, vi vil bruge dem, og man skal ikke blive skuffet!"

Det klassiske musikstof havde siden 1933 ligger i hænderne på Sven Møller Kristensen, den senere litteratur-professor, en mand med fingeren på pulsen i mere end en forstand: Han var dybt optaget af jazzens rytme, optaget af musikken i skolerne – det var en periode, hvor begrebet 'brugsmusik' klang folkeligt og festligt. En travl mand. Samtidig med at han skrev flittigt i Ekstrabladet, gjorde han en doktordisputats færdig, redigerede jazz-tidsskriftet 'h.o.t.' og – hvad der stadig gynger i ørerne på mange: Skrev teksterne til de jazz-oratorier, som Bernhard Christensen komponerede: 'Skolen på ho'det', 'De 24 timer' og flere andre. Ikke at forglemme sangteksterne til 'Melodien, der blev væk', hvor 'Sangen om Larsen' har vist sig så uopslidelig som nationalsangen.

I 1938 vandrede han videre ud i verden og blev på Ekstrabladet afløst af Jürgen Balzer, der også kunne være til fest og farver – han kastede blandt andet glans over medarbejderfesterne med spøjs sang, men var ellers en streng kritiker, som ved koncerter medbragte partitur, der opslået på hans knæ blev nøje sammenholdt med, hvad orkester og solister fandt på af svinkeærinder. Balzer var et ordens- og hædersmenneske. Egenskaber, som i 50'erne førte ham til formandsposten i Ekstrabladets medarbejderforening. Forfatteren til denne krønike står i gæld til ham som den ældre kollega, der anbefalede den skrivende kritikerpurk til en plads i sit kølvand,

da dagbladet 'Dagens Nyheder' blev lukket af Arbejdsgiverforeningen med dags varsel i 1961, en lukning, der førte adskillige medarbejdere til Politikens Hus, mens abonnenterne forsvandt til Kristeligt Dagblad. Sikkert tegn på et puslespil, hvor brikkerne ikke passede sammen.

Balzer var en af Ole Cavlings nye faste 'frontkæmpere' i 1938. Cavling havde store ambitioner om også at knytte gode skrivere mere løst til bladet. Kronikken skulle løftes op igen til de glorværdige år i slutningen af 20'rne, hvor Gelsted, PH og Hans Kirk var fakkelbærerne. Det lykkedes også på mange måder. Gelsted er med igen, og nye folk kommer til eller genoptager tidligere visitter. Forfatterne Nis Petersen og Carl Erik Soya, Jens August Schade, historikeren Sven Henningsen, filminstruktøren A.W. Sandberg, som fra 1935 til sin død 1938 skrev 110 kronikker, alle om film og alle velskrevne – under stort møje og besvær ganske vist: Han kunne ringe midt om natten til Cavling og spørge: "Hvordan synes De, denne sætning lyder?" Og kunsthistorikeren Erik Zahle – som var ved at plage livet af ham med sine honorarkrav. Han fik 200 kr. for en kronik, det dobbelte af alle andre, og ville endda have mere. Måske i kraft af det visitkort, han ikke behøvede fremdrage af inderlommen. Han var søn af den tidligere statsminister Carl Th. Zahle, som tilmed sad i bestyrelsen i A/S Dagbladet Politiken.

Det gav pote, at Cavling lagde et stykke arbejde i kronikken – "Kronikken er avisens fineste plads," skriver han, "den skal passes om muligt mere end nogen anden rubrik… Jeg mangler en ung filosof, som på en populær måde kan give læserne indblik i alt det, de tumler med i deres tilværelse… I løbet af nogle år vil jeg have skabt en fin stab af penne, der netop i kraft af deres ungdom betyder noget." Den unge filosof dukkede vist ikke op.

SPIDSEDE PENNE

Flere gode folk fra den faste stab leverede også til kronikken. Folk som Ole Vinding. Og Kai Friis Møller, hvis spidsede kritikerpen kastede lys for læserne over litteraturen og ikke mindst dens ophavsmænd. Forfattere som Kaj Munk. 30. januar 1939 lød en overskrift 'TI STILLE, MUNK'.

***Ole** Vinding (1906-1985) var reporter på Ekstrabladet fra 1935-1945. En del af tiden som korrespondent i Paris og rejsende medarbejder. Hans Ekstrablad-reportager fra Spanien blev udgivet i bogen 'Spanien i Nærbilleder' og var medvirkende til, at han i 1946 modtog Cavlingprisen. Ældre radiolyttere vil huske ham som en af de fire medvirkende i den populære serie 'Kardinalernes Middag', hvor han i slutningen af 1970'erne sammen med tegneren Hans Bendix, teaterkritikeren Sv. Kragh-Jacobsen og skuespilleren Olaf Ussing førte begavet mundhuggeri.*

***Mens** justitsminister K.K. Steincke stod på Folketingets talerstol og talte om et forslag til ny ægteskabslov, fyrede en nazist et par skud af fra tilhørerlogen, og andre nazister kastede løbesedler ned over folketingets medlemmer. Budskabet var 'Landsforræderi!' – korrupte rigsdagsmænd og korrumperede ministre tillod sig at rejse på påskeferie trods arbejdsløshedskrisen! lød det. Skuddene blev affyret af en arbejdsmand fra Bovrup i Sønderjylland, medlem af Det Nationalsocialistiske Arbejderparti, som nazipartiet hed officielt.*

52. AARGANG NR. 52 ONSDAG 13. APRIL 1938

Ekstra Bladet

Sønderjysk Nazist i Uniform affyrer to Skud i Rigsdagen

Manden, der tilhører Fritz Clausens Parti blev straks anholdt og ført til Politigaarden —

Folketinget blev samtidig livligt bombarderet med Smædeskrifter

Anholdt

Nazisten var i fuld Uniform

To Skud

Og en Anholdelse

Hvem kastede Løbesedlerne?

Nazisten og den unge Dame, der forsvandt

Løbesedlen

Landsforræderi!

Hvordan slap Nazisten ind i den reserverede Tilhørerloge

Manden med „Rotteloven"

Derefter kastede han Flyvebladene

En tredje Person?

Fritz Clausen-Nazist

Og Stormtropfører ved Villestrup

Plakaterne er bestilt af Dr. Fritz Clausen

De blev i Aften afhentet i Trykkeriet af hans Sekretær

Kaj Munks skuespil 'Smeltediglen' skulle have premiere i Sønderborg, men justitsminister Steincke kom med en håndfast henstilling om at aflyse. Stykket blev opfattet som et angreb på Hitlers politik over for de tyske jøder – det var for følsomt et emne i det følsomme grænseområde, sagde Steincke. Forestillingen blev droppet. Munk erklærede vredt og offentligt, at "der i dansk litteratur næppe har vist sig noget arbejde i den tid, der er gået siden Hitler overtog magten i Tyskland, som i den grad har vist forståelse over for Føreren og hans stordåd og har bidraget til her i Norden at skabe forståelse for hans indsats." Det var jo en smule forvirrende, for stykket var på Folketeatret blevet klart opfattet som antinazistisk af de fleste af de 100.000, der ifølge Kai Friis Møller, havde set det der. Heller ikke særlig begribeligt for en eftertid, der ved, at Kaj Munk få år efter blev myrdet på grund af sin modstand mod nazismen. Der var under alle omstændigheder rimelig grund til for Friis Møller at harcellere. Han citerer professor Hans Brix for at tale om præste-digteren Kaj Munk, hvis "verden er delt i en evig og en timelig sfære og som beherskes af to centrale kolossalfigurer, Himlenes Herre og den jordiske hersker." Og så fortsætter Kai Friis Møller: "Med at bringe denne på plads bakser hr. Munk så indædt og sveddryppende, at De nok skal se, at det ender med, at den braser sammen over ham. I så fald må vi trøste os med, at det forhåbentlig bliver politikeren, der bliver mast."

Friis Møller konkurrerede med Ole Vinding om, hvem der kunne vifte mest indforstået med sit intime kendskab til caféerne på de parisiske boulevarder eller delikate fund i bogkasserne på venstre Seine-bred. Tonen mellem dem var under-

holdende. Vinding sagde til Friis Møller, at han var den mærkeligste gartner, der nogensinde har gået på jorden. "Hvorfor det?" spurgte Friis Møller. "Fordi du hælder saltsyre på planterne." Det gik på de digtere, der i hobetal græd sig i søvn over Friis Møllers anmeldelser. Friis Møller skød tilbage. Han svarede, at Vindings berømte flid hang sammen med hans store familiære forpligtelser – "virkelige talenter er jo luddovne."

Intellektuel arrogance lå ingen af dem fjernt, men de var fremragende journalister og blev læst. Friis Møller som kritikeren og lederskribenten. Ole Vinding som kronikøren, intervieweren og i høj grad som udenrigsreporteren. Han var søn af den Andreas Vinding, vi mødte i kapitel 1, selv far til forfatteren og tv-journalisten Thomas Vinding, dermed farfar til jazzmusikeren Kasper Vinding og sangeren Alberte Vinding – hvis vi skal have hele genealogien på plads. Og så lige enkelt-V'et, som undertiden ser dobbelt i den familie, når humøret er højt.

Ole Vinding var frankofil, så det ville noget. Han boede som ung en del år i Frankrig, hvor han i en periode var assistent for Carl Th. Dreyer, der arbejdede med et filmprojekt om Carmen. En af Vindings opgaver var at organisere en audition til besættelse af hovedrollen. Det slap han ikke godt fra. Han fik samtlige aspiranter ekspederet til en forkert adresse. Hvad der gjorde Dreyer rasende og Vinding arbejdsløs. Senere skildrede han i Ekstrabladet optagelserne til Dreyers berømte Jeanne d'Arc-film, "den berømteste af alle kedsommelige film i verden", som han udnævnte den til – ikke i sin kronik i Ekstrabladet, hvor han skrev pænt, men mange år senere i bogen 'Nat og dag'. Noget skulle nok ud mellem sidebenene.

Vindings Ekstrablad-karriere fik startskuddet i Paris. Blandt sine jobs var han en tid i et rejseforetagende. En dag står en "blond man i overnaturlig størrelse" ved skranken. Det var Ole Cavling. De kom i snak, Ole Cavling kendte selvfølgelig Vindings far fra Politiken og sagde spontant: "Har De ikke lyst til at skrive?" "Jeg drømmer ikke om andet," svarede Ole Vinding. "Godt, så begynd med det samme. De kender Paris, send mig noget om, hvad der foregår."

Vinding gik på stedet hjem og skrev kronikken 'Pariser-Søndag', der stod i Ekstrabladet 27. juli 1926. Dermed begyndte, hvad Vinding kalder "et journalistisk ægteskab, der varede i mere end ti år og endte ulykkeligt på grund af, som det hedder i skilsmisseretten, 'gemytternes uoverensstemmelse'."

VINDING I DEN SPANSKE BORGERKRIG

Blandt Vindings reportager i 30'rne er der særlig gods i en serie artikler, han skrev fra Spanien under borgerkrigen. I maj 1937 var han i Madrid, hvor regeringstropperne havde holdt stand i ni måneder, omringet og bombarderet af Francos oprørstropper. Han besøgte general Miaja, som ledede forsvaret fra et bombesikret hus, der ikke var sikrere, end at bygningen netop var blevet ramt og en af generalens vagtposter dræbt. Vinding varmer op til samtalen med at fortælle om denne general, alle taler om: "Overalt på murene, selv ude i de mindste landsbyer, sås hans billede klæbet op. Hver dag omtaler aviserne ham. Og hvor hverken plakater eller aviser når hen, ude på landevejene med de hvide kilometersten eller de smalle bjergpas, ses hans navn ridset

I sin reportageserie fra den spanske borgerkrig interviewede Ole Vinding bl.a. forfatteren Ernest Hemingway, som netop havde færdiggjort romanen 'Hvem ringer klokkerne for'. De mødtes i Valencia i begyndelsen af maj 1937. Interviewet blev bragt 24. maj. Hemingway dementerer i interviewet myten om sin dumdristighed: "Hvorfor skulle jeg spille idiot?... Granaterne gør ingen forskel på den dumdristige og på den, som ryster af skræk."

24. Maj EKSTRABLADET 5

HEMINGWAYS COME BACK

TIL VAABNENE: 3 MAANEDERS

HELVEDE I DEN SPANSKE KRIG

Filmen fra Fronten: Et Ultimatum til en saakaldt civiliseret Verden

„Slaget ved Brihuega har gjort mere til at forbale en europæisk Krig end samtlige Pacifister nogen Sinde har gjort"

Ole Winding interviewer Hemingway

Eftertryk forbudt.

Jeg har vænnet mig til Helvede

Slaget ved Brihuega

Krigen gik mig til Marv og Ben

Døden venter paa hvert Hjørne

Skal der myrdes forgæves

CHERRY BRANDY HEERING TIL ØSTEN

SOMMERFERIEN GØRES LÆNGERE

En Uretfærdighed mod Statsskolebørnene i jernes

ØSTERS-YNGELEN DØDE I LASTEN

Stort Tab for de nye Østerstorpagtere i Limfjorden

800 DELEGEREDE TIL ARBEJDER-KONGRESSEN

De samvirkende Fagforbands Generalforsamling i Morgen

Hvidkilde roget Forel

Tag til Herløv Kro

SELSKABSREJSER

GNATT's Rejsebureau

Frigoplate

J. INGVARDSEN

SI-KO TANDPASTA

MINUT — LAK

tørrer, mens De lakerer!

Minut Lak

A/S SADOLIN & HOLMBLAD

i kalken med en sten." I hovedkvarteret møder han i det inderste indre en firskåren, svær mand, der "mere ligner en nordfransk bonde end en spanier… Han har ingen ordner, ikke engang distinktioner, jakken er en grov vadmelsfrakke med vældige kravesnipper, som falder langt ned på brystet. Den står åben til en almindelig skjorte med fast flip og uden slips. Hans tykke ben er rullet ind i wicklers. På stolen hænger en knortekæp, det eneste våben, madrilenerne i disse måneder har set deres helt bære."

Vinding er journalisten, der bruger sine øjne.

Et par dage efter møder han Hemingway i Valencia. De to kender hinanden fra Paris ti år tidligere – Hemingway er som før, "ved første øjekast stor og stærk og med det brede gode smil. Lun i øjnene og med en flad whiskydunk i baglommen. Men efter første gensynsglæde kommer der noget frem i hans træk, som jeg aldrig har kendt, en frygtelig bekymring, noget forskræmt…"

Hemingway har været ved fronten. Bl.a. for at optage dokmentarfilmen 'Spanish Earth'. Vinding siger til ham, at man mener, han har udvist usædvanlig dumdristighed.

"Det passer ikke. Jeg har ikke et øjeblik haft min kone og mine tre børn ude af tankerne. Hvorfor skulle jeg spille idiot? Granaterne gør ingen forskel på den dumdristige og på den, der ryster af skræk."

Vinding spørger ham, om denne krig er lige så frygtelig som 1. verdenskrig – hvor Hemingway deltog og bagefter skrev 'Farvel til våbnene'.

"Den er meget værre," svarer Hemingway. "Måske skyldes det, at jeg dengang var så ung. Når jeg tænker på den første krig, som jeg

oplevede den, står den tilbage som en række billeder, som ikke vækker særlige følelser i mig mere. Men denne gang, hvor jeg er blevet ældre, og hvor jeg føler dybere, ser jeg, at min første krigsvision var falsk, jeg var for ung til at blive mærket af den. Nu har jeg oplevet krigen ind til marv og ben, ind til det dybeste i min samvittighed."

Hemingway er bange for, at filmen vil blive censureret og klippet hårdt. Men "Er det meningen, at verden skal bevare en smuk illusion om heltemod, mens virkeligheden er slagteri på maskine? Og skal mennesker slagtes uden at have ret til at give deres sidste budskab, deres egen dødsrædsel, videre til dem, som lever efter dem? Skal de myrdes forgæves, mens en verden censurerer og taler om sarte nerver og heltemod på én gang uden selv at ane, hvad det drejer sig om?"

'Spanish Earth' blev en 50 minutters dokumentarfilm og selvfølgelig ikke en tiendedel så berømt som spillefilmen 'Hvem ringer klokkerne for' med Ingrid Bergman og Gary Cooper', der er baseret på den roman, Hemingway skrev om borgerkrigen.

Et tredje Vinding-interview er med den berømte heltinde fra borgerkrigen 'La Pasionaria',

***Ole** Vinding var gennem de ti år, han arbejdede for Ekstrabladet, uhelbredelig frankofil. Skrev og talte flydende fransk og arbejdede seks år på franske dagblade, inden han i 1935 blev Ekstrabladets Pariskorrespondent. Her promenerer han i februar 1930 med årets Miss Danmark Esther Pedersen.*

4. september 1939 - dagen efter at England og Frankrig havde erklæret Tyskland krig - kom engelske fly ved en fejltagelse til at kaste fire bomber over Esbjerg. Den ulykkelige hændelse fik folk til at frygte, at Danmark var ved at blive inddraget i 2. verdenskrig, og aviserne blev revet væk. Ekstrabladets oplag kulminerede med 160.000 6. september, da denne ekstra udgave kom på gaden.

86. AARGANG NR. 170 — ONSDAG 6. SEPTEMBER 1939

Ekstra Bladet

EKSTRA-UDGAVE

Den engelske Minister her

Udtrykker sin Beklagelse over

Esbjerg Bombardementet

Den officielle Redegørelse i Eftermiddag

DET britiske Informations-Ministerium meddeler, at den britiske Minister i København har faaet Ordre til at udtrykke Storbritanniens dybeste Beklagelse af „den yderst ulykkelige Hændelse, under hvilken der blev forvoldt Skade paa dansk Liv og Ejendom af en Bombe eller af Bomber, som maatte kan være faldet fra en britisk Bombardementmaskine over Esbjerg.

Udenrigsministeriets Redegørelse i Dag

KAMPENE PAA VESTFRONTEN BEGYNDT

ENGELSK BOMBARDEMENT PAA BERLIN

TELEGRAM TIL EKSTRABLADET:

Hitler hyldes af Tropperne paa den polske Front

BERLIN BOMBET

Kampene paa Vestfronten er begyndt

Det meldes om voldsom Artilleriild mellem Maginot- og Sigfried-Linjen

Det britiske Informations-Ministerium meddeler, at Berlin er blevet bombet Kl. 6 i Morges.

hvis virkelige navn var Dolores Ibarruri, den første kvinde valgt ind i det spanske parlament Cortes. Hun optræder i øvrigt i 'Spanish Earth'. Efter krigen flygtede hun til Sovjet, men vendte tilbage efter Franco-styrets fald i 1977 for at indtage sin gamle plads i Cortes, 82 år gammel.

Vinding mødte hende i Valencia og hun gav i interviewet – som Hemingway, men bare skarpere – udtryk for vreden over de europæiske demokratier, der kommer med pæne solidariske erklæringer, men stort set læner sig tilbage og overlader det til nazisterne i Tyskland og fascisterne i Italien at blande sig – på Franco-siden. Og så giver hun med løftede arme og flammende blik Ole Vinding sit budskab om den spanske kvindes frigørelse: "Indtil den moderne tid havde den spanske kvinde en fuldkommen arabisk opdragelse. Manden holdt hende i huset, som en fange. I dag er dette ændret. Under krigen har kvinderne taget del i alt… De vil også efter krigen forblive på deres poster… Vi vil få den selverhvervende kvinde, og vi vil ikke mere blive stedet over for den ugifte moders skammelige tragedie... Hun vil ikke mere blive offer for et bourgoisi, som forførte hende og udstødte hende, og ikke for en kirke, som langt fra at prædike menneskekærlighed og forståelse stemplede og fornedrede og fordømte hende…"

Vindings interviews og reportager fra Spanien indgik senere i bogen 'Spanien i nærbilleder'.

DEN SIDSTE TURIST I EUROPA

Ole Vindings rejse til Spanien fandt sted i dagene efter at Hitler 27. april 1937 havde ladet tyske fly bombe den nordspanske by Guernica. Et bombardement, som siden er blevet opfattet som en

afprøvning af det tyske luftvåbens muskelstyrke forud for 2. verdenskrig. Under alle omstændigheder en rystende begivenhed i betragtning af, at det var historiens første bombardement fra luften af en civilbefolkning.

Tyskland selv var endnu ikke bombemål. Men rejsemål. Blandt andre for danskere.

'Jeg var den sidste turist i Europa,' sang Lulu Ziegler med nostalgisk bittersødme i Riddersalen efter krigen. En rejsende, der i sangen genfinder "Dresdens små rokokogader" og "tusind rosers dufte i Eutin". Dengang mange rejste uanfægtet og fornøjet – som Ole Cavling. Det fremgår af referaterne fra bestyrelsesformanden Scavenius' faste møder med Ekstrabladets og Politikens topfolk, at turismen til Tyskland havde høj prioritet. Selvom det havde sine problemer. Ved mødet 7. december 1937 måtte man tage stilling til en tysk annonceordre, der stillede som betingelse, at bladene kunne betegne sig selv som tyskvenlige og jødiskfjendtlige. Den hoppede man ikke på. Men samarbejdet gled åbenbart alligevel. Som Ole Cavling skriver i sin dagbog et par dage efter: "Ekstrabladet har nu gjort en betydelig indsats, hvad turismen angår, i Sverige så vel som i Tyskland. Denne udvikling kan få stor betydning for Danmarks syn på vor sydlige nabo. Faktisk møder man jo ikke noget ubehageligt, når man i disse dage rejser i Det tredje Rige. Ingen af vore rejsende har under deres ophold en eneste gang været nødsaget til at strække armen ud og sige Heil Hitler! Og om de så havde gjort det, hvad så?"

Tyskerne annoncerede, og danskerne rejste. Ved et møde 1. marts 1938 kunne annoncechefen fortælle, at "Politiken og Ekstrabladet nu figure-

***Forsiden** 6. september, som blev totalt ændret på grund af nyheden om den engelske ministers beklagelse af Esbjerg-bombardementet 4. september. Frontnyhederne fra Polen var ellers sensationelle nok.*

56. ÅRGANG NR. 170 ONSDAG 6. SEPTEMBER 1939

Ekstra Bladet

Den polske Regering har forladt Warszawa. Den er nu i Lublin

Tyskerne har nu kastet Polakkerne ud af Krakow. Paa Nordfronten er Bromberg taget

UDENRIGSMINISTERIET meddeler, at den svenske Gesandt i Warszawa er afrejst til Lublin, hvor den polske Regering nu har sit Sæde. Svenskerne er i god Behold. RB.

Centraladministrationen, de Saarede og Efterretningsvæsenet er nu flyttet bort fra Warszawa

De polske Tropper yder Modstand mod overlegne fjendtlige Styrker

Arbejdet med at føre Centraladministrationen, saarede Soldater og det polske Telegrambureau bort fra Warszawa er nu afsluttet. (RB.).

Brændende Banegaarde

Bromberg indtaget

Nyt fra Vestfronten! Franskmændene ligger flere Steder foran Maginot-Linjen

Tysk Melding: Vi har drevet Polakkerne ud af Krakow!

Den tyske Hærmelding i Dag beretter om en lang Række nye Fremskridt

Polakkerne er nu ved at sætte sig fast paa en naturlig Forsvarslinje

Alle var paa Forhaand klar over, at Vestpolen ikke frembød effektive Forsvarsmuligheder

Betonlinjerne er gennembrudt

Pariserne var atter i Nat i Kældrene

2 Timers Flyver-Alarm i London

Ny Flyveralarm i Paris i Formiddag

rer øverst på den af det tyske propagandaministerium udarbejdede liste over udenlandske blade, som tyske kursteder bør anvende, medens Berlingske Tidende stadig ikke er anbefalet." 15. november blev det slået helt fast: Annonceafdelingen har fået meddelelse om, at det statslige, tyske bureau 'Ala' fra marts 1939 overtager al turistpropaganda, og at 'Ala' er "indgået på ikke at optage et tilsvarende arbejde fra noget andet københavnsk dagblad."

Et klart tysk håndkantslag til Berlingske Tidende. Kort før – den 7. oktober – havde journalisten Nicolaj Blædel skrevet en artikel i Berlingeren, hvor han berettede om Tjekkoslovakiets kapitulation og de tyske troppers indmarch i Sudeterland og beskrev, hvordan en ung tjekkisk kvinde var blevet brændemærket med hagekors på brystet, og et otte måneder gammelt barn havde fået samme behandling i panden. Den tyske ambassadør i Danmark eksploderede, og Berlingeren blev tvunget til at sætte Blædel af jobbet i nogle måneder som straf. Og måtte altså leve uden annoncer for tyske turistattraktioner. I Politikens Hus registrerede man optimistisk, at man nu havde sikret for 12.000 kr. turistannoncer til kursteder i – Sudeterland.

EKSTRA OPLAG: 220.000

Det handlede for Scavenius og bestyrelsen om taktisk imødekommenhed, overlevelse. Og så om forretning. De omfangsrige referater fra "sognerådsmøderne" drejer sig næsten udelukkende om annoncepriser, spaltecentimeter, rabatordninger, oplagstal, køb af teknik, medarbejderlønninger, ansættelser og konkurrencen med de andre aviser, især Berlingske Tidende. For Ekstrabladets vedkommende især Berlingske Aftenavis, i mindre grad B.T. på det tidspunkt. Det succesrige Aftenbladet var der sært nok aldrig nogen, der bekymrede sig om. Dette meget københavnske og meget forbrugerorienterede dagblad kørte sit eget løb på sidelinjen.

De politiske overvejelser dukker kun op i glimt, når Scavenius løfter pegefingeren, eller de øvrige snakker ham efter munden. Som da han tirsdag 5. september 1939 indleder mødet sådan: "Da begge redaktioner er til stede, vil jeg tillade mig en bemærkning om den ophidselse, der er mod Andersen Nexø. Når man begynder at brænde hans bøger, er det så ikke noget, som frisindede blade for sine princippers skyld må tage afstand fra? Det kan meget nemt brede sig, og det synes jeg er beklageligt."

Ingen sagde Scavenius imod. Ingen havde lyst til yderligere at diskutere, at Nexøs bøger var blevet afbrændt offentligt flere steder i landet, blandt andet i Kalundborg. På mødet gik man straks over til diskussion om prisforhøjelser på provinsaviser sammenlignet med københavneraviser.

Ekstrabladets oplag svingede i 1939 omkring 60-65.000. August 1939 noterer man det hidtil største månedlige nettooplag: 68.000. Og deri var ikke medregnet en eksplosion i oplaget 3. august. Den dag fortalte forsiden: 'Gurli fundet dræbt – Morderen er anholdt'. Et mord på en syvårig pige i Øhlenschlægersgade på Vesterbro var opklaret. Ekstraoplaget den dag lød på 220.000. Der er

ikke et nul for meget. Avisdrift er et ustyrligt fænomen. Man kan kun undre sig over, hvordan det lykkedes at skaffe papir til det oplag.

”Jeg vil lave et blad, der lægger vægt på nyhederne, og det er lykkedes,” sagde Ole Cavling tit, næsten som et ekko af sin far Henrik. Han ville nu også så meget andet, men stimulansen ved de nyheder, der gav oplagsløft mod himlen, var uimodståelig. Uanset emnet.

Især solonyhederne. En måned efter Gurli-opklaringen kom et engelsk bombefly ved en fejltagelse til at kaste fire bomber over Esbjerg. Det skete 4. september, dagen efter at England og Frankrig havde erklæret Tyskland krig. Salget af Ekstrabladet tog et opsving og kulminerede efter to dage med et oplag på 160.000, fordi en ekstraudgave sent på eftermiddagen kunne fortælle, at den engelske gesandt i Danmark var kommet med en undskyldning og redegørelse. Det har været hektiske dage på redaktionen.

”Ekstrabladet trænger til en nervelæge,” skriver Cavling 4. september. ”På alle sider er man omgivet af idioter, på redaktionen er alle gale… Hvis dette skal fortsætte, ender jeg på en klinik i nærheden af Roskilde…”

Et halvt år efter blev Danmark besat af tyske tropper. Det gjorde ikke livet nemmere for nogen, heller ikke for Cavling og Ekstrabladet.

***Mordet** på den syvårige Gurli blev opklaret ved frokosttid torsdag 3. august 1939. Pigens lig blev fundet i en lejlighed på Vesterbro i København, og morderen blev kort efter pågrebet. Avisen udkom sent på eftermiddagen med nyheden. Ekstrabladet blev på et par timer solgt i knap 220.000 eksemplarer.*

26. AARGANG NR. 143 — TORSDAG 3. AUGUST 1939

Ekstra Bladet

Gurli fundet dræbt Morderen er anholdt

Det frygtelige Fund i Formiddags i Lejligheden i Oehlenschlägersgade

I MIDDAGS blev Liget af den lille 7aarige Gurli Jensen fundet i en Lejlighed i Ejendommen, Oehlenschlægersgade 61, paa 5. Sal. Hendes Morder blev kort efter anholdt og har aflagt fald Tilstaaelse om sin grusomme Gerning. Det er en 36aarig Sømand ved Navn Folmer Olsen, der boede hos sin Moder

Opdagelsen skyldes en af de mange Meddelelser, som Politiet sent i Formiddags modtog. En Opdagerstyrke tog straks derud, og Døren til den paagældende Lejlighed, hvor ingen var hjemme, blev sprængt. Man fandt efter nogen Søgen den lille Gurlis Lig skjult i en Sæk. Der blev derpaa holdt Vagt i Lejligheden, og kort efter indfandt Morderen sig.

Han blev anholdt og ført til Politigaarden, hvor han straks aflagde uforbeholden Tilstaaelse

Det var Kriminalassistent Rønde fra „Flyverne", der sammen med nogle af sine Folk først kom ud til Lejligheden i Oehlenschlægersgade. Den Meddelelse, man havde modtaget, gik ad paa, at Folmer Olsen, der boede sammen med sin Moder i en Lejlighed paa 4. Sal, men havde et Værelse paa Kristen, i de sidste Dage havde udvist en noget mærkelig Opførsel. Naar man banhede paa Døren, lukkede han ikke op, selv om han var hjemme.

Der herskede ikke den mindste Uorden i Værelset, da Opdagerne sprængte Deren. Sengen var pænt redt, men der lae noget i den, opdagede man straks. Det viste sig at være en grøn Kæjesæk af den Slags, Sømandene bruger. Den var bundet sammen forøven, men Kriminalassistent Rønde løste op for den, og saa kom den lille Piges Hoved til Syne.

Den myrdede Gurli.

ÆGPAKKERIET HAR IKKE SKREVET HEIL

KOMET, DER ER KOMMET IGEN EFTER 150 AAR?

OGSAA DANSK TRANSITPOST ER AABNET I TYSKLAND

Der søgtes fra Kælder til Kvist

***Forsiden** 9. april 1940. Det berømte 'Oprop' med den kluntet oversatte tekst står i fjerde spalte med overskriften 'Et opraab til Danmarks Soldater og Danmarks Folk'. Redaktionen havde skånsomt rettet overskriften.*

37. AARGANG NR. 47 ★ ★ ★ TIRSDAG 9. APRIL 1940

Ekstra Bladet

PROKLAMATIONER TIL DET DANSKE FOLK

Til det danske Folk!

TYSKE Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder. Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold hertil kundgøres følgende:

De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand over for disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og besindet Holdning over for de Forhold, som nu er opstaaet. Ro og Orden maa præge Landet, og loyal Optræden maa udvises over for alle, som har en Myndighed at udøve.

København, den 9. April 1940.

Christian R. Th. Stauning.

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldt ud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.

Gud bevare Dem alle. Gud bevare Danmark.

Christian R.

Amalienborg, den 9. April 1940.

Tysk Memorandum til den danske og den norske Regering

En Redegørelse for Tysklands Motiver til at besætte norsk og dansk Territorium

Et Opraab til Danmarks Soldater og Danmarks Folk

De tyske Troppers Betalingsmidler i danske Butikker

Der fastsættes en Kurs af 2 Kroner pr. Rigsmark

Komplet Mørklægning gennemføres fra i Aften

LAV PROFIL - BESÆTTELSEN

EN FORSIDE DER GJORDE ONDT

Der var ikke noget valg! Ekstrabladet måtte som alle andre dagblade tirsdag 9. april 1940 fylde forsiden med ord, der gjorde ondt.

Redaktionen var i gang fra de tidligste morgentimer – meddelelserne kom hulter til bulter mellem kl. 4 og 4.30: Et tysk skib er stået ind i Københavns Havn med slukkede lanterner og har lagt til ved Langelinie. Tyske flådeenheder er observeret ud for Korsør. Tyske tropper har overskredet grænsen ved Kruså. Nyborg, Assens og Middelfart er besat. Kl. 5 er ministre og forsvarschefer samlet hos kongen på Amalienborg – Stauning og hans samleverske Augusta Erichsen var de første ved porten, hvor de havde svært ved at banke vagten vågen, men heldigvis blev de observeret af kronprins Frederik, der havde haft mas med at sove og derfor stod og kikkede ud af et vindue til slotspladsen.

Intet af alt det lod sig rapportere i dagens avis. Så hurtigt gik det, og så knusende var de øjeblikkelige officielle meddelelser, der blev forsidens budskaber. Først eftertiden er blevet sat helt ind i de dramatiske begivenheder, der indtraf fra minut til minut denne morgen. Diskussionerne på Amalienborg. Tyskerne, som i gesandtens domicil på Kastelsvej på Østerbro ventede på svar om overgivelse eller modstand, mens de havde Luftwaffes Hamborg-kommando i telefonen for at få svar på, om man skulle bombe København eller ej. "Also sollen wir bomben?" brøler man fra Hamborg, fordi forbindelsen er dårlig, da generalmajor Kurt Himer fra gesandtskabet foreslår, at de tyske fly skal drøne ind over København for at skræmme mødedeltagerne på Amalienborg til at beslutte sig. Det har været lige oppe over.

Forsiden 9. april kunne heller ikke præcis gengive den overskrift på den tyske proklamation, som fik det københavnske fnis frem. 'Oprop' stod der på de tusinder af grønne flyveblade, der dalede ned over byen. En uforglemmelig stavefejl over for en nation, man ikke ustraffet udfordrer på evnen til at holde masken.

Avisen gengav højfligt flyvebladet som 'Opråb til Danmarks Soldater og Danmarks Folk' ved siden af proklamationen fra kongen Christian R. – den korte, utvetydige protest mod besættelsen med opfordring til ro og orden. Den fik første prioritet på forsiden. Et tysk dikteret Ritzau-telegram fik 2. pladsen med et 'memorandum', en omstændelig redegørelse for, hvilke svinestreger, englænderne og franskmændene havde påtænkt over for Danmark og Norge, hvis ikke Tyskland var trådt ind for at beskytte vores neutralitet.

10. april 1940 blev danskerne instrueret om prisstop og rationering. Det gjaldt om at undgå panik-hamstring efter tyskernes besættelse af landet. Det blev bl.a. forbudt de handlende at sælge mere end fire dages forbrug af en vare til hver kunde. En regel, der skabte en masse besvær og var umulig at administrere.

57. AARGANG NR. 98 ONSDAG 10. APRIL 1940

Ekstra Bladet

FORBUDET MOD PRISFORHØJELSER

Til vore Læsere!

SITUATIONEN

Tyske Bladkommentarer til Begivenhederne i Skandinavien

DELVIS LUFTVÆRNS-TILSTAND I SVERIGE FRA I MIDDAGS!

Tilstanden medfører dog hverken Mørklægning eller Evakuering

LUFTRUTEN TIL BERLIN GENAABNET

20.000 EVAKUEREDE I JUGOSLAVIEN

DE NYE MINISTRE MODTAGES KL. 16 AF KONGEN

Tysk Argumentation over for Norges Nevtralitetspolitik

Hvad Japan og Kina siger

Italiensk Bifald

De tyske Tropper i København:

Fra Amalienborg:

Italienske Blad-udtalelser om det skete!

Rusland og Aktie-nerne

CENSUREN MELDER SIG

Ekstrabladet havde dagen efter en meddelelse til læserne på forsiden. Den handlede om, at avisen fremover ville være en time senere på gaden end den plejede. Og at den kun ville komme i én daglig udgave.

Der fulgte ikke nogen forklaring. Man syntes ikke, det var sagen at fortælle, at avisen fra nu af var underlagt censur. Som resten af dagspressen. En procedure, som ville komme til at forsinke redaktionsprocessen. Udenrigsminister P. Munch havde allerede inden kl. 5 om morgenen den 9. april hjemme i privaten fået overrakt et memorandum af den tyske gesandt. Det indeholdt et punkt om, at pressen kun måtte bringe militære efterretninger, som var accepteret af den tyske besættelsesmagt. Senere på den dramatiske dag blev pressen kaldt til udenrigsministeriet for at få uddybet tyskernes betingelser: Dagbladene måtte

'Opropet' fik 3. pladsen. Her fortalte den tyske kommandant, general Kaupisch (vi døbte ham omgående 'general Kopis' i skolen) i sære vendinger danskerne om "Århundredets største krigsdriver, den allerede i den første verdenskrig til ulykke for hele menneskeheden arbejdende Churchill," som nu var "blevet udnævnt til ansvarlig chef for hele den britiske krigsførelse. Den tyske regering har nu overvåget denne mands forholdsregler, men den kan ikke tåle, at en ny krigsskueplads bliver skaffet efter de engelsk-franske krigsdriveres ønsker."

En fordanskning, der så lidt som overskriften var til mere end højst g+ efter datidens karakterskala i folkeskolen. Redaktionen rettede ikke en stavelse. Måtte ikke. Og havde nok heller ikke lyst.

ikke skrive imod det tyske rige, mod nationalsocialismen eller mod besættelsestropperne. Ritzaus Bureau skulle afbryde forbindelsen med telegrambureauerne i England og Frankrig, og der blev indført censur på telegrammerne fra bladenes korrespondenter i udlandet. Ekstrabladet havde på det tidspunkt korrespondenter i London og Paris.

Den almindelige læser så ikke de store chokerende forandringer i første omgang. Ekstrabladet havde gennem flere år lagt bånd på sig under Ole Cavlings og bestyrelsesformand Scavenius' forsigtige ledelse. Men man tænkte sit, når man så lederen allerede 10. april. 'Priser, spiritus og andet', lød overskriften. Den koncentrerede sig om det alvorlige problem: Forbud mod handel med spiritus – "Under indtrykket af overvældende begivenheder er der altid mennesker, som søger at dulme nerverne ved drikkevarernes hjælp. Men hvor spritussen går ind, går det rolige og klare omdømme af og til ud. Vi har alle i disse dage en dansk værdighed at tage hensyn til – den skal ikke udfordre til nogen side, men den skal heller ikke mistes. Den værges bedst, når hovedet er koldt og klart."

De manende ord, der hverken sagde for lidt eller for meget, må være skrevet af Ole Cavling – det "andet", der hentydes til i overskriften var *benzin*. Også de dråber skulle der spares på, og nu håber lederskribenten, at "vi slipper for synet af den lange søndagskortege af privatbilister, som ruller ud langs Øresundskysten". Ole Cavling boede i Vedbæk.

CHURCHILL – EN FARLIG MAND

Ekstrabladet og Politiken slap den første tid nemmere gennem censurbestemmelserne end flere andre. Vestkystens redaktør Knud Rée blev omgående arresteret og ekspederet til Tyskland. Han havde ikke lagt fingrene imellem før 9. april. Berlingerens Nicolaj Blædel og Nationaltidendes Franz v. Jessen fik forbud mod at skrive om politik. På Politiken var man så forhippet på at leve op til kravet om venlighed mod tyskerne, at avisen 28. april bragte en leder, der angreb England og gjorde Churchill ansvarlig for besættelsen af Danmark. Den sluttede med at konstatere, at "Churchill er en farlig mand". I de følgende dage mistede Politiken 15.000 abonnenter, annoncører greb telefonen og meldte fra, og da man nåede efteråret var oplaget faldet 53.000. Et vink med en vognstang om, hvor læserne og befolkningen stod. Medarbejderne i huset med. Der var oprørsstemning. Nogle dage efter 28. april skriver Ole Cavling i sin dagbog: "Der sker sandsynligvis det, at Politikens storannoncører, der altid har hadet huset, etablerer en krig mod Politiken, og den kommer vi til at lide under…" Han var ikke så bekymret for Ekstrabladet selv. Det havde altid være mindre afhængig af annoncørerne og mere af løssalget. Men samtidig evig forfordelt annoncemæssigt. Det kan man læse ud af protokollerne fra "sognerådsmøderne", Scavenius' ugentlige ståskoleret-møder med de to blades ledelser, hvor enhver snak om annoncer fra de to Ekstrabladredaktørers mund blev modtaget med en langsom hoveddrejning mod dem og et tomt blik, hvorefter man gik videre i forhandlingerne.

Erik Scavenius var bagmanden til den fatale Politiken-leder. Det blev en af hans sidste markante handlinger som bestyrelsesformand. 6. juli 1940 blev han udenrigsminister i den samlingsregering, Stauning dannede, og han forlod straks formandsposten. Nu blev det minister-

kolleger og embedsmænd, der måtte synke en ekstra gang. Samme dag Scavenius tiltrådte, udsendte han en erklæring, der indeholdt følgende linier: "Ved de store tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring, er en ny tid oprundet i Europa, der vil medføre en nyordning i politisk og økonomisk henseende under Tysklands førerskab. Det vil være Danmarks opgave herunder at finde sin plads i et nødvendigt og gensidigt, aktivt samarbejde med Stortyskland."

Der var ingen tvivl om, hvor Scavenius stod. Sympati eller antipati var egenskaber, han fortrængte, hvis han overhovedet besad dem. For ham var det kolde facts: Tyskland rullede frem på alle fronter med et koncept i mappen, der hed "nyordning af Europa", og hvis det ikke blev "tusindårsriget", så måtte man i hvert fald se i øjnene, at Danmark i en uoverskuelig tid frem ville blive en del af det tyske 'Lebensraum'. Cavling var heller ikke i tvivl om, at sådan ville det gå. Med hele sin mentale og journalistiske baggrund lå hans hjerte i England, men 15. juli noterer han efter at have læst nogle interessante artikler i tysk presse, at "de giver en slags antydning af, hvordan nazisterne vil ordne Europa, og kan dét gå af uden vrøvl, er det måske bedre end det britiske dumhedsvælde, som har spillet fallit."

Han er træt af englænderne. Den dag måske, fordi et radioprogram fra BBC har studeret Scavenius udtalelser og sammenlignet ham med Norges nazifører Quisling. Cavling prøvede samme dag at få Scavenius med på at lade sig interviewe til Ekstrabladet, men fik afslag. Hverken Ekstrabladet eller Politiken kunne trække veksler på det otteårige ægteskab med den nye udenrigsminister. Og Cavling savnede ikke samarbejdet: "I mit daglige arbejde betød Scavenius' afgang fra Politiken en pyramidalsk

***Tung** gang for en gammel radikal militærmodstander. Erik Scavenius er blevet udenrigsminister efter 9. april og skridter her fronten af under besøget i Berlin 24. november 1941. Tyskeren midt i billedet er udenrigsminister von Ribbentrop.*

***Erik** Scavenius' Berlin-rejse 24.-25. november 1941, som indebar et personligt møde med Hitler, var på mange måder et diplomatisk mesterstykke. Han spillede på modsætninger mellem det tyske udenrigsministerium, som havde mandat til at holde styr på Danmark, og Himmlers SS, der ville til fadet og indføre terrorregime i Danmark som i andre besatte lande. Møderne i Berlin handlede om Danmarks tilslutning til anti-kominternpagten (imod den internationale kommunisme). Danmark gik med. En kontroversiel beslutning dengang og siden.*

lettelse. I de syv år, vi har haft ham, levede jeg i daglig rædsel for, hvad dette gale, lunefulde menneske nu kunne finde på."

Scavenius blev bag sin maske, lod sig ikke interviewe og interesserede sig ikke for, hvad menigmand mente. En dag i november 1941 bad bladdirektør Orla Rode Cavling, om man ikke ville undlade at bringe billeder af Scavenius i avisen. Han havde lige oplevet en episode i Boghallens kiosk på hjørnet af Rådhuspladsen og Vestergade. En ældre mand købte Ekstrabladet, men da han så et billede af Scavenius på forsiden, spyttede han på avisen, krøllede den sammen, kastede den på gulvet og sagde: "Føj for satan!" Scavenius ville sikkert have reageret med et foragteligt "Nå".

Hans eftermæle i dansk historie er dybt præget af en opfattelse af, at der var en konsekvent modsætning mellem hans kølige og beregnende holdning til tyskerne og en bred, folkelige modstand mod den tyske besættelse. Ikke alle deler den opfattelse. Da Scavenius døde i 1962, lød det i Ekstrabladets nekrolog: "Undertiden fristes man til at begå den helligbrøde at spørge sig selv, om det ikke var ham, der forstod, hvad der bevægede sig i det danske folk." At "det danske folk" med andre ord, og dybest set, var enig med Scavenius langt hen ad vejen i samarbejdspolitikken med tyskerne.

Ekstrabladets nekrolog var skrevet af Aage Schoch, aktiv modstandsmand, medlem af Frihedsrådet, tidligere chefredaktør ved det konservative 'Dagens Nyheder'.

HÅRFIN BALANCEGANG

For aviserne gjaldt det fra 1940 frem for alt om at holde sig på måtten. Passe på, hvad man skrev. Censuren gik gennem udenrigsministeriets

__To__, der daglig følte hinanden på tænderne gennem det meste af krigen: Gustav Meissner, der var tysk pressecensor, og Karl Eskelund, hans danske kollega. Eskelund var oprindelig journalist gennem tyve år ved Politiken, men chef for Udenrigsministerets Pressebureau, da tyskerne besatte Danmark i 1940. Han slap så godt fra opgaven, at han efter krigen fik store diplomatiske opgaver, bl.a. som FN-ambassadør.

pressebureau. Det var skudt ind som et mellemled til tyskerne og blev ledet af den tidligere Politiken-journalist Karl J. Eskelund, som Cavling havde en fint forhold til. Men over skulderen på Eskelund vågede Dr. Meissner, den tyske presseattaché, der var så sart over for provokationer som det berømte porcelæn, han delte navn med. Meissner blev kontaktet, når man var i tvivl, men blandede sig også på eget initiativ.

En hårfin balancegang. Aalborg Stiftstidende fik en bøde for at skrive, at slaget om Polen viste krigens *djævelske* side. Fyens Stiftstidende for at fortælle, at tyske soldater 'omgikkes' med danske piger på stranden ved Nyborg. Ekstrabladet blev hængt op på en overskrift, der lød *"Franskmændene foretager heftige modangreb, særlig ved St. Quentin"* – overskriften var for franskvenlig, sagde Meissner. Den kostede ikke bøde, men blev takseret til en anmærkning i den sorte bog. Så billigt slap man ikke, da denne overskrift var på forsiden: *"De engelske fortropper står i dag 18 km fra Damaskus"*. Den var gået glat igennem Eskelunds bureau i udenrigsministeriet. Men Dr. Meissner mente, at det lød engelskvenligt, og bøden faldt: 100 kr. Det sære var, at bøden skulle udmåles af et dansk 'pressenævn', som tyskerne havde krævet oprettet, så danskere var pålagt at straffe danskere. Samme bøde faldt efter en notits 20. august 1942 i bladet om nogle små gule pr-sedler, som medlemmer af det danske naziparti efterlod i butikker, når de handlede. På den ene side af sedlen stod: "Det var en national-socialist, der handlede hos Dem". På den anden side: "Frits Clausen skaber det nye Danmark". Clausen var den danske nazifører, en sønderjysk læge.

100 kr. lyder ikke som noget at snakke om. Men Cavling var ømfindtlig over for disse tilfælde, som han mente kunne føre til flere og nye stramninger. Hvad de også kom til.

"Det daglige arbejde er vanskeligere end nogensinde," skriver Cavling, "fordi man ikke endnu kan få alle medarbejdere til at indse det farlige i at skrive frejlifsk journalistik. Vi har alle for længe gået i hans skole. Himlen være lovet, han døde før alt dette. Dog ganske langsomt går det op for de fleste. Vanskeligst er arbejdet med Friis Møller…"

Det er svært at se noget særlig 'frejlifsk' i Damaskus-rubrikken. Men det er ikke svært at se, at den uregerlige Friis Møller kunne gøre livet surt for en redaktør, der prøvede at holde tungen lige i munden. Da pressenævnet havde kritiseret avisen for overskriften, sendte Friis Møller på egen

hånd et brev til den tyske gesandt, hvor han frabad sig fremtidige invitationer til ambassaden (gesandtskabet, som det hed dengang).

Cavling blev vred og afsvor sin litteraturredaktør al fremtidig huld- og troskab. Som han havde gjort flere gange før – senest i begyndelsen af 1940, hvor Kai Friis Møller havde genbrugt et af sine digte i en snæver vending, penge manglede han konstant, og der var 35 kr. ekstra at hente på et digt – et *nyt* digt vel af mærke. Versene skulle stå i Friis Møllers faste klumme 'Fjernsyn' (der ikke handlede om tv!), men Cavling opdagede, de var gammel avl, og ekspederede dem i hovedet på Friis Møller med en skideballe, som ikke blev den sidste. Digterens lån hos venner og kolleger var en fabel. De blev ifølge kollegaen Ole Vinding mest éngangslån. Han betalte stort set aldrig tilbage. Vinding havde engang lånt Friis Møllers kontor, da en fremmed pludselig flåede døren op og brølede: "Nå, så dér har jeg Dem endelig!". Da han opdagede, at det ikke var Friis Møller, der sad i stolen, undskyldte han og forklarede, at han var urmager, og Friis Møller skyldte ham penge: "Det er ikke fordi, det er et større beløb, 50 øre såmænd, men fordi den Satan hver dag går forbi min butik og griner ondt ind til mig. Det er s'gu ikke til at holde ud!"

SÅ SKAL DER LÆSES

Den knortede ironiker Friis Møller fortsatte på bladet indtil 1950. Øretæveindbydende, men svær at undvære for Cavling, som konstant kæmpede for at dreje Ekstrabladet ind i mere kulturorienterede baner. Det var oplagt, ikke mindst i krigsårene, hvor censuren gjorde arbejdet med det udenrigspolitiske stof til en vandring på glødende kul. Og hvor læserne var sultne efter af læse om alt muligt andet – det var år, hvor serielitteratur, ugeblade, kriminalromaner og skønlitteratur blev masseforbrugt, og hvor koncerter, radioføljetoner og film havde store dage. Der var så meget, man ikke kunne, rejse for eksempel. Byerne var mørklagt, udgangsforbud kom til, men man kunne læse, også aviser. Oplaget på Ekstrabladet holdt sig fint under krigen, selvom aviserne blev mindre og mindre, på færre og færre sider. Som forlaget Gyldendal proklamerede med et slogan i det første krigsår: 'Urotid er hjemmetid – hjemmetid er læsetid'.

Der var stofområder, som ikke rigtig satte Cavlings sjæl i flammer. Sporten, for eksempel – 22. august 1940 vrisser han: "Tænk at Politiken kan smide 100.000 kr. ud på et dansk idrætsblad [Idrætsbladet], som om vi ikke havde nok af sportsstof."

Idrætsbladet, der kom en gang om ugen, eksisterede fra 1916 til 1956, men blev aldrig den store sællert. Folk foretrak at læse sportsstoffet i den daglige avis.

Cavling satsede i flere omgange på at få ny saft og kraft i sine kronikker. Han rendte panden mod de nedskårne sidetal – papirrestriktionerne meldte sig og blev skrappere og skrappere, som krigen skred frem. Men han havde penge til at hyre folk, for bladet gav fint overskud. Mellem 300.000 og 400.000 om året. Det var heller ikke den store støtte, han mødte i bestyrelsen, når han talte om sine planer. Ekstrabladet havde lavstatus hos den 72-årige Vilhelm Nielsen, som havde overtaget formandsposten fra Scavenius. Da Cavling under et møde i september 1940 talte for en bevilling på 25.000 kr. til forbedringer på bladet – et rimeligt beløb, syntes han, i betragtning af, at

Ekstra Bladet

JUBILÆET I TELEFONHUSET

DE ENGELSKE FORTROPPER STAAR I DAG 18 KM FRA DAMASKUS

Det franske Hovedforsvar ventes koncentreret i Beirut-Sektoren

AXEL LOCHER DØDE I DAG

DYBTGAAENDE ÆNDRINGER I STORKØBENHAVNS BIL-KØRSEL

Foran den afgørende Kamp

GRÆVLINGEBO I KØBENHAVNS CENTRUM

NOTE FRA USA TIL PORTUGAL

MERSA MATRUH ANGREBET AF TYSKE FLYVERE

Ekstrabladet *inkasserede en bøde på 100 kr. for forside-overskriften 'De engelske fortropper står i dag 18 km fra Damaskus'. Den tyske pressecensor dr. Meissner anså den for at være engelskvenlig. Hvad den ganske sikkert også var.*

Ekstrabladets indtjening allerede på det tidspunkt af året var oppe på 310.000 kr. – kommenterede Vilhelm Nielsen: "Jamen Ekstrabladet behøver vi jo ikke gøre bedre…"

Et halvt år senere citerer Cavling Nielsen for at have sagt: "Jeg er ganske enig med Scavenius i, at der i det nye Europa ikke er plads for et blad som Ekstrabladet."

Uvenligt farvand at sejle i for en chefredaktør.

Men Cavling kløede på med kronikken. Soya var en af de forfattere, der bidrog. Filmkritikeren Ebbe Neergaard en anden. Psykologiprofessoren Franz From skrev en serie om praktisk psykolgi. Og den 22-årige Tove Ditlevsen skrev sin første kronik i Ekstrabladet, 'Mennesket og Mørket' hed den, en dæmpet skildring af det mørklagte København, hun nu levede i – "Vi lærte at holde af mørket, næsten så meget som vi før holdt af lyset. Gå engang igennem disse gader, der aldrig før har fået lov at sove…" Og vi er med hende på hendes vandring, der slutter: "Engang vil vi, i en lysere tid, kunne fortælle vore børn om den tid, da landet lå i mørke og menneskene lærte at se."

Cavling bidrog selv med kronikker, de fleste filosoferende betragtninger i naturen, eskapisme præcis som den, der var utallige danskeres tilflugt, når besættelsens mareridt blev for påtrængende. Forfatteren Jacob Paludan skrev en bog med titlen 'Som om intet var hændt'. Arkitekten Sten Eiler Rasmussen en bog om 'Noget andet'. For Cavling var hans egne kronikskriverier som at holde sig for ørerne – et øjeblik befriet for det cirkus af problemer, han var omgivet af på bladet.

TIL TE HOS MEISSNER

25. april 1941 var Cavling til te sammen med andre københavnske chefredaktører hos Dr. Meissner på Hotel d'Angleterre (en af de mange bygninger, tyskerne havde beslaglagt).

Det strammede til. Meissner skældte ud. Et par dage før havde det været Hitlers fødselsdag, og bladene havde kun bragte korte, enslydende artikler. Scavenius havde endda opfordret redaktionerne til at skrive individuelle, venlige artikler. Nu ville Meissner tage til Berlin og aflægge rapport, og så måtte man se.

Cavling prøvede efter mødet at få redaktørforeningen kaldt sammen for at drøfte, om man skulle gå ind på at anlægge en mere positiv linie over for de tyske interesser. "Som forholdene nu

engang har udviklet sig," skriver han, "er det det rene vanvid at tro, at et par heltemodige dagblade i København med held kan sætte sig op mod den magt, som har erobret hele Europa minus England. Og hvis *alle* bladene enedes om at skrive blot en gang om ugen en velvillig leder, ville tyskerne deraf se vores gode vilje." Men han erkendte et dilemma. Skrev man tyskvenligt, mistede man læsere. Lod man være, fik man tyskerne på nakken. Med skarpere censur, redaktørfyringer eller ligefrem lukning som resultat.

Redaktørforeningen sagde nej til at mødes. Heller ikke på bladet var man varm på Cavlings idéer. Han sammenkaldte medarbejderne, læste Meissners tale op, og der blev stille i lokalet. Hans medredaktør Arboe-Rasmussen sagde, han ville overveje sin stilling, hvis idéen om tyskvenlige artikler blev til noget. Udenrigsredaktøren Kaj Schou var ikke i tvivl. Han ville tage sit tøj og gå. I bestyrelsen trippede man – det skulle nok gå alt sammen uden de store armbevægelser.

Slutresultatet i den omgang var, at Ekstrabladet 2. maj 1941 bragte den første udenrigspolitiske leder i mere end et år. Den handlede om den tyske lynkrig på Balkan med erobring af Jugoslavien og Grækenland på fire uger. "Det tyske luft- og panservåben har endnu engang eftertrykkeligt demonstreret sin enorme slagkraft." Lederen var blevet til med lodder og trisser. Den var usigneret, skrevet uden større entusiasme af Zakarias Jensen ('Dr. Rank') og under hjælpsom nedtoning af Erik Arboe-Rasmussen for ikke at blive *for* begejstret.

Nogle måneder efter rullede flere københavnske, chefredaktionelle hoveder. Social-Demokratens H.P. Sørensen (den senere overborgmester), Nationaltidendes Aage Schoch, Kristelig Dagblads Gunnar Helweg-Larsen, B.T.'s Ejnar Black (først i 1942) – og så Politikens Niels Hasager, som dog hurtigt fik det på plads igen efter indgriben af Scavenius. For Hasagers vedkommende var årsagen, at Politikens redaktionssekretær Sten Gudme stak af til England. Meissner mente, at dét måtte Hasager have vidst besked om. Sten Gudme tilbragte resten af krigen i London. Efter krigen kom han først til Information, derefter i 1947 til Ekstrabladet, hvor han i elleve år var udenrigsredaktør.

Ekstrabladets to chefredaktører sad, hvor da sad. Ole Cavling skrev sine kronikker om Søren

***Ole** Cavling var ikke meget for at lade sig fotografere. Her står han i sit kontor juli 1940 og kikker ned på Vester Voldgade. Kontoret er i dag en del af Ekstrabladets store redaktionssekretariat.*

Kierkegaard og vandringer i naturen, mens han holdt minutiøst øje med, hvad der kom i avisen. Og *fortvivlet* øje med sin medredaktør Erik Arboe-Rasmussen – et pinefuldt kapitel, der tilsyneladende rakte helt tilbage til midten af 30'rne, hvor de to temperamenter begyndte at tørne sammen i stort og småt. Og som kulminerede, da nerverne var tyndslidte under krigen.

I begyndelsen af september 1942 gik det nazistiske dagblad Fædrelandet, der havde til huse i det nuværende Hotel Phønix i Bredgade, løs på Arboe-Rasmussen med flere angreb. Dels havde han under en fodboldkamp sammen med sin søn klappet som en rasende, da der blev afspillet en engelsk sang. Dels havde han ved et pressemøde i udenrigsministeriet sagt et eller andet nedsættende om Fædrelandet uden at tænke på, at der blandt de 20-30 journalister også var en medarbejder fra naziavisen. Arboe var i det hele taget kendt for ikke at lægge skjul på, hvad han mente om tyskere og nazister. Hans åbenmundethed gav Cavling røde knopper – i forvejen havde han et horn i siden på Arboe på grund af konstant uenighed om bladets indhold, og hvem der havde kompetence til hvad. Arboe havde det heller ikke for nemt med sig selv, fik flere nervøse sammenbrud i denne periode – af den simple grund, at han som flere andre medarbejdere på bladet var impliceret på forskellig vis i den illegale, underjordiske presse. Cavling noterer i sin dagbog Arboes nervesammenbrud som udslag af et ustabilt temperament – om Cavling ikke har kendt til det illegale arbejde, eller om han undlader at nævne det, fordi han var bange for, at dagbogen skulle falde i forkerte hænder, er ikke klart.

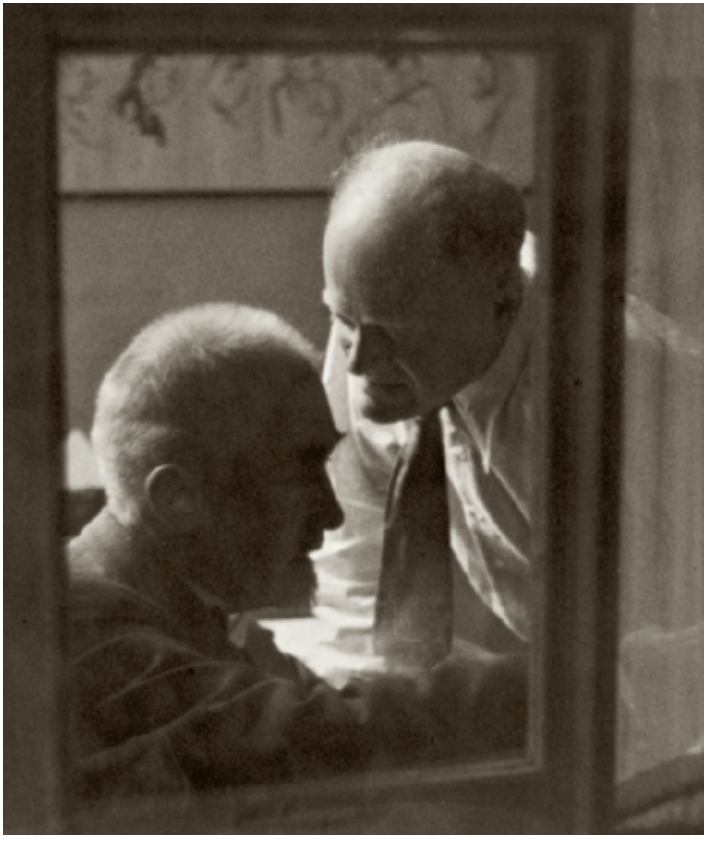

***Frejlif** Olsen og redaktionschefen Erik Arboe-Rasmussen (med slipset) fanget af en fotograf formodentlig i midten af 30'rne kort før Frejlif Olsens død.*

Det er på tide at sige nogle ord om denne Erik Arboe-Rasmussen, som på det tidspunkt, vi er nået til i historien, havde arbejdet sammen med og mod Cavling i 17-18 år.

DEN UREGERLIGE BLADSNEDKER

Arboe-Rasmussen var den praktiske mand. En bladsnedker med en perfekt tag på daglig ledelse af et redaktionssekretariat og især på ombrydning af avisen. Han var kommet til Ekstrabladet i 1925, d. v. s. kort efter at den 26-årige Ole Cavling var blevet chefredaktør ved Frejlif Olsens side. I sin dagbog har Cavling kort før Befrielsen et mere samlet, historisk opgør med Arboe-Rasmussen.

Han vender tilbage til Arboes start på bladet og gennemgår den besværlige fortid med chefkollegaen. Meget skal, som alt hvad Cavling i årenes løb skriver om Arboe, tages med en skefuld salt – også hvad han nedfælder i februar 1945, selvom det er mere behersket end de styrtsøer af ukvemsord og beskyldninger mod Arboe, som Cavling ellers lader tilflyde dagbogen, nedfældet gennem årene i en tilstand af raseri og frustration:

"For tyve år siden kom en dag en mig ubekendt redaktionssekretær, Erik Arboe-Rasmussen, hjem på min bopæl og fortalte, at han ønskede at komme ind på Ekstrabladet efter at være sagt op på B.T.… Da jeg mærkede, at Frejlifs redaktionssekretær Alfred Raae ikke forstod, hvad jeg ville lave Ekstrabladet om til i typografisk udseende ('Evening News', 'Evening Standard'), slog jeg til, da A. sagde, han kunne sætte bladet op, som jeg ønskede det. Han tiltrådte altså for tyve år siden og var en dygtig mand i typografisk henseende, vågen over for det daglige blad, ven med journalisterne, påståelig en gang imellem, men dog omgængelig. Over for den kollegiale omgang lod han forstå, at det var ham, som havde skabt det nye Ekstrablad. Jeg gjorde ingen indvendinger, fordi jeg vidste, at det var mine ideer, som stod *under* overskrifterne. Nogen forståelse af den kulturelle side af bladets drift var der aldrig fra hans side, blot typerne var fede, var han glad.

Frejlif afskyede ham som pesten og sagde, at han havde en skidt karakter, samt at jeg måtte love ham højt og helligt, at A. aldrig blev min medredaktør. I disse år hvor vi voksede fra 14.000, hvor vi først slog 'Aften-Nationaltidende' samt 'Kl. 5' og senere overfløj B.T. og 'Aften-Avisen' [Cavling mener formodentlig Berlingske Aftenavis'], lagde A. en stigende forkærlighed for dagen i sit billedvalg af uhyggelige tildragelser. Tortur og anden slags sadisme havde hans interesse, af bøger læste han kun kriminallitteratur, og i ledige timer underholdt han samtlige medarbejdere med sine erotiske oplevelser hentet fra hans hjem..."

Og så ruller det ellers med beretninger om, hvor forfærdelig og besværlig, grov i munden og neurotisk Arboe kunne være. Det med interessen for sadisme, tortur og almindelig kønslig forlystelse var netop, hvad der i 1938 havde irriteret Cavling i forbindelse med Poul Henningsens kritik i tidsskriftet 'Kulturkampen' af en Ekstrabladbagside (Se s. 76). Cavling tog afstand fra den skrappe bagside og lagde ansvaret på Arboe.

Arboe var generelt kendt på bladet for sin kontante facon og slagfærdige kynisme. En anekdote fortalt i personalebladet 'Indendørs-Politiken' mange år senere anbringer ham ved vinduet på 4. sal i sætteriet med udsigt til en blikkenslager, der balancerede på taget overfor i Vester Voldgade for at reparere en tagrende. Arboe ser på sit ur og mumler: "Hvis han falder ned i løbet af fire minutter, kan vi få det med i førsteudgaven."

GI' MIG TI LINIER!

I bogen 'Nat og dag' (som havde titlen fra en fast rubrik af samme navn i Ekstrabladet) beskriver Ole Vinding Erik Arboe-Rasmussen, der "personlig var et hjertensgodt menneske, men hengiven til dramatiske anfald, der dog ikke skræmte nogen, men trættede ham selv. Han brugte 'tømrerblyanten' uden skånsel på hvert eneste af de lange 'aftryk', der gik op til ham med rørposten, mens sætterne sled."

De ord, der følger hos Vinding, fortjener gen-

givelse. De fortæller uindviede om journalistens vilkår, der kan være som rekruttens i felten:

"Her blev den unge journalists hjerte skåret i små snitter. Var der en vending, som havde glædet sin forfatter, var den vis på at blive strøget. Ens forfængelighed kom på hårde prøver, men det hjalp. Ved reduktionsprocessen, hvor pinlig den end kunne forme sig, lærte man lidt efter lidt korthed og klarhed, fagets to kardinaldyder. Og man lærte at beregne næsten på en kvart linie nær, hvor meget ens stof skulle takseres til. Vi blev mestre i på forhånd at indrette prosaen efter instinktive mål.

- Giv mig ti linier! råbte Arboe fra sit bord. Han fik ti linier, om det så var den lærdeste disputats, der omtaltes. Ellers frem med saksen, ingen nåde. Slet ingen, når hele værket, fast sammenkrøllet, røg i papirkurven. Arboe kunne fråde som en af Scherfigs lærere: "Hvad *rager* den sidebemærkning læseren, må jeg spørge?" Eller: "Hvorfor skal Deres personlige mening absolut stå i forgrunden, kan De sige mig det?" – Det sved, men det oplyste om arbejdets sande velsignelser."

Så vidt Ole Vinding.

Arboe-Rasmussen var praktikeren. Helt tilbage i 1927 kan man i fagbladet 'Journalisten' læse, hvad Arboe-Rasmussen mente om journalisters uddannelse. Der var dengang planer om at etablere et journalistkursus. Arboe er fyldt af umættelig hån: …"Jeg skal meget have mig frabedt at tage plads på den *seminaristbænk*".

Og så går den på ham – ved tanken om den planlagte forelæsningsrække om det danske sprog: "Hvor mange Frejlif Olsen'er, Andreas Winding'er og Anders Vigen'er kan der fremstå af disse fem gange det danske sprog? Ja, hvad har man tænkt sig? For *noget* må man vel have tænkt sig, selvom der jo aldrig ligefrem lader sig fremlægge forhåndskalkyler fra fabriksvirksomheder for fremtidige talenter. Eller – man har måske slet ikke tænkt sig noget, sådan helt bestemt, udover lidt høstmanøvre med parade, skåltaler og solbad udi selvglædens klitanlæg."

'En fladbundet idé' lød overskriften. Vi er altså tilbage i 1927. Hvor Arboe dengang var henne i sit hoved i forhold til Ekstrabladet efter to års ansættelse, kan man lodde af denne bemærkning i artiklen: "Tror nogen f.eks., at man kan tage digteren Otto Gelsted op på et journalistkursus og gøre ham til redaktionssekretær. Han ville tage Oscar Petersens rovmord ud af bladet og sætte en anmeldelse af Goethes 'Faust' på i stedet."

Hvis ikke Cavling fik sine første røde knopper på det tidspunkt, kan det kun være, fordi han ikke har læst artiklen i 'Journalisten'. Otto Gelsteds litteraturside var på højden. Cavlings stolthed. Han ville på den anden side ikke drømme om at gøre det til et valg mellem kriminalreporteren Oscar Petersens mordhistorie og en Gelsted-anmeldelse. Han ville have begge dele. Men Arboe var næppe i tvivl om, hvad han selv ville have valgt.

Cavling syntes, Arboe var hans opfindelse. Han havde betænkeligheder, da bestyrelsen efter Frejlifs død i sommeren 1936 besluttede at gøre Arboe til hans medredaktør, men det var Cavlings eget forslag. Han drømte ikke på det tidspunkt om, at han nærmest havde fået en gøgeunge i reden. En gøgeunge, der ganske vist aldrig vippede ham ud, kun bragte hans nervesystem i konstante kortslutninger. Men Cavling havde et eller andet sted i sit store korpus en determineret stædighed og en robusthed, der gjorde ham uflyttelig i det lange

løb. En evne, der fik ham til at lukke af udadtil og brænde raseri og frustrationer af i dagbogen. "Hvorfor råber du ikke op og svarer igen under bestyrelsesmøderne?" spurgte annoncechefen Povl Jespersen ham engang. "Fordi man ikke skal gø, hvis man ikke kan bide, som englænderne siger," svarede Cavling. Han gad ikke rulle sig ud – "Hvorfor gø, når tiden vil give mig ret? Jeg bryder mig ikke om at drøfte vanskelige spørgsmål med uvidende folk. Jeg kender min egen begrænsning. Det, jeg mener at vide besked med, har jeg mine bestemte meninger om, og hvorfor i hulens navn skal man drøfte det med andre?"

Den flittige bogsluger Cavling påkalder jævnlig den græsk-romerske filosof Epiktet og hans 'Håndbog i moral' med den gennemgående leveregel: Hvad man ikke kan øve indflydelse på, skal man lade ligge.

Arboe havde han svært ved at lade ligge. Medredaktøren blev ved med at være en torn i kødet.

SPOTT FÆNGSLET

Varsler om, hvad der for alvor var i vente fra tyskernes side, kom i de sidste måneder af 1942.

Den 3. november blev Spott – tegneren Arvid Møller – anholdt i sit hjem kl. 6 om morgenen af to danske betjente, der førte ham til Politigården, hvorfra han blev ekspederet videre til Vestre Fængsel. Han var én af 190, der blev arresteret den nat i en storrazzia på medlemmer af kommunistpartiet. Spott var faktisk ikke medlem, men tæt på mente tyskerne vel. Hans kone var russiskfødt. Og så havde han i årene før krigen, især i Frejlifs tid før 1936, affyret stribevis af lystige karikaturer af Hitler, Göring og andre nazister på Ekstrabladets bagside (se s 116f). Det var ikke

Biografannoncerne *afspejler det fuldstændige fravær af engelsksprogede film. Repertoiret denne 30. september 1943 domineres af danske, svenske og fransk efilm. Frankrig var som tysk okkuperet land accepteret af censuren. Indtil 29. august 1943 havde der kun været vist få tyske film, men umiddelbart efter 29. august dukker både 'Münchhausen'-eventyrfilmen og Heinz Rühmann-filmen 'Pas på min kone' op.*

glemt. Derudover var han – syntes Cavling – "et vrøvl, der i lighed med mange har talt med vanlig københavnsk frihed."

Ole Cavling kontaktede justitsminister Thune Jacobsen, som kun kunne fortælle ham, at Spott vist også havde en finger med i det illegale blad 'Frit Danmark', men i øvrigt havde han nok at se til: Spott var bare en ud af 190, der var arresteret, og situationen var i det hele taget broget. Der var udskiftning på de tyske topposter i Danmark. En ny 'rigsbefuldmægtiget', Werner Best, og en ny general, Hermann von Hanneken. Scavenius var kommanderet til Berlin for at få at vide, at man ville have en ny regering i Danmark, der tog bedre fat på pressen, uroen i befolkningen, den begyndende sabotage. Det var den situation, der førte til, at Scavenius selv blev tvunget til at overtage statsministerposten.

Spott slap med 17 dage i Vestre Fængsel, der endnu var under ren dansk ledelse – hans kone fik lov at sende noget tøj til ham, og han skulle da også have en bog – hun sendte en Dostojevskij!

Energisk arbejde, især af kollegaen Leif B. Hendil, fik Spott fri. Hendil havde spegede kontakter, blandt andet til lederen af Dansk-Tysk Pressesekretariat Henning Dahlsgaard. Fra ham erfarede han, at man hos tyskerne havde et kartotekskort på Spott, hvor hans uforskammede vittighedstegninger fra 30'rne var grundigt registreret. Nederst på kortet stod der: 'Hvem har fået idéerne til tegningerne?' "Redaktionen," svarede Hendil. Sandt nok, hvis man skal tro Ole Vinding, der i 'Nat og Dag' skriver om Spott og hans tegninger, at 'det kunne knibe med at forfatte teksterne, og vi deltog alle ivrigt i formuleringen." – Den kreative proces foregik i en slyngelstue, som Spott delte med Christiansborg-medarbejderen Ernst Eyser, tegnerkollegaen Frederik Andersen og Ole Vinding.

Hendil blev i øvrigt orienteret af Dahlsgaard om, at man også havde noget på Ole Vinding – han "stod faktisk dårligere end Spott." Vinding skulle passe på, lød det.

Cavling fik en glad, løsladt Spott i telefonen under en middag hos Berlingske-medarbejderen Jens Locher. Blandt middagsgæsterne var en anden netop løsladt, forfatteren Soya, som havde siddet to måneder i Vestre som straf for romanen 'En gæst'. Cavling snakkede med ham om et interview, der skulle handle om noget andet, nemlig om Gustav Wied. Der var lige udkommet en ny udgave af Wieds værker. Interviewet blev aldrig til noget. Der var censurforbud mod Soya, meddelte udenrigsministeriet.

Næste varsel om indsnævring af kørebanen kom umiddelbart efter. Førnævnte Dahlsgaard bad Hendil, om han kunne fremskaffe en erklæring om, at det ikke var jøder, der havde aktiemajoriteten i A/S Politikens Hus. Noget for noget åbenbart. Nu havde han lige fået Spott ud af fængslet. Og nu ville man gerne vide noget om bladhusets jødiske baggrund.

Hendil gik til Cavling og Cavling til Vilhelm Nielsen, der i første omgang dikterede et brev til Cavling: "I anledning af Deres forespørgsel skal jeg oplyse, at de to trediedele af Politikens aktiekapital indehaves af ariere. Med venlig hilsen, Deres hengivne Vilhelm Nielsen." Men Nielsen fortrød med det samme, ringede til Cavling og sagde: "Riv mit brev itu." Han forklarede, at han faktisk allerede et par måneder før havde redegjort over for den tyske generalkonsul

Krüger om, hvordan det forholdt sig med den jødiskejede aktiekapital i huset. Det måtte være svar nok for Dahlsgaard.

Der var ingen tvivl om, hvorfor den henvendelse kom netop på det tidspunkt. Datoen var 10. december 1942. Det næste par dage blev hele den jødiske befolkning i Norge bortført og sendt til tyske koncentrationslejre. Danmark stod for tur.

Når der gik endnu det meste af et år, før det blev alvor, skyldtes det især ét forhold: De tyske topfolk var rygende uenige om repressalierne over for den danske befolkning, og den modsætning spillede Scavenius snedigt på i sine balance-manøvrer. Werner Best var det tyske udenrigsministeriums mand, og han og ministeriet tøvede med stokkemetoderne. Det gjaldt om at holde Danmark længst muligt i ro, for at man kunne udnytte landets ressourcer og binde så få tyske tropper og SS-folk i landet som muligt. Von Hanneken var en hård hund, der repræsenterede militæret. Sabotage, våbennedkastninger, oprørsstemning skulle bankes ned. De to nappedes indbyrdes. Best skrev til udenrigsministeriet i Berlin, at man så vidt muligt skulle håndtere danskere, der forbrød sig mod den tyske værnemagts interesser, efter dansk retspraksis. Hanneken reagerede med denne salut: "Så snart han skal træffe hårde forholdsregler mod danskerne, er han ved at skide i bukserne."

Pressen havde – som befolkningen – endnu det værste til gode.

***Danske** bladhuse blev i løbet af 1944 og -45 udsat for bombeattentater. Det skete i Aalborg, Kolding, Århus, Svendborg og Odense. I Politikens Hus blev der bygget betonkasser op omkring de store vinduer til rotationspressen for at undgå attentater. Sikkerheden ved indgange blev skærpet, og den daværende foredragssal på 2. sal blev indrettet til sovesal for medarbejdere til brug under luftalarmer og udgangsforbud.*

***Ekstrabladets** pressefotograf William Douglas har været højt til vejrs over for Tivoli for at få et billede af det rygende Apollo Teater, som blev bomberamt i januar 1945. En af de mange hævnaktioner fra danske HIPO-terrorgrupper.*

SKODDERNE RULLES NED

DETTE LATTERLIGE LILLE LAND

Der er ikke meget ved at blive vækket kl. 4 om morgenen, og så en søndag. Det blev Scavenius af en tysk brigadegeneral den 29. august 1943 i sit hjem i Hjortekær. Og det blev Christian 10. af en tysk flyvergeneral på Sorgenfri Slot.

Statsministeren og kongen fik samme besked: Landet var erklæret i undtagelsestilstand, og det tyske militær havde overtaget magten.

Samme tidlige morgen blev et par hundrede danskere trukket ud af deres senge og samlet på Alsgade Skole på Vesterbro for derfra at blive ekspederet videre til Horserød Lejren i Nordsjælland. En af dem var chefredaktør Erik Arboe-Rasmussen. Han nåede dog aldrig så langt som til Horserød. Efter to dage i skolebygningen i Alsgade fik han er nervøst sammenbrud og blev efter en lægeundersøgelse sendt hjem igen, men meldte sig efter nogle uger i et fortvivlende anfald af spidsbelastet uberegnelighed hos tyskerne på Dagmarhus, men blev afvist.

Landet gik i total koma på denne søndag, der var kulmination på en måned med sabotager over hele landet, attentater og mord. Voldsomst i Odense, hvor en tysk officer blev alvorlig såret under en demonstration, og Gestapo reagerede med en trussel om at tage ti gidsler, hvis ikke gerningsmanden blev fundet, og i Aalborg, hvor syv mennesker blev dræbt og 42 såret. Nu slog tyskerne til, indførte udgangsforbud, standretter og dødsstraf – søndag aften blev den første danske sabotør henrettet. Werner Best kaldte om eftermiddagen pressen sammen til møde på Dagmarhus, Gestapos hovedkvarter på Rådhuspladsen, og

LØSLADELSE AF DE INTERNEREDE DANSKE SOLDATER

Løsladelsen paabegyndes de nærmeste Dage og vil finde Sted i det Tempo, der bestemmes af de tekniske Muligheder

Officielt meddelelse:

EFTER at Jøderne, som ved deres tyskfjendtlige Ophidselsesvirksomhed og deres moralske og materielle Støtte til Terror- og Sabotagehandlinger, hvilket i væsentlig Grad har bidraget til Skærpelsen af Situationen i Danmark, ved de fra tysk Side trufne Forholdsregler er blevet udskilt af det offentlige Liv og hindret i fortsat at forgifte Atmosfæren, vil der som Opfyldelse af det Ønske, der næres i videre Kreds af den danske Befolkning, i de nærmeste Dage blive paabegyndt Løsladelse af internerede danske Soldater, og Løsladelsen vil finde Sted i det Tempo, der bestemmes af de tekniske Muligheder.

Den dramatiske jagt på danske jøder blev indledt 2. oktober 1943. Tyskerne kamuflerede aktionen med en officiel meddelelse, som blev påtvunget pressen. På Ekstrabladet stod den nederst på forsiden mellem krigsnyheder fra udlandet og smånyheder - drejet til en positiv begivenhed: Takket være, at jøderne nu "er blevet udskilt af det offentlige liv" kan man begynde "løsladelse af internerede, danske soldater". Nemlig soldater, som var fængslet under aktionen mod det danske militær 29. august.

Christen Fribert (1888-1962) var Politikens korrespondent på Balkan og i Tyrkiet under 1. verdenskrig. Han kom til Ekstrabladet i 1930 som kulturmedarbejder og blev der indtil 1943, da han flygtede til Sverige, hvor han var pressemedarbejder ved det danske flygtningekontor indtil maj 1945. (Se også om Fribert s. 117).

meddelte, at det var slut med tålmodigheden. Han havde i langt tid bedt om, at der blev taget hensyn til hans henstillinger, "men i dag må jeg fastslå, at pressen i et forfærdende omfang er skyld i den udvikling, der er indtrådt. I dette latterlige lille land har pressen indpodet befolkningen den opfattelse, at Tyskland skulle være svagt. Man har ment at kunne byde os alt, fra bomber til gift. Kvitteringen har De fået i nat. Pressen vil nu komme under skarp censur. Overtrædelser vil fremtidig blive straffet efter krigens lov. Anvisningerne vil fremtidig være befalinger… Hver redaktør vil med sit hoved hæfte for, at folket ikke længere forgiftes. Husk dette, når De nu forlader dette rum."

I den følgende tid forsvandt flere medarbejdere fra Ekstrabladet, blandt andre kulturjournalisten Christen Fribert og stjernereporteren Leif B. Hendil. Deres pludselige forsvinden skete i forlængelse af tyskernes aktion mod de danske jøder 2. oktober.

Også Kai Friis Møller forsøgte at flygte. Der står et skær af komik over beretningerne om bladets kontroversielle *high brow*-medarbejder og hans flugt. Sikkert aldeles urimeligt. Situationen var alvorlig nok, og vilkårene livsfarlige. Pressefotografen Svend Liisberg fortæller, at han havde hørt et rygte om, at alle bladets journalister ville blive arresteret. Han hyrede en taxachauffør, fik fat i Friis Møller, som han mente var en af de mest udsatte, fik ham overtalt til at køre med, men Friis Møller ville ikke flygte til Sverige, så de endte med at sætte ham og hans søn af hos bekendte i Skodsborg. Ole Cavling supplerer: "Han nåede til en villa i Skodsborg, hvor han tilbragte natten med at drikke engelsk whisky og ryge cigarer, og da solen stod op, opgav han flugten og vendte tilbage til madammens kødgryder." Formodentlig var Cavling godt muggen på Friis Møller, som nogle dage før havde insinueret, at Hendils flugt til Sverige nok handlede om, at han "havde gjort sit livs største forretning". Hendils ry som finansgeni gik den evigt pengeforlegne Friis Møller på.

Bemærkningen blev hørt af redaktionssekretærerne Kaj Schou og Jens Stubkjær, som omgående udfærdigede en protestskrivelse til underskrift blandt medarbejderne for at retfærdiggøre Hendil. Stubkjær må have haft en vis indsigt i, om beskyldningen var rimelig – han var selv noget af et finansgeni, manden, der endnu ind i vort årtusind står som forfatter til den mest solgte bog i Danmark efter Biblen, håndbogen 'SNYD ikke Dem selv I SKAT'.

Men underskriftindsamlingen gav ikke rigtig pote og blev opgivet. Hendil var ikke lige populær hos alle. Han var en mand, der fyldte i landskabet og i spalterne. Han havde sine garn ude de særeste steder, kunne trylle med kontakter og forbindelser. I maj skaffede han kronprins Frederik og kronprinsesse Ingrid dæk og slanger til deres cykler. Ægte varer! Uopdrivelige for andre, som humpede afsted på nedslidte, gamle Dunlopper eller – værst: træ-fælge.

De, der ikke flygtede, men blev, oplevede efter 29. august 1943 et hus under tiltagende befæstning. Ekstra sikkerhedsvagter ved indgangene, låste døre, identitetskort, hemmelige nødudgange, tilskoddede vinduer i gadehøjde. Risikoen for attentater mod bladhusene accelererede, efter at det danske politikorps i september 1944 var nedlagt, fængslet og sendt i kz-lejre i Tyskland. I løbet af et år blev 15 bladhuse rundt i landet ødelagt ved

bombeattentater. Bestyrelsesreferaterne fortæller om ustandselige diskussioner om, hvordan man kan beskytte de kostbare rotationspresser. Der bliver truffet nødaftaler med andre bladhuse om trykning, hvis det går galt. Egmonts Gutenberghus stiller lokaler i udsigt for Ekstrabladets medarbejdere, hvis redaktion skal evakueres fra Rådhuspladsen. Politikens redaktion kan ty til 'Kvindelig Læseforening's sal, som tilhører Berlingeren.

Og blandt de daglige små trængsler: Der skal spares på elektriciteteten. Kun kaffe om formiddagen og mellem 17 og 19. Kun varm mad i to timer. Al loftsbelysning i redaktionslokalerne skal slukkes. Kun bordlamper.

TIL SVERIGE

Få dage efter 29. august henvendte en ældre mand sig ved skranken i receptionsvagten og spurgte på gebrokkent dansk efter Hendil. Han ville gerne tale med ham i enerum. På kontoret fremførte han sit ærinde: "Jeg vil gerne til Sverige."

Hendil forklarede ham venligt, at han sandt nok havde haft med rejsestoffet at gøre, men her under krigen var det jo småt med turismen, og han kunne ikke rigtig hjælpe. Nede i hallen i 'Politikens Turistbureau' kunne den fremmede få oplysninger.

Den fremmede rystede på hovedet. Han vidste bedre. Han havde fået at vide, at Hendil var en rar mand, der havde hjulpet mange af sted oppe fra Nordsjælland, og han *måtte* af sted. Han var flygtet fra Tyskland, først til Østrig, så til Tjekkoslovakiet, så til Polen. Nu var han i Danmark og i en fortvivlet situation. Han ville til Sverige og videre til USA.

Manden *kunne* være stikker. Hendil var nødt til at afvise ham. Men spurgte alligevel, hvem der havde foreslået ham at henvende sig til Ekstrabladet. Det viste sig, at manden havde fået tippet fra en ansat hos telefonvæsenet, der havde det fra en officer, som Hendil havde hjulpet med nogle overførsler fra Sverige. Man skulle bare gå op på Ekstrabladet og spørge efter Hendil!

Nu var Hendil klar over, at livet hurtigt kunne blive kort. Der gik heller ikke mere end et par uger. Så fik han en sen aften et praj fra en kontakt i politiledelsen: "Se at komme af sted! Det kan ikke gå for hurtigt!" Dagen efter var han i Sverige.

Hendil havde i nogen tid arbejdet med illegale transporter til og fra Sverige, specielt fra Espergærde, hvor han havde sommerhus. Den 9. oktober mødtes han i Stockholm med advokaten Ivar Philipson og Berlinger-journalisten Ebbe

***Erik** Scavenius og Werner Best respekterede hinanden som modparter i de svære forhandlinger under besættelse. De blev ligefrem en slags venner, som det fremgår af dedikationen på dette portræt af Scavenius. Datoen fortæller, at det er sendt som hilsen til Best i fængslet.*

6. februar 1943. Stats- og udenrigsminister Erik Scavenius foran Christiansborg sammen med den nye tyske rigsbefuldmægtigede Werner Best, som skal præsenteres for kronprins Frederik. Best (1903-89) blev efter krigen dødsdømt, men dommen blev ændret til 12 års fængsel, og han blev løsladt og udvist fra Danmark i 1951.

Sidste illegale tur. Leif B. Hendils transporter af flygtninge og modstandsfolk over Øresund sluttede på befrielsesdagen 5. maj 1945. Transporten denne tidlige morgen gik fra Malmø til København med 35 amerikanske, engelske, russiske, franske og svenske pressefolk. Båden blev beskudt - tyskernes kapitulation var bekendtgjort til kl. 8, og båden lagde til ved Langelinie kl. 7.45.

Munck, der netop var hoppet af og nu sad som Frihedsrådets mand i Sverige. Det var en alliance af handlekraft, penge og gode forbindelser. Og det skulle gå stærkt. Natten til 2. oktober var i hundredevis af tyske lastbiler rullet rundt i gaderne i København og andre større byer med mandskab, der buldrede på dørene hos 7.000 danske jøder for at arrestere og bortføre mænd og kvinder, unge og gamle. En stor del af dem var advaret i dagene før. De var stukket af og sad og gemte sig rundt omkring, hos familie, hos venner eller vildt fremmede. De fleste i håb om at slippe til Sverige på en eller anden måde.

Det var opgaven. At få dem over.

Hendil er siden blevet berømmet for den fantasi og sans for logistik, han lagde for dagen med den aktion, han fik sat i gang. 12. oktober gav den svenske udenrigsminister Günther i hemmelighed grønt lys for støtte. Operativt og økonomisk. 14. oktober var mandskab, både og havn i Malmø gjort klar. 22. oktober blev de første flygtninge bragt over Øresund.

I tiden fra 22. oktober 1943 til 5. maj 1945 klarede Hendils *Dansk-Svensk Flygtningetjeneste* at bringe 1.888 mennesker frelst til Sverige. Det største ryk i en kold decembermåned 1943. De fleste under hasarderede natlige transporter fra forskellige steder på Sjællandskysten. Og langt de fleste jøder. Men også modstandsfolk, nogle af dem sårede sabotører. Politikere på hemmelige missioner. Engelske og amerikanske flyvere, der var nødlandet eller sat ned med faldskærm, var også med transporterne – en enkelt båd havde ti amerikanere med på en gang. På listen over flygtninge finder man i øvrigt 'student Erik Hoffmeyer', 19 år. I dag: Bestyrelsesformand i Politiken Fonden.

Få transporter gik galt. Mange gik godt, fordi man fulgte en fast regel, hvis det var fiskerbåde: Hav altid friskfanget fisk med. En tom båd vakte mistanke hos de tyske motorbådspatruljer.

Drengeagtig hittepåsomhed. Det var noget, der altid havde udmærket Hendils journalistik. I Malmø kom hans fantasi til fuld udfoldelse, koblet med effektiv planlægning. Også når det drejede sig om post og blade, der skulle krydse Øresund. Enten ucensurerede nyheder fra omverdenen til Danmark. Eller illegale blade fra Danmark til Sverige, som blev videredistribueret til Stockholm, hvorfra de – oversat – blev sendt ud i verden som kilde til viden om, hvad der skete i Danmark: Sabotagerne, våbennedkastningerne, tyskernes aktiviteter og befolkningens reaktioner. De fleste nyheder kom fra journalisten Børge Outzes illegale bureau i København. Hans 'Information'. Det, der

efter Befrielsen blev til dagbladet Information med Outze som chefredaktør.

En af Hendils fiduser var at mikrofotografere 'Information' og proppe den i ekstra tændrør, der blev anbragt i den daglige postflyver København-Malmø. Hendil havde som før omtalt en livslang svaghed for fænomenet flyvemaskiner. Postflyverens last var underkastet omhyggelig tysk kontrol, men tændrørsfidusen blev aldrig afsløret. Han kunne også noget med tog. Post blev klistret op under togvognene, der var med jernbanefærgerne. Og for at man i Sverige kunne finde frem til, hvilken vogn pakken befandt sig under, fik han anbragt vognnummeret i togets vakuumbremse. Kun en enkelt gang svipsede det. Det var da Shell-Huset i København var blevet bombet af englænderne. Man fandt ikke brevpakken, og Hendil var siden overbevist om, at den dramatiske forsendelse fortsatte i årevis med at køre Sverige rundt. Natten efter bombningen (som ved en fejl også ramte den franske skole på Frederiksberg Allé) blev knap 800 mennesker sejlet over – mange af dem af Hendils folk.

Selv var Hendil flere gange frem og tilbage over Øresund i hemmelige missioner. Undertiden med indsamlede kontanter til finansiering af våben eller transportomkostninger. I de forvirrede dage lige efter befrielsen blev han pludselig rygtevis hængt ud for at have fiflet med flygtninges pengemidler, snakken var tæt på at forhindre hans tilbagevenden til Ekstrabladet, og affæren indgik i turbulensen omkring hele bladhusets ledelse i de første efterkrigsmåneder.

Men inden vi går til den jublende og kaotiske maj 1945, må først berettes en dramatisk og tragisk hændelse i besættelsens sidste år.

MORDET PÅ ARBOES SØN

27. januar 1945 gennemførte Gestapo en razzia mod redaktionen af et illegalt blad i Roskilde ved navn 'Roskilde-Kureren'. Det blev redigeret og skrevet af to journalistelever ved Roskilde Dagblad, Torben Wulff og Jørgen Arboe-Rasmussen. Den sidste søn af Ekstrabladets chefredaktør.

De to journalistelever var ikke på Dagbladets redaktion, da Gestapo ankom. Så tyskerne fortsatte til den 19-årige Arboe-Rasmussens bopæl. Han var hjemme, men det lykkedes ham at flygte over nogle hustage og forsvinde. Han tog til København. Her fik han hurtigt kontakt med Torben Wulff, som hævdede, at han også var undsluppet Gestapo. De aftalte at mødes 5. februar om aftenen på Café Brønnum i Tordenskjoldsgade ved Kgs. Nytorv. Her skulle Wulff have udleveret en skrivemaskine, så arbejdet med det illegale blad kunne fortsætte.

Ramt under Skydning paa Kongens Nytorv

København, Tirsdag. (R.B.).

Lidt over Kl. 19 i Aftes afhentede Københavns Brandvæsen en Mand ved Navn Erik Damgaard, Amagerbrogade 4, der var blevet ramt af Skud i Bryst, Ben og Skulder efter Skyderi ud for Brønnums Restaurant paa Kongens Nytorv.

***Notitsen** i Politiken 7. februar 1945 om mordet på den 19-årige Jørgen Arboe-Rasmussen 5. februar 1945. Erik Damgaard var hans dæknavn som modstandsmand og Amagerbrogade 4 dækadressen.*

Wulff kom ikke alene. To civilklædte HIPO-folk var med – begge danskere fra det *Hilfspolizei*, som Gestapo havde oprettet, til dels af Frikorps Danmark-folk, der var vendt hjem fra Østfronten. De to HIPO'er skød Arboe på stedet. Hårdt såret blev han ført til et tysk feltlazaret, hvor han døde samme nat. Der sidder i dag en mindetavle på bygningen. Jørgen Arboe-Rasmussen er i øvrigt model for den unge modstandsmand i Lise Nørgaards 'Matador'. Hun har kendt både ham og Wulff, for også hun var journalistelev på Roskilde Dagblad i den periode. Wulff blev dødsdømt efter krigen (se s. 227).

For Erik Arboe-Rasmussen var mordet på sønnen et knæk, han aldrig overvandt. Det forklarer på mange måder hans reaktioner før og efter. Ikke mindst hans tyndslidte nerver og uligevægtige reaktioner på bladet. Arboe var selv involveret i frihedskampen. Han var souchef i DSO's efterretningstjeneste, den sjællandske organisation, som også sønnen arbejdede i. Når han allerede længe før vinteren 1945 fik sine anfald af paranoia, var det ikke uden grund.

Et typisk eksempel var indtruffet, da det nazistiske dagblad 'Fædrelandet' 30. marts 1944 bragte et stort opsat 'Åbent Brev til Ekstrabladets redaktører'. 'Fædrelandet' refererede til en artikel i Ekstrabladet, der handlede om en trafikassistent, der var blevet skudt ned af to mænd i en jernbanetunnel ved Birkerød. I artiklen stod om trafikassistenten: "Han tilhører ikke noget yderligtgående politisk parti'. Det danske nazi-parti måtte føle sig ramt, mente 'Fædrelandet', for partiet var tit blevet beskyldt for at være *yderligtgående*.

Det 'Åbne Brev' var stilet til Cavling og Arboe, og Ole Cavling sagde, at det nærmest lignede en 'mordliste'. Arboe fik samme aften en anonym telefonopringning, der meddelte, at han 'nu skulle gøre sig parat'. Hos politiet søgte han om tilladelse til at bære skydevåben. Mere skete der ikke. Men adskillige journalister blev myrdet for mindre. Arboe gik med nerverne udenpå.

Et kort notits i Politiken 7. februar nævnte mordet på 'Erik Damgaard'. Det var sønnens dæknavn.

Ole Cavling skriver samme dag: "I morges kom Arboe straks ind til mig, lukkede døren, som han bad mig låse, og så snart det var sket, brød han fuldstændig sammen, han græd, som var han pisket, hans nerver var tyndslidte, han kunne nu forståelig nok ikke mere, og jeg lod ham da græde ud, jeg vidste ikke, hvad jeg skulle sige af trøstende ord. Længe sad vi adskilte fra den arbejdende, intetanende redaktion, og da vi igen talte, prøvede jeg at berolige ham så meget som muligt. Jeg prøvede at sætte mig i hans sted og tænkte mig, hvordan jeg havde været, hvis Marianne [Cavlings egen datter] var blevet skudt. Arboe var sønderknust, og selvom jeg, siden den dag sønnen flygtede fra Roskilde, har frygtet det værste, så var disse timer i mit kontor frygtelige…"

For Arboe-Rasmussen blev mordet afgørende for hans videre færd. I månederne frem til krigens afslutning jagtede han sin søns mordere med våben i hånd. En af dem blev sporet til adressen Hvidovrevej 39. Han var væk, da Arboe og hans folk fra modstandsgruppen kom. Også efter krigen forfulgte han nådesløst morderne – så langt som ind i Østre Landsret, hvor han trak revolveren og prøvede at skyde den anklagede, men blev afvæbnet i sidste øjeblik. Den hovedansvarlige – bortset fra journalisteleven Torben Wulff, som blev døds-

dømt for både mordet på Kgs. Nytorv og en lang række andre forhold – fik fængsel på livstid. Det var ham, der havde affyret de dræbende skud. Arboe gik til frontalangreb på justitsministeren, Niels Busch-Jensen på grund af en dom, der efter hans mening kun kunne være dødstraf.

"Der sidder en fyr ovre i Horsens," skrev han i en kronik i Nationaltidende i 1951. "Han er af tre instanser dødsdømt for mordet på min søn. Og afvist af en ankeret. Samt – benådet af den hr. Busch-Jensen, der gav pokker i alle retsafgørelser og satte sig til at spille billedlotteri om liv og om død."

På det tidspunkt havde han for længst forladt Ekstrabladet. Det skete under endnu et af de dramatiske opgør med Ole Cavling – denne gang det sidste. 10. april 1946 skrev Arboe en artikel med titlen '9. afdeling'. Artiklen var et raseriudbrud, efter at dødsdommen over Torben Wulff var blevet ændret ved Østre Landsret til livsvarigt fængsel. I artiklen henviste Arboe til en række landsforræderi-domme, der var afsagt af 9. afdeling. Han skrev, at denne retsafdeling 'dømmer som vinden blæser', og at dommene havde 'udviklet sig til et rent lotterispil.' Ekstrabladet bragte 14. maj en redaktionel beklagelse af artiklen, hårdt presset efter at landsrettens præsident Kaj Mundt havde truet med sagsanlæg. Beklagelsen førte til en protestskrivelse fra medarbejderforeningen, der stillede sig på Arboes side. Striden løb sommeren over. Med advokater i spil, erstatningskrav, en bestyrelse, der støttede Cavling, og en medarbejderstab, der endte med at skifte kurs og sige undskyld. 15. november 1946 var Arboe-Rasmussens navn taget ud af kolofonen, Ole Cavlings stod alene tilbage. Dagen efter havde Arboe fået plads til en erklæring i bladet. Den lød:

"I anledning af, at mit navn fra og med i går ikke mere findes på Ekstrabladet, skal jeg oplyse, at jeg har opsagt min stilling og er fratrådt, fordi Aktieselskabet Politikens bestyrelse har nægtet mig fortsat at skrive, som jeg ønskede om Frihedsbevægelsen, og har krævet mig sat under censur.

Erik Arboe-Rasmussen"

Års magtkampe var slut. Arboe var begyndt på bladet i 1925. Han havde været chefredaktør siden 1936. På et tidspunkt under den sidste konflikt forhandlede han kort med det kommunistiske 'Land og Folk' om at blive chefredaktør. Det var næppe gået som smurt for en mand, der var begyndt sit liv som overbevist frisindet radikal, og som nu i årene efter bruddet med Ekstrabladet først blev redaktionssekretær på Venstre-avisen 'København' og senere pressechef i Hjemmeværnet. En ilter sjæl, som må have haft det dobbelt svært det sidste halve år ved at se sig droppet af medarbejderne i juli, se en af bladets menige, Kaj Schou, bliver ophøjet til medredaktør ved en beslutning i august for at blive bragt i stilling som hans afløser, og endelig se Ole Cavling indvalgt i husets magtfulde bestyrelse fjorten dage efter sin afgang. Alt sammen i en tid, hvor oplaget steg støt – det havde rundet de 80.000 – og hvor en masse nye tiltag var i svang: Provinsudgave, nye kultursider, et billedugeblad: 'ABC', som ganske vist endte med at blive droppet, og Ekstrabladets videnskabspris, der blev et stort nummer.

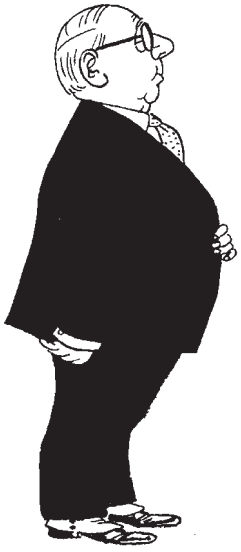

Vilhelm Nielsen (1869-1964), bestyrelsens næstformand 1904-1940, formand 1940-1960. Tegnet af Bo Bojesen i 1950 til en dobbeltside i 'Indendørs-Politiken'. Her finder man også Bojesen-tegninger af de øvrige bestyrelsesmedlemmer, der var aktive i dramaet omkring husets chefredaktørposter i sommeren 1945 – bortset fra Ole Cavling, som ifølge personalebladet 'gemte sig for tegneren'. Tegningerne figurerer på de følgende sider.

BEFRIELSEN – JUBEL OG FORVIRRING

- Mussolini hængt, Hitler død, Berlin overgivet sig, Italien færdig, Tyskernes kapitulation i Holland, Belgien – *og* Danmark…

En uges verdenshistorie i kort resumé i chefredaktørens dagbog. Man hører det lille løft på "og", ekko af speakeren Johs. G. Sørensens stemme fra BBC-studiet i London, hans gentagelse af sætningen, suset gennem æteren og gennem krop og sjæl.

Vi er tilbage ved fredag aften 4. maj 1945, da danskerne tændte lys, drak sig fulde, strøg på gaden, eller hvad de nu gjorde i almindelig ekstase.

Hos Cavling i Vedbæk festede man til kl. 5 lørdag morgen. Sove? Nej. Kl. 6 afgang. Kl. 6.50 på bladet, hvor Arboe og Stubkjær allerede var gået i gang. Dagen igennem kogte Rådhuspladsen af mennesker. Der begyndte pludselig skydning fra hustage – desperate HIPO'er kom i skudvekslinger med modstandsfolk, der susede byen rundt i deres biler, og man hørte bladdirektør Orla Rodes manende stemme i en højtaler fra Politikens Hus: "Undgå at skyde mod Rådhuset!". En prægtig og uselvisk opfordring må man sige. Snart efter igen begejstret menneskemylder – og en afsindig episode for den arme Arboe-Rasmussen: Ved et sporvognstoppested observerede en frihedskæmper, at Arboe havde en revolver i lommen. Han antog ham for at være en eftersøgt stikker, arresterede ham, og da Arboe protesterede, fik han et stød i mellemgulvet, som straks resulterede i, at han tissede i bukserne. I denne forfatning og med armene i vejret blev han ført gennem den hujende menneskemængde til Domhuset på Nytorv, hvor han lykkeligvis blev genkendt af en ven og straks sluppet fri. Dybt forsmædeligt for netop Arboe.

Det gik i øvrigt ikke Hendil meget bedre – dagen efter blev han på knap så dramatisk vis antaget for stikker og ført samme sted hen, men straks løsladt.

Arrestationerne sad løse i disse første dage.

Hendils tilbagevenden fra Sverige til Ekstrabladet blev genstand for en del snak. Hvad var det med ham? Hvorfor kom han ikke straks op på bladet? Han var immervæk stadig ansat. Selvom der kunne blive diskussion om, hvorvidt han havde løn til gode for de atten måneder, han var i Sverige. I protokollerne kan man se, at hans kone og børn i Danmark ved en særbevilling modtog 980,85 kr. i kvartalet til livets ophold. Næsten dobbelt så meget som Politikens udenrigsmedarbejder Th. Steinthals familie og næsten tre gange så meget som familien til Politikens musikkritiker Hugo Seligmann, der også var flygtning i Sverige.

Men Hendil var i de første hektiske dage 'anderswo engagiert'. Han var kommet sejlende ind 5. maj tidligt om morgenen fra Malmø sammen med en snes udenlandske pressefolk. De havde oplevet at blive beskudt af tyskere, der kunne henholde sig til, at den militære overgivelse officielt først fandt sted kl. 8. Og han befandt sig i en hvirvelvind af kontakter med samarbejdspartnere omkring Øresunds-transporterne, danske og udenlandske. Allerede et par dage efter var han tilbage i Malmø, hvorfra han 9. maj sendte Cavling et telegram om, at han gerne ville mødes med ham på bladet mandag 14. maj. Det var der nogle dage til. Dage, som for alle gik med jubelhalløjet omkring englændernes indtog i København med Montgomery i spidsen. Og for bladhusets bestyrelse med store planer for frem-

tiden – især en opsplitning i flere selskaber. Det sidste optog Ole Cavling meget, fordi den kunne føre til større handlefrihed for Ekstrabladet, blandt andet det, der brændte mest: En selvstændig annonceafdeling, så pengene kunne gå i Ekstrabladets egne lommer og ikke dirigeres alle mulige andre steder hen.

Det gav også nogle dage til overvejelser over, hvad der skulle ske med Hendil. For Cavling, for bestyrelsen og for alle rygtesmedene.

Snakken gik. Havde Hendil været lidt for meget involveret med et tysk rejsebureau før krigen? Havde han modtaget voldsomt mange penge af jøder, da han begyndte sine transporter fra Espergærde i oktober 1943? Havde han smuglet? Havde han involveret sig lidt rigeligt med forskellige bryggerier i årenes løb og modtaget penge for gode råd og god presse? Havde han kort sagt misbrugt sin stilling på en måde, der betød, at han ikke kunne vende tilbage til Ekstrabladet?

POKERSPIL DAG 1

Der var nok at spekulere på i dagene mellem den 9. og 14. maj 1945. Og der kom mere til. Cavling blev ringet op torsdag 10. maj af sin halvbror Viggo Cavling, der redigerede Politikens 'Magasinet' og desuden var medlem af bestyrelsen. Han fik at vide, at Erik Seidenfaden ville komme hjem fra Stockholm for at blive chefredaktør på Politiken, sideordnet med Niels Hasager. Det vil straks komme til sammenstød mellem de to, mener Cavling, og "da vil Hasager komme til at trække det korteste strå."

Her skulle Ole Cavling kort efter blive involveret i et større pokerspil, hvor Hendil-spørgsmålet gik hen og blev et næsten glemt kort på sidelinjen.

***Bestyrelsesmedlemmet** Herman Dedichen havde flere jern i ilden. Her er han ifølge Ekstrabladet 2. juni 1948 på vej til England for at tilrettelægge europamesterskaberne i bridge, der fandt sted i København i midten af juni.*

Orla Rohde (1893-1960), adm. direktør i Politikens Hus, søn af Politikens tidligere chefredaktør og indenrigsminister Ove Rode.

Herman Dedichen (1896-1958), norskfødt ingeniør, dattersøn af Edvard Brandes, Ekstrabladets første chefredaktør.

Foreløbig var der gang i telefonerne denne torsdag. Nu ringede et andet bestyrelsesmedlem, Herman Dedichen, aktionær, norskfødt barnebarn af Ekstrabladets allerførste chefredaktør Edvard Brandes. Dedichen var aktiv i modstandsbevægelsen og ven med Seidenfaden. Ifølge Bo Bramsen en "charmerende, impulsiv" herre, der "gennem modstandsbevægelsen havde fået fornyet mening i tilværelsen" og i øvrigt "kun har sin beskedne diplomingeniøruddannelse og aldrig har udført noget seriøst arbejde ud over bridgespil og madlavning". Man aner, at Dedichen ikke var Bramsens mand.

Dedichen ringede med besked til Ole Cavling om, at han måtte komme til et møde hos bestyrelsesformanden næste dag, fredag kl. 11. Mødet skulle handle om Hendil. Dedichen var tilsyneladende ikke vild med Hendil, men han var ikke meget for at diskutere det i telefonen. Cavling syntes, Dedichen lød lidt sur, og gisner i dagbogen om, at det måske var *ham* – Ole Cavling – Dedichen var sur på. Engang i sommeren 1944 havde Dedichen i al hemmelighed spurgt, om Cavling kunne huse ham og en engelsk officer på flugt i sin københavnerlejlighed på Vester Boulevard (nuv. H.C. Andersens Boulevard). Cavling havde først sagt ja, men derefter nej. Han lå syg i Vedbæk på det tidspunkt, og – så… have de to boende i lejligheden, der lå så tæt på Gestapos hovedkvarter i Dagmarhus? Ole Cavling og hans kone havde snakket om det og besluttet, at det var for farligt.

Men nu skulle de snakke Hendil med formanden den næste formiddag, og Cavling håbede, det gik i hak. Meget kunne man sikkert sige om Hendil, men han havde i 18 år været præriens bedste mand på Ekstrabladet.

POKERSPIL DAG 2

Fredag 11. maj kom til at forme sig sådan:

Cavling var tidligt på bladet og mødte en redaktion i oprør. Medarbejderforeningen havde indkaldt medlemmerne til møde kl. 14 med ét punkt på dagsordenen: Vedtagelse af en resolution, der krævede, at Hendils tilbagevenden til bladet blev udsat, indtil det var undersøgt, om der var hold i påstanden om, at Hendil havde forlangt ublu priser for at føre jøder over fra Espergærde og Snekkersten i oktober 1943.

Med den i hovedet gik Cavling kl. 11 til møde i bestyrelsesværelset. Vilhelm Nielsen spurgte ham, om han ville have Hendil tilbage. Cavling svarede ja – hvis der da ikke på stedet fremkom noget, der forhindrede det. Dedichen svarede, at det, som nogle bebrejdede Hendil, var, at han i Malmø åbnede brevene med pengeforsendelser og tog 10 procent til finansiering af arbejdet med transporterne. Han var ikke helt tryg ved manden – mente, at annoncører ville falde fra, hvis Hendil kom tilbage, hvortil Cavling svarede, at Ekstrabladet til gengæld ville få *oplag*, og så kom annoncørerne automatisk. Men Dedichen havde nu ordnet, at Erik Seidenfaden kom op til Cavling på Ekstrabladet kl. 13 for at fortælle, hvad han mente om Hendil. Seidenfaden og Hendil havde jo arbejdet tæt sammen i Sverige.

Kl. 13 kom Seidenfaden så. Han og Cavling kendte ikke hinanden personligt. Cavling fik straks et sympatisk indtryk af Seidenfaden, som kunne fortælle, at Hendil havde været en fortræffelig mand på posten i Malmø. At også Ebbe Munck, som var Hendils direkte foresatte i Sverige, kun havde godt at sige. Både afsender og modtager af pengeforsendelserne havde været ind-

forstået med den afgift, Hendil tog, og der var altid fuld kontrol med beløbene. Seidenfaden kendte godt snakken om, at Hendil var "stor i slaget" i sin daglige livsførelse. Deraf snakken, og det skulle man ikke tage sig af.

Cavling var beroliget. Og Seidenfaden gik igen.

Kl. 14 begyndte medarbejdermødet. Kaj Friis Møller havde skrevet resolutionen. Den blev fundet for skrap af flertallet, Kaj Schou nedtonede den en smule, og den blev så vedtaget og sendt til Cavling og til bestyrelsesformanden. Samtidig skrev Cavling til bestyrelsesformanden og beretede om sit positive møde med Seidenfaden.

Nu sad bestyrelsesformand Vilhelm Nielsen så med to budskaber: En medarbejderresolution, der sagde nej til Hendil, eller næsten nej. Og et chefredaktørbrev, der sagde ja til Hendil.

Men Vilhelm Nielsen fik øjeblikkelig en anden og større sag at tygge på:

Præcis samtidig med at Ekstrabladets medarbejdere vedtog deres resolution, var Politikens medarbejdere samlet i den anden ende af huset til et lige så stormfuldt møde. De havde fået nyheden om, at Seidenfaden skulle være deres chefredaktør og reagerede med en resolution stilet til bestyrelsesformanden. Den var underskrevet af medarbejderforbundets formand Povl Sabroe – navnkundig vittighedsmager under navnet 'Den Gyldenblonde' og senere direktør for Cirkusrevyen. Resolutionen var blottet for humor og svær at misforstå:

***Den** drevne bladmand, Politikens chefredaktør Niels Hasager i håndsætteriet midt i 30'erne.*

A.F. Olsen (1868-1960), konsul, direktør, Frejlif Olsens tvillingbror.

"Idet medarbejderne udtaler deres tillid til chefredaktør Niels Hasager, kræver de, at enhver forandring i Politikens redaktionelle ledelse skal ske i forhandling med medarbejderforbundet, uden hvis samtykke den ikke kan finde sted. Såfremt personændringer ønskes gennemført nu eller senere, er det medarbejdernes bestemte krav, at nye chefredaktører skal have delt befolkningens kår herhjemme i besættelsesårene."

Med andre ord: Den landflygtige Politiken-medarbejder Erik Seidenfaden skulle ikke komme her! Medarbejderne henviste til deres egen "autoritet, der er en følge af vor indsats både i og uden for bladet til gavn for de interesser, der er gået sejrrigt ud af denne krig."

Politiken-medarbejderne krævede desuden fremover at blive repræsenteret i husets bestyrelse med fuld stemmeret. Så ville man være sikret mod gentagelser. Og for at sætte trumf på sluttede resolutionen sådan: "På baggrund af ovenstående henstiller vi så indtrængende som muligt til Politikens bestyrelse ikke at tvinge os til at anvende de yderste, lovlige midler for at gennemføre vore krav."

En knytnæve af en trussel og mistillid til bestyrelsen. Politikens journalister i krigshumør. Men hvad kunne det egentlig komme Ekstrabladet ved? Det giver næste dags forløb forklaringen på.

POKERSPIL DAG 3

Lørdag 12. maj kl. 14 ringede telefonen igen hjemme hos Ole Cavling. Denne gang var det husets direktør Orla Rode. Om Ole kunne komme søndag kl. 11 til møde hos Vilhelm Nielsen på bestyrelsesformandens bopæl på Nørrevold. Det var meget vigtigt, sagde han. Cavling sagde, han havde vrøvl med ryggen, såh…

"Et øjeblik. Nu kommer formanden," sagde Rode.

"Goddag, Ole Cavling! Vil De være her i morgen pr. bane, bil eller flyvemaskine, kl. 11, det er en sag, der drejer sig om Politikens fremtid. Viggo, jeg, Rode og Dedichen vil deltage. Tak. Et øjeblik, så kommer Viggo."

Så var det halvbror Viggo Cavlings tur:

"Ole, du må endelig love at være her i morgen."

Ole: "Kommer Hasager med til det møde?"

Viggo: "Nej."

Ole: "Godt, så skal jeg være der."

Få minutter efter ringede Viggo op igen. Nu sad han i sin redaktørstol på Politikens 'Magasinet'. Han fortalte om Politiken-medarbejdernes brev. Formanden fandt det helt uantageligt og mente i øvrigt, at det måtte være aftalt med Hasager. Det var derfor besluttet, at man mandag 16. maj ville træffe beslutning om en ny chefredaktion på Politiken. Den skulle bestå af Seidenfaden, Viggo Cavling og – Ole Cavling.

Ole: "Og hvad med Hasager?"

Viggo: "Det ved jeg ikke."

Ole: "Og tror du, Politikens medarbejdere vil arbejde sammen med os?"

Viggo: "Jeg ser ikke, hvad de med rette kan sige imod to Cavlinger, som har været her under hele krigen. Men nu er du forberedt. Lad imidlertid som overrasket, når formanden giver dig forklaringen i morgen. På gensyn!"

Så satte Ole Cavling sig til at fundere. Det var jo ret overvældende. "Flytte ind i Henriks stol!". Han var glad for bestyrelsens tillid og "jeg kan ikke sige andet end at jeg er den nærmeste til pladsen efter det arbejde, jeg har udrettet på

Ekstrabladet i de forløbne 21 år. Selv under krigen er mit blad steget i oplag, ligesom vi har forstået at holde den rigtige kurs." Han ville på den anden side betakke sig, hvis medarbejderne på Politiken ikke fuldt anerkendte det nye triumvirat. Og… "i og for sig har jeg det jo godt, hvor jeg er, så selvom det ikke går i orden, vil jeg ikke andet end glæde mig over, at man straks henvendte sig til mig…"

Belært af erfaringen var han forberedt på alt. Og det var klogt af ham.

POKERSPIL DAG 4

Ved søndagens morgenmøde hos bestyrelsesformand Vilhelm Nielsen var Seidenfaden med. Dernæst – foruden Ole Cavling: Viggo Cavling, Orla Rode og Herman Dedichen, som var den, der oprindelig i Stockholm havde indviet Seidenfaden i tilbudet om at blive chefredaktør.

Det var altså ikke et egentligt bestyrelsesmøde. Flere medlemmer var ikke til stede. Ellen Hørup, Viggo Hørups datter. Carl Th. Zahle, den tidligere statsminister. Adolf Olsen, konsulen fra Aalborg (Frejlifs og Henrik Cavlings bror). Og Valdemar Koppel, Politikens tidligere chefredaktør. Man kan sige, det var de gamle, der var holdt uden for krigsrådet. Bortset fra Vilhelm Nielsen, der selv var 76 år. Men ellers: Ellen Hørup 74, Adolf Olsen 77, Zahle 79, Koppel 78. En forsamling, der kunne underholde hinanden med selvoplevede anekdoter fra Politikens fødsel i 1884.

Veteranerne anede ikke, hvad Vilhelm Nielsen og de andre havde gang i. Det fik de først at vide bagefter.

Vilhelm Nielsen skummede af vrede, da han forelagde de fremmødte ordlyden af Politiken-medarbejdernes brev. Det var ren kommunisme, de ville have indført, sagde han. Han var parat til at lukke Politiken og tilgodese aktionærerne gennem det ejendomsselskab, der ved den planlagte opdeling af selskabet skulle eje grundkapitalen. Medarbejderresolutionen var en 'krigserklæring', sagde han, "jeg accepterer kun betingelsesløs kapitulation."

Så spurgte han, om Ole, Viggo og Seidenfaden var villige til at overtage redaktionen med Ole Cavling som ansvarshavende. Alle tre sagde ja.

Det lignede et "point of no return". Men så foreslog Rode, at man lige skulle vente og se, hvordan Politikens medarbejdere reagerede, når de fik at vide, hvor vred man var blevet i bestyrelsen. Det støttede Erik Seidenfaden. Han mente, at medarbejderfronten hurtigt ville gå i opløsning.

Vilhelm Nielsens svar til medarbejderne lød da på, at hvis de ikke bøjede sig, kunne de

Bestyrelsesformanden *Vilhelm Nielsen fik sin sag for under forsøgene på at gøre Erik Seidenfaden og Ole Cavling til chefredaktører på Politiken i sommeren 1945. Han var en smidig administrator, overlevede alle trængsler og blev siddende som formand til han var 90 år.*

"deponere deres opsigelser" og i så fald stod en ny redaktion "udgået af huset" klar.

Men ikke noget om Hasager. Fornemmelsen var, at Hasager ville gå selv, når han blev klar over, hvad bestyrelsen havde gang i. Ole Cavling anede ikke uråd. Slet ikke da Vilhelm Nielsen ved mødets afslutning bad ham om en efterfølgende snak de to imellem – gerne på Café Botanique på hjørnet af Nørrevold og Gothersgade.

Caféen var søndagslukket, og så gik de to sig en tur. Undervejs nævnte Ole Cavling, at han håbede Kaj Schou ville blive udnævnt til hans efterfølger på Ekstrabladet. "De udnævner selv Deres efterfølger," svarede Vilhelm Nielsen og sagde derefter ifølge Cavling: "Må jeg tilføje, at jeg endog meget gerne ser Dem på Politiken som ansvarshavende. Hasager, hvem jeg i mange år troede på, er en forfængelig, lille selvglad natur. Desværre har vi for sent set, at han blot var en god redaktionssekretær. Personligt tror jeg ikke, det går mellem ham og Seidenfaden, og sker dét, træder De til. Nu må der orden i huset."

***Erik** Seidenfaden (1910-90) var knyttet til Politiken fra 1937. Under besættelsen var han fra 1943-45 i Stockholm som leder af Dansk Pressetjeneste og medlem af Modstandsbevægelsens kontaktudvalg. Efter det kupagtige halløj omkring chefredaktørstillingerne på Politiken og Ekstrabladet i 1945 var han chefredaktør på Information fra 1946-65 og derefter indtil 1982 direktør for Det danske Studenterhus i Paris.*

Cavling gik fortrøstningsfuld i Tivoli for at spise frokost med familien i Det kinesiske Tårn. Han forstod det sådan, at det i hvert fald lå fast, at Seidenfaden ville blive udnævnt den følgende fredag af den samlede bestyrelse. Og at han og Viggo ville træde til, så snart Hasager havde sagt op.

Han havde næsten glemt sit problem med Hendil. Men blev mindet om det, da han så, at Politikens søndagsudgave havde et interview med Hendil, hvori Hendil tilbageviste Ekstrablad-medarbejdernes kritik af hans behandling af pengeforsendelserne til Sverige. Det var ok, og mødet næste dag ville blive uden problemer. Medarbejderprotesterne var allerede ved at ebbe ud. Det vidste han fra samtaler med Erna Mildé og Kaj Schou.

På sengekanten sluttede han søndagen 13.maj med at skrive: "Jeg tror, jeg har optrådt klogt ved at udskyde min tiltræden, til Hasager af sig selv går eller afskediges af bestyrelsen. Men at høre deres samlede anerkendelse og tillid var mig en meget stor glæde… Det gjorde godt efter mange års tavshed. Wait and see!"

SIDSTE STIK

Ole Cavling 'ventede og så'. Pokerspillet fortsatte. Kortene var tilsyneladende tæt til kroppen og under bordet.

Hendil-sagen blev ordnet mandag 14. maj uden problemer. De to fik skrinlagt snakken om, hvordan Hendil med sine gode bekendtskaber i

bryggeribranchen havde skaffet penge til flygtningetransporter og såmænd også til finansiering af et museum i sin hjemby Skive. Rundt i krogene hørtes stadig de følgende år sporadisk mumlen om Hendils liv og levned – faktisk helt frem i slutningen af 40'rne, hvor hans navn nogle gange blev trukket ind i Edderkoppe-affæren, som havde udgangspunkter tilbage i besættelsestidens smuglerier. Hver gang blev rygterne stemplet som vrøvl.

Ved det regulære bestyrelsesmøde fredag 18. maj var alle til stede, også Ole Cavling. Chefredaktørerne havde normalt adgang til at deltage, blot uden stemmeret. Niels Hasager var der også.

Da formanden havde læst Politiken-medarbejdernes resolution op, bad Hasager om ordet. Han sagde, at han var overrasket over at høre, at man åbenbart påtænkte at forsyne ham med en medredaktør, uden at han havde fået noget at vide om det. Mødeprotokollen: "Han vægrede sig ved at tro, at en sådan fremgangsmåde virkelig kunne være fulgt. Men for at der ikke skulle være nogen misforståelse, ønskede han at oplyse, at han ikke ville kunne indtræde i et samarbejde med den pågældende, da han ikke troede på dennes loyalitet." Hvem han talte om? Alle vidste det, må man tro. Seidenfadens navn nævnes ikke i protokollen. Men en video med ansigtsudtrykkene ville have været interessant. Det ene pokerface ved siden af det andet. Men hvem vidste hvad om hvem?

Ole Cavling sagde ikke en lyd. Det gjorde de andre i kamarillaen heller ikke. Ikke om alternativ-planen med ham, Viggo og Seidenfaden. Man diskuterede kun, om der nu var mening i, at de journalistiske medarbejdere ønskede indflydelse. Så ville andre afdelinger i huset med god ret kræve den samme indflydelse, sagde flere. Formanden henviste videre diskussion om resolutionen til den kommende blad-bestyrelse, der ville blive resultatet af koncernens opdeling i et bladselskab og et ejendomsselskab.

Cavling gik løs på dagbogen dagen efter. Hans detaljerede referat af fredagens møde efterlader et tvetydigt indtryk. På den ene side konkluderer han, at han regner med, at han, Viggo og Seidenfaden bliver udnævnt i forbindelse med en kommende generalforsamling i A/S Dagbladet Politiken 7. juni. Det står ham lysende klart, hvordan arbejdsfordelingen mellem de tre redaktører skal være: Viggo skal tage sig af kronik og kulturstof, Seidenfaden det politiske og han selv det daglige nyhedsarbejde med medarbejderne. På den anden side skriver han: "Mig har alt dette halløj moret, fordi jeg i lighed med en dygtig tjenestepige sidder i 'uopsagt stilling'." Hvorpå han helt opstemt giver sig til at liste alt det, der skal ske på Ekstrabladet: Schou, Stubkjær og Ole Schrøder i redaktionssekretariatet, Hendil tilbage i sine gamle rettigheder, Palsbo skrive om film, Knud Voeler overtage 'Dag og Nat', Vinding rejse og Svend Bahnsen afsted til Tyskland. Og genoptagelse af abonnementet på United Press. "Jeg har gjort rent bord og er startklar på alle områder."

Herefter fortaber det videre forløb sig lidt i det dunkle. På generalforsamling og på bestyrelsesmøde efter bestyrelsesmøde gennem juni og juli diskuteres delingen af selskabet, så det fyger. Chefredaktør-spørgsmålet er der ingen, der rører ved. Synligt. Men bag gardinerne er der fuld gang i manøvrerne. Dedichen prøver at holde Seidenfaden i snor – han venter i Stockholm. Viggo prøver at holde Ole i ånde, men Ole synes, det hele er ved at

Niels Hasager (1888-1969), Politikens chefredaktør, far til Ekstrabladets senere chefredaktør Flemming Hasager.

blive muggent. Han ser for sig at skulle tage kampen op med et hold medarbejdere på Politiken, der bare er imod. Orla Rode lufter, at Ole Cavling jo også kunne blive Hasagers medredaktør, hvis det går i vasken med Seidenfaden. "Vanvid," skriver Ole Cavling 10. juni. "Nu har jeg fået nok. Oceaner af tid er spildt til ingen nytte! Og jeg har det godt, hvor jeg sidder."

Delingen ender med at blive droppet. Ole Cavling deltager i alle møderne, men er begyndt at tale om alt muligt andet i sin dagbog. Han er i perlehumør, rejser ind imellem til Stockholm, kommer hjem med masser af idéer – til Ekstrabladet. Bl.a. en skandinavisk kronikserie med forfattere som H.C. Branner, Ivar Lo-Johansson, Sigurd Hoel, Pär Lagerkvist og Kai Friis Møller. Mere udenrigsstof. Ny 'lead + body'-opdeling af artiklerne efter amerikansk stil – noget, han allerede beskrev i sin bog fra 1927. Et princip, som blev standard: Reportageartikler stilles op i et indledende, koncentreret resumé (lead), og så kommer en uddybende, mere udførlig del, brødteksten (body). Den facon er lykken for enhver redaktionssekretær. Når man i de sene timer er nødt til at skære, kan 'body'en' ryge sig en tur, men nyheden alligevel være der. Skrabet, men – med.

Så får han en opsigelse fra forfatteren Soya. Soya er vred over noget med en kronik, Cavling ikke vil bruge, og han vil ikke mere anmelde teater i Ekstrabladet. Cavling overvejer Edvin Tiemroth, skuespiller og instruktør. Eller Kjeld Abell, forfatter og Tivoli-direktør – Cavling skriver til Abell: "Har De lyst om vinteren, hvor der jo ikke er noget Tivoli? Vi skal ikke have doktorafhandlinger, til gengæld er ordet frit på Ekstrabladet…. 100 kr., ligegyldigt hvor lang eller kort den er." Men Abell takker nej.

Hvornår præcis ramlede triumvirat-korthuset definitivt? Ole Cavling ikke så meget som antyder det. Men ved et dramatisk bestyrelsesmøde 7. august måtte formanden meddele, at 64 Politiken-medarbejdere 31. juli havde sagt deres stillinger op pr. 1. november.

Under mødet bed Niels Hasager sig som en terrier fast i benet på formanden. Han sagde, at nu måtte der vælges mellem medarbejderne inklusive ham selv og Seidenfaden, som han uden hæmninger karakteriserede som en illoyal intrigemager. Mundhuggeriet var helt deroppe at vende, hvor Dedichen kunne sige, at der da ikke var noget problem efter 1. november, når Politiken lukkede. Man kunne sagtens finde noget andet at bruge trykkemaskinerne til. Frejlif Olsens bror, Aalborg-konsulen, sagde mere sagtmodigt, at man hellere måtte se at komme i gang med at finde andre medarbejdere til erstatning for de 64.

Resten er ikke tavshed, men heller ikke Ekstrabladets historie. Cavling blev, hvor han var. Hasager blev, hvor han var. De 64 journalister blev, hvor de var. Ligesom den desavouerede, men stålsatte 76-årige bestyrelsesformand blev, hvor han var. Endda i endnu fjorten år. Seidenfaden blev kort efter chefredaktør på Information. Der skulle gå 48 år, før en Seidenfaden, Eriks søn Tøger, kunne sætte sig i Politikens chefstol.

Ekstrabladet *foranstaltede i efteråret 1944 en plakatkonkurrence til brug for en kampagne mod kønssygdommene gonorré og syfilis, der var udbredt i krigsårene.*

***Ekstrablad**-budet - en engel på vej mod stjernerne? Så se klumpfoden og halen. Det er fanden selv forklædt som engel. Niels Spott tegnede ham til forsiden af personalebladet 'Indendørs-Politiken' februar 1947.*

1945-1950

EFTER KRIGEN - VERDEN GENOPDAGET

MERE ENGELSK END EN ENGLÆNDER

Magtkampen var slut. Dér stod Ole Cavling tilbage. Rystede vandet af sig som en våd hund. Lettet.

Det var ganske vist nok at slås med på hans Ekstrablad. Men de interne opgør med medredaktør Arboe-Rasmussen gik mod 10. omgang og knock out. Dét forløb har vi fulgt til sin bitre ende i forrige kapitel. Andre store og små problemer tårnede sig op. Men først og fremmest greb Cavling efterkrigssituationen med euforisk gåpåmod, en ustyrlig lyst til at lave avis – ind imellem dog med sine gammelkendte tilbagefald i depression og øv-ingen-forstår-mig.

På mange måder var Cavling en overlever. Ligesom Niels Hasager på Politiken, redaktøren, som onde tunger under krigen kaldte Niels 'Jasager', fordi han smidigt havde gelejdet sit blad gennem censur-trængslerne. Det samme havde Cavling. Der var heller ingen maskinpistol og frihedskæmperarmbind gemt i skuffen hos ham. Målet under besættelsen var for dem begge: Deres blades overlevelse. Tungen lige i munden.

Men temperamenterne var vidt forskellige. Hvor Hasager var den køligt beregnende pragmatiker, var Cavling drømmeren, den fabulerende, kreative, rastløse. Ustandselig knopskydende med idéer. Ustandselig skrivende. Dagbog, breve, artikler, bøger. Og læsende! Hans arkiv er i de første år efter krigen bristefærdigt af bestillinger og regninger på bøger om udenrigspolitik og historie. De fleste fra husets egen Boghallen, slæbt op ad trappen til hans kontor på 2. sal. Pakke efter pakke. Eller hjem til hans lejlighed på Vester Boulevard. De fleste på engelsk. Selv skrev han i årevis på et værk om engelsk politisk historie. Og sammen med historikeren Sven Henningsen – Ekstrabladets udenrigspolitiske medarbejder fra 1949 – en oversættelse og bearbejdning af et værk om moderne amerikansk historie. Henningsen opholdt sig i 1948-49 som gæsteprofessor ved University of Minnesota og skrev jævnligt derfra til Ekstrabladet, især om det emne, der brændte mest på det tidspunkt: Danmarks tilslutning til NATO. Problemerne skulle gøres begribelige for Ekstrabladets læsere, så Cavling skrev 16. maj 1949 til Henningsen: "Læs dine artikler ordentlig igennem, din ged, når du har skrevet dem på maskine, undgå ethvert amerikansk udtryk, som 'Gamle Jensens kone' ikke forstår…"

Sven Henningsen fortsatte efter sin hjemkomst til Danmark som bladets udenrigspolitiske kommentator og lederskribent indtil 1953, da han blev

professor ved Københavns Universitet.

Dansk politik? Der lyder stort set ikke et kvæk fra Cavling om folketing, partier og indenrigspolitiske debatter gennem årene. Bladets klassiske moderparti, Det radikale Venstre, og dets topfolk lod ham kold – præcis som det var tilfældet med hans far, Henrik, mange år tidligere. Men store ånder, store internationale politikere fascinerede ham. Historiens vingesus materialiseret i skikkelser som Winston Churchill eller tankens himmelflugt hos kontroversielle tænkere som Nietzsche og Kierkegaard.

***En** 1949-beskrivelse i 'Indendørs-Politiken' af et kontor kaldet 'karlekammeret' og befolket med lystige medarbejdere, er illustreret med denne tegning af chefredaktør Ole Cavling, der "som en romersk kejser er steget ned til galejernes underste dæk".*

Krigens afslutning var som at stikke ham den olympiske ild i hånden. Verden åbnede sig. Lømmelen, der tilbage i 20'rne kom hjem fra udlandet mere amerikansk end amerikanerne og mere engelsk end englænderne, havde bare gået og ventet på generobringen af det tabte land. Det præger avisen. Udlandsstoffet breder sig som en steppebrand i spalterne. Ikke alene i kraft af Cavlings private globalisering, men fordi behovet for frisk luft udefra sad i enhver journalist og enhver læser efter fem års indespærring og aviscensur. "Vi må prøve at komme væk fra alt det lokale stof, der i sammenligning med alt det store, der sker uden for Danmark, synes uendelig fattigt," skriver han i august 1945 i sin dagbog. "De mange partipolitiske kævlerier forekommer næsten latterlige, når man følger med i verdenspressen, og det gør jeg nu ved hver dag at læse: Times, Manchester Guardian samt Daily Telegraph."

Cavling kastede al sin energi ind på at genetablere gamle udlandskontakter og skabe nye. Det gjaldt samarbejdet med de internationale presse- og billedbureauer, især United Press, hvor gamle kendinge sad klar til at levere i Stockholm og London. Og det gjaldt kontakter til journalister og forfattere i udlandet, som kunne bidrage til at løfte ambitionerne om at gøre Ekstrabladet til et blad, som havde tråde til omverdenen, netværk uden for andedammen. Idéen om fællesnordiske kronikker blev halet hjem efter flittig brevveksling med norske Sigurd Hoel, svenske Ivar Lo-Johansson og danske H.C. Branner, og bragt i 'Dagbladet' i Oslo, 'Expressen' i Stockholm og Ekstrabladet. Lo-Johansson havde allerede i begyndelsen af 30'rne været flittig bidragyder til kronikken i Ekstrabladet.

THORKILD HANSEN, PARIS

Også Paris blev et slagnummer. Både i reportager og anmeldelser. Der var nærmest kamp om at komme til biddet. Studerende og unge journalister strømmede til Frankrig for at suge til sig af alt fra Sartres eksistentialisme til lårsvingerne på Moulin Rouge.

Og suge på labben. Pengene var små, mulighederne for at veksle kroner til franc var i årevis nærmest nul på grund af valutarestriktionerne. Hvad var mere nærliggende end at forsøge sig med korrespondancer til danske aviser? Og hvad var mere nærliggende end at prøve at udfylde det hul, der opstod i Ekstrabladet, da Frankrigs-eksperten Ole Vinding forlod bladet i maj 1945, formodentlig træt af skiftevis at være i kridthuset hos Ole Cavling, skiftevis ude i mørket. Det første på grund af Vindings elegante pen og internationale erfaring, det andet på grund af den hvid elefant-attitude, som kunne være Vindings last. Udtrykt ved dovenskab, ifølge Cavling. Da Cavling gik af mange år senere, leverede Vinding i Information et svidende angreb på sin gamle chef for at have været nærmest utilregnelig gen-

***Den** unge Thorkild Hansen (1927-89) slog sig lige efter krigen ned i Frankrig og blev flittig korrespondent for Ekstrabladet. Anmeldte teater og litteratur fra Paris og skrev ikke mindre end 37 kronikker i bladet, en del af dem udgivet i bogform i 1992 ('Artikler fra Paris 1947-52'). Hans teateranmeldelser gik frisk til sagen. Den 28. april 1948 anmelder han f.eks. Sartres nye stykke 'Urene hænder' og slutter med at konstatere, at "Eksistentialismens idéer er frygtelig forældede", og at Sartre "prostituerer sit unge og friske digtertalent ved gang på gang at sælge det for laveste pris til en gammel, uappetitlig og for længst udrangeret filosofi. Men indvendinger unyttige. Jean-Paul har vasket sine hænder."*

nem hele sin karriere – få kunne være så udspekuleret i ordvalget som Vinding, når nogen skulle spiddes (det skulle lige være kollegaen Kai Friis Møller). Hvad han ramte med artiklen var Cavlings hvileløse pejlen sig i alle retninger med sine idéer. De mentale udsving, som Cavling var den første til selv at registrere – i hvert fald i sine private dagbogsoptegnelser.

Blandt de nye pariserskribenter var Børge Rudbeck flittig brugt. Langt senere Erik Dreyer, Carl Th. Dreyers søn. Men det var Thorkild Hansen, som i efterkrigsårene blev Ole Cavlings yndling.

"Tusind tak…fremragende!… kom snart med en ny kronik og en håndfuld kulturspalter!" lyder det gang på gang fra efteråret 1947 i breve til den 20-årige stud. mag., der udstyres med akkreditering til redaktionen, så han kan få teaterbilletter og bøger til anmeldelse. Thorkild Hansen skriver i de følgende fem år 37 kronikker og et utal af bog- og teateranmeldelser. Danske bøger bliver sendt ned til ham, men også nyudkomne franske får omtale. Der er ingen smalle steder, fransk er *in*. Den pædagogisk opmærksomme chefredaktør belærer sit fund: "Må jeg have lov at give Dem et godt råd: Pas på sproget, forbliv dansk, undgå de franske sprogkaskader og anvend, hvad vi i sætteriet med et jævnt udtryk kalder korpus-sproget. Denne betegnelse dækker stilen hos Johs.V. Jensen, Henrik Pontoppidan, Hørup, Brandes, Kierkegaard og Frejlif Olsen. Det er som om den danske

tankerytme ikke rigtig passer ind i den franske sætningsbygning. Det forekommer ofte, at en god landsmand under et langt ophold i Frankrig bliver mere fransk end franskmændene og derved overgår den nation, han befinder sig i, samt mister kontakten med den, han kom fra…"

Det er næsten en bekræftelse på problemet, da Thorkild Hansen svarer:

"Jeg takker Dem mange gange for Deres gode råd…Derimod mener jeg, De har uret, når De skriver, at en redaktørs øje altid våger med en særlig kærlighed over unge penne. Jeg tror, det er en meget sjælden ting, og er Dem derfor så meget desto mere taknemmelig for, at De gerne har villet lade den gælde for

Deres hengivne
Thorkild Hansen"

***Den** kække lægedatter Ruth Berlau (1906 -1974) var 22 år, da hun i 1928 strøg til Paris på cykel - efter eget udsagn for at købe sig en læbestift. Hun rapporterede om rejsen i Ekstrabladet. Den senere skuespilleruddannede Ruth Berlau, knyttede sit liv til forfatteren Bert Brecht og genoptog kontakten med Ekstrabladet, da hun efter 2. verdenskrig boede i USA.*

Thorkild Hansen fandt 'korpus-sproget' og fortsatte med at skrive i Ekstrabladet frem til slutningen af 1953. Noget af det sidste – inden han vandrede videre i kølvandet på de store heroisk og smertefuldt rejsende i Danmarks fortid, slaverne fra Afrika, Niebuhr i det lykkelige Arabien, Jens Munk i Canada – er en række artikler fra Spanien. Kontroversielle beretninger om Franco-styrets undertrykkelse af det spanske folk og de vestlige landes svigt. Ikke mindst i forbindelse med USA's forsvarssamarbejde med Spanien.

Detaljeret og personlig udenrigspolitisk orientering. Lige efter Cavlings hoved.

RUTH BERLAU, NEW YORK

New York var selvfølgelig også en messe værd.

I slutningen af oktober 1945 modtog Ekstrabladet et brev med en stak billeder fra New York. Afsenderen var Ruth Berlau, og her måtte Cavling ikke bare mobilisere sin spontane begejstring og journalistpædagogik. Tilsyneladende også styre en vis sindsbevægelse.

Den usædvanlige kvinde fascinerede ham. Ruth Berlau var på det tidspunkt 39 år og havde været i kølvandet på Bert Brecht, siden de to havde mødt hinanden i Danmark, hvor han havde slået sig ned i Svendborg på flugt fra nazismen. For Brecht fungerede den elegante, skuespilleruddannede Ruth Berlau som elskerinde, sekretær, oversætter, fotograf og part i et menageri, der for Brecht omfattede kone, børn og yderligere mindst

én disponibel elskerinde. I 1945 boede hun mest alene i New York. Billederne, hun sendte, handlede om det danske skoleskib 'Georg Stage' og dets besætning på besøg i New York. Og billederne ankom til Ekstrabladet, umiddelbart før skibet vendte hjem til København. Lige til en populær, aktuel billedside.

"Jeg har i dag sendt Dem et eksemplar af Ekstrabladet, hvoraf De kan se, at vi har brugt 12 af billederne," skriver Cavling og sender "håndslag fra Rådhuspladsen til vores lille spejderpige.'"

Det sidste var en hentydning til, at den viltre pige fra velhaverhjemmet i København i 1928 havde kastet sig på sin cykel og var kørt til Paris for at købe sig en læbestift – hendes egen private Tour de France, men dog med en aftale med Ekstrabladet om at beskrive færden i artikler. Bladet havde "vinket farvel til hende på Valby Bakke", fremgår det af et af Cavlings senere breve til hende. Denne gang sendt til hendes nye adresse i Zürich. Hun rykker til Schweiz sammen med Brecht-karavanen omkring nytår 1948, men nævner i øvrigt ikke Brecht med et ord i brevene til Ekstrabladet. Indtil da sender hun sine bidrag fra New York, hvor hun bliver akkrediteret som korrespondent til Ekstrabladet på samme måde som Thorkild Hansen var knyttet til bladet i Paris. Notitser, interviews – og billeder: Hun var en glimrende fotograf. Emnerne var film, teater, sociale forhold i storbyen, hvad som helst. Også forbrugerstof – hvad der naturligvis interesserede voldsomt i knapheds-Danmark. Kontant, velfungerende journalistik.

Brevvekslingen mellem dem bliver gradvist friskere og mere privat. Ruth Berlau afskiber sommeren 1947 en pakke med tobak, kaffe og the – stadig rationerede og svært opdrivelige varer to år efter krigen – og Cavling svarer henrykt med at fortælle om vellystig thedrikning og sommerliv i Vedbæk. Han slutter: "Send mig snart et par kronikker eller interviews og ledsag dem med et brev om Dem selv." I december samme år har bladet bragt et interview, hun har lavet med præsidenten for United Press. Cavling takker og tilføjer: "Tak for det lille billede… De er lige så nydelig, som da vi i sin tid startede Dem på Valby Bakke – godt, at man er gift på 28. år!"

Den gensidige begejstring kulminerer i første halvår af 1948. Ruth Berlau skriver fra Zürich: …"Men mest takker jeg Dem for Deres brev. De må være et ganske dejligt menneske. Ole Cavling, send mig den kronik af Dem, som De citerer lidt af i brevet. Jeg håber, De giver mig lov til at trykke Deres breve af i mine memoirer – jeg agter nemlig (ved Deres hjælp) at blive berømt, hvis jeg får tid, og så skal man jo skrive memoirer, har jeg hørt. Tænk, jeg ved ikke, om De har skrevet bøger, hvis ikke så burde De begynde og lade andre slave i kontorstolen og bare selv 'komme ind og tage et overblik, kritisere alt og alle og gå igen'. Findes der ikke slaver i Danmark? Nej, det er sandt, vi var det første land, der frigav slaverne, oplyste Paul Robeson mig om i Amerika…"

Et rablende brev, også med et flip om at skrive noget til Readers Digest sammen med Cavling – "2000 dollars, så ku vi dele rovet"…

Cavling svarer omgående: "Kære tossede kælling…"

Tonen er overstadig. Og sådan fortsætter det sommeren over med en sprød blanding af saglige aftaler og lystig snak, krydret med "Altid Deres…" og "Lad mig høre, hvordan dagen går for Lille Ruth".

***Ruth** Berlau fotograferet i Paris i 1928, klar til at starte cykelturen hjem til Danmark.*

Det gik rigtig skidt, ved vi nu, og Cavling har nok fået en anelse om, at noget ikke var, som det skulle være. I dag ved vi, at Ruth Berlau blev ladt i stikken af Brecht, var indlagt i flere omgange på psykatriske klinikker, var på druk og konstant i økonomiske vanskeligheder. Det fortæller hun ikke Cavling om, men den skingre tone i nogle af hendes breve har nok fået ham til at trække sig baglæns. Kombineret med den usikre kvalitet af hendes bidrag til avisen.

I september 1948 er det Cavlings nytiltrådte chefkollega Kaj Schou, der skriver til hende: "Det har været mig betroet at gennemlæse artiklen om Hans Albert, og jeg synes ikke, den er rigtig lækker. Blandingen af liglugt og hans yndlingscognac vil sidde vore læsere 'som feber udi næsen', så derfor synes vi ikke, vi vil trykke den…" Kort efter sender Cavling en Ruth Berlau-artikel videre til Merete Bonnesen på Politiken med en bemærkning om, at "den er forfærdelig skrevet og fuldkommen uanvendelig, men hun gør så mange interessante synspunkter gældende, at jeg tror, det vil more Dem at stifte bekendtskab med manuskriptet." Hen beder Merete Bonnesen returnere artiklen direkte til Zürich "med et par venlige ord".

Et sidste budskab fra Ruth Berlau i foråret 1949 overlader Cavling til sekretæren, fru Mangor, at svare på. Et kort, formelt og kryptisk svar: "Dette kom i dag, og Cavling har bedt mig spørge Dem, hvad det er betaling for. Vil De være rar at sende mig et par ord."

Har Ruth Berlau i raseri og stolthed kylet et honorar retur? Damen havde et kæphøjt temperament. Og brevene stoppede. Næsten fire års heftigt samarbejde var forbi – indtil de pludselig korresponderede igen i 1953 (se s. 260). Ruth Berlau levede i øvrigt i Berlin til 1974, hvor hun indebrændte på sin bopæl.

SORTBØRS-BENZIN, TAK

Ruth Berlau havde sendt te og cigaretter fra New York til den betrængte chefredaktør.

Det var trange tider trods befrielse og jubel og opstemt aktivitet på redaktionen. Trykket fra censuren var lettet med et knips den 5. maj 1945. Men der var andre forhindringer for at lave en ordentlig avis. Handels- og valutarestriktioner lagde bånd på udfoldelserne, især indtil den amerikanske Marshallhjælp til Vesteuropa begyndte

at sprede sine velsignelser i 1948. Redaktionen måtte den 1. juni bede Handelsministeriet om en speciel tilladelse til, at pressefotograf Svend Liisberg kunne få lov at benytte sin motorcykel, "da det er af stor betydning for bladet, at fotografen ved hjælp af sin motorcykel kan komme hurtigt rundt til de forskellige begivenheder, der måtte indtræffe inden for vores redaktionstid." Den gamle Nimbus var bladets eneste motoriserede køretøj!

Det handlede om benzinmanglen. Den administrerende direktør i Politikens Hus, Orla Rode, havde i den sammenhæng en interessant bemærkning i et brev til Ole Cavling 5. september 1945: "Jeg havde i går en samtale med Deres fotografer og gjorde dem opmærksom på, at Politiken betaler sine fotografer 200 kr. om måneden, hvoraf det fremgik, at der af dette beløb med en tildeling af 50 liter benzin og en vogn til kr. 6.000 bliver penge til overs til indkøb af sortbørsbenzin."

En frejdig konstatering, som lader ane, at den tilstundende 'Eddderkoppesag', der rullede fra 1949, havde bund i en årelang, omsiggribende sjakren med tidens eftertragtede sortbørsvarer. Benzin – og meget andet. Gummi for eksempel. I begyndelsen af 1947 er den igen gal for fotograf Liisberg. Nu er det ikke Nimbussen. Liisberg har fået den gamle firehjulede til at trille igen, men chefredaktøren skriver til Varedirektoratet: "Da vores pressefotograf Liisberg har store vanskeligheder med de gamle dæk, har han søgt Varedirektoratet om fire nye. Denne ansøgning kan jeg på det bedste anbefale."

Eller smør. Det vil sige smørmærker. I november 1945 søgte den 27-årige journalist ved Helsingør Dagblad, Aksel Dreslov, om at komme til Ekstrabladet, men fik høfligt afslag. En måned senere skrev Cavling til ham: "Tusind tak for de sendte smørmærker, de faldt på et tørt sted. Kender De en husmor, der ikke bliver vild af glæde over at modtage smør til bagning, netop nu til jul? Den journalistiske side af sagen må vi vende tilbage til, når papirsituationen bliver lidt bedre." Dreslov vendte ufortrødent tilbage flere gange de følgende år med eller uden smørmærker, men det gjorde ingen forskel. I 1959 kom han til Politiken, hvor han blev karrieren ud.

Smørmærker blev ved at være en fed handelsvare. Sært nok i smørhullet Danmark, men produktionen gik til eksport, og importind-

***Den** altid lapsede Ekstrablad-fotograf William Douglas i september 1944 sammen med løberen - og åbenbart også diskoskasteren Niels Holst-Sørensen. Europamesteren i 400 m i 1946. Senere medlem af IOC, den internationale olympiske komité, og i øvrigt generalmajor og chef for Flyvevåbnet.*

***Ekstrabladets** tre chefredaktører på rad og række for at hylde bestyrelsesformand Vilhelm Nielsen på hans 80 års dag 14. november 1949. Fra venstre: Leif B. Hendil, Kai Schou og Ole Cavling.*

tægterne til køb af de maskiner og råvarer, der skulle sætte skub i industrien igen. Mærkerne var i årevis betalingsmiddel for alt mellem himmel og jord – indtil den socialdemokratiske regering "gled i smørret" i oktober 1950. Da Cavling i september 1947 bestiller et nyt sæt tøj fra Crome & Goldschmidt, skriver han til direktøren: "Jeg stiger i omfang samtidig med Ekstrabladets oplag…". Men det kan ikke være smørret, der gør'et, for han tilføjer i et PS: "En af de første dage kommer jeg ned til hr. Felsted i herreskræderiet og giver ham otte mærker, som jeg hører, man ikke kan sende pr. brev. Så kan han også stemple i kortet, så alt går lovformeligt til…"

Det gjaldt om at møde forståelse hos leverandørerne i et land, der i de år var halvvejs baseret på naturalieøkonomi.

Og det gjaldt om at møde forståelse i banken. Både sin egen og Nationalbanken. Enhver udlandsrejse krævede bevilling til at købe valuta. Bestyrelsesmedlemmet Herman Dedichen skulle løse en opgave for Ekstrabladet i december 1946. Cavling "beder høfligtst Nationalbanken yde ham den fornødne valuta til formålet." Selv blev Cavling i november 1948 af sin egen bank, Landmandsbanken, afæsket en længere forklaring på, hvorfor han havde søgt Nationalbanken om yderligere 500 kr. til en rejse til Stockholm. Han må have stolet på både bank- og brevhemmelighed, for redegørelsen indeholder detaljerede oplysninger om fremtidsplaner for avisen.

EKSTRABLAD PÅ SEKS SIDER

Papirmangel som undskyldning for at sige nej var fast sang på pladespilleren over for jobsøgere, kronikører og andre freelance-skribenter. Undskyldningen var reel nok. Papirmangel red aviserne som en mare i efterkrigsårene helt ind i 50'erne.

Næsten alt papiret kom fra Norge, Sverige og Finland. Og der var rift om det. Mere end før. Alle ville læse aviser, alle ville ekspandere, men papirproduktionen kunne ikke følge med. Handelsministeriet tildelte med hård hånd. Og nye kunder udefra huggede ind på de skandinaviske forsyninger. For eksempel de engelske aviser. De havde før fået avispapiret fra Canada. Men canadierne kunne heller ikke følge med, for de leverede til USA, og de amerikanske aviser svulmede med sidetal op til 200, især på søndage. De åd 2/3 af verdens samlede avispapirproduktion, og de kunne betale. Papirprisen blev presset i vejret. I Danmark var den femdoblet siden før krigen. Og mens de amerikanske dagblade svul-

mede, krympede de danske. Ekstrabladet var nogle af ugens dage nede på seks sider. Knap så slemt som det måske lyder: Avisen var stadig i stort format som Politiken. Men alligevel. En tynd sag. Nej tak og desværre! lød det til indsendere fra Ole Cavling, der personligt redigerede det halve af avisen og i øvrigt læste det hele – hver dag. Inden det kom i avisen.

Englænderne havde et andet problem: Det canadiske papir skulle betales i dollars, og dollaren var hård valuta i efterkrigsårene, også for englænderne. Så de engelske bladhuse snurrede rundt på hælen og købte i stedet i Skandinavien. Man skulle ikke være børsekspert for at se, hvorfor de danske aviser havde problemer med at få sidetallet i vejret, så læsere og annoncører kunne få alt det at kikke på, de gerne ville, og journalister og skribenter deres ting i avisen. Der manglede papir. Papir, der var til at betale.

Direktør Orla Rode skar ved årsskiftet 1950-51 situationen ud i pap i personalebladet 'Indendørs-Politiken'. Papirprisen var steget uafbrudt siden krigen, rationeringen var fortsat i kraft. På det tidspunkt havde man netop forhøjet salgsprisen på Politiken og Ekstrabladet. For Ekstrabladets vedkommende fra 17 til 20 øre. Rode skrev: "Men giver denne forhøjelse dækning for de stigende udgifter? Desværre nej. Vil den bevirke en nedgang i oplaget? Desværre ja. Men hvilken nedgang? Det er usikkerheden. Vi har forhøjet annoncepriserne. Dækker denne forhøjelse? Desværre nej. Vil priserne bevirke en nedgang i millimeter? Januar synes at tyde på det. Men vi ved ikke noget. Det er også et usikkerhedsmoment. Og papirpriserne – jeg gyser ved tanken."

Det havde han god grund til. Papirpriserne kom aldrig til at vende næsen den anden vej.

Indendørs POLITIKEN

Nr. 1 Januar 1950 5. årgang

fot.: Paulli

Billedteksten til dette billede ville lyde således i *Politiken:* I toner og skygger, i buer og linjer har fotografen indfanget skønheden i de kvindelige linjer. *Ekstrabladet:* Yndig pige hos fotografen. Desværre kan vi ikke oplyse læserne om hendes navn og adresse. *Indendørs-Politiken:* Reklamefoto er flyttet til nye, moderne lokaler — og fotograf Paulli har straks benyttet sig af mulighederne for at skabe skønne fotos med nye virkemidler.

Forsiden *af personalebladet 'Indendørs Politiken' januar 1950 vakte opsigt i huset. Underteksten gisner om, hvordan billedteksten kunne lyde i Politiken, som nok ville tale om, hvordan fotografen har indfanget 'skønheden i de kvindelige linier'. Mens Ekstrabladet ville skrive: "Yndig pige hos fotografen. Desværre kan vi ikke oplyse læserne om hendes navn og adresse'. 'Indendørs Politiken' motiverede selv forsidebilledet med, at 'Reklamefoto var flyttet til nye moderne lokaler'.*

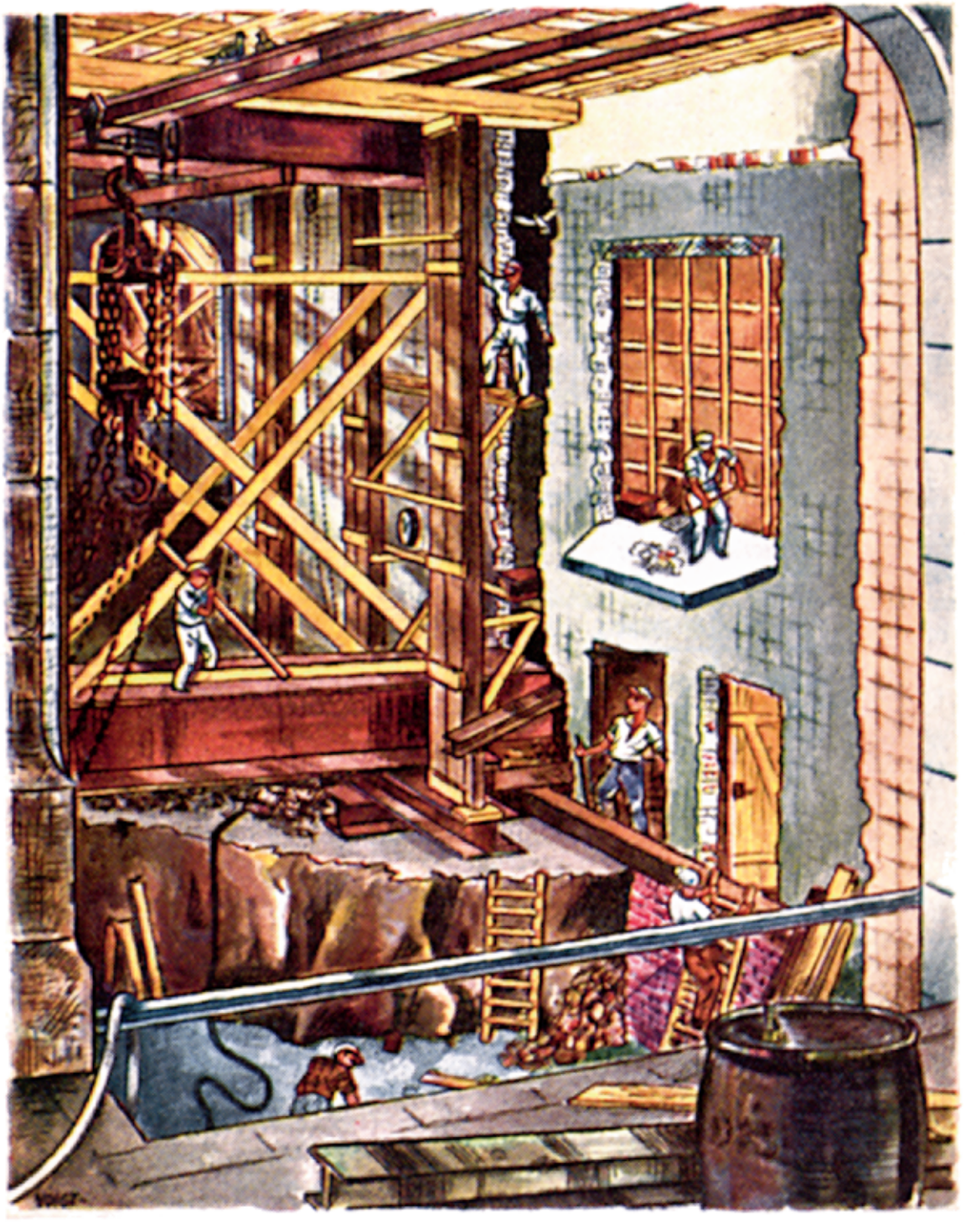

***Det** ligner en mineskakt, men det er udgravningen til den nye store presse i 1950 under Ekstrabladets Hus i Vester Voldgade. Arbejdet stod på i næsten tre år.*

1947-1951

OPLAGET MOD TOPPEN

PENGE TIL VIDENSKABEN

Ærgrelsen over papirmangel og prisstigninger i disse efterkrigsår blev modsvaret af fornøjelsen ved oplagsstigning. Oplaget steg og steg – i takt med Ole Cavlings livvidde, som han skrev til Crome & Goldschmidt. Fra krigens slutning kravlede oplaget jævnt opad fra ca. 50.000 mod de 100.000, som var det magiske tal, der skulle få klokkerne til at ringe. En vision, der virkede som en pacemaker på Cavlings blodomløb og stimulerede kreativiteten. Han vender tilbage til det med jævne mellemrum i sine dagbog – "Jeg har bestemt, at vi skal have ca. 100.000 om to år, hvor jeg kan fejre mit 25 års jubilæum som chefredaktør," skriver han i september 1947…

Vejen frem blev banet af danskernes læsehunger, en avis, der ramte nyheds-og underholdningsbehovet, og prestigeprojekter, som var en blanding af dygtig markedsføring og Cavlings personlige ambitioner.

En af de eksklusive idéer opstod umiddelbart efter befrielsen. Den kom fra bladets videnskabsmedarbejder Børge Michelsen, og blev straks indfanget af Cavling: Man skulle uddele en videnskabspris som en pendant til Politikens kunstnerpris, der netop var startet. 10.000 kr. på bordet, tildelt hvert år på Ekstrabladets fødselsdag 12. februar til en ung forsker. Priser til kunstnere var der så mange af, mente Cavling, og "min private kærlighed står videnskabsmanden nærmere end kunstneren." Forskning pegede mod fremtid og udvikling.

Bestyrelsen godkendte forslaget på et møde i januar 1946 med det forbehold, at man ikke ville binde sig for tid og evighed. Prisen kom til at leve i ti år og kastede en del omtale af sig, forsider, fester – og naturligvis stor entusiasme hos modtagerne. 10.000 var mange penge på den tid. Ved Ekstrabladets 50 års jubilæum blev de hidtidige ni modtagere interviewet. En af dem, zoologen Gunnar Thorson, hæftede sig ved den ensomme indsats, forskeren ofte sidder med – "Vil andre kunne se, der er et perspektiv. Vil nogen gide læse hans bog?"

Jo, det ville nogen. Gunnar Thorson gjorde som flere af de øvrige fin karriere. Hans navn lyser i dag med store bogstaver på et af statens orange miljøskibe.

I disse måneder tumlede Cavling samtidig med at stable det før omtalte billedugeblad 'ABC' på benene sammen med redaktionssekretæren Kai Schou. Dagbogen 29. november 1945: "Da jeg så et prøvenummer i dag, begyndte jeg at forstå Schous tyrkertro på dette foretagende… Der ligger

***Billeder** har siden Ekstrabladets start i 1904 været et stærkt element i avisen. Tegninger og fotos. Tegner Stender havde fat i effekten med sin streg i 'Indendørs-Politiken' februar 1953.*

en stor idé gemt, og når 'Billedbladet' i dag trykker 200.000 med en million i overskud, har vi også en chance…" Men forsøget endte med skibbrud. Det blev en brik i slidsomme diskussioner i bestyrelsen om forskellige billedblad- og tidsskriftidéer – Politiken havde også projekter på bedding, dels et radioblad i samarbejde med Statsradiofonien, dels en fornyelse af Politikens 'Magasinet', og for at det skulle gøre rigtig ondt, indgik Erik Seidenfaden endnu en gang i spillet som kandidat til en redaktørpost hos nogle af bestyrelsesmedlemmerne, mens andre vrissede ad tanken. 'ABC' nåede aldrig længere i alfabetet end til titlen. Ideen stak næsen op igen i april 1950, da Ekstrabladet oplagsmæssigt og økonomisk stod stærkt, men blev droppet i bestyrelsen: Papirmangel.

***To** forfattere til PEN Club-kongres i Venedig september 1949: Politikens Tom Kristensen og Ekstrabladets Kai Friis Møller.*

Videnskabsprisen var dårligt nok søsat i 1946, før Cavling kastede sig ud i at få genetableret den internationale forfattersammenslutning PEN-klubbens danske afdeling. Han aktiverede en stribe forfattere til et møde på Ekstrabladet i januar 1946, Kjeld Abell, Martin Andersen Nexø, Hans Kirk og Frederik Schyberg, og fik Kai Friis Møller gjort til præsident. Noget skulle den besværlige litteraturredaktør lave. Cavling var træt af Friis Møller. Cavling måtte selv tage sig af meget af det, der ellers ville være en litteraturredaktørs job, for eksempel at læse og antage digte. Ikke fordi han havde noget imod det. Han korresponderede flittigt med forfatterne, forkastede, antog og satte i avisen. Halfdan Rasmussen, Johannes Wulff, Harald Herdal, Grethe Risbjerg Thomsen, Schade. Nogle får deres produkter retur lige i synet uanset rang og stand. Til Harald Herdal: "Det er sgu noget tyndt skidt…" Mere omsorgsfuldt til Schade – hvordan kunne man også tale hårdt til en digter, som ledsager sit lille værk med følgende ord: "Tilgiv at jeg ulejliger Dem med sådant noget som et digt. Jeg bor ude i et overgroet, forladt Tornerose-slot mellem ørne og snoge og sjældne sommerfugle, og tænkte, at dette digt måske kunne hente nogle flasker rødvin gennem luften fra Dem…"

Men Friis Møller! Midt i maj 1946 sender Cavling ham en oversigt over, hvor mange bogan-meldelser, han har præsteret siden nytår: 10 i januar, 2 i februar, 2 i marts og 1 i april.

"I betragtning af alle de bøger, du har fået, og de mange, som stadig sendes os, må det siges at være et yderst sløjt resultat, og vi må drøfte…"

Drøfteriet gjorde ikke større forskel, hvis det overhovedet blev til noget. "Hans litteraturside,

som skulle have været færdig i fredags, ligger stadig og flyder. Med de fire lørdagssider er han altid bagefter," lyder det kort efter. Cavling havde et par folk i baghånden, hvis det ramlede med Friis Møller, Paul la Cour og Sven Clausen. To stærke navne, der var villige til at gå ind. Men intet ændrer sig. Det kører videre op og ned med den vidtløftige litterat. Retssager om oversættelser, som han har rapset fra andre. Sager, som han taber og får Ekstrabladet til at betale sagsomkostninger for – indtil slutningen af 1949, hvor året begynder med, at Cavling skriver til Andreas Vinding, forfatteren og Politiken-journalisten, der var far til Ole Vinding, og som netop havde begået en rejsebog om Frankrig: "Vores ven 'Friisenberg' har arbejdet på en kronik om din bog i 41 år, og den antager dag for dag udødelig form, men hvornår den kommer i bladene, må guderne vide. Du ser: Du er i vore hjerter." Og hvor året slutter med, at Friis Møller siger op og skifter til Politiken – efter et drønende skænderi med Cavling på redaktionen. Og efter 17 år på Ekstrabladet. Cavlings slutspark i dagbogen: "F.M. er for håbløs, han har snydt os i alle disse år, så hvorfor hente lortevand fra kloakken?… Alle ved, han kun mangler at stjæle tegnebøger."

Slidsom finale. Dog ikke så slidsom som den, man havde været igennem tre år tidligere, da den årelange læggen arm med Erik Arboe-Rasmussen omsider havde fået en ende. Friis Møller blev fra årsskiftet 1950 erstattet med den universitetsuddannede Henrik Neiiendam, som havde begået vellykkede anmeldelser og artikler i nogle år. Arboe-Rasmussen var ikke blevet erstattet af nogen ved årsskiftet 1947.

***Den** internationale forfattersammenslutning PEN genoptog sine aktiviteter efter 2. verdenskrig ved et møde i Stockholm i 1946. Ekstrabladets Kai Friis Møller var den danske formand. Her han (med bowler) ved afrejsen fra København sammen med Knud Sønderby, Kjeld Abell (med cigaret) og Hans Scherfig (med briller).*

STREJKE!

Arboe var dårligt nok væk, før hele huset blev ramt af et mentalt bombenedslag 1. marts 1947. Strejke! Sådan en havde man ikke haft siden 1908. Der gik stadig frasagn om denne strejke i Ekstrabladets og Politikens tidlige levetid – den varede kun i ti dage, men der var gamle, der huskede den som noget katastrofalt. Så galt kunne det vel ikke gå igen. Men dér gjorde man regning uden den kommunistiske dominans hos de københavnske typografer. De stillede med en række krav og var urokkelige uge efter uge, måned efter måned. Kortere arbejdstid, højere løn. Kaptajnen var typografformanden Willy Brauer, modparten de københavnske bladhuse, bortset fra Socialdemokraten og Land og Folk, der – i modsætning til andre – ikke var medlemmer af Københavns Bogtrykkerforening.

Ole Cavling tog det også roligt i første

omgang. Han blev kaldt hjem fra en ferie i Dalarne og benyttede freden fra det daglige ræs til at konstatere, hvor godt det var gået, efter at Arboe var væk og i det par uger op til strejken, hvor Hendil og Schou kørte bladet, mens han selv havde været på ferie …"muligvis baner det vejen for dem senere hen som medredaktører". Oplaget var oven i købet steget et par tusinde til 85.000 brutto lige før strejkens udbrud. Men bekymringen i hele bladhuset voksede, som månederne gik og indtægterne svandt, mens de fleste af udgifterne blev ved. Arbejdsgiverne og LO fik et mæglingsforslag forkastet, regeringen ville ikke blande sig – statsministeren var den uflyttelige vestjyske landmand Knud Kristensen, der forudså røde faner i gaderne, hvis man greb ind. Det var vel heller ikke så slemt med den strejke! mente han – aviserne vest for Storbælt var der jo stadig, og i øvrigt havde han andre ting i hovedet: Et desperat krav om, at Sydslesvig skulle tilbage til Danmark, nu hvor tyskerne lå ned. Det krav, der fældede ham ved valget kort efter.

Midt i det hele døde Christian 10., Dronning Margrethes bedstefar, 20. april. Det ridende, nationale symbol fra besættelsestiden. Landesorgen var forudset på redaktionen i ugevis, men hvad er en landesorg uden aviser? I bestyrelsen diskuterede man en nødavis i anledningen. En absurd diskussion præget af gustne overvejelser om kommunisternes reaktion, de socialdemokratiske læseres løftede øjenbryn – skulle en royal begivenhed virkelig være anledning til noget så opsigtsvækkende som en nødavis? – og almindelig usikkerhed om, hvorvidt det skulle være en engangs-historie, eller om nødavisen kunne køre videre efter den sørgelige begivenhed. Man endte med at lade helt være.

5. juli endte strejken. Typograferne fik det meste af, hvad de havde sloges for, og regningen i Politikens Hus blev gjort op til 3,5 millioner kr. – et beløb, der sved. Men sved lidt mindre, da Arbejdsgiverforeningen betalte 1,9 millioner kr., og endnu mindre, da oplagene på begge aviser derefter viste sig at holde niveauet.

En strejke går man enten ned på eller samler kræfter ved. Cavling og hans folk samlede kræfter. To måneder efter genoptagelsen af arbejdet søsatte man en provinsudgave med tidlig trykstart, så aviserne kunne nå ud til fjerne egne af landet. Ideen havde optaget Cavling, Schou og Hendil under strejken. Marketingafdelingen – dengang 'Propagandaafdelingen' – blev tilmed spurgt om,

***Den** muntre redaktionssekretær Ole Schrøder tegnede Ekstrabladets gamle reception til forsiden af Indendørs Politiken juni 1949. Ole Schrøder udviklede sig til bladets sjove causør gennem årene, skrev fast klummen 'Ekstramanden' og anmeldte også tv i 60'erne. Han var bror til en anden Ekstrablad-journalist, Almar Schrøder.*

om man ikke kunne distribuere avisen med luft-taxa, der kastede bladpakker ned fra luften. Nej, det kunne man ikke.

Cavling benyttede strejkepausen til at drage Jylland og Fyn rundt for at besøge de lokale korrespondenter til Ekstrabladet, "…en udflugt, jeg ikke havde foretaget, hvis jeg havde vidst, hvor iskoldt der er i togene og på de jyske og fynske hoteller," skriver han til bestyrelsesformand Vilhelm Nielsen…" Det er ikke sjovt hver anden dag at skulle pakke kuffert (blåt tøj krøller let!) for at jage videre til en ny by og modtage en ny korrespondent, som man fortæller de samme "udødelige" historier og leger Northcliffe [den engelsk bladkonge] for, under en tre-fire timers lang frokost. Min mave strejker som følge af alt for mange sildeanretninger, og min hale er øm af at sidde på jernbaneklapstole, for kupéerne var jo overfyldte…Vi begyndte i Aalborg, rullede videre til Århus, sneglede os frem over heden til Esbjerg og tog videre til Fåborg, Odense, København…"

Det havde man næppe budt den rejsetrænede Leif B. Hendil. Han kende vejen til 1.klasses-kupeerne.

KØBE INFORMATION?

Dårlig mave eller øm røv – Cavling fortsatte utrættelig med sine bestræbelser for at skaffe bladet ny luft under vingerne.

Januar 1948. Et overraskende dokument i hans dagbogs-arkiv: En detaljeret plan for, hvordan man skal købe dagbladet Information! En plan i 15 punkter, der nærmest ligner en magt-overtagelse efter en vundet krig. Medarbejderne skal fyres, bortset fra 4-5 stykker, deriblandt Børge Outze, der skal fortsætte med at skrive sine ledere.

***Ekstrabladet** afleveres til kioskmanden ved fortovet i Vestervoldgade tæt ved Studiestræde-hjørnet. Vi er i 1952. Kiosken var en type, der fandtes i hundredevis af i det københavnske gadebillede.*

Nye medarbejdere skal hentes fra Ekstrabladet og Politiken. Cavling skal selv have det overordnede ansvar, og der ansættes to chefredaktører, "som jeg selv har opdraget i Ekstrabladets ånd." Prisen må der forhandles om, Information har en gæld på 400.000. Bladet skal bevare sit navn, men laves om til B.T.-format – manøvren drejer sig om at udkonkurrere B.T. Planen har derfor også et punkt, der hedder: Skift til B.T.-format.

Det dramatiske projekt dukker ikke op i A/S Dagbladet Politikens bestyrelsesreferater. Formanden har næppe været konsulteret. Men et brudstykke af den gamle bestyrelseskamarilla figurerer i et cavlingsk dagbogsnotat et par måneder senere: Herman Dedichen, Orla Rode og Cavling mødtes 6. marts med Erik Seidenfaden, som nu var chefredaktør sammen med Børge Outze på

***Erik** Stender-tegninger september 1950 til en artikel i 'Indendørs Politiken' om de* personlige *annoncer i Ekstrabladet og Politiken, specielt de vidtløftige, der måtte underkastes censur. Stender udviklede sig i øvrigt til en fremragende teatertegner gennem 60'erne og 70'erne.*

Information. Der blev planen hurtig skrinlagt. Informations oplag var faldet fra 40-45.000 i befrielsesåret 1945 til nu 20-22.000. Cavling sagde til Seidenfaden, at man ikke kunne risikere de 100.000 kr. som skulle postes i Information for at få bladet op at stå, hvis man ikke fik "den fulde ret over bladet". Og Seidenfaden var kun interesseret i en kontrakt om trykning af Information hos Politiken. Han sagde, ifølge Cavling, at både han selv og Outze var fysisk udkørt af sliddet med bladet, Outze tilmed plaget af migræne.

Fysisk udkørte? "De har kun været redaktører i 2 år!" vrisser Cavling i dagbogen. Han tabte på stedet fidusen til sin store 15 punkts plan. Og mere hører man ikke til den historie.

Så meget desto mere til hans egen og Ekstrabladets. Nu havde han slidt med bladet – ikke i 2, men 24 år, skrev han til bestyrelsesformanden. 24 år, hvor han selv havde "sat frimærker på alle breve" og næsten aldrig havde haft tid til at rejse på grund af eneansvaret, som "simpelthen umuliggør andet end at passe de farlige 33.000 ord, der udgør Ekstrabladets stof".

Ikke et ord kom på i avisen, uden at Cavling havde læst det. Ikke engang annonceteksterne. Slet ikke ægteskabsannoncerne, der var et hit læsermæssigt, men bød på absolut ansvarsbelastende udfordringer for en chefredaktør. Kravet var: Annoncerne skulle handle om ægteskab. Ikke kun hurtig råhygge og lagensjov. Annonceafdelingen bortcensurerede for eksempel denne:

Et par unge forretningsfolk fra provinsen, som ankommer til København mandag og ikke har kunnet opdrive hotelværelse håber nu på denne måde at indlede bekendtskab med et par raske unge piger, som så måske kan finde på en udvej.

Var dén smuttet igennem, kunne Cavling være stillet op mod væggen for medvirken til hor og umoral. Reglerne var strenge. Anvendt på vore dages massageannoncer ville de bringe ansvarshavende chefredaktør Bent Falbert i fængsel på livstid.

NYE CHEFREDAKTØRER

Ole Cavling trængte altså til aflastning. Det fik han. For han havde gode argumenter på hånden, også ud over de personlige. Provinsudgaven havde været med til at løfte oplaget yderligere nogle tusinde. Der var blevet ro på redaktionen efter Arboe-Rasmussens afmarch. Og hvad der talte hos formanden: Ekstrabladet tjente gode penge. Faktisk flere end Politiken. For eksempel i det første kvartal 1948: 60.000 pr. måned mod Politikens 37.000. Det måtte direktør Orla Rode redegøre for på et bestyrelsesmøde i maj: "Direktøren oplyste til forståelse af det mærkelige forhold, at Politikens regnskab er ringere end Ekstrabladets trods større oplag og flere annoncer, at indtægterne af Politiken pr. eksemplar faktisk er mindre end af Ekstrabladet, fordi Politiken er en abonnementsavis, mens Ekstrabladet er en salgsavis… Det faktiske forhold er, at vi for Politiken får 12½ øre i indtægt, medens vi for Ekstrabladet får ca. 13½ øre. Hertil kommer, at Politiken er dyrere i fremstilling, dels fordi trykning er dyrere på grund af natarbejdet, dels fordi Politikens redaktion er væsentlig dyrere end Ekstrabladets, således kostede Politikens redaktion i marts måned 243 kr. pr. spalte, medens Ekstrabladets kun havde kostet 115 kr. pr. spalte. Heraf var de redaktionelle honorarer 147,50 kr. pr. spalte i Politiken, medens de var 74,50 kr. pr. spalte i Ekstrabladet."

Der var ingen tvivl om, hvem der skulle ind på medredaktør-pladserne: Leif B. Hendil og Kai Schou. Heller ingen tvivl om, hvem der stadig skulle bestemme: Ole Cavling. Samarbejdet var gået godt mellem de tre i lang tid. De var jævnaldrende, alle tre 49 år, Cavling kun nogle måneder ældre end de andre. Uroen omkring Hendil og hans blæksprutteagtige gøremål i rejse- og erhvervslivet – ikke mindst det mere muntre, repræsenteret af øl-, hotel- og restaurationsbranchen – var nedtonet og i hvert fald godt kompenseret af hans idérigdom og energiske pen. Hendils rejsefeber stod dog stadig på 40 grader, helst pr. fly. Han fejrede både udnævnelse og 50 års fødselsdag med en ny ekspedition til fornøjelse for sig selv og læserne, denne gang jorden rundt i anledning af luftfartsselskabernes påstand om, at man med 'Verdensluftfartens køreplan' i lommen kunne tage turen rundt formedelst 9.136 kr., og dét på syv dage. Det vil sige mere end ti gange hurtigere end Jules Vernes klassiske tur på 80 dage. I Information opløftede Børge Outze en høj latter i sin forsideleder, der sluttede: "Man kan næsten græde ved tanken om, hvad det bundt flyvebilletter også kunne bruges til af den, der får dem stukket i hånden. Var vi ham, stod vi af i Shanghai og bad dem rende og hoppe på Rådhuspladsen."

Den 49-årige Schou var en mand med mindre armbevægelser, men yderst kompetent og erfaren, vellidt på redaktionen – kommet til Ekstrabladet i 1931 og beskæftiget først som telegramredaktør, siden som lederskribent med udenrigsstoffet som speciale.

Schou var cand.teol., hvad der ikke forhindrede, at fanden tog ved ham, da han var kommet i chefredaktørstolen. Cavling skriver om tiden efter udvidelsen af chefredaktionen, der skete 9. september 1948: "På bladet slider vi i det som aldrig før, der er oplagsfremgang at spore, men desværre går det lidt ud over det vægtige stof, som jeg sætter mest pris på. Til min overraskelse har Schou udviklet sig til en ren oplagshaj! Han lever og dør for konkurrencer, og gør jeg vrøvl, spørger han: Vil du have oplag eller ej? Da jeg selv har sagt, at hvad bladet steg efter 1. september, hvor de to redaktører tiltrådte, var deres indsats, og da jeg flere gange har bedt om 100.000 den 1. oktober i år, må jeg ikke gøre modstand mod udviklingen!"

Cavling var helt med på konkurrencer à la den, der kørte i begyndelsen af 1948 med opfordringen 'Skriv et moderne eventyr' – over 400 manuskripter kom ind og blev vejet og fundet mere eller mindre interessante af dom-

TOWN TALK

Danish newspaper editor Leif Hendil leaves for home tonight after a fortnight in this country.

And what will he write about us when he gets back? We don't know—but yesterday he asked us for a print of a picture we ran recently showing a typical six o'clock swill.

★ ★ ★

***Fra** sladderrubrikken 'Town Talk' i den engelske avis Daily Mail 7. marts 1954. Teksten lyder: 'Den danske bladredaktør Leif Hendil rejser i aften hjem efter fjorten dage i landet. Og hvad vil han skrive om os, når han kommer hjem? Vi ved det ikke - men i går bad han os om en kopi af et billede, som vi for nylig bragte af en typisk kl. 6 drink.'*

***Et** udateret billede af Leif B. Hendil - det kan være næsten når som helst, for Hendil var ustandselig på flyvefarten. Her formodentlig i begyndelsen af 1950'erne at dømme efter flytypen.*

***Filmstjernen** Shelley Winters under belejring af Politikens Jørgen Sandvad og Ekstrabladets Leif B. Hendil. De er i begyndelsen af september 1949 på en fly-demonstrationsrejse med europæiske luftfarts-journalister og besøger Hollywood.*

merkomitéen, der bestod af H.C. Branner, Bo Grønbech og Friis Møller. Musikkritikeren Jürgen Balzer forvaltede konkurrencer om bedste danske pladeindspilning eller bedste skoleorkester. Derimod appellerede konkurrencer om sommerens fikseste stråhat eller ombryder-udfordringen 'Sæt rigtig tekst under det rigtige billede' ikke til hans journalistiske hormoner. Han accepterede dem som "oplagsfremmende". Hvad de formodentlig også var. Ligesom tegneserierne, der blev indført i januar 1949. De første striber var 'Tom Cooper', Barney Baxter og 'Jimpy'. Eller *pin up* damerne, der ind imellem blev sømmet op på bladets bagside, men som Cavling nægtede adgang til forsiden. Brev til redaktionssekretær Jens Stubkjær: "Da venlige henstillinger øjensynlig ikke hjælper, er dagsbefalingen af 20. juli 1948 hermed givet: For fremtiden må der ikke være pin up-girls på forsiden. Overtrædelse af forbudet medfører omgående afskedigelse."

Sammenhængen i, hvad der var oplagsfremmende, var svær at måle. Perioden bød også på store aktuelle begivenheder, der fik folk til aviskioskerne. I 1948 de olympiske lege i London, hvor John Hansens hovedstød og svømmepigernes guldmedaljer fik sportsmedarbejder Alf Mørkebergs jubelreportager til at svinge i takt med Gunnar Nu Hansens radiofoniske begejstring. Tv stod endnu kun på lur. Og året efter – i sommeren 1949: Edderkoppesagen, som kom til at rulle i årevis med afsløring på afsløring af svindel, sortbørshandel og bestikkelse langt ind i politiets rækker. Den sag havde Ekstrabladet ganske vist ikke hovedæren af – dét havde et par journalister ved Socialdemokraten, Anders B. Nørgaard og Poul Dalgaard, begge belønnet med Cavling-Prisen. Dalgaard kom senere til Ekstrabladet, hvor han hentede sig endnu en Cavling-Pris for sin indsats i den store bolig-kampagne i 1960'erne. For at afværge fejlskud: Prisen er ikke opkaldt efter Ole, men efter hans far, Henrik.

MOD DE 100.000

De 100.000 i oplag hang stadig som et lys i horisonten. Nåede man det magiske tal og hvornår, eller blev det et blålys? Ole Cavling fikserede på sit 25 års jubilæum 1. oktober 1949.

Men nej. Selvom det var tæt på. 1949 begyndte med et nettooplag på 81.000 og sluttede ved 93.000. En imponerende stigning, der nok i høj grad skyldtes, at bladet 1. juni havde fået en ny salgschef, den 31-årige Svenn Seehusen, en mand med en fortid i modstandsbevægelsen og øjensynlig vant til at skære igennem en del snik-snak. Hans øjeblikkelige indsats bestod i at forlange, at trykstarten skulle gå præcist. Det kunne enhver jo

komme og sige, men Seehusen havde evnen til at få det komplekse system af redaktion, teknik, oplagsafdeling og distribution til at arbejde sammen. Få strammet op på den udbredte, journalistiske tju-bang mentalitet, som en af bladets morsomme hoveder, redaktionssekretær Ole Schrøder, udtrykte sådan: "Aflevér ikke en artikel før i sidste øjeblik, ellers tror ingen, det er en nyhed."

I øvrigt en opstramning, der havde sine naturlige hurdler. Adskillige af medarbejderne afleverede stadig håndskrevne manuskripter til sætteriet. Hendil var berygtet for nedkradsede manuskripter, som selv de ældste rotter blandt maskinsætterne havde mas med.

Seehusen havde også en finger med i, at man opgav den provinsudgave, som Cavling havde satset så energisk på. Den gav aldrig rigtig pote oplagsmæssigt, bortset fra lige i starten. Til gengæld var den med sin forjagede fremstilling og meget tidlige afslutningstid en konstant klods om benet på københavnerudgaven. Oplaget i København reagerede omgående med at stige, da provinsmodellen blev droppet. Hvor smart dét var på langt sigt, kan man diskutere i lyset af udviklingen gennem 50'erne, hvor B.T. med nye provinsredaktioner og en muskuløs og kostbar markedsføring skabte sig voldsom fremgang netop i provinsen. Ekstrabladet prøvede igen midt i 50'erne med et provinsfremstød, men måtte endnu engang trække følehornene til sig.

Produktionen af Ekstrabladets lørdagsavis blev også lige kørt en gang gennem Seehusens hjernevindinger. Resultatet: Trykstart rykket frem fra kl. 13 til kl. 11. Hvorfor? Fordi Seehusen konstaterede, at folk var gået hjem, når bladet kom på gaden, hvilket var temmelig upraktisk for en løssalgsavis. Lørdag var stadig arbejdsdag. Han fik foretaget en færdselstælling af fodgængere og cyklister (bilister regnede man ikke rigtig med – endnu). Den viste, at avisen kom på gaden ca. en time efter at trafikken var kulmineret. Lørdagen blev i løbet af ganske kort tid ugens største dag. Faktisk passerede lørdagsoplaget de berømte 100.000 allerede i efteråret 1949.

I marts 1950 kom turen så til resten af ugen. Seehusen tøvede ikke et sekund, da triumfen var hjemme: Han fik rejst en 23 m høj giraf, der bed sammen om et Ekstrablad i hovedhøjde, det vil

EKSTRABLADET

MINDRETALS-LEDERNE FOR LANDSRETTEN

EKSTRABLADET har alt klart til som første danske blad at bruge den nye WALKIE-TALKIE

Hurtig reportage fra aastedet til redaktionen

DE KOM IKKE HJEM

En flok lands-knægte myrdede Kaj Munk

En bog paa fem aarsdagen

KØBTE KRANSE OG SKØD SIG

TYSKERNE

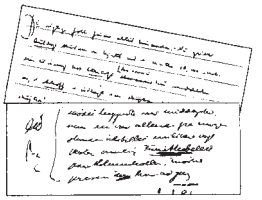

***Fire** typografer samlet for i fællesskab at tyde Leif B. Hendils håndskrift. Vi er i februar 1954, da Ekstrabladet fyldte 50 år. De fleste medarbejdere afleverede stadig håndskrevne manuskripter. Som regel proppet med rettelser og overstregninger. Typograferne vånder sig, men det færdige produkt - avisen - fortæller, at de har været i skarp træning. Datidens aviser har overraskende få trykfejl.*

Walkie-talkien debuterer i januar 1949. Ekstrabladets Børge Rønne rapporterer fra Langelinie via pressefotograf Douglas ved sin bil til ingeniør Erik Møller på redaktionen.

Den girafgantiske tur op over de 100.000 i oplag blev i foråret 1950 markeret med denne 25 meter høje giraf, banket op af 25 masonitplader på facaden mod Rådhuspladsen. Oplaget var steget fra 80.000 i løbet af nimåneder.

***Jürgen** Balzer (f. 1906) var fra 1938-1962 Ekstrabladets garant for en saglig behandling af det klassiske musikstof. Internationalt anerkendt som kritiker og musikskribent. En tid formand for Ekstrabladets medarbejderforening. Her modtager han i 1952 Den danske Diskofilforenings hæderspris for pladeserien 'Edition Balzer', som belyser musikkens historie i Danmark.*

sige 4. sals, og markerede marts-oplaget ved foden med kæmpecifre: '102.333. Girafgantisk stigning' jublede stilladset. Drømmemålet var nået, Cavling bød til medarbejderfest, og den altid slagfærdige Børge Outze, Informations chefredaktør, sendte en lykønsknings-pil fra sin forsideleder til giraffen: "Lille hoved, overvældende interesse for spiserøret – og resten ben."

BROGET MEDARBEJDERSKARE

Fest for en broget medarbejderskare. Nye folk. Og folk, der havde været med fra Frejlif Olsens tid, selvom det tyndede ud blandt dem. Redaktionen var vokset i løbet af tiåret. I 1940 havde bladet 24 faste medarbejdere. I 1950 var der 33. De samme tal var på Politiken: 64 og 76. Det var en af grundene til, at Ekstrabladet som nævnt kunne have større overskud end Politiken: Færre medarbejdere. Man kunne have været mange flere, hvis man havde åbnet favnen for alle dem, der søgte til bladet. Der er snesevis af 'Tak, deværre'-breve fra Cavling i disse succes-år. Et blev sendt til den 29-årige Bent Juhl fra Den socialdemokratiske Provinspresse: "…Beklager, at måtte meddele Dem, at der ikke er nogen ledig stilling i øjeblikket…" Juhl blev ansat ni år senere og blev hurtigt en politisk nøglemedarbejder på Ekstrabladet. Et andet afslag til en, der indsendte prøver på sin kunnen, lød sådan: "Vi synes ikke rigtig, det er noget for os…" Den håbefulde var stud. med. Erik Mønster, som mange år senere rettede sit 'ø' til 'ü' og blev bladets flittige og åndsnærværende lægemedarbejder.

Blandt de gamle udmærkede nogle sig ved, efter chefredaktørens mening, at hvile overordentlig trygt på laurbærrene. Det gjaldt for

eksempel Haagen Hetsch, som klarede sig igennem de sidste år af 40'rne på charme og bortforklaringer. Den kritiske brevstrøm fra Cavling nærmer sig en matematisk uendelighedsrække. Hetsch, som begyndte løbebanen som Berlin-korrespondent, udviklede sig til en udmærket interviewer på underholdningsområdet – ifølge ham selv inspireret af et afslag i tidernes morgen fra selveste Georg Brandes – skriftligt formuleret sådan: "Højstærede… Ifald jeg føler trang til at meddele publikum noget, så har jeg selv en pen… Det hele interview-system beror som bekendt på bladenes begærlighed efter at få fat i bekendte skribenters navne uden at betale honorar." Hetsch's levned og gerninger i efterkrigsårene drev ham mod randen af fyring, ikke bare fra Ekstrabladet, men også ægteskabeligt – han var gift med skuespilleren Sitter Horne Rasmussen, som i et interview i 'Indendørs-Politiken' i 1948 beskriver sin ægtemand som "utålelig morgenfrisk, fed og selvglad… han kan ikke holde orden på noget som helst, men det kan jeg heller ikke, så vi er faktisk meget lykkelige – endnu altså!" Den midlertidige lykke endte for både Ekstrabladet og fru Sitter efter få år, hun med tre ægteskaber på rad, hvoraf det først kommende var med Dirch Passer.

Nogle af de nytilkomne medarbejdere fik kniven, hvis de ikke var leveringsdygtige. Det gjaldt Sven Ludvigsen, som kom til bladet i 1947 med fine papirer. Cand.jur, studieophold i U.S.A m.m. Hans karriere som rigsdagsmedarbejder varede i tre år, og standsede efter henstillinger fra Cavling, der eksempelvis begyndte sådan: "Kære Ludvigsen, min højre hånd er visnet ved at gennemgå alle de bilregninger, De har påført bladet

***Den** elegante underholdnings- og kulturjournalist Haagen Hetsch (1903-71) blev gift med skuespillerinden Sigrid Horne Rasmussen i sommeren 1945. Et kortvarigt ægteskab med denne dynamiske dame, der i krigsårene satte danskerne i humør med sangen 'Kammerat med solen' fra Helsingør Revyen. Hun var senere en overgang gift med Dirch Passer. Haagen Hetsch var i flere omgange ved Ekstrabladet. Efter 1954 i ti år pressesekretær ved Det Kgl. Teater.*

ved komplet ligegyldig kørsel. Af beløbenes størrelse kan jeg regne ud, at De som regel lader Deres yndefulde legeme befordre af Taxa fra Rådhuspladsen til Christiansborg… " Ludvigsen fortrak til Statsradiofonien, hvor han startede programmet 'Aktuelt Kvarter', og hvor taxakontoen måske var mere frisindet.

En ny kvindeside-redaktør, Olga Goldbæk, holdt kortere. Hun blev ansat, da den navnkundige Dame – med stor D – Erna Mildé døde i 1952 efter 28 års dyrkning af kvinders eksklusive sysler på den side, hun havde skabt. Olga Goldbæk fik påmindelser om ikke at gøre mere eller mindre skjult reklame for produkter og virksomheder på stofområdet. Det har ikke været nemt at håndtere, for Cavling skriver for eksempel til hende og hendes højre hånd Else Fischer, at "ingen må skrive noget om mannequinopvisninger eller modtage indbydelser fra modehuse, uden at slige invitationer er drøftet med mig." Olga Goldbæk blev fyret, ifølge Ole Cavling "efter otte skriftlige advarsler igennem et helt år for hendes ubændige trang til gratis tekstreklame." Else Fischer blev på

***Bent** von Cotta Schønberg (f. 1924) var søn af skuespilleren Ib Schønberg. Han kom til Ekstrabladet i 1950 efter nogle år på Billedbladet og Berlingske Aftenavis. Han var en mand, der klarede lidt af hvert - på billedet at ryge, notere med højre hånd, skrive på maskine med venstre, tale i telefon og interviewe kollegaen Erik Pouplier om hans filmsucces med 'Lån mig din kone'. Desuden - som man kan se på skuffen: Samle sig en hoben dementier på sine historier. Senere i livet gik han over i plejehjemsbranchen.*

Ekstrabladet indtil 1958, hvor hun valgte at leve af at skrive kriminalromaner. Bogskriveriet var en last og en lyst, som satte andre medarbejdere i skred: Erik Pouplier var en af dem. Han kom til bladet i 1952, skrev mest om film, men var ikke til at styre ret meget længere, da han fik en kanonsucces med romanen 'Lån mig din kone', som straks blev filmatiseret med Lily Broberg og Buster Larsen. Hvorefter han skrev en stribe kriminalromaner, sagde op og lod sig drive udenlands af en uhelbredelig kærlighed til Frankrig. Flere generationer er siden krydset rundt i Provence med en af hans rejsebøger i hånden.

Cavling var allergisk over for medarbejderes flirt med kommercielle interesser og erhvervslivets forsøg på at få gratis omtale. Det er før nævnt, hvordan han år efter år sagde nej tak til frikort til Tivoli for medarbejdere. I 1950 blev den 25-årige Bent Schønberg (søn af skuespilleren Ib Schønberg) ansat som teaterreporter. Cavling advarede ham ved sæsonstart 1952 mod lumske anslag fra impressarioen Blicher Hansen: "Vi er nu gået ind i en ny sæson, og der vil Blicher Hansen gøre alt, hvad han kan for at få gratis reklame for sine lørdagsaftener i KB Hallen… Lad os nu ikke blive misbrugt. Blicher stykker ud til forskellige blade, og de går alle i gyngen, således at han tager 5-10.000 hjem hver lørdag og faktisk ikke behøver annoncere i aviserne." Ekstra allergi syntes at beherske ham over for fænomenet varietéer – modsvaret af en stærk trang hos skrivende og fotograferende medarbejdere til at rapportere fra etablissementerne. Gang på gang får medarbejdere bandbuller om ikke at spilde tid og tryksværte på de københavnske varietéer, hvis affable direktører lokkede med drinks og kunstnerne med smil.

Bent Schønberg tog sig flittigt af for-og-bag-kulisserne stoffet gennem 50'erne og var efter alt at dømme en festlig person. I 1954 besøgte han Brechts berømte Berliner Ensemble, og herom berettede Ruth Berlau, som havde genoptaget korrespondancen med Ole Cavling: "Han har forført samtlige Berliner Ensembles medlemmer, lige fra toppen og nedefter… Bent har sendt et brev til en af kontordamerne, og hele kontoret påstår, hun blev rød i hovedet som en tomat, da hun læste det, mens hun selv siger, de andre blev grønne af misundelse. Sandheden er, at vi gerne havde adopteret Bent…han vadede rundt i vores kantine, i teatret, i garderoberne, ja overalt, strålende af lykke og oplevelsestrang…" Den muntre Schønberg Jr. forlod Ekstrabladet efter ti år, slog sig på drift af private plejehjem, hvilket

bragte ham i pressens søgelys i 60'erne og 70'erne, fordi de gamle angiveligt havde det skidt i hans varetægt. Rovdrift mere end drift, lød kritikken.

Ellers var det et solidt redaktionssekretariat, som holdt sammen på folkeholdet, alvorsmænd som Sten Gudme, der var kommet hjem efter indsatsen i England og Stockholm under besættelsen, havde spenderet et par år på opbygningen af det turbulente Information, og nu var udenrigspolitisk kyndig ankermand i redaktionssekretariatet. Suppleret af blandt andre en ny og fantasifuld herre ved navn Ole Schrøder, som var en initiativrig redaktionssekretær, indtil hans egen ustyrlige, og ustyrlig muntre, pen begyndte at sætte det nyudsprungne tv-medie i gabestokken, og 'Ekstramanden' blev hans varemærke.

Cavling selv havde fingrene i alt, hvad der rørte sig, men slap især ikke opmærksomheden omkring udenrigsstoffet – og kulturstoffet, hvor han for eksempel konstant var på mærkerne for at få kunstområdet dækket, udstillingerne anmeldt og kunstnerne interviewet. Han tog initiativ til, at en stor parisisk udstilling, 'Kunst og videnskab', blev flyttet til København i august 1949, og han jagtede i flere omgange den rigtige kunstanmelder til bladet. Maleren Harald Leth blev en af dem i en periode. Museumsinspektøren Erik Fischer en anden. Han har sikkert haft travlt på Kobberstiksamlingen på Statens Museum, for Cavling skriver 20. september 1948 til ham: "Tør jeg spørge, hvordan det går med Degas?… Dampen op, hr. museumsinspektør!"

Pola Gauguin kom til i 1949. Gauguin var søn af den berømte Paul, født i Paris, men uddannet ved Kunstakademiet i København som følge af sit moderlige ophav, og bosat i årevis i Oslo som følge af sit ægteskab og en fanatisk besættelse af Edvard Munch. Han var norsk statsborger, hvorfor Cavling med mellemrum måtte skrive til fremmedpolitiet for at få hans opholdstilladelse i Danmark forlænget. Den 63-årige Gauguin tilførte stoffet både viden og prestige, indtil han i 1955 gik af og året efter blev afløst af H.P. Rohde. I august 1954 skrev han et par kronikker, som gjorde Cavling betænkelig, da han læste manuskriptet. Han var overbevist om, at kronikkerne ville vække opsigt og bringe nogle personer i harnisk, nemlig arvingerne til Edvard Brandes, Ekstrabladets første chefredaktør. Især Brandes' barnebarn Herman Dedichen, som sad i A/S Dagbladet Politikens bestyrelse. I den sidste af kronikkerne skrev Pola Gauguin nemlig, at hans mor i en nødsituation havde solgt et billede af Cezanne for 800 kr. til Brandes med den klausul, at hendes mand på den fjerne Stillehavsø Tahiti kunne tilbagekøbe billedet senere til

***Det** lidt af et scoop - men et sent - da Ole Cavling i 1949 hyrede den 66-årige Pola Gauguin (1883-1961) som Ekstrabladets kunstanmelder. Gauguin - søn af den verdensberømte Paul Gauguin - havde boet en stor del af sit liv i Norge. Han var højt anerkendt maler og kritiker og satte i de få år frem til 1955, hvor han arbejdede på Ekstrabladet, sving i behandlingen af kunststoffet.*

samme pris. Det var præcis, hvad han senere ønskede, men Brandes ville ikke slippe billedet, skriver Pola.

Men Brandes' navn er strøget i den kronik, Ekstrabladet bragte. Der står bare "en god bekendt". Pola Gauguin har gættet på øretæver og fået kolde fødder, da han læste Cavlings advarende brev til ham, inden kronikken kom i avisen: "Det er jo en frygtelig anklage, du slynger ud mod Edvard Brandes… Du kender hans dattersøn Herman Dedichen, og jeg kan godt tænke mig, at han vil sige sin mening, nu får vi se."

ALBUERUM OG NEDRIVNINGER

Sammenlagt altså 24 faste journalistiske medarbejdere, da oplaget kulminerede i 1950. Ikke mange til at stable et blad sammen, som opnår et salgstal på over 100.000. Ganske vist på langt færre sider end vore dages Ekstrablad. Men alligevel. I retfærdighedens navn: Tallet 24 var uden de deltidsansatte. Dem var der tre af.

Få medarbejdere. Og dog sad man lårene af hinanden i bladhuset. Sammenlagt havde huset 1.260 ansatte i 1950. 262 flere end i 1940. Uden at bygningen på Rådhuspladsen var blevet større.

Successen med det store oplag blev til under vilkår, som ville have sat nutidens arbejdsmiljøpoliti på overarbejde med at skrive rapporter. Og specielt på dette tidspunkt, i 1950. Risiko for høreskader, grus i skrivemaskinerne og et eventyrligt rod. Der var en ombygning i gang, der ikke ville give medarbejderne en centimeter mere albuerum, når den var slut, men som her og nu medførte drøn, der gennemrystede huset og gjorde samtaler til noget, der lød som krigsråb. "Her og nu" vil sige op mod to år.

Huset skulle have ny trykpresse. Et enormt monstrum til et par millioner kr. inklusiv installation. Af mærket Hoe – som dem, man brugte i forvejen, men nu én mere og meget større. Indkøbt i England og i stand til at trykke hurtigere, flere og i farver. Levedygtig helt frem til 1986, da den blev afløst af nye af mærket König&Bauer – dem, man i dag kan kikke ned til gennem de store vinduer i Vester Voldgade i Ekstrabladets bygning. Det langvarige halløj med at få Hoe-pressen installeret skyldtes, at man var nødt til at grave kælderen halvanden meter dybere under fødderne på medarbejderne. En ømtålelig manøvre, for bygningen måtte afstives og holdes på plads imens. Og medarbejderne holdes i gang. Avisen kom ufravendt, mens operationen stod på.

***Hvordan** er det at blive afsløret som butikstyv? Journalist Erik Pouplier berettede om oplevelsen i juli 1954. Han har nuppet en transistorradio. Erik Pouplier (f. 1926) kom til Ekstrabladet i 1952. Efter at han i 1957 havde succes med romanen 'Lån mig din kone', som blev filmatiseret, gik hans veje snart videre via Danmarks Radio til en tilværelse i det sydfranske som flittig skribent af kriminalromaner, og især bøger om Provence.*

Det løste altså ikke pladsproblemerne. Redaktioner, administration, ekspedition, annonce- og reklameafdeling, og hvad man ellers havde af afdelinger, var ved at revne af vokseværk. Ekstra-bladets nye bygning fra 1936 havde lettet lidt – dengang. I sidste halvdel af 40'rne var man tvunget til at sende flere mindre afdelinger i eksil rundt om i kvarteret.

Men en plan var under opsejling. Den kom udefra. I Københavns Kommune havde man en overvejelse, der lød på at gøre Vestergade, som munder ud i Rådhuspladsen, fem meter bredere. Det skulle ske ved at barbere fem meter af husrækken i den ene side. Den side, der rummer Politikens Hus på hjørnet. Gaden ville ved samme lejlighed blive rettet ud som et kosteskaft. De nødvendige nedrivninger ville pløje sig igennem en pæn stribe huse fra Frederik 6.'s tid, inklusive Politikens Forlags nuværende domicil, og sende Boghallen og Politikens famøse hjørneværelse til tælling. Og når man nu var i gang: Husrækken i Studiestræde, den anden side af blokken, skulle have samme behandling.

Den plan fulgte man med intens interesse i bladhuset. Den så umiddelbart ud til at ville berøve bladhuset en masse kvadratmeter, for også i Studiestræde berørte gadeudvidelsen flere ejendomme, der tilhørte Politikens Hus. Ejendomme, der i dag rummer blandt andet Ekstra Bladets læserbrev- og debatredaktion. Dengang var de beboet af lejere, der var beskyttet af lejeloven. Men det måtte blive kommunens problem med genhusningen. Ingen bekymringer i den anledning. Heller ikke bevaringsmæssige. Der var helt andre ting på spil end lidt veneration for middelalderbyens gadestruktur og hyggelige mindelser om Sjette Frederiks biedermeier-København.

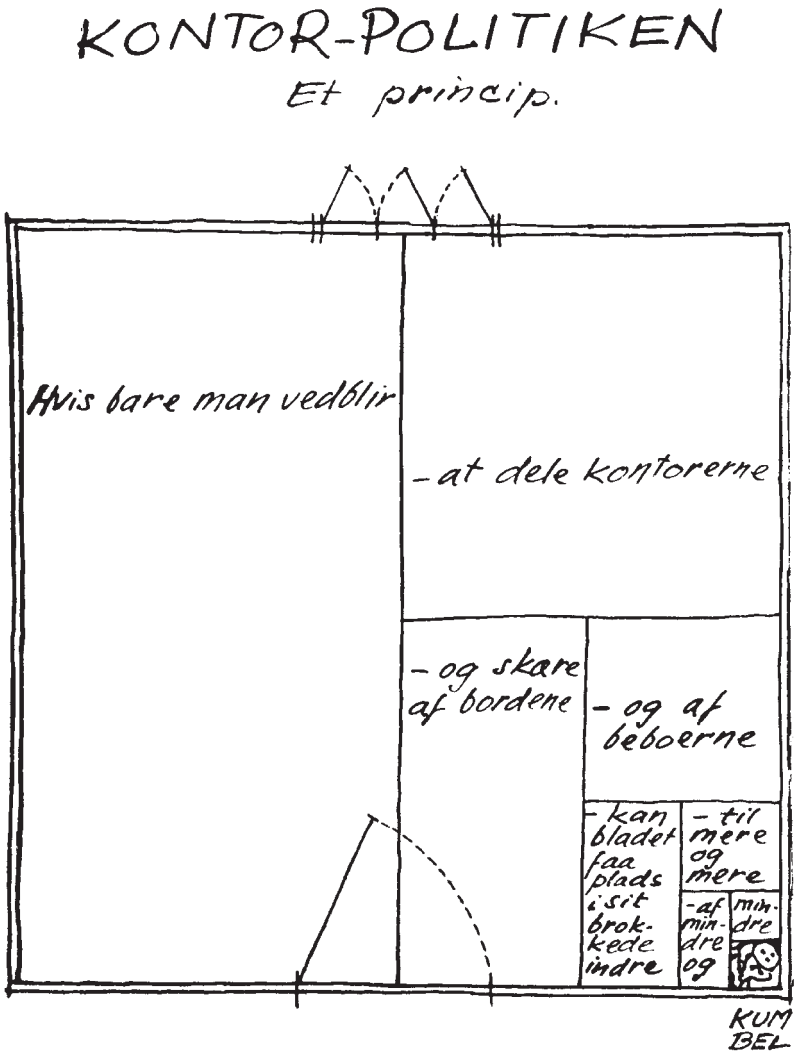

***Pladsmanglen** voksede og voksede i Politikens Hus for begge dagbladene. Der måtte økonomiseres med kvadratmetrene. Piet Hein analyserede fremgangsmåden i personalebladet juli 1952.*

Hvor absurd det lyder – de voldsomme nedrivninger kunne blive til gavn for bladhuset. Overvejelsen var, som i Det Berlingske Hus: Skulle man blive i det attraktive centrum, rive, hvad der kunne rives, og ombygge sig til bedre plads på stedet? Eller skulle man flytte rub og

Ekstrabladets *chefredaktører har altid valgt deres sekretærer med stor omhu. Connie Albrectsen er en af dem. Hun er ikke spansk flamencodanser, som man kunne tro. Men gang i benene havde hun nu: Connie Albrectsen havde en fortid ved Pantomime-teatret, da hun kom, først til Idrætsbladet, så til Politikens kronikredaktion og endelig til Ekstrabladet i 1958, hvor hun blev indtil 1992. I Ekstrabladets jubilæumsår 1954 stod hun for lodtrækning til et ferielotteri i denne mundering.*

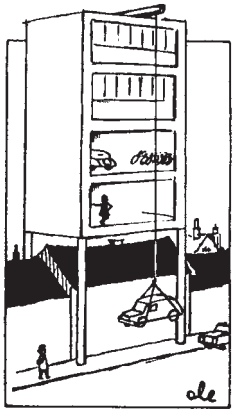

Planerne *om råt og brutalt at nedrive husrækken i Studiestræde strandede. Intet nybyggeri dér. Hverken til parkering eller kontorer. Den tegnende journalist Ole Schrøder havde i 'Indendørs-Politiken' januar 1953 et bud på, hvordan man klarede dén.*

stub ud af byen for at få plads? Man valgte det første. Ligesom Berlingeren. Arkitekten Hakon Stephensen, der var chefredaktør på Politiken, beskrev i 'Indendørs-Politiken' maj 1950, hvordan en saneringslov fra 1939 tillod, at bygningsmyndighederne kunne forlange en hel karré taget op til behandling, hvis en af ejerne inden for karréen skulle ønske at foretage mere vidtgående byggeri på sin grund. Det var præcis, hvad Politikens Hus havde lyst til. Og spillereglen var derefter, at magistraten kunne diktere næsten en hvilken som helst ændring i grundfordeling og ejerforhold, hvis magistraten syntes, at den byggelystne ejer havde noget fornuftigt for. Andre hus- og grundejere – for ikke at tale om beboerne – ville så være tvunget til at acceptere. Det lyder af grovkornet ekspropriation til noget, som man måtte være avisejer for at kalde "almenvellet". Men det var ikke fjernt fra at blive virkelighed – på samme måde som Berlingerens storsanering og nybyggeri i Pilestræde-blokken. Og Egmont-koncernes mastodont-byggeri ved det gamle Pilestræde.

Nu blev planen pludselig stoppet af nye fredningsbestemmelser. København var ved at besinde sig på, at byen også skulle være til at bo i.

Ekstrabladets medarbejdere måtte som andre finde sig til rette i de labyrintiske krinkelkroge af de sammenstykkede for- og bagbygninger, der udgør det totale kompleks. Muligvis trøste sig med en fast vittighed i tiden: "Alt, hvad en dygtig journalist behøver af kontor, er et lokale, der er stort nok til at rumme hans hjerne."

En tanke om at lade de store papirtransporter sluse tværs gennem gårde og porte og ud gennem Studiestræde døde med fredningen. Vognene måtte fortsat vende på tallerkenen i Ekstrabladets Vestervoldgade-gård og luske ud samme vej, de var kommet ind.

Der var lang vej til det suveræne hug i jubilæumsåret 2004, hvor hele trykkeriet bliver forlagt til Avedøre.

H.C. ANDERSEN OG KARLA

Spektaklet fra ombygningen under fødderne på redaktionen gjorde ikke skår i glæden over oplagsstigningen i vinteren 1950. Tværtimod. Zoologen Hans Ussing fik 12. februar videnskabsprisen under stor festivitas. Og idéerne blomstrer euforisk. Nye og gamle. Der er ikke dét, som ikke bør sættes i gang, nu hvor musklerne er spændt: ABC-idéen spøger igen – et billedblad som konkurrent til Berlingskes 'Billedbladet'. En søndagsudgave af Ekstrabladet er oppe at vende. Der tales også om et

kvartalstillæg med emnerne 'Sommerferie', 'Vinterferie', 'Det ideelle hjem' og 'Kvinden og barnet'. Desuden udskillelse af Ekstrabladet som et selvstændigt aktieselskab – fordi man så kunne tage mere selvstændige beslutninger og ville få råderet over egne indtægter. Overskuddet var nu oppe i nærheden af en million på årsbasis.

Den sidste idé nåede ikke længere end til interne fabuleringer mellem de tre chefredaktører. Den blev ikke forelagt bestyrelsen, som formodentlig ville have rystet på hovedet. Som den gjorde til et andet forslag, der hang sammen med den frustrerende, uselvstændige status, Ekstrabladet havde i huset. Bladet ønskede sin egen annoncechef. Dét spørgsmål var til månedlang, syrlig debat i bestyrelsen i efteråret 1950. Hvis bladet fik sin egen annoncechef, måtte denne – som direktør Rode formulerede det ved et bestyrelsesmøde 4. oktober 1950 – "forstå, at han vel skulle arbejde for Ekstrabladets annoncer, men at det skulle ske på en sådan måde, at det tilførte huset som helhed forøgede annonceindtægter – ikke blot flyttede dem." Med andre ord: Man skulle ikke have noget af, at Ekstrabladet huggede annoncer fra Politiken. Sådan sagde man det ikke. Politiken havde bare 'prioritet' som det hed. 1. prioritet. Den spilleregel blev slået fast de følgende år, hver gang Ole Cavling – med voksende irritation – tog problemet op under bestyrelsesmøder.

De ekspansive redaktionelle idéer blev der heller ikke noget ud af. Cavling skriver i sin dagbog: "Alle tre idéer er anerkendt af bestyrelsen, og derved bliver det." En fjerde idé blev dog både anerkendt af bestyrelsen og gennemført. Den handlede om at

Oplagsstigningen omkring 1950 havde mange årsager. Som en af dem nævnes indførelsen af tegneserierne Tom Cooper, Barney Baxter og Jimmy.

sætte H.C. Andersen på international dagsorden med et årligt radioprogram på digterens fødselsdag 2. april. Et program, der skulle transmitteres over hele verden samtidig. Med oplæsning af et af de kendte eventyr med en berømt skuespiller siddende i digterens lænestol i H.C. Andersen Huset i Odense. Projektet blev slået stort op i samarbejde med Statsradiofonien, og skuespilleren var i 1950 den engelske Michael Redgrave, som netop den sommer skulle spille Hamlet på Kronborg.

Idéen blev ført videre i nogle år. I 1951 kæmpede Cavling en strid kamp for at få en fransk stjerne på niveau med Redgrave til Odense. Michel Simon, Louis Jouvet, og Jean Louis Barrault var på tale, men måtte melde pas, og slutresultatet blev – på den danske presseattaché i Paris Helge Wambergs råd – Jeanne Moreau. Cavling skrev til Wamberg: "Vi synes, det i og for sig er en god løsning at tage en frisk ung skuespillerinde fra Molieres hus [Comedie Francaise] frem for de gamle stivbenede berømtheder. Vi vil imidlertid gerne, inden vi går ud på det dybe vand, se et billede af Jeanne Moreau. Det er rigtigt, at vi nok skal få hende gjort berømt, men jeg må bede om et par data og hendes kontrafej." Det var næppe gæstespillet i Odense, der gjorde den 22-årige Jeanne Moreau verdensberømt, selvom oplæsningen kunne høres af 400 millioner lyttere rundt om på kloden. Den fortjeneste tilkom film som 'Jules et Jim' ti år senere. Inden radioudsendelsen fra Odense havde Cavling efter langvarige forhandlinger fået arrangeret, at den franske præsident Auriol indtalte en hilsen til programmet.

Ekstra Bladet

RICHS UENIG OM DEN NYE DIREKTØR

IDAG STARTEDE KARLAS FESTLIGE TAXA-TUR TIL PARIS

50.000 MAND I STREJKE FRA I MORGEN?

TILSTAAELSE PAA TILSTAAELSE FRA HASSELSTRØM

BRITISK ADVARSEL MOD BILLIGE DANSKE FISK!

KARLAS TAXA-METER TIKKER

En typisk Hendil-idé: Skovserkonen Karla fra Gammel Strand blev sendt med taxa til Paris som en blanding af et propagandafremstød for Danmark og dansk fiskeindustri og en munter læserkonkurrence: Taxametret var slået til, og læserne kunne gætte på, hvad det ville stå på ved hjemkomsten til København. En kørt km stod dengang i 36 øre.

Men tilbage til jubelåret 1950. H.C. Andersen-showet i april var et udtryk for Ole Cavlings konstante kamp for at skabe bladet et mere kulturelt image, et flot pr-stunt, som også havde ringe ud i den øvrige presse, der skrev og bragte billeder fra begivenheden, ikke mindst i de fynske aviser. I Ekstrabladet selv havde arrangementet mange tekstspalter og billeder på samvittigheden.

Men det var for ingenting at regne mod, hvad der blev spenderet på fiskerkonen Karla fra fisketorvet på Gl. Strand en måned senere. Et ægte Hendil-nummer. Karla – i skovserkone-outfit – blev sat på den københavnske taxa nr. K 1091 og trillet til Paris. Propagandashow for alt godt fra havet: Danmark. Fisk. Ekstrabladet. Og Leif B. Hendil, som dér, hvor han ikke i forvejen var kendt i udlandet, nu blev det. Og kongeligt

porcelæn – en kollektion porcelæns-fiskerkoner var med som gaver til at stikke i hånden på, hvem man ramlede ind i af prominente, ligesom bagagen indeholdt en kasse fladfisk, som Karla kunne skrive autografer på. Og Karla selv: Genialt fundet på i stedet for en eller anden Miss Danmark.

Forside efter forside berettede gennem 12 dage om Karlas eventyrlige færd til Paris og retur. Lige fra starten, hvor taxaen, efter afskedstale af fiskeriministeren, kørte ud ad Vesterbrogade under "eskorte af politibetjente på motorcykel og 20 flagsmykkede og pyntede 'Piloter'" (Hendil undlader ikke at gøre opmærksom på, at vognen er en Ford Pilot) til den festlige hjemkomst ved Gl. Strand efter tale på Rådhuspladsen af overborgmester H.P. Sørensen. Undervejs hyldes hun overalt. I Holland, Belgien og naturligvis i Frankrig, hvor hun modtages af Paris' borgmester, en bror til Frankrigs senere præsident de Gaulle, og hvor en af de franske aviser, 'France Tireur', føler sig overbevist om, at Paris er flagsmykket på grund af Karlas ankomst og ikke på grund af den hollandske dronning Julianas og prins Bernhards samtidige, officielle besøg. Bladet slutter sin reportage med et 'Leve fiskedronningen fra Danmark!'

Karlas Paris-rejse blev ledsaget af en læserkonkurrence om, hvad chauffør William Stentzers taxameter ville stå på ved rejsens ende. Det bedste skud ramte meget tæt på tallet 1.664 kr., og gav vinderen en rejse for to en uge til Paris. Læserne havde fået en håndsrækning med oplysningen om kilometertaksten, der var 36 øre, og Hendil, som naturligvis fulgte med som reporter, skrev undervejs hjem om, hvor mange kilometer, der var tilbagelagt.

Læserne skulle ikke have det for svært.

***Den** københavnske taxa K 1091 er nået til Paris 22. maj 1950 med fiskerkonen Karla fra fisketorvet ved Gammel Strand. "Paris har givet Danmarks Karla en strålende modtagelse" skriver bladet dagen efter. Et dansk PR-stunt, næppe senere overgået af kongelige eksportfanfarer.*

Det har næppe var en fornøjelse for Ole Cavling at sidde model. Han var ikke meget for at stille sig til skue. Til Det Kgl. Biblioteks anmodning om at få et foto til bibliotekets arkiv svarede han efter sigende, at der ikke var noget at huske ham for. Og han ønskede f.eks. ikke optagelse i Den Blå Bog. Maleren, der er i sving med penslen er V. Isbrand.

1951-1955

GRUS I ROTATIONEN

SKALDEDE HERRER OG VREDE FILMFOLK

8. oktober 1951 fik publikum i Det Ny Teater en ekstra oplevelse. Ekstrabladet fortalte dagen efter:

”Det vakte ikke ringe opmærksomhed i aftes i Det Ny Teater, da en række i parkettet blev besat af 12 pilskaldede herrer og en aldeles yndig rødhåret pige. De tolv hårfattige var nemlig udstyret med alle tiders originaleste 'toupé' – et påmalet bogstav! Da de havde indtaget deres pladser, dannede de tolv ordet EKSTRABLADET, og pigen i midten var med sin luerøde manke et smukt symbol på den røde farve i Ekstrabladets hoved. Den lille spøg var optakten til overrækkelsen af en særpræget hyldest til teatrets mandlige førstekraft, hr. Henrik Bentzon, som tak for hans præstation i den vittige franske komedie 'Strudsens æg'. Vi behøver vel knap nok sige, at gaven til hr. Bentzon bestod i et ægte strudseæg med inskription.”

Leif B. Hendil havde slået til igen. Hans hittepåsomhed var utæmmelig. De tolv herrer fortsatte bagefter til National Scala for at promenere isserne dér sammen med pigen, der ifølge bladets reporter var valgt, fordi hun var 'æggende'. På teatret sad man tilbage med spørgsmålet: Gud ved, hvad det næste bliver. Idéen kunne jo udvikle sig til noget ret ustyrligt. Dagbladet Information foreslog dagen efter, at Ekstrabladet kunne fortsætte kampagnen med at lade de tolv mænd bemale med selvlysende bogstaver og sætte sig i biografmørket.

Det ville næppe have vakt større jubel i filmbranchen, som foretrak, at publikum kikkede på lærredet. Og så i øvrigt lod være med at læse avisens anmeldelser, især hvis de var negative. Det var problemet et år efter, hvor biograferne blev så harme over nogle anmeldelser i Ekstrabladet og Politiken, at de besluttede at boykotte begge aviser. Trække deres annoncer ud. En alvorlig sag, for de daglige annoncer gav mange og gode penge.

I Ekstrabladet var det især filmen 'Husmandstøsen', som havde fået drøje hug af filmmedarbejderen Jeanette Chantelou. Hun skrev, at “filmen har intet med filmkunst at gøre” – og om Grethe Thordahl i titelrollen, at hun ”har fået til opgave at tude omtrent hele filmen igennem. Det gør hun pligttro og artigt. Marionetkomedie med indlagt vandfald. Hvorfor går hun ikke til talelærer?”

Men det var kun dråben. Ligesom det kun var sidste stik fra Politiken, da kritikeren Harald

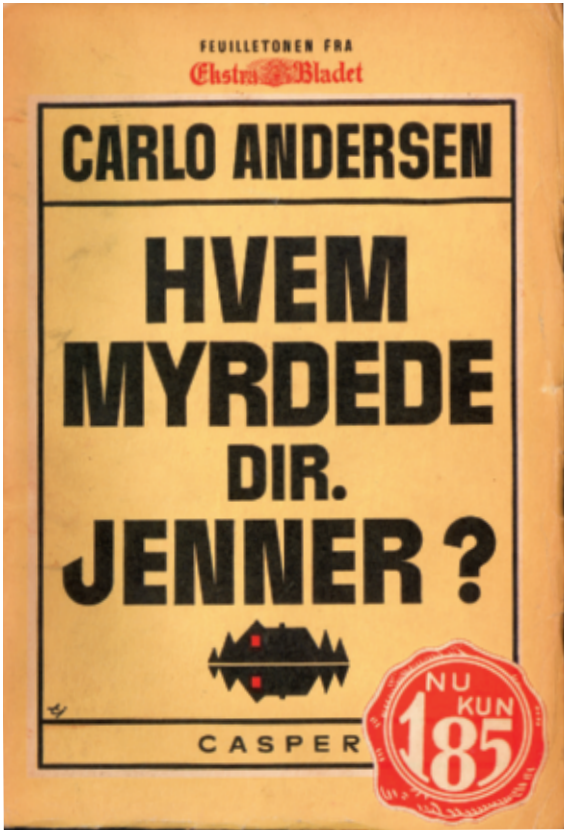

Kriminal- *og børnebogsforfatteren Carlo Andersen skrev i 1951 føljetonen 'Hvem myrdede dir. Jenner?' til Ekstrabladet. Romanen udkom senere samme år på Casper Nielsens Forlag. I historien medvirkede virkelige personer som Gunnar Nu Hansen, lægen, fodboldspilleren og sportsredaktør ved Information Knud Lundberg, flyverløjtnant Knud Clauson-Kaas, natklubben Adlons dørvogter Lynge, tegneren Poul Norholt og Ekstrabladets berømte bladsælger 'Valde'.*

Engberg ved et foredrag i Studenterforeningen kaldte dele af den danske filmproduktion "åndssvag". Boykotten blev indledt 1. oktober 1952. Den ramte bladene på Rådhuspladsen – ikke konkurrenterne i Pilestræde. Det så lidt mystisk ud, for i filmbranchen hævdede man med stor overbevisning, at det ikke var på grund af dårlige anmeldelser, man boykottede, men fordi man syntes, at annoncerne var for dyre i Ekstrabladet og Politiken. Det argument duede ikke til meget. Priserne var ens i bladhusene. Biograferne og filmudlejerne havde bare i lang tid været sure på Ekstrabladet og Politiken på grund af anmeldelserne.

Boykotten kom til at vare fire måneder, og folk brokkede sig til redaktionerne over, at man ikke kunne se i avisen, hvad der gik i biograferne. Sagen var oppe og vende i folketing og hos justitsminister, fordi man hurtigt fandt ud af, at filmudlejerne skubbede biograferne foran sig med revolveren i nakken. Biograferne var i lommen på filmudlejerne, selvom loven sagde, at de, der havde fået biografbevillingerne, også havde ansvar, pligt og frihed til at bestemme, hvad der skulle spilles. Alt dét var filmbranchens problem. Aviserne havde deres eget. Boykotten førte til endeløse debatter i Politikens Hus' bestyrelse, hvor man diskuterede, om man under boykotten

skulle bringe lister over, hvad biograferne spillede. Som læserservice. Og som markering af, hvem der bestemte. Det ville være en provokation over for filmbranchen. Eller ville det? Ville det ikke bare få branchen til at sige: Se, det går jo fint, og det koster os ikke en øre! Næh, for listerne skulle også indeholde karakteristikker af filmene. Altså 'ug', 'mg' eller 'g+'. 'Genial', 'god' eller 'grufuld'. Det ville måske få branchen til at eksplodere og føre til mere konflikt.

På den måde blev det et spørgsmål om pressens frihed til at skrive, hvad man mente, eller lægge bånd på sig for ikke at genere annoncørerne. Hasager og Cavling var ikke enige. Hasager sagde "lister". Cavling sagde "ingen lister". I hvert fald ikke med karaktergivning. Han syntes, man havde provokeret nok. Begge aviser bragte så lister, men hver på deres facon, og filmbranchen endte med at synes, at de lister var så irriterende, grå og kedelige at se på, at boykotten blev opgivet i begyndelsen af februar 1953.

MED B.T. I NAKKEN

Berlingeren og B.T. havde bedre dækning af filmstoffet end Ekstrabladet og Politiken. Det hævdede filmfolkene under boykotten i 1952-53. Utåleligt at høre på for Cavling og hans to medredaktører. Især det med B.T. Ærkekonkurrenten, der mavede sig nærmere og nærmere. B.T.'s oplag havde under krigen været nede og skrabe omkring 20.000. Bladet havde forsøgt sig med alle mulige eksperimenter, intet ville rigtig lykkes. Først ved krigens slutning begyndte det at gå opad igen, ligesom for Ekstrabladet, bare hurtigere. Ekstrabladet havde dårligt nok triumferet med sin "girafgantiske" kantning af de 100.000, før man måtte konstatere, at B.T.s stakåndede vejrtrækning kunne mærkes i nakken.

Hvad var det, B.T. kunne, som Ekstrabladet ikke kunne? Det havde bedre filmstof. Javel. Men også meget andet, der var bedre – hvis man skal lytte til den kritik, som af og til kom frem på bestyrelsesmøderne i Politikens Hus. Ved junimødet i 1954 diskuterede man, om der skulle ofres 1.000 kr. pr. lørdag i sommermånederne på at *flyve* Ekstrabladet til Fyn og Jylland. – "Så må der laves en lørdagsavis, der er mere interessant for publikum," sagde direktør Orla Rode og nævnte, at B.T. havde en oplagsforøgelse på 30 procent om lørdagen på grund af en morsom kryds og tværs og 'horoskopet'. Den slags burde Ekstrabladet være bedre til. Cavling lovede bod og bedre kryds og tværs. Og strejfede måske i sit baghoved med en vis

***Grethe** Thordahl og Poul Reichhardt i et trist øjeblik i folkekomedien 'Husmandstøsen'. Ekstrabladets Jeanette Chantelou fejede filmen af banen i en anmeldelse i september 1952. Det medvirkede til, at filmbranchen blev så træt af avisernes anmeldere, at den lavede annonceboykot i flere måneder.*

Erik Stender (f. 1914) tegnede i Ekstrabladet fra 1943 til 1981, da han bosatte sig permanent i Frankrig. Han var med til at stifte kunstforeningen i Politikens Hus i 1952 og var foreningens formand i det meste af perioden frem til sin afgang. Fra 1967 var han gift med Ekstrabladets teaterreporter Mette Hermansen, indtil hendes død i 1975. Her er han tegnet af Birger Lundqvist til Indendørs-Politiken i 1949.

irritation, at kryds og tværs var en opfindelse, der var kommet til Danmark fra hans højtelskede England præcis i det år, han var blevet chefredaktør på Ekstrabladet. 1924. Året, hvor han revolutionerede og genrejste Ekstrabladet efter netop engelsk presseforbillede. Og hvem havde importeret idéen? Det havde såmænd Ekstrabladets gamle forkætrede bajads-journalist Julius Magnussen – i Berlingeren! Spot til skade.

B.T. havde notorisk også bedre sportsstof. Sport kunne ikke aftvinge Cavling meget mere end et gab. Han kunne lide at køre på cykel, og han var vild med at færdes i naturen. Men konkurrencesporten havde gennem en menneskealder været lagt i trygge hænder hos veteranen Viggo Afzelius – fra 1911 til han gik af i 1951. En udmærket journalist, berømt i sin ungdom for hygge-klummen 'Hos barberen' og i øvrigt solid linjevogter i sportsspalterne gennem alle årene, men ikke en, der fik folk til at flå avisen ud af hænderne på naboen og råbe: 'Hvad skriver Afzelius i dag?!' Intet syntes at bekymre Cavling mindre end sporten. Formodentlig heller ikke Hendil og Schou. Det skulle da være, hvis det var landskamp, og der medvirkede en pigegarde. Eller hvis Ekstrabladet var til stede i indercirklen under seksdagesløb i Forum.

Anderledes med B.T.'s chefredaktør. Han hed Harry Bendixen, var glødende sportsentusiast, selv gammel landsholdsspiller (fodbold), selv sportsjournalist og opsat på at gøre sin avis til Danmarks førende sportsdagblad. Her spurgte folk: "Hvad skriver 'Harris' i dag?!" Som man senere i 50'erne spurgte: "Hvad skriver Julle i dag?" – Ekstrabladets Julius Larsen, manden, der blev far til bladets moderne sportsjournalistik, udvidede stofområderne, blandt andet med sit faste klumme-kampråb 'Hvis jeg må have lov at sige min mening", og i begyndelsen af 60'erne skabte Ekstrabladets skolefodboldturneringer.

Bendixen havde efter alle udsagn en begejstret, positiv facon, der satte skub i medarbejderne. Ikke bare på sporten, som han lod ekspandere i bladet. Men på alle områder. "Der er næppe i pressens historie i en stab talt så godt om en chef, som der blev talt på B.T. om Bendixen," skrev Informations chefredaktør Børge Outze i en nekrolog over den afdøde, kun 53-årige Bendixen 1. november 1954.

CAVLINGS DILEMMA

Børge Outzes ord om B.T.-chefen må have gjort ondt langt ind i sjælen på Cavling. På det tidspunkt sled han med eftervirkningerne af en konflikt med medarbejderne, der den sommer kollektivt havde indgivet deres opsigelser i utilfredshed med bladets ledelse. Et dramatisk skridt, der førte til, at både Journalistforbundet og bestyrelsen i Politikens Hus blev involveret gennem det meste af et halvt år.

Det handlede på overfladen om nogle fyringer, trusler om flere og den måde, flere af fyringerne var håndteret på. Et par af dem var af ældre dato: Den politiske medarbejder Sven Ludvigsen var røget ud i 1950, fordi han ikke ville skrive noget, han var blevet pålagt, men sagen kom først frem nu, fordi nogen i chefredaktionen havde talt ilde om ham til hans nye arbejdsgiver, radioen. I et andet tilfælde var det den grove facon: Det drejede sig om Ole Kiilerich, som bare kom og fandt et fyringsbrev på sit bord. Ole Kiilerich – far til Ekstrabladets mangeårige stjernefotograf af samme navn – havde gennem et års tid skrevet korrespondancer free

lance til Ekstrabladet fra Italien, men var kommet hjem i 1951 for at blive bladets faste kommunalmedarbejder – "…med det hovedformål at rense rigtig op i den københavnske og frederiksbergske magistrat," som han fortæller i bogen 'Ubetalelige Danmark'. "Leif Hendil forlangte blandt andet, at jeg skulle undersøge, om borgmesteren på Frederiksberg gik i seng med piger, der bad ham skaffe lejlighed på Frederiksberg… Jeg foreslog Hendil at forelægge spørgsmålet direkte for borgmesteren, som var min gode gamle ven fra tredivernes KU-tid. Næh, sådan var det ikke ment, han ville jo bare dementere. Jeg skulle skam snuse i sagen, før jeg gik til borgmesteren… Det blev aldrig til noget, for jeg blev smidt ud af Ekstrabladet af Hendil, mens Ole Cavling, der var min protektor, var bortrejst."

Hans kollega Arne Travis var rendt ind i et andet problem: Han havde i skyndingen skrevet en leder af fra 'Vestkysten'. Det var jo smigrende for Vestkyst-medarbejderen, som imidlertid sendte en regning på 50 kr. til Ekstrabladet, og så var spillet gående.

Den tidligere sportsmedarbejder Alf Mørkeberg var gået så vidt, at han kørte sag ved by- og landsretten på grund af sin opsigelse, der sandsynligvis skyldtes, at ledelsen foretrak den nyansatte Julius Larsen som sportsredaktør, efter at Afzelius var gået på pension. I retten argumenterede Alf Mørkeberg og Journalistforbundet blandt andet på, at Mørkeberg havde haft arbejdstider, som gik langt ud over, hvad funktionærloven tillod. Cavling formulerede en redegørelse til brug for Ekstrabladets advokat, højesteretssagfører Felix Vang i retten: "En fast arbejdstid er der her ikke tale om. Faktisk er enhver pressemand spændt for hele døgnet. Han ordner selv sin arbejdsdag, han kommer og går, som han mener det forsvarligt, og det eneste, chefredaktøren lægger vægt på, er, at bladet ikke kommer bagefter konkurrenterne. Hvem vil under disse forhold tro det muligt fra redaktørernes side at vejlede en medarbejder, som gennem mange år kender sit stof ud og ind? Det er derfor ganske irrelevant at stemple en moderne dagbladsjournalist som funktionær, og med mit kendskab til Journalistforbundets medlemmer tror jeg at turde sige, at ingen – eller i hvert fald et lille fåtal – ønsker at betegnes som funktionær efter den bestående lovs ånd."

Det var fyringerne, der fik medarbejderne til at aktionere. Men dybest set skyldtes uroen en voksende usikkerhed hos ledelse og medarbejdere om kursen på Ekstrabladet. Hvad var det egentlig, bladet skulle og ville oven på oplagsracet frem mod de 100.000 i sommeren 1950? Ud over at blive på toppen og nyde udsigten. Dét stormløb mod målet, som dengang havde fået Cavling til forbløffet at kalde den nyudnævnte medredaktør Kai Schou "oplagshaj". Og som på én gang skulle rumme Hendils konfettibombe af sjove, fjollede, storslåede eller jordstrygende idéer og Cavlings ambitioner om at fastholde kronikker om kunst og videnskab, analyser af udenrigspolitik, være jordemor for digtere, skabe en avis, der kunne det hele og blev taget alvorligt. Leve op til de gamle kampagner, man havde markeret sig med i 30'rne, de aggressive sociale kampagner i Frejlif Olsens levetid. Nu i 50'erne var kampagner noget med at sende Karla til Paris. Eller stille en kæmpemæssig svensk julebuk op på Gammeltorv og samle penge ind til københavnske børns sommerophold. 4 meter høj var den. Den kom direkte fra Härjedalen. Og nåede først

Tegnerne *gik ikke af vejen for at tegne hinanden. Her er Erik Stender på vej hjem med en teatertegning. I Niels Spotts øjne har Stender åbenbart kedet sig. Vi er i marts 1952.*

***Ole** Cavlings 50 års fødselsdag i 1948 er anledning til dette manipulerede foto af Ekstrablad-fotografen William Douglas. Medarbejderne er samlet på Cavlings kontor, hvor Frejlif Olsen kikker ned fra maleriet. Winston Churchill er kopieret ind og fører an i hyldest-sangen. I sofaen sidder fødselaren med barnebarnet Anette på sit knæ, datteren Marianne med cigaret og fru Harriet. Ole Cavling og Anette er tydeligvis indsat fra et udendørsfoto i solskin. Det er i øvrigt Anette Clemmensen, der i denne bogs forord refereres til som den storslåede formidler af adgang til Det Kgl. Biblioteks ellers utilgængelige Ole Cavling-arkiv.*

frem til Gammeltorv i yderste øjeblik inden julen 1953, fordi de danske veterinærmyndigheder ikke ville indlade den i Danmark, før den var forsynet med en attest på, at den ikke havde mund- og klovsyge!

Det var alt sammen fint nok. Men noget andet. Egentlige kampagner i gammeldags forstand var der meget få af. I de samme uger, man fejrede bladets 50-års jubilæum i 1954, kørte en kampagne mod pornografi, som kan have bragt lidt forvirring i medarbejdernes begreber. Og læsernes. Gennem en serie artikler gik man til kamp mod "den strøm af pornografiske billeder, der oversvømmer markedet, og som børn kan skaffe sig i en hvilken som helst kiosk". Serien kulminerede i en leder, som slog fast, at "hvad man til enhver tid må være på vagt over for, er den bevidste spekulation i det nøgne – eller det halvt tilslørede, der som bekendt udøver en særlig dragende virkning…" Hvis lederen var skrevet af Cavling selv, falder den i tråd med, at han som før nævnt ofte var ude med riven over for redaktionssekretærerne, fordi han ikke ville have bare damer på bladets forside. Bagsiden – ok. Nu var pigerne helt væk fra avisen – i nogle uger. "Den dragende virkning" skulle ikke gribe forstyrrende ind i hverken kampagne eller jubilæums-festligheder.

Cavling har ikke haft det for nemt. Han kompenserede sine uforløste forestillinger om at lede et blad, der var Manchester Guardian eller Politiken, med uophørligt at piske på de andre kræfter, der drev ham: Lysten til at lave avis. Få det til at køre. Se produktet, papir, tryksværte,

opsætning, maskineriet fungere. Eksperimentere med nye tillæg, nye tryktider, nye rubrikker. Og så i øvrigt læne sig tilbage og lade Hendil pjanke løs med alt sit halløj.

Cavlings ambitioner stødte på to hindringer. Den ene var, at bestyrelsen (som han selv sad i) bremsede hans ideer. Den anden, at han syntes, han var omgivet af idioter på redaktionen. Dovne, uduelige medarbejdere. Begge hindringer samlede sig i det, der måske var den egentlig hindring: Hans eget splittede væsen. På én gang myldrende af initiativ og – verdensfjern. På én gang kontaktsøgende og – arrogant.

Ikke sært, han kunne rage uklar med medarbejderne. Som han altså gjorde i sommeren 1954 – kort efter bladets 50-års jubilæum. Bladets muntre mand Ole Schrøder, der var redaktionssekretær, skrev i jubilæumsnummeret af 'Indendørs Politiken' et causeri om, hvordan en nyhed kunne udformes forskelligt, alt efter hvilken af de tre chefer, der stod ved roret den ene eller anden dag. I hans eksempler er A: Schou, B: Hendil, og C "ham, der som bekendt ikke må nævnes ved navn, idet han er mere end sky, nærmest en slags chefredaktionel skymaster." Det pegede i al sin gemytlighed ikke mod den store swingende samdrægtighed. Den kollektive opsigelse kom få måneder efter. Og blev kun taget af bordet igen under slidsomme, uforløste forhandlinger.

HENDILS JAGTMARKER

Når et blads målsætning er utydelig, bliver markedsføringen det, man snakker mest om. Idéerne sprudlede hos kombinationen Hendil og Seehusen, salgschefen. Ikke bare de enkle lanceringer af bladet som mærkevare: Navnet mejslet på de rullende trapper på Vesterport Station. Det store banner med 'EKSTRA-BLADET ER KOMMET', som duvede magtfuldt over Vester Voldgade. Navnet skinnende på biler og cykler. Eller 'Ekstrabladets frokostpatrulje', som invaderede de københavnske arbejdspladser under afsyngning af kendingsmelodien 'Altid Ekstrabladet', skrevet af Oskar Gyldmark, med den gemytlige skuespiller Basse Bertram som forsanger og harmonikaduoen Aksel og Erik iført stråhat og Ekstrablad-bånd.

Banneret med 'Ekstrabladet er kommet', som hver dag i en periode omkring 1950 blev foldet ud over Vester Voldgade.

Men også de utallige konkurrencer og arrangementer i Ekstrabladets navn. Alene i biofgrafboykot-året 1952. 16.2.: Ekstrabladets gøglervognsaften i KB-hallen. 8.3.: Ekstrabladets rejse til seksdagesløbet i Paris. 1.6.: Ekstrabladets Miss Danmark-konkurrence – Hanne Sørensen hed den lykkelige vinder. 2.11.: Ekstrabladets jazzkoncert i Odd Fellow Palæet. 31.12.: Ekstrabladets kæmpenytårsshow i Forum.

Og minsandten om ikke skovserkonen Karla igen er i Paris i efteråret 1952. Denne gang ved statsminister Erik Eriksens side i anledning af åbningen af Det danske Hus. Det er igen Hendil, som er på spil med sin formidable evne til at få begivenheder til nærmest at tage sig ud, som om de er arrangeret af Ekstrabladet. Der skal også nok være folk, der har opfattet det som bladets historiske indsats, da Galathea-ekspeditionen samme år konstaterede liv i over 10 km dybde i Filippinergraven på den anden side af kloden. Ekstrabladet var på pletten, om ikke med på havets bund.

Dygtigt arbejde. Men også præstationer, der i nogle situationer kastede et diffust skær over Cavlings – og bladhusets – målbevidste adskillelse af journalistik og pr. I de første efterkrigsår havde Cavling taget sin medarbejder Leif B.

*'**Far** til fire i sneen' blev delvis optaget i Norge ved Holms Hotel, hvor Leif B. Hendils datter var direktørfrue. Her er Alice O'Fredericks i marts 1954 ved at instruere Ole Neumann, der spillede Lille Per. Fotografen er ASA's Rudolf Frederiksen.*

Hendil i skole og belært ham om, at han skulle holde nallerne og tasterne i ro, når han beskæftigede sig med rejse-, underholdnings- og restaurationsbranchen. Nu hvor Hendil var hans medredaktør, lå det lidt frejdigere. I jubilæumsåret 1954 var der premiere på ASA-filmen 'Far til fire i sneen'. Filmen struttede af reklame for Ekstrabladet. Ligesom Ekstrabladet struttede af reklame for filmen, der kørte som føljeton i avisen, samtidig med at avisen indgik i filmens handling. Endda med Hendil selv i rollen som chefredaktør. "Nu må De hilse Deres chefredaktør," lyder en replik til en pressefotograf i filmen, "jeg kommer op og takker ham en af dagene. Ekstrabladet har forskaffet os en oplevelse, vi aldrig selv ville have haft råd til!" Filmen var en kassesucces, og Ekstrabladet behøvede ikke umage sig med – og bruge penge på – at lave reklamefilm til biograferne i et par sæsoner.

Den siamesiske tvillingeforbrødring i sneen mellem ASA og Ekstrabladet skabte en del blæst. Og fik en enkelt udløber. Filmen byggede på 'Far til fire'-tegneserien, der gik i Politiken. Tegneseriens ophavsmænd, Engholm og Hast, blev så irriteret over balladen, at de tog imod et tilbud om at flytte serien til Berlingske Tidende. Hvorefter det publikum, der strømmede til 'Far til fire i sneen' og oplevede den begejstrede reklame for Ekstrabladet, måtte gribe til Belingeren, hvis de ville følge Lille Per på hans videre vej gennem livet. Bad luck.

HVAD B.T. GØR...

Det store 50 års jubilæumsnummer 12. februar 1954 afspejlede Ekstrabladets dramatiske og underholdende historie, og det skete på et tidspunkt, hvor månedsoplaget for januar var registreret til 90.866, hvilket man troede som sædvanlig ville notere bladet som Danmarks trediestørste dagblad. Indtil man så B.T.'s tal: 95.218.

Den intense reklamering for 'Far til Fire i sneen' i Ekstrabladet og den lige så intense reklamering i filmen for Ekstrabladet faldt nogle for brystet. Her har vi portieren på Holms Hotel med Lille Per og Mie på slæb. Hotellet var ejet af Leif B. Hendils svigersøn.

Surt. B.T. havde omsider taget over.

Det var endda, hvad man kunne foruddiskontere. En måned før jubilæumsdagen havde bestyrelsen besluttet at lukke ned for det mest kostbare – og måske det afgørende – eksperiment

i krigen mod B.T.: Forsøget på i ét hug at erobre frokost- og provinslæserne. Gribe til præcis dér, hvor B.T. havde haft sine seneste succeser. Ekstrabladet skulle trykkes lige så tidligt som B.T. og være lige så tidligt på gaden. I provinsen og i København. Trykstart kl. 9.15. Tidligt op om morgenen – også chefredaktørerne: "Vi tre gamle møder kl. 6 for at nå så meget som muligt inden kl. 9," siger Cavling til dagbogen. Han var vant til gennem tredive år først at møde kl. 8.

Også en dyr affære. Det krævede ansættelse af ti mand ekstra, blandt andet seks nye maskinsættere til at møde i nattetimerne. Sammenlagt var der kalkuleret med 650.000 kr. oven i budgettet.

***Konkurrencerne** greb om sig i Ekstrabladet i første halvdel af 1950'erne. Alle tænkelige julelege blev sat i gang. Her er det scooterløb for damer på Roskilde Ring.*

Men man regnede med, at de penge var hjemme igen, hvis man kunne sælge 15.000 flere aviser om dagen. Hvis…

Projektet blev forberedt fra august 1953 med 1. oktober som startdato. Det gik godt i begyndelsen. 15-20.000 nye købere kom til. Ekstrabladet udkom også om eftermiddagen som det plejede. Det kaldte man 2. udgaven, og 2. udgaven holdt oplagstallet.

Men B.T. sad ikke med lukkede øjne. Nu var der krig. B.T. øgede sidetallet og indførte flyvning af avisen til Jylland og Fyn. Ekstrabladet måtte følge med. De 650.000 kr. på budgettet blev justeret til 1 million kr. Der skulle pludselig 25.000 solgte blade til at dække investeringen. Bestyrelsen rørte på sig. Spøgen var ved at blive for kostbar. 28. december mistede man det sidste julehumør og besluttede at standse den tidlige 1. udgave pr. 11. januar 1954. B.T. lå igen alene ved siden af madpakken i frokostkantinerne på arbejdspladserne. Hvor den lå godt i sit lille format. De tre Ekstrablad-redaktører havde set rigtigt, da de sommeren 1953 havde sagt til hinanden, at man nok burde gå over til B.T.-formatet. Direktør Rode havde på det besluttende møde i juli sagt det samme: "B.T.'s format et bekvemt på frokoststuer og restaurationer..." Men ingen turde tage springet.

Hendil mente bagefter, at 1. udgaven havde været for dårligt forberedt. Cavling, at det var bestyrelsen, som havde været for valen og bange for at holde fast. Begge dele var sikkert rigtigt. Og resultatet var utvetydigt: B.T. stormede videre, Ekstrabladet rystede mere og mere på hånden, og nederlaget sad både chefredaktion og medarbejdere i benene, da parterne i sommeren 1954 røg i totterne på hinanden om fyringerne.

Virkelig surt. Selvom chefredaktøren nu igen kunne sove længe. Når han ellers kunne sove. Dagbogen afslører, at modgangen gik ham på og førte til søvnløse nætter. Tvesindet blev ubønhørligt næret af nye oplevelser.

INDSTIL SKYDNINGEN, HR. REKTOR

Ved Ekstrabladets 50 års fødselsdag i 1954 blev videnskabsprisen uddelt for næstsidste gang. De 10.000 kr. gik til den århusianske biolog Sven Darling. I komitéen, der foretog udvælgelsen af årets videnskabsmand, sad blandt andre Københavns Universitets rektor H.M. Hansen. I anledning af jubilæet sendte han denne hilsen til bladet og den medarbejder, som siden starten i 1946 havde forvaltet videnskabsstoffet i spalterne, Børge Michelsen – på dette tidspunkt flyttet til Paris, hvor han var leder af en UNESCO-afdeling:

”50 år er åbenbart ingen alder for et blad, at dømme efter Ekstrabladets vitalitet, men fødselsdagen kan i hvert fald bruges til at bringe Ekstrabladet en varm tak… Tak for videnskabsprisen, men tak også for, hvad der gik forud for den og har ledsaget den af anden betydningsfuld støtte til dansk videnskab. Ekstrabladet er ikke det første blad, der har interesseret sig for dansk videnskab, men det begyndte på noget afgørende nyt. En beåndet skribent fik lov af bladet at dyrke dette spørgsmål. Han blev ven med de unge danske forskere, fordybede sig i deres arbejder, drøftede deres glæder og sorger med dem, gav dem gode råd. Og alt dette lod han udkrystallisere i bladet, så der skabtes interesse og forståelse for dansk videnskab blandt dets mange læsere. Vort folks øjne åbnedes for den kendsgerning, at vor videnskabs trivsel er afgørende for vor kulturs

Thorkild Hansen lagde ikke fingrene imellem, da han i 1952 skrev en række artikler fra Spanien. Artiklen 11. september handlede om USA's støtte til Spanien som NATO-land og 'den dårlige moral i A-pagtlandene'.

fremtid, både materielt og åndeligt, og tillige for, at andre lande dengang var forud for os i denne henseende. Den opmuntring, som dette – og som videnskabsprisen, der vel direkte blev født heraf – har betydet for ung dansk videnskab, kan vanskeligt overvurderes…"

Kun et års tid efter er universitetsrektoren mindre begejstret for Ekstrabladets "vitalitet". Han skriver brev til Cavling og vedlægger to af avisens spisesedler. Den ene lyder: 'MYRDER KONE OG BØRN OG HÆNGER SIG'. Den anden: 'ÆGTEMAND TROR HAN ER GRAVID'.

Brevet er skrevet på vegne af 'Komitéen af januar 1955' – en selvkomponeret gruppe hæderkronede borgere, som H.M. Hansen var formand for, og som blandt andre talte ombudsmanden Stephan Hurwitz, psykiateren, professor Villars Lunn, formanden for Danske Kvinders Nationalråd, lektor Else-Merete Ross og dr. Vincent Næser – Berlingske Tidendes ejer. Det hedder i brevet, at "plakaternes typografiske udstyr uvilkårlig vil bidrage til sjælelig afstumpning hos læserne" og at "der er tale om en fremdragen af et medmenneskes abnorme tilstand uden hensyntagen til den spot, man herved føjer til dette lidende menneskes skade." Brevet slutter: "Vi har i komitéen med tilfredshed konstateret den form, som Ekstrabladet sommeren igennem har valgt i redaktionen af sine overskrifter og kioskplakater. På denne baggrund vil jeg være

I kampen mod B.T. begyndte Ekstrabladet i efteråret 1953 at flyve avisen til Fyn og Jylland. Det blev dyrt, og bestyrelsen stoppede initiativet, det det ikke hurtigt blev en succes.

taknemmelig, om De ville se nærmere på de to ovennævnte plakater."

Det er åbenbart ikke første gang, komiteen har svunget pisken over Ekstrabladet. Cavling svarer tilbage: "Jeg sidder med kopien af det brev, jeg skrev til Dem 8. juni i år, og jeg havde håbet, 'Komitéen af januar 1955' ville holde op med at vejlede den københavnske presse i, hvordan man laver avis… Jeg beder Dem indstille skydningen og ikke sende os flere epistler."

I brevet den 8. juni 1955 havde Cavling blandt andet skrevet: "Begår Ekstrabladet efter Deres mening fejl, gennemfører vi dog også mange reformer, som vil komme os til gode, hvis vejen til slut skulle falde om ad St. Peder til. Når vi ses til næste års videnskabspris, kan De ved selvsyn overbevise Dem om, hvad vi har andel i. Det står nemlig opført på redaktionens æresvæg til glæde for vore efterkommere. Send os hellere i fremtiden nogle gode nyheder, og er de af det helt store format, skal De få hele forsiden! Hvad der skal stå i et dagblad 1955, optager mig døgnet rundt, og det er et problem, vi kan drøfte ved Dedichens middag. Allerede længe inden kaffen vil De opdage, at den moderne presse ledes efter faglige og ideelle principper. Jeg vedlægger to sider af det sidste nummer af 'Billedbladet', der fra et sex-psykologisk synspunkt næppe helt falder sammen med Pilestrædes kirkeside! – Men hvorfor tage så tungt på det? Sig til dr. Næser, at vi tilgiver ham hans småsynder!"

Cavling bed fra sig. 'Billedbladet' tilhørte dengang Berlingske-gruppen og var altså Dr. Næsers. Cavling ramte dermed det selvretfærdige hykleri, der på komisk vis har spundet det meste af pressen ind i dobbeltmoral indtil skrivende stund, hvor for eksempel Politiken i sin periodiske forargelse i spalterne over, at Ekstrabladet tjener millioner på massage-annoncer, bevidst undlader at fortælle læserne, at samme millioner gennem mere end tyve år har været med til at betale Politikens underskud. Fra 70'erne til årtusindskiftet.

Den dag, Cavling fejede Rektor Magnificus H.M Hansen af bordet med sine hurtige bemærkninger – 8. juni – fik han i bestyrelsen godkendt oprettelsen af Ekstrabladets Søren Kierkegaard Fond til støtte for unge Kierkegaard-forskere. Der var ikke noget enten-eller for hans Ekstrablad. Det var både-og. Risikoen, der lurede, var, at det blev hverken-eller.

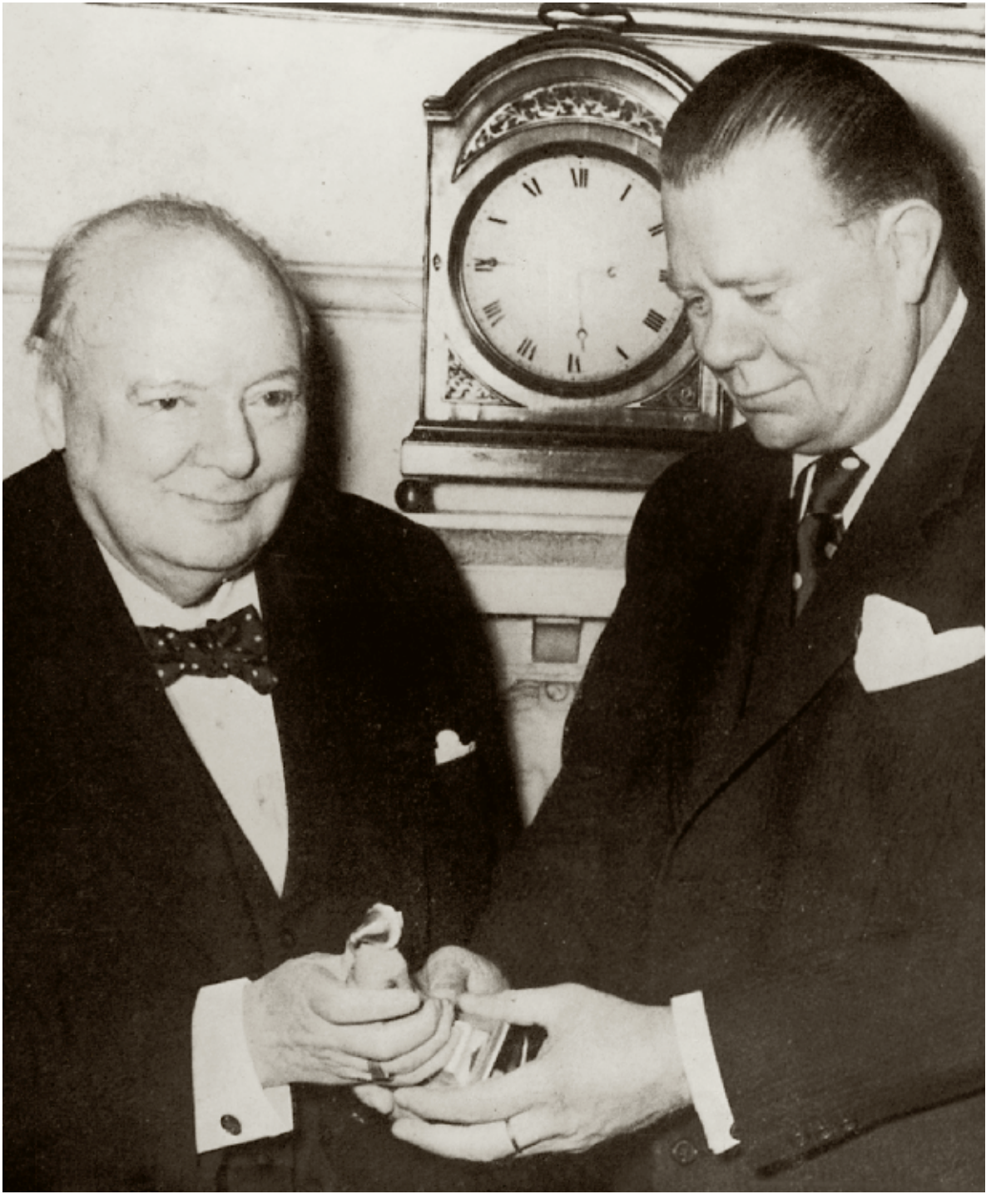

***Downing** Street 10, 6. april 1954. For Ole Cavling var dette et stort øjeblik. Winston Churchill var hans ideal. Han havde fulgt Churchills karriere intenst, siden han selv som ganske ung var Politikens korrespondent i London. Nu var han på besøg for at overrække Churchill en H.C. Andersen-skulptur som tak for indsatsen ved radiotransmissionen fra H.C. Andersen Huset i Odense 2. april.*

1955-1958

TRE TRÆTTE MÆND

PÅ BESØG HOS CHURCHILL

Der findes et billede af Ole Cavling sammen med Winston Churchill. Det er taget 6. april 1954 i Downing Street 10, premierministerens residens. Den 80-årige statsmand er fjern i blikket: Hvad står jeg mon her for?

Churchill står der for at modtage en kgl. porcelænsfigur, som forestiller en af H.C. Andersens eventyrfigurer. Det fortæller Cavling ham. Det er tak for, at Churchill til den netop overståede H.C. Andersen-fest 2. april har sendt en hilsen på bånd. Churchills ord har lydt i den internationale transmission fra digterhuset i Odense, fulgt af den aldrende, men stadig kraftfulde engelske skuespillerinde Margaret Rutherfords eventyroplæsning.

For Cavling er dette en af kulminationerne i hans karriere. Den mærkeligt sky chefredaktør, der nægtede at stå i Den Blå Bog, Biografisk leksikon og telefonbogen, var en beundrer af Churchill, som han var af flere andre store mænd. Men Churchill var over dem alle.

Cavling havde udfoldet umådelige anstrengelser for at nå frem til dette øjeblik. I Information blev hans besøg latterliggjort med en bemærkning om, at Churchill havde "fremsat en storpolitisk udtalelse, idet han i begyndelsen af audiensen havde forklaret, at han desværre straks skulle gå."

Det var ikke noget, der berørte Cavling synderligt – ikke så meget, som da Politiken i 1945 i forbindelse med Cavlings 25 års jubilæum i huset gjorde grin med, at han som purung og fræk Politiken-korrespondent havde opsøgt den daværende premierminister Lloyd George og foræret ham en kgl. porcelæn-vase. Artiklen i Politiken var skrevet af hans halvbror Viggo Cavling, der sluttede med at skrive, at Ole sikkert ikke brød sig om at blive fejret –"Men send ham alligevel en vase!" Frænde er frænde værst. Cavlings besøg dengang blev til en kontakt, der senere førte til en lang række storpolitiske artikler og kronikker i Ekstrabladet af Lloyd George.

Der kom ikke kronikker fra Churchill ud af besøget i 1955. Besøget blev til gengæld en patetisk markering af noget, der var ved at rinde ud: Cavlings og chefredaktionens dynamik. Der kom ikke flere H. C. Andersen-arrangementer. Churchill og Margaret Rutherford lukkede og slukkede. Der kom heller ikke flere videnskabspriser. Prisen blev uddelt for sidste gang 12. februar 1955. Den gik til Aage Bohr, Niels Bohrs 32-årige søn, der netop var blevet dr. phil. på en

afhandling om atomfysik. Som en beskeden videreførelse af radioidéen spekulerede Cavling på, om man kunne transmittere hver nytårsaften fra verdens ældste orgel, Frederiksborg Slots Compenius-orgel. Det blev aldrig til noget.

En fast klummeaftale med den berømte amerikanske causør Art Buchwald fra New York Herald Tribune udløb i januar 1955 og blev ikke fornyet. Kronikken i Ekstrabladet førte en hensygnende tilværelse og forsvandt fra spalterne i lange perioder eller blev reduceret til en enkelt spalte under titlen 'Vinduet'. Cavling slap redigeringen i juli 1956 efter at have siddet med kronikken siden 1924. Jobbet blev overladt til litteraturanmelderen Henrik Neiiendam. Den misantropiske side af sit væsen stimulerede Cavling ved at genopfriske sin indsats i 20'rne gennem arbejdsdagbøgene – redningen af bladet i 1924, triumferne, succeserne, sliddet – hver gang i forbitrelse over de problemer, han møder i nutiden. Nu skriver han i juledagene 1956 hele 28 dagbogssider, en slags skitse til erindringer. Han er ved at gøre boet op. Straks efter er der uger, hvor dagbogen er tavs. Midt i 1957 skriver han: "Jeg er for længst holdt op med at skrive dagbog dag for dag, ikke fordi jeg manglede stof, men på grund af lede ved huset…"

***Et** af de mere opmuntrende øjeblikke på Ekstrabladet i kriseåret 1958 var Franz Füchsels og Hans Qvists entré som producenter af vittighedstegninger. Füchsel (f. 1928), der i 2003 stadig tegner i Ekstrabladet, har gennem tiden ekselleret i hysteriske svigermødre, kvindelige bilister og mænd på øde øer. Her er fra hans første år på bladet en gemytlig hilsen til Ole Cavling.*

PLANEN KOM I TÆNKEBOKS

I sommeren 1956 kastede Cavling sig alligevel ud i et større projekt. En idé, der måske kunne appellere til de unge læsere, som han havde en fornemmelse af var ved at glide bladet af hænde. Bladet skulle lave en lodtrækning mellem alle sjællandske skolers afgangselever, og derpå skulle de tyve dygtigste elever fra de heldige skoler på sommerferiens første dag sendes ud i Europa i bil. Besøge hovedstæderne, Rom, Bonn, Paris, London o.s.v. Det første år drenge, det næste piger.

Det lød jo godt nok, og Hendil var selvfølgelig fyr og flamme. Men så snakkede cheferne med medarbejderen Jørgen Buch, der foreslog, at han lige drøftede ideen med sin far, Kai Oluf Buch, der var skoleinspektør og kunne sige noget om, hvorvidt det var en god idé skolemæssigt. Det syntes han bestemt ikke. Han mindede om, at Ekstrabladet i årevis havde kæmpet som løver imod eksamensterperiet. Der ville, mente han, rejse sig et ramaskrig, hvis Ekstrabladet lod de unge blive udvalgt til rejsen på grundlag af deres karakterer. Planen kom i tænkeboks. Kunne man i stedet lade skoleinspektører og rektorer foretage udvælgelsen? Det ville også være kritisabelt. Ideen kom så langt som til nedsættelse af en professorkomité til uddeling af 'Ekstrabladets ungdomspris'. Arkitekten Palle Suenson, Max Kjær Hansen fra Handelshøjskolen og rektor ved Danmarks tekniske

Højskole Anker Engelund – manden, der har bygget stort set hver eneste bro i Danmark.

Men så blev heller ikke dét til noget. Cavling var træt, bladet var træt. Ja, det var, som om huset var træt. Morgenavisen drev mod beslutninger, der ikke rigtig gav pote. Nye tillæg til forskellige af ugens dage blev forsøgt uden virkelig gennemslagskraft. Og mest problematisk: Politikens guldæg 'Magasinet' fladede ud til noget, der efterhånden lignede et forbrændt spejlæg. I 1950 havde Politikens søndagsudgave toppet takket være 'Magasinet', som fulgte med. Oplaget var 316.000. Præcis samtidig med at Ekstrabladet toppede med 103.000 (se s. 256).

Et stort år. Men så flyttede 'Magasinet' til lørdag, skiftede fra tabloid- til almindeligt, flagrende fuldformat som resten af avisen, kuløren i kinderne forsvandt langsomt, indtil døden indtraf i 1963.

Det er som om de lidt farveløse, udramatiske danske 50'ere afspejles i aviserne. Kun oplivet af enegængersuccesen B.T. – undtagelsen, som bekræftede reglen om avisstagnation og oplagsfald. B.T.'s oplag var fra 1947 til 1957 steget fra 50.567 til 121.050, og man så ingen ende på stigningen. Den foregik i fremmarch på elskværdige frierfødder over for det publikum, som ønskede sig problemer på afstand, panderynker glattet ud og solskin året rundt.

EN SEJ FORSAMLING

I A/S Dagbladet Politikens ledelse og bestyrelse mundhuggedes modne, ældre herrer om ansvar og beslutninger. Det skete i en atmosfære af opgør mellem familiedynastier. Der sad arvinger til aktier og positioner med lige linie bagud til Edvard Brandes, Viggo Hørup og Ove Rode og Henrik Cavling. For bordenden den 87-årige formand Vilhelm Nielsen, Hørups svigersøn.

Den højt begavede Ole Cavlings ambivalente sind fik ham til undertiden at optræde uhyre selskabeligt, undertiden sky offentlig optræden. Billedet viser - måske, for billeder lyver så tit - en mand, der pålægger sig selv at hilse, men gør det nødtvungent. Lejligheden er vistnok hans 25 års jubilæum som chefredaktør i 1949.

En sej forsamling med stærke modsætninger, både personlige og ideelle.

Og absolut aldrende. Det gjaldt også Politikens ansvarshavende chefredaktør Niels Hasager, der ikke havde noget familiemæssigt i klemme. I de 40 år, han havde siddet i bladhuset, havde han kun behøvet flytte sig fra redaktionssekretariatet til chefredaktørens hjørneværelse på den anden side af væggen. Derfra

hans verden og overblik gik. Han var 69 i 1957 og skulle snart gå af. Det var af sted, når man fyldte 70 i huset – hvis man altså ikke lige var formand for bestyrelsen. Hvis nogen havde styr på de indre begivenheder i huset i 1957-58, var det nok Hasager. Læsning af bestyrelsesprotokollerne, der dækker efterkrigsårene – når de ellers kan læses efter det syrebad, uvenlige sjæle har dyppet dem i – vidner om, at pendulet har svinget omkring hans nøgleperson.

Ole Cavling, der også var medlem af bestyrelsen, gennemgår i et længere dagbogsnotat i marts 1957 hele striben af bestyrelsesmedlemmer, den ene beskrevet mere syrligt end den anden. Han slutter med dette suk: "Ak, de vil som jeg opdage, at intet lader sig ændre, før dødsklokkerne ringer. Men hvorfor vente lige til da?…"

Som sagt, så gjort. Selvom der skulle et ekstra skub til. Et par måneder efter kom Kai Schou hjem fra vinterferie, læste et nyt aggressivt memorandum fra medarbejderne om utilfredshed med ledelsens beslutninger og sagde: "Her er ikke rart. Jeg gad vide, hvilke pensionsforhold, vi vil kunne opnå, hvis vi går i 1960…"

Dagen efter sagde Hendil noget lignende. Også han var ved at have fået nok. De tre bekræftede hinanden i, at der nu kun var én ting at gøre: Gå til bestyrelsen og finde ud af, hvordan de kunne forlade arenaen med skindet på næsen. Hvilket ikke var så enkelt endda. For de var ikke som Hasager i pensioneringsalderen. Hendil var 58, Schou 58 og Cavling 59.

Der skulle forhandles om en aftale. I øvrigt havde ingen af dem lyst til bare at lægge sig på sofaen. Schou ville gerne fortsætte med at skrive, det ville Hendil også, men han snakkede snart om at udfolde sine talenter på andre måder, blive turistchef i Grønland for eksempel. Cavling var den, der havde sværest ved beslutningen. "Jeg kan jo kun én ting. Jeg kan 'finde på' (en af hans yndlingsvendinger). Ser jeg ud på redaktionens æresvæg, tegner jeg mig for 75 pct. af de større ideer...." Så tænker han på, at der er et familieliv, han kan gøre noget ved…og bøgerne…og arbejdet i bestyrelsen, hvor han fortsætter… Under alle omstændigheder regner han med at blive ved som chefredaktør til efteråret 1960. Så vil han have været i Politikens Hus i 40 år, iberegnet de første år som Politikens Londonkorrespondent.

*'**Fra** damernes Verden' hed siden, som Ulla Malling og Else Fischer redigerede i årene omkring 1956. I damernes verden stod den på lunch i bladets regi. Disse læserarrangementer var fantastisk populære og åbenbart lystige.*

REDAKTØR-EMNER I SPIL

Stikordet i disse sene majdage 1957 synes at hedde: Opbrud! Politikens Hakon Stephensen – kunstneren i Politikens chefredaktørstol – betroede sine Ekstrablad-kolleger over kaffen ved en middag på Hotel Richmond, at han ville gå,

når han fyldte 60 i 1960. Og på et bestyrelsesmøde 23. maj lancerede Niels Hasager sine idéer til, hvem der burde efterfølge ham selv og medredaktøren Poul Graae, når de begge gik af i slutningen af 1958: Sv. Tillge-Rasmussen og – Stephan Hurwitz, folketingets ombudsmand. Det forslag kom noget bag på de øvrige og førte til en interessant diskussion – mærkeligt nok kun refereret i Ole Cavlings dagbog. I bestyrelsesprotokollen figurerer datoen og emnet som en vedtagelse på det forrige bestyrelsesmøde, men der er intet mødereferat. Måske har det været så tys-tys, at det er blevet kvalt i protokollen.

Det vedkommer kun denne Ekstrabladkrønike, for så vidt som Ole Cavling på mødet taler imod Hurwitz' kandidatur – det bør være en rigtig bladmand, der skal have jobbet, synes Cavling. Og så fordi det fremgår af den almindelige brainstorm, som mødet har budt på, at Ole Cavling har spurgt Hakon Stephensen, hvem han ellers mener kunne være kandidat til chefredaktørposten på Politiken. Stephensen nævner en række Politiken-medarbejdere, der er på tale: Ole Hansen, Knud Poulsen, Paul Hammerich, Harald Engberg og Henning Rohde. Oplysningerne fortæller lidt om det spegede forløb, der udspandt sig over mere end halvandet år – fra starten af 1957 til august 1958, hvor brikkerne omsider falder på plads for både Politikens og Ekstrabladets ledelse. Og hvor flere af de samme navne dukker op som muligheder på begge aviser.

Konstellationerne svirrer lystigt i den periode. Bestyrelsesmedlem Jørgen Rode kræver gang på gang, at man gør noget ved Ekstrabladets redaktions-problemer. Men det kommer ikke ud af stedet. Bestyrelsen er optaget af sine egne magtkampe med Herman Dedichen og Jørgen Rode som to hanbavianer i forsinket brunst. Og iøvrigt almindelig struktur-panik. Rodes irritation over, at der ikke bliver handlet, når det gælder Ekstrabladet, får ham under mødet 5. marts 1958 til at kaste den idé på bordet, at Hakon Stephensen bør flytte over til Ekstrabladet – "han er så idérig, at han sammen med en medredaktør sikkert vil kunne hæve oplaget." Også her er Ole Cavlings dagbogsreferat interessantere end protokollen, som tørt registrerer: "Bestyrelsen drøftede forholdene indgående og vedtog at vende tilbage til sagen i løbet af et par måneder…"

Ole Cavling refererer, hvad der foregik. Selv havde han sagt:

"Lad mig nu i anledning af Jørgen Rodes fremdragning af Hakon Stephensen sige dette: Hendil og jeg hørte, Stephensen havde henvendt sig til formanden og foreslået sig selv. I den anledning indkaldte vi ham straks til en lunch på mit kontor, hvor han forklarede, at Vilhelm Nielsen havde bedt ham se på oprettelsen af en statue i Brandkassens gård [Vilh. Nielsen var direktør for forsikringsselskabet Husmandsbrandkassen], og efter at det var sket, var Ekstrabladet nævnt, og da havde Stephensen nævnt to kandidatmuligheder, nemlig Hammerich og Flemming Hasager [Niels Hasagers søn]. Selv udtalte han, at han ikke ville være chefredaktør på EB."

Herefter fulgte ifølge Cavling dette replikskifte på mødet:

Vilh. Nielsen: "Det er et komplet fordrejet referat af mit møde med Stephensen. Han kom op til mig på Nørrevold og udtalte, at han kunne slå Ekstrabladet op i løbet af to år!"

Hasager: "Jeg synes, idéen om at Stephensen

***Leif** B. Hendil var siden sin start på Ekstrabladet i 1925 i tæt parløb med rejse- og turistbranchen. Udnævnelsen af en ny turistchef affødte denne lille finte i 'Indendørs-Politiken' januar 1957.*

***I** kø for at komme med på Ekstrabladets dameskovture. Vi er i maj 1956.*

kom op på Ekstrabladet er god…"

"Her smilte alle," slutter Cavling, "fordi vi ved, han hellere ser Stephensens hæl end tå."

Så vidt Ole Cavlings dagbog. Hakon Stephensen ville i hvert fald næppe havde været nogen kedelig mand i Ekstrabladets redaktørstol. Han var manden bag 'At tænke sig', Politikens latterrungende åndehul. Stadig det første man læser i Politiken, hvis man har behov for at få tilværelsen ud i strakt arm. Og hyldet i året 2001 med en festlig bog af Ekstrabladets medarbejder Hans Flemming Kragh.

INGEN NØGNE PIGER

Bestyrelsen kredser om sig selv – med en formand, som har mistet grebet, og medlemmer, der beskyder hinanden. Imens gror ufreden og usikkerheden på Ekstrabladet. Medarbejderforeningen skifter bestyrelse og formand i ét væk. Carl W. Stribolt afløses af Jürgen Balzer, Balzer af Erik Eriksen, og Stribolt er på igen for et kort bemærkning. I chefredaktionen pusler Hendil med sine mange gøremål i og uden for huset, og Schou resignerer, mens han passer det daglige. Cavling lukker sig inde på sit kontor og kommunikerer næsten kun pr. telefon med medarbejderne. Han drømmer ind imellem om at tage kampen op.

I samme marts måned 1957 som han råber "dødsklokkerne ringer!" i dagbogen, holder han nogle møder med medarbejderforeningens formand. På dét tidspunkt Erik Eriksen. Eriksen giver ham ret i, at "bladet i nogle år har været et smudsblad, som han og adskillige med ham har skammet sig ved", og han siger, "at han ikke havde været

med i medarbejderstabens 'oprør' for to år siden." Cavling brokker sig til Eriksen over en række af medarbejderne. "Jamen, De har jo selv ansat dem," siger Eriksen med en vis ræson. Sammen bliver de enige om, at der må gøres noget ved det. Cavling: "Ingen nøgne piger, en hævelse af bladet og afskaffelse af alt det møg, vi har slæbt ind i spalterne. Nu prøver vi at rense ud og skabe, hvad Eriksen kaldte: En renere atmosfære… Jeg hader alle de tarvelige tricks for at få læsere. Nu vil jeg for sidste gang, inden jeg går, prøve at lægge bladet om. Eriksen lovede mig stabens støtte, hvis jeg blot ville arbejde sammen med ham og hans bestyrelse."

De 'tarvelige tricks' gav måske læsere, men ikke altid annoncører.

Ved et bestyrelsesmøde en måned tidligere, 6. februar 1957, blev det konstateret, at stormagasinerne havde meget få annoncer i Ekstrabladet. Annoncedirektør Mogens Kaarøe forklarede, at "stormagasinerne ikke kunne lide Ekstrabladets redaktionelle indhold, navnlig en række sexprægede artikler havde vakt uvilje hos stormagasinernes afdelingschefer, og dette var årsagen til, at man gang på gang havde afvist henvendelser fra Ekstrabladets annonce-akkvisition." Bestyrelsesmedlemmet professor Brandt Rehberg var fuld af forståelse for uviljen. Han "følte sig overbevist om, at der sikkert var mange hjem, hvorfra Ekstrabladet i den senere tid var blevet forvist."

"Mange hjem" indbefattede åbenbart også de danske psykopatanstalter. Information skrev, at en indsat i anstalten i Herstedvester havde fået nægtet tilladelse til at læse Information, fordi Information var et eftermiddagsblad. Anstalterne havde et generelt forbud mod eftermiddagsblade. Man lagde ikke skjul på, at det var for at holde Ekstrabladet ude. Fordi "dette blads stof – navnlig billedstof – ikke har nogen gavnlig indflydelse på de forvarede," som det blev sagt af ledelsen.

Side 9-pigen var endnu ikke opfundet, og de "nøgne piger", Cavling og medarbejderformanden ville af med, var i pæne badedragter fra Magasin, Daells Varehus og andre gode stormagasiner. Tækkelige Miss Danmark-kandidater og Hollywoodstjerner på swimming pool-kanten. Hvis det i øvrigt var damebillederne, anstalternes ledelse mente havde så farlig indflydelse på de indsatte.

"Det møg, vi har slæbt ind i spalterne" – det, som ophidsede Cavling – kunne være i stil med den forsidehistorie, Ekstrabladet bragte 19. november 1957. Overskriften var: 'Grønlænderinde spiste sin mand og tre børn'. Historien, der også var på plakaten, var et à propos til en meget omtalt kannibalisme-sag fra USA og blev præsenteret som en nyhed "fra vor tid". Det var nu, som man tog det. Det fremgik ganske vist, at den lyslevende dr. Therkel Mathiassen, overinspektør ved Nationalmuseet, personlig havde mødt den grønlandske kvinde. Men det var på Thule-ekspeditionen i 1921, og hun var ikke grønlænder, men en canadisk eskimo, som under fangst i sit hjemland var sneet inde med familie og hunde. Alle var døde omkring hende, og hun havde selv overlevet ved først at spise hundene, derefter mand og børn. Ekstrabladet blev ringet op af en grønlænder, der var vred og forundret over, at man bragte så fordrejet – og så *gammel* en "nyhed", især når han var i stand til at komme med en helt frisk. Den ville medarbejderen jo gerne høre. "Joh," sagde grønlænderen, "jeg er nemlig menneskeæder, og min største delikatesse er et godt lår. Hvis De ikke æder Deres historie om 'grønlænderinden' i Dem

igen, så vil De snart kunne bringe en historie om, at en grønlænder har besøgt Ekstrabladet og med flænsekniv hentet et lækkert stykke af en journalist, stegt det i elkomfur og spist det uden antydning af samvittighedskvaler."

Opringningen blev ikke refereret i Ekstrabladet, men i Information, som hævdede, at man havde ordlyden fra den pågældende grønlænder.

CAVLING HAR EN FAVORIT

Der kom ikke nogen omlægning. Hverken med eller uden den "stabens støtte", som medarbejdernes formand havde lovet.

Cavling satsede ellers på en mand i redaktionssekretariatet, som han mente kunne sætte nyt skub i bladet. Det var den føromtalte Jørgen Buch, journalisten, som fik sin far med på råd om Cavlings skolerejse-idé. Jørgen Buch var kommet til Ekstrabladet i 1952. Han stillede med en cand.mag.-eksamen og var bidt af journalistik.

Cavling syntes, at den 34-årige Buch havde kvaliteter. En venlig, udadvendt, begavet fyr. Kultiveret – hvad der talte hos Cavling. Og fuld af initiativ, hvad der var livsvigtigt i den givne situation. I september 1957 skriver Cavling: "Når vore pengesager er i orden, må det vides, om for eksempel Buch, hvem jeg sætter stor pris på, og han er min favorit, vil gå ind til en redaktion med alle de begrænsninger, jeg har arbejdet med, samt om Hammerich vil give afkald på en udvikling i udlandet og senere på Politikens redaktion til fordel for en risikabel post på Ekstrabladet. En ting står mig klart, de to skal ikke mases ind i noget, som jeg anser for lige så håbløst som løsningen af cirklens kvadratur…"

Der var søgelys på Paul Hammerich. Ideen om ham som chefredaktør rumsterede gennem efteråret 1957. Uden at det forlød, at han stod på spring. Buch derimod var ivrig efter at komme til fadet. Han havde ambitioner. Allerede kort efter ansættelsen i 1952 havde Cavling måttet skrive til ham: "Et godt råd: Benyt ikke Deres signatur *Jørgen Buch* alt for ofte. Det er noget så fint og fornemt, som man kun vover at stille foran læserne én à to gange om året… jeg selv har aldrig gjort det ud over kronikken."

Nu i september 1957 ville Cavling i første omgang gøre Buch til redaktionschef. Men med udstrakte rettigheder. Sådan så han de næste år for sig: "Min afgang 1. oktober 1960. Dog ønsker jeg, at Buch får ret til at ansætte og afskedige medarbejdere fra og med 1. januar 1958, samtidig med, at jeg holder op at være ansvarshavende pr. 1. januar 1959..." Buch presser flere gange på for at få at blive udnævnt. Men pludselig tøver Cavling. Buch har skitseret nogle planer for, hvordan bladet kan reformeres. Cavling: "Det hele var så tyndt, ja trist, at jeg for første gang blev lidt bange for hans chancer… Jeg har de sidste tre år troet på Buch, jeg gør det endnu, dog har hans memorandum gjort mig tvivlrådig…" Men 7. december 1957 skriver Cavling: "Til Buch meddelte jeg, at sagerne lå godt efter det sidste bestyrelsesmøde, men at Stephensen havde nævnt Flemming Hasager og Hammerich. Buch svarede, at han godt kunne arbejde sammen med den sidste…"

14. januar 1958 lægger Cavling sin plan frem på et forretningsudvalgsmøde: "Vi har nu fået vores forhold ordnede [pensionsordningerne], og jeg har ingen grund til at trække Buchs

udnævnelse til redaktionschef ud. Hvis ingen ønsker det modsatte, udnævner jeg ham i morgen… Hans beføjelser er også afstukket, og jeg har den afgørende stemme i alle forhold, hvis han efter min mening kører løbsk. I øvrigt er det klart, at han må have frit spillerum, for at han ikke, når året er omme, skal kunne sige, han er blevet holdt nede…"

Så spørger Cavling forsamlingen: "Må jeg i denne forbindelse spørge direkte: Har aktieselskabet andre kandidater til posten som chefredaktør på Ekstrabladet… Da det ikke er tilfældet, vil jeg selv nævne to navne, der lejlighedsvis har været oppe i rygterne: Flemming Hasager og Hammerich. De har altså ingen chancer. Godt. Vi prøver altså Buch i ét år, og lover det ikke godt, må vi finde andre udveje, hvorpå det står ham frit for at vende tilbage til sin nuværende plads i redaktionen. Buchs oprindelige betingelse straks at få sit navn i bladet har han klogelig, efter Leifs, mit og min kones råd frafaldet. Hvis bladet skæres to sider ned pr. dag, vil han ikke være med."

Det lød jo præcist og overbevisende. Men samme dag – inden mødet – har Cavling spurgt Hendil: "Tror du, hele dette nye arrangement med Buch vil gå efter forventning?"

Leif: "Nej, jeg tvivler. Jo mere jeg har med Buch at gøre, desto mere ængstes jeg for, så lidt han ved. Al respekt for hans akademiske viden, men han er jo et helt ubeskrevet blad. Hvad mener du?"

"Jeg er naturligvis ikke ængstelig for det akademiske, men derimod forstår jeg ikke, at han ikke de sidste måneder – privat til os to – er kommet med et ocean af forslag og ombrydningsidéer. Jeg husker selv, hvorledes Mogens Dam og jeg i min sommerferie 1924 på Agersø lavede det ene udkast efter det andet, drøftede døgnet rundt alle muligheder, tegnede og regerede, og det er nu i 1958 ingen undskyldning, at han har måttet vente på sin officielle udnævnelse – til helvede med sligt pjat! Og så er jeg bange for, at hans gamle venskaber vil gøre det vanskeligt for ham at slå på tuden, hvor det bliver nødvendigt…"

Kun det halve hjerte var altså med i forslaget om Buch som 'the coming man'. Cavling troede ikke på Buchs generelle tanker om at dreje bladet mod mere underholdning og flere feature-artikler. Cavling troede på nyheder. Først og fremmest nyheder. Men han og hans chefkolleger tog ikke andre initiativer til at finde nogen, der kunne føre det blad videre, de havde lagt det meste af deres liv i. Promoveringen af Buch var nogenlunde det sidste udfald fra den nødstedte fæstning.

Dagen efter erfarede Cavling, at Niels Hasager – Politikens chefredaktør! – havde indkaldt formand og næstformand i Ekstrabladets medarbejderforening til møde. "Er vi virkelig kommet så langt i håbløshed, at vi ikke har kokke nok i huset?" skrev han til Hasager. "Tænk om man på Kommunehospitalet sammenkaldte alle funktionærer på skadestuen for at høre alles mening, når ambulancen kommer med en mand, der har fået kraniebrud!"

En rimelig pointe. Bortset fra, at det vel var temmelig urimeligt, at det nu var *Politikens* chefredaktør, der indkaldte *Ekstrabladets* medarbejdere til drøftelser. Ekstrabladet var lige så meget som Politiken omfattet af det 'Uafhængighedsmanifest', som i 1956 var udstedt af bestyrelsen. Og som slog fast, at bestyrelsen ikke måtte blande sig i redaktionernes daglige arbejde. Der

***Nye** medarbejdere kom til i 1958. Blandt dem Mona Clemmensen (midt i billedet). Hun blev i september ansat af Ole Cavling – og en måned senere i hemmelighed bekræftet af Harald Mogensen. Det var endnu ikke officielt, at han skulle være chefredaktør. Fra venstre er det i øvrigt Bob Ramsing (underholdningsmedarbejder), Lizzie Bundgaard (reportage), en ikke identificeret medarbejder, Preben Ehrenskjöld og Finn Marc Andersen (reportage).*

skulle måske også have stået noget om, at det ene blads chefredaktør ikke måtte blande sig i det andet blads anliggender. Men i den aktuelle situation handlede det om cool facts i magtspillet. Hasager stod stærkt, og Cavling var på hælene.

Samme dag skrev Cavling i dagbogen: "Alle…ALLE er gale. Jeg begriber nu det fornuftige i Schous handlemåde: Penge på bordet – hurtigt – se at komme ud af Rådhuspladsen!"

DE VAR TRE, DE VAR TO…

Kai Schou var allerede "ude af Rådhuspladsen". Han stoppede 1. januar 1958. "Jeg savner Schou – jeg havde altid så meget kultiveret at tale med ham om," sukker Cavling i dagbogen.

Schou, et praktisk, flittigt menneske, forlod bladet uden speciel festivitas efter en julemåned, der til gengæld – ifølge Cavling – var præget af en vis ustyrlighed i redaktionssekretariatet og feststemning på 'dameredaktionen', hvor glasskår, en knust skrivemaskine og en ødelagt telefon hensatte rengøringsdamerne i mild fortvivlelse. Det var ikke Schous sag at fyre dameredaktøren, fru Kirsten Thykjær, i den anledning. Det var Cavlings. Flere burde have været ud ved samme lejlighed, mente han.

Cand.teol. Kai Schou drog ved nytår hjem til Overgaden oven Vandet nr. 50 på Christianshavn

og tog fat på sit livs næste fase – startede forlaget 'Historia', skrev ugentlige historiske artikler i 'Ude og Hjemme' og spalten signeret 'Dr. X' i Familie Journalen samt var billedredaktør på 9 binds-værket 'Biblen i kulturhistorisk lys', som Politikens Forlag udsendte i 60'erne.

Hendil havde kontrakt på endnu et år. Frem til 1. januar 1959. Bestyrelsen tøvede en smule med at bringe hans aftrædelsesordning helt på plads, fordi man ventede på, at Landsretten skulle afsige dom i 'Brix-sagen'. Det var en sag, der optog læserne – Hendil var tiltalt for injurier mod chefen for politiets efterretningstjeneste Ernst Brix på grund af en række kritiske artikler, hvoraf det fremgik, at Brix havde kørt privat på statens regning, ladet familiemedlemmer arbejde for efterretningstjenesten og i øvrigt fået ombygget sin tjenestebolig for midler, som var tiltænkt andre formål. Byretten havde frifundet Hendil i samtlige anklagepunkter, idet man fandt, at Ekstrabladets artikler var berettigede som "varetagelse af åbenbar almen interesse" ved at blotlægge diskutable forhold. Forhold, som i øvrigt havde fået justitsministeren til at fjerne Brix fra

***Familieudflugt** i Tivoli ca. 1928. Familien Hasager med Niels Hasager stående til venstre - på det tidspunkt redaktionssekretær ved Politiken, senere chefredaktør. Hans forældre på bænken og ved siden af dem gymnasieeleven Flemming Hasager, senere redaktionssekretær ved Politiken og endnu senere chefredaktør på Ekstrabladet. Hans søster Lis sidder med - også hun blev journalist.*

jobbet og ændre forskellige forretningsgange i efterretningsvæsenet. Men Landsretten gik stik modsat, erklærede Hendils artikler for "ærerørige" og idømte ham 60 dagbøder à 100 kr., erstatning til Brix på 10.000 kr. og 3.000 kr. i sagsomkostninger.

***Harald** Mogensen var - indtil han tog tilløb og satte sig i Ekstrabladets chefstol i 1958 - Politikens kronikredaktør. Og samtidig formand for bladets medarbejdere. I den egenskab holder han her morgentale for Politikens chefredaktør Niels Hasager i hans have i Skodsborg. Hasager havde 25 års jubilæum som chefredaktør 14. juni 1956. De intense overvejelser om udskiftning på chefredaktørposterne på både Politiken og Ekstrabladet var da i fuld gang.*

Det var surt. Men Hendil fik sin ordning med huset. Han kunne gå af med en fin pensionsordning 1. januar 1959 som planlagt. Han og Cavling passede deres arbejde indtil videre, og så sad de i et arbejdsudvalg, bestyrelsen havde nedsat. De skulle være med til at finde brugbare kandidater til deres egne chefposter. Midt i sommeren 1958 blev de spurgt i udvalget: "Er I villige til at overlade ledelse og ansvar omgående, hvis vi finder egnede efterfølgere?"

Joh, da. Spørgsmålet lød af, at de "egnede" stod klar ved bagdøren. Det gjorde de ikke. Men en tilsyneladende lys idé var fostret: Harald Engberg og Flemming Hasager – hvis de ville. Hasager ville godt. Men Engberg, Politikens film- og teaterkritiker, ville ikke. Så blev der kastet et skævt og spørgende blik til Hakon Stephensen endnu engang. Men nej. Stephensen var netop den sommer stærkt optaget af en storstilet konkurrence, som bestyrelsen havde bevilget først 125.000 kr. til, så 200.000. Det var rædslen for B.T., som nu fik Politiken til at gå til rouletten. B.T".s oplag nægtede at slå bremserne i. B.T. ville vokse ikke bare Ekstrabladet, men nu også Politiken over hovedet, hvis ikke man gjorde noget ekstraordinært. Det ekstraordinære var en konkurrence med et hus som præmie. Indtil Berlingeren kom stikkende med den samme idé. Så var det hus forbi, og i stedet blev det til: Køb, hvad du vil for 100.000 kr.

Flemming Hasager var den faste genganger på makkerlisten over kandidater. Han var sin fars valg. Og Niels Hasager var vant til at få sin vilje. Tilmed: "Flemming har altid været et noget forsømt barn," som Politikens pensionerede kronikredaktør Harald Mogensen udtrykte det lidt

spydigt, da jeg talte med ham, kort før han døde som 90-årig i 2003.

TELEFON TIL 'SKOVFOGED BJÆLKEBY'

Mogensen var tæt på begivenhederne dengang. Og kom endnu tættere. En formiddag i august 1958 ringede telefonen i sommerhuset på Samsø. Det var den gamle Hasager: "Kom til København! Jeg har fået gennemført i forretningsudvalget, at jeg skal spørge dig, om du vil være chefredaktør på Ekstrabladet. Hvordan er dit forhold til Flemming?"

Mogensen havde kun godt at sige om forholdet. Han var heller ikke helt uforberedt på henvendelsen. Som formand for Politikens medarbejderforening havde han fulgt hændelsesforløbet på nært hold, endda været indkaldt til drøftelser om sagen. Så det var: Ja, nu kommer jeg.

Alt gik pludselig stærkt. 46-årige cand.mag. Harald Mogensen med en fortid som forlagsredaktør, fanatisk dyrker af kriminallitteratur, manden, der som Politikens kronikredaktør to år før havde bragt den litterære verden i skummende opbrud med den såkaldte 'Bjælkeby-affære', skrev kontrakt i slutningen af september. Bjælkeby-affæren var på en måde som en anbefaling stukket gennem brevsprækken til Ekstrabladet. Sagde man Mogensen, sagde man også 'skovfoged Bjælkeby' i de år. 'Bjælkeby' var forfatteren til en kronik, som 3. september 1956 havde skældt ud på "den forfinede litteraturkritik, som kun beskæftiger sig med bøger, der går hen over hovedet på almindelige mennesker. "Åbenbart en folkets mand, der havde fået nok. Ingen kendte denne Bjælkeby, ingen kunne finde ham, men alle snakkede om ham. Mon ikke det var Harald Mogensen selv? Først tyve år senere blev det afsløret, at kronikken var skrevet af psykologiprofessoren Franz From – modtager af Ekstrabladets videnskabspris i 1953. Mogensen havde fået ham til at skrive, og Mogensen kom i årevis til at hænge på den ophidsede diskussion, hvor spinatfugle og litterater røg i kammen på hinanden og alle skrev og skrev. For og imod.

Som Ekstrablad-redaktør var han ikke noget ringe valg. Med Flemming Hasager, den trænede redaktionssekretær ved sin side, var der udsigt til nye tider.

Ole Cavling reagerede uden større entusiasme. Han var mat og resigneret: "Jeg håber, jeg får uret i min pessimisme med hensyn til Harald Mogensen og Flemming Hasager, begge sikkert brave mænd, men ikke af format og uden den berømte tornyster på ryggen."

Men han handlede hurtigt og benhårdt på et punkt. Han fyrede, mens han endnu havde mandatet, hele den stribe af medarbejdere, han havde set sig gal på gennem flere år. Ifølge dagbladet Land og Folk 27. september blev en af Ekstrabladets ældre medarbejdere kaldt ind til Cavling, "hvor han fik at vide, at han kunne betragte sin kontrakt som ophævet. Han kunne dog trøste sig med, at han ikke ville blive den eneste. Denne oplysning bredte sig som en løbeild på hele redaktionen i går morges. Men ingen kunne få noget at vide… Man havde en formodning om, at 5-6 medarbejdere ville blive afskediget. Men kort efter at redaktør Cavling havde indfundet sig på sit kontor, lagde han en seddel med 12 navne ud på redaktionsvagtens kontor, og efter denne liste blev medarbejder efter medarbejder kaldt ind, hvor de på løbebånd fik deres afskedigelse forkyndt… Afskedigelserne har vakt noget nær opstandelse

***En** bogorm. Det kan man nok roligt kalde Ekstrabladets nye chefredaktør Harald Mogensen. Kriminalromaner var hans speciale. Det er sådan én han har næsen i på Hans Bendix' tegning.*

blandt journalisterne i Politikens Hus – så meget mere som det forlyder, at der skal ansættes 20 nye folk i stedet for de 12 afskedigede."

Land og Folks oplysninger var korrekte. Også formodningen om de tyve nye folk, der skulle ansættes. Cavlings prikkeaktion er formodentlig sket i samarbejde med bestyrelsen og de nye redaktører, næppe modvilligt, men alligevel med ført hånd. Mogensen og Hasager skulle forskånes for at starte med at foretage henrettelserne. Ole Cavling fik rakt øksen.

En barsk afskedshandling. Han kommenterer den ikke selv. Men han havde gennem de senere år gang på gang været inde på, hvordan hans sortie fra bladet ville blive. 29. juni 1957: "Når jeg om 2½ år trækker mig helt tilbage fra bladet, skriver jeg en kronik til læserne, der skal hedde: Farvel og tak! En gammel overtjener, træt af serveringen for 70.000 stamgæster går da sin vej efter at have ryddet op med den plettede serviet under armen! Hvor jeg glæder mig til den dato!"

SPILLET VAR UDE

Ole Cavling modtog to breve i disse uger.

Det ene var fra hans nevø Ib Henrik Cavling, den populære roman- og ugebladsforfatter, som levede high life ved den franske reviera: "Kære Ole, den kvalme stank fra Rådhuspladsen har for længst nået Revieraen, og jeg kan af et godt hjerte lykønske dig med snarlig befrielse fra dagligt liv i fårefolden… Hvilken sum af lede og afsky du inderst inde må føle, er ikke svært for mig at gætte. Det er blot mit stille håb, at du har et par gevaldige snotklatter i behold til afskedssalutten. Og lad så sløret sænke sig over liget… Her står det godt til. Vi blander selv kortene. Hvornår skal vi dele et sjakal-grin?…"

Det andet var fra hans gamle chefredaktør-kollega Erik Arboe-Rasmussen, som han skiltes så rasende fra i 1946 (se side …): "Kære Ole Cavling!… Vi to tog jo ikke hatten af for hinanden i mange år. Men min søn Per ved B.T., har fortalt mig, hvad De har gjort. Og jeg vil gerne tage min fattigdoms luvslidte hat af for Dem i dag. Sådan bare på afstand. Fordi De har gjort noget, som alle tider vil klæde et mandfolk!…"

Det bliver til en brevveksling mellem de to gamle kombattanter. Om livets fortrædeligheder, om at rejse, om at mødes og drikke en kop kaffe, få en 'bladsludder', forsone sig med tilværelsen. "Jeg har jo fra tid til anden læst en artikel af Dem," skriver Arboe. "Og er blevet klar over, at De, som jeg, søger de små glæder. Glæden ved naturen. Glæden ved småbitte mennesker. Glæden ved slet ingen ting…"

Ole Cavling og Leif B. Hendil forlod deres gamle kampplads i stilfærdighed og uden skåltaler ved nytår 1959. Ole Cavling for at kun at vende tilbage, når der var bestyrelsesmøder. Men også de møder svigter han jævnligt. Fordi han er syg. Eller fordi han simpelt hen græmmer sig over, hvad der sker på bladet og anser den øvrige bestyrelse for at være en flok idioter, som det ikke nytter noget at prøve at råbe op. Men bladet er aldrig ude af hans tanker. Det allersidste notat i dagbogen er skrevet på hospitalet 28. oktober 1962. Det slutter: "Jeg havde lavet et stort blad, der var steget fra 13.000 i 1924 til ca. 70.000 i 1958, og foruden at have indtjent ca. 7 millioner til aktieselskabet havde både mine medarbejdere og jeg modtaget nydelige gager og faglig anerkendelse blandt pressens folk – venner som fjen-

Ekstrabladets *redaktionssekretariat ca. 1955 - mon ikke efter endt dagværk? Siddende fra venstre: Bladets Paris-korrespondent Børge Rudbeck og med løftet glas: Thorkild Behrens, redaktionssekretær fra 1950. Bag ham løfter Bent Schønberg sit hoved. Næste mand er pressefotografen Jesper Gotschalk, søn af skuespilleren Ellen Gotschalk og gift med skuespilleren Tove Maes. Derefter Jørgen Buch, cand.mag.en, som langt senere forlod bladet for at blive informationschef ved Tuborg. Med hånd for munden: Redaktionssekretær Poul Kjær Jensen. Og med armen til hovedet: C.W. Stribolt, underholdningsmedarbejder. Hovedet, der gemmer sig ved vinduet tilhører Sten Gudme, redaktionssekretær med dramatisk fortid i England under 2. verdenskrig og i øvrigt bror til Ekstrabladets kulturmedarbejder i 20'rne Peter de Hemmer Gudme. Næste mand er ikke identificeret, og det glade grin forrest tilhører litteraturanmelderen Henrik Neiiendam. Foran i midten redaktionssekretær Ole Laub.*

der. Jeg havde rejst, læst og moret mig mere end de fleste, så hvis spillet var ude, kunne jeg kun affinde mig med udgangen og tilmed sige: tak."

Spillet var ude. Cavling døde 6. januar 1963. 64 år gammel.

Hendil med det lettere sind satte sig ikke til at gruble. Han kastede sig hurtigt ud i forskellige projekter, startede et forlag i samarbejde med sin ven, direktør Oscar Petersen fra 'Kystens Perle', og blev generalsekretær for en kampagne med titlen 'Danmark i USA' med storstilede erhvervsfremstød, turistpropaganda, gæstespil, kongebesøg og hvad dertil hører. Statsminister H.C. Hansen, komitéens formand, havde peget på Hendil som generalsekretær, men kom ikke selv til at deltage. H.C. Hansen døde i februar 1960. Hendil nåede lige at løse opgaven. Han døde i oktober 1961, kun 62 år gammel. En mindesten blev rejst i hans fødeby Skive – ikke af Ekstrabladet, men af venner fra Modstandsbevægelsen til ihukommelse af hans indsats for at redde flygtninge over Øresund i 1943-45.

På redaktionen indtog Mogensen og Hasager chefkontorerne. Gamle medarbejdere spredtes, hvor vinden nu blæste dem hen, en del blev tilbage, og mange nye kom til. En af dem var en elegant lille herre, der "stillede i nålestribet, iført Eden-hat og med paraply" til ansættelse som økonomisk kommentator. Sådan husker Harald Mogensen det i 2002. Den nye medarbejder fik et af redaktionens mindste kontorer. Hans navn var Victor Andreasen, og ham vil man møde i næste bind af denne krønike.

NOTER TIL TØR - HVOR ANDRE TIER

Noterne er ordnet kapitel for kapitel efter sidetallene i teksten. De indeholder primært kildeangivelse af de citater, som ikke er tids- og stedfæstet i teksten. Henvisningerne refererer dels til de udgivelser, der er nævnt i litteraturlisten, dels til følgende kilder:

Ole Cavlings arbejdsdagbøger 1937-63. Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling.
Ekstrabladets chefredaktions korrespondance 1937-56. Pressemuseet i Odense.
A/S Politikens bestyrelsesprotokoller 30.12. 1904 - 5.11. 1919, 15.11. 1941 - 24.5. 1948, 23.6. 1948 - 30.12. 1954 og 12.1. 1955 - 24.5. 1961.
A/S Politikens arkiv. Se i øvrigt forordet.
Mødeprotokollen for Erik Scavenius' faste møder med chefredaktionen 1937-40. Pressemuseet i Odense.
Ekstrabladets medarbejderforenings forhandlingsprotokol 24.1.1956 - 20.2.1967.
Ekstrabladet (forkortet EB).
Indendørs Politiken (forkortet IP).
Per Cavlings brevsamling.
Tove Lauritzens brevsamling.
Jytte Herfordts brevsamling.
Clara Cavlings brevsamling.
Anders-Peter Mathiasens arkiv.
Harald Mogensens arkiv.

Kap. 1
PALADSREVOLUTION 1904

Side 11) Brev fra Frejlif Olsen til Henrik Cavling 24.12. 1903. Per Cavlings brevsamling.
Side 11) Valdemar Bergenholz. Forretningsfører i A/S Politiken. Uddannet typograf. Fra 1905 selvstændigt reklamebureau.
Side 12) Brev fra Frejlif Olsen til Henrik Cavling 27.12. 1903. Per Cavlings brevsamling.
Side 13) Svend Thorsen-citatet '...Indesluttet,...' Sv. Thorsen: 'Den danske dagspresse', bd. I, s. 128.
Side 14) Brev fra Jeppe Aakjær til Nanna Aakjær: Kr. Hvidt: 'Edvard Brandes', s. 337.
Side 17) Brev fra E. Brandes til datteren Hetna: Ifgl. H. Stangerup: 'Henrik Cavling', s. 182.
Side 19) Brev 25.5. 1904 fra E. Brandes til H. Cavling: Ifgl. H. Stangerup: Henrik Cavling', s. 223.
Side 20) Brev 20.8. 1904 fra Hansen-Ott til H. Cavling: Per Cavlings brevsamling.
Side 20) Andreas Windings breve til H. Cavling: Per Cavlings brevsamling.
Side 21) Frejlif Olsens udaterede brev til H. Cavling om bladets navn: Per Cavlings brevsamling.
Side 21) Brev 16.1. 1905 fra H. Cavling til Bj. Bjørnson: Ifgl. H. Stangerup: 'Henrik Cavling', s. 241.
Side 21) Larsen-Ledet om 'stort påstyr': Larsen-Ledets erindringer, Bd 3. 'Mit livs karrusel'.

Kap. 2
FÆLE FREJLIF OG HANS DRENGE

Side 25) '...den fæle Frejlif...' Brev fra E. Brandes til Hetna. Hakon Stangerup 'Henrik Cavling', s. 260.
Side 26) Frejlif Olsens dåbsattest. Robert Einfeldt: 'Slægtshistoriske strejflys II'. Privattryk 1972.
Side 26) "...Da Henrik tog navneforandring..." Børge Rudbeck-interview med Frejlif Olsen i 'Verden og Vi', 9.4. 1930.

Side 26) Om påskerejserne til Aalborg. Ole Cavling i EBs nekrolog 6. juni 1936.
Side 27) Demokraten-redaktørens dementi. Journalisten nr. 2, 25.1.1922, s. 6.
Side 27) Ernst Brandes, barnefødslen og Frejlif Olsen. Kr. Hvidt: 'Edvard Brandes', s. 287.
Side 28) 'De er manden...', sagde Brandes'. Frejlif Olsen: 'Indledning til min selvbiografi', 2.udg., s. 75.
Side 28) 'Referentlogens onde ånd'. Frejlif Olsen: 'Indledning til min selvbiografi', 2.udg., s. 83.
Side 37) Julius Magnussen som Berlingske-journalist. Chr. Rimestad i Dansk biografisk Leksikon, XV (1938), s. 228.
Side 37) Franz v. Jessen om Magnussen. Fr. v. Jessen: 'Mit livs egne hændelser' bd 4, s. 236.

Kap. 3
STREGER DER GJORDE EN FORSKEL

Side 40) Eigil Petersen: "...Næst efter..." Journalisten 1912, nr. 5 s. 20.
Side 40) Frejlif Olsen om Eigil Petersen. EB jubilæumsnummer 12.2. 1929, s. 9.
Side 42) H.P. Rohde: "...Hans økonomi..." H.P. Rohde: 'Axel Nygaard', s. 60.
Side 43) Frejlifs Olsens breve til Axel Nygaard. H.P. Rohde: 'Axel Nygaard', s. 128.
Side 43) Frejlif Olsen om Axel Nygaard: "...Sådan et menneske..." EB 14. 5. 1908.
Side 47) Frejlif Olsen: "...Hva' fa'en vil De?..." Hanne Abildgaard: 'Anton Hansen', s. 42, og Anton Hansen: 'Ung kunstner' (Erindringer bd 1), s. 27.
Side 47) Frejlif Olsen: "...Hvem er Anton Hansen?..." EB 17.10. 1910.
Side 48) "...Frejlif blev træt..." Anton Hansen: 'Ung kunstner', s. 32.
Side 49) Frejlif Olsen: "...Er De gal?..." Anton Hansen: 'Ung kunstner', s. 37.
Side 49) "...Min daglige tilværelse..." Anton Hansen: 'Ung kunstner', s. 36.
Side 49) Henrik Cavling: "...Et blad må tage hensyn..." Anton Hansen: 'Ung kunstner', s. 108.
Side 49) Frejlif Olsen: "...Barn, De bliver nok klogere..." Anton Hansen: 'Ung kunstner', s. 54.
Side 49) Svend Thorsen: "...Frejlif Olsens drøm..." Sv. Thorsen: 'Den danske Dagspresse', bd 1, s. 132.

Kap. 4
DE DROG MOD VEST. 1912

Side 52) "...At tage Rådhuspladsen i besiddelse..." Bo Bramsen: 'De første 100 år', bd. 1, s. 240.
Side 52) "...Fremtiden tilhører bladlitteraturen..." Holger Drachmann: 'Forskrevet', s. 32.
Side 54) Henrik Cavling til I.C. Jørgensen: "...Jeg forstår..." Anton Hansen: 'Ung kunstner', s. 55.
Side 55) "Hvor vi dog forgudede..." Tom Kristensen: 'Åbenhjertige fortielser'. Ifgl. Robert Einfeldt: Slægshistoriske strejflys, bd 2, s. 105.

Kap. 5.
CARL TH.DREYER. DEN PERFIDE REPORTER

Side 59) Artiklen 'Den mystiske villa i Rungsted'. EB 19.4. 1913.
Side 59) Artiklen 'Spillebulen på Gasværksvej'. EB 19.5. 1913.
Side 59) Artiklen 'Dansesalonen 'Fuglen''. EB 15.4. 1913.
Side 60) Artiklen om A.W. Sandberg. EB 3.4. 1913.
Side 60) Artiklen om Asta Nielsen. EB 10.2. 1913.
Side 60) Artiklen om Asta Nielsen og Ebba Thomsen. EB 21.4. 1913.
Side 60) Artiklen om Willumsen. EB 27.3. 1913.
Side 63) '...Ifølge Peter Schepelern'. Peter Schepelern: 'Tommen', C.A. Reitzels Forlag 1982.
Side 63) Artiklen om Ole Olsen. EB 26.2. 1913.
Side 64) '...Bliver skuespillerne stillet over for et alternativ...'. Fra Dreyers artikel 'Filmskrigen', EB 19.4. 1913.
Side 64) Interviewet med løjtnant Schrøder. EB 25.11. 1913.
Side 65) Interviewet med Poul Levin. EB 22.4. 1914.

Kap. 6
REDAKTØR I KRIGSHUMØR (1914-18)

Side 67) "...Et blad skal..." Frejlif Olsen: 'En københavnsk journalist', s. 23.
Side 68) "...Råbene svirrer..." EB 'Dag og Nat' 31. juli, s. 3.
Side 69) "...Der var den dag stor bevægelse..." P. Munch: 'Erindringer', bd 2, s. 226.
Side 73) Historien om Frederik Andersen og bommanden. IP feb. 1954, s. 27.
Side 73) Frejlif Olsens leder om grundloven. EB 4.6. 1915.
Side 73) Frejlif Olsens leder om Saltholm-episoden. EB 19. og 20.8. 1915.
Side 73) "...Brandes anså forsøg på..." P. Munch: 'Erindringer', bd 3, s. 138.
Side 75) Edv. Brandes' brev til Oskar Johansen. Tage Kaasted: 'Ove Rode som indenrigsminister', s. 194.

Kap. 7
DEN FALSKE KRISTENDOM

Side 77) Nekrologen over stiftsprovst Paulli. EB 3.9. 1915.
Side 77) Artikel om stiftsprovst Paulli. EB 4.9. 1915.
Side 78) Lederen 'Grufuldt' om provst Fenger. EB 9.11. 1915.
Side 79) "...Se, dit levebrød er at skrive..." 'En københavnsk journalist', s. 97.
Side 80) "...Hvorfra ved du det?..." Pressehistorisk Årbog 1971, s. 141.
Side 82) Beskrivelsen af julegudstjenesten. Fængselsdagbogen s. 190-204.
Side 83) Hilsen til Frejlif Olsen fra P.A. Alberti. Fængselsdagbogen s. 186.

Kap. 8
NEDTUR 1919-24

Side 87) Jensenius-citatet. Herluf Jensenius: 'Lige ud ad landevejen', s. 133.
Side 88) Agnes Henningsen-citatet. Agnes Henningsen: 'Skygger over vejen', s. 84.

Side 89) Festsang ved Journalistforbundets årsfest 1917. 'Journalisten' jan. 1917 nr. 1.
Side 92) Ellen Hørup-citatet. Tage Kaarsted: 'Ove Rode - en politiker ved vejs ende', s. 42.
Side 97) Poul Levin-citatet. Tilskueren 1922, bd 2, s. 347 ff.
Side 97) Svend Ranulf-citatet. Tilskueren 1922, bd 2, s. 418 ff.
Side 97) Afsnittene om Frejlif Olsens barndom. Frejlif Olsen: 'Almueskole', Tilskueren 1921, bd 1, s. 383 ff. 'Landsbyliv', Tilskueren 1921, bd 2, s. 7 ff. 'Sygdom og død', Tilskueren 1922 bd 1, s. 160 ff. 'Republikken', Tilskueren 1923, bd 1, s. 124.
Side 99) Frejlif Olsens anmeldelse af Liva Weel i Scala Revyen. EB 1925.
Side 99) Frejlif Olsens anmeldelse af Clara Pontoppidan. EB 6.2. 1924.
Side 99) Frejlif Olsens anmeldelse af Johannes Meyer. EB. 18.1. 1924.
Side 99) Frejlif Olsens anmeldelse af 'Finlandia' EB 1924.

Kap. 9
OLE CAVLING TAGER RORET. 1924

Side 102) Ole Cavling om sin mor. Ole Cavling: 'Hver morgen er ny', s. 7.
Side 104) Brevveksl. ml. Henrik og Ole Cavling. Ole Cavlings arb.dagbog. Specialkapsel 10.
Side 106) Edv. Brandes brev til Oscar Johansen. Tage Kaarsted: 'Ove Rode. En politiker ved vejs ende', s. 14.
Side 106) Frejlif Olsen: "...I ødelægger min avis..." EB jubilæumsavis 12.2. 1929.
Side 114) Oscar Petersen om sit fængselsophold. Journalisten 1. og 15.11. 1925.

Kap. 10
VA MÆ KULTUREN

Side 123) Winston Churchills kronik 'Det røde komplot og tiden derefter'. EB 14.11. 1924.
Side 123) H.G. Wells kronikker. EB 13.3., 20.3., 1.4., 7.5. og 9.5. 1925.
Side 124) Hans Kirks første kronik. EB 20.1. 1926.
Side 124) Otto Gelsteds interview-kronik med Hans Kirk. EB 15. 6. 1937.
Side 125) Peter de Hemmer Gudme og EB. P.M. Wichmann Ryefelt og Erling Nielsen (red.): 'En mindebog', s. 17.
Side 125) Peter de Hemmer Gudmes selvmord i Shellhuset. Journalisten 1945 nr. 6, s. 17-18.
Side 125) Poul Henningsens første kronik 'Livets gang'. EB 30.10. 1924.
Side 127) Frede Skaarups opringning til EB. EB 3.8. 1928.

Kap. 11
LUFTTURE 1925-33

Side 132) Leif B. Hendil om 'Min største bedrift'. IP maj 1948, s. 66.
Side 133) Flyprojektet København-Århus. EB 17.12. 1927.
Side 135) Teaterfly til Malmø. EB 3.4. 1926.
Side 136) Hendil om 'Hjemløsetoget'. EB 8.3. 1928.

Kap. 12
KAMPAGNERNE RULLER

Side 139) Hendil og Borups Højskole. EB 6.1. 1926.
Side 142) Citaterne om Eyser. Ole Vinding: 'Nat og Dag', s. 96-97.
Side 143) Eyser '...beskeden indtil ukendelighed...' IP juni 1946, s. 20.
Side 143) Citat fra bestyrelsesprotokollen om Frejlif Olsen. Niels Thomsen: 'Dagbladskonkurrencen 1870-1970', s. 410.
Side 143ff) Henrik Cavlings breve til Ole Cavling. Arbejdsdagbogen kapsel 10.
Side 147) Henrik Cavlings brev til Oskar Johansen. Tage Kaarsted: 'Ove Rode' bd 4, s. 156.
Side 149) Nicolai Schmidts kriminalsagserie. EB 30.3.-6.4. 1964.
Side 150) Nicolai Schmidts jobansøgning. Tove Lauritzens arkiv.

Kap. 13
NAZISTERNE VED DØREN

Side 153) Nicolai Schmidts Hamborgberetning. EB 20.7. 1962.
Side 154) Edvard Andersens Hamborgberetning. IP december 1958, s.106.
Side 157) Den 'tænderskærende' Vilh. Nielsen. Tage Kaarsted: 'Ove Rode', bd. 4, s. 171.
Side 157) Om Scavenius' udnævnelse til bestyrelsesformand. Viggo Sjøqvist: 'Erik Scavenius', bd. 2, s. 48.
Side 158) Bestyrelsesværelset 1932. Bo Bramsen: 'De første 100 år' bd. 1, s. 385.
Side 159) Brev fra Frejlif Olsen til Ole Cavling om Scavenius. Arb.dagbogen. Specialkapsel 10.
Side 160) Frejlif Olsens leder om rigsdagsbranden. EB 28.2. 1933.
Side 164) Frejlif Olsens leder om Göringbilledteksten 12.9. 1933. EB 14.9. 1933.
Side 164) Forbudet mod EB i Tyskland. Rasmus Kreth: 'Pilestræde under pres', s. 66.
Side 164) Tysk indberetning til Berlin 1935. Rasmus Kreth: Pilestræde under pres', s. 130.
Side 167) Frejlif Olsen om Alberti. EB 12.2. 1929.

Kap. 14
FREJLIFS DØD OG NYT BLAD-HUS 1936-37

Side 169) Ole Cavling: "...Det eneste lyspunkt..." Arb.dagbogen.
Side 170) Frejlif Olsen til Ole Cavling: "...Jeg går ud på Finsens..." Arb.dagbogen.
Side 171) Ole Vindings første møde med Frejlif Olsen. Ole Vinding: 'Nat og dag'.
Side 172) Poul V. Rubows kronik. Politiken 10.10. 1938.
Side 173) Ole Vinding: "...Fra jubel og fest...". Kronik i Information 8.11. 1958.
Side 173) Ole Cavlings brev til Erik Scavenius. Dato 8.6. 1936. Jytte Herfordts arkiv.
Side 174) Ellen Olsens brev til Ole Cavling. 15.6.1936. Jytte Herfordts arkiv.

Kap. 15
ABORTKAMP OG PORNO-GRAFISLAGSMÅL 1937-38

Side 176) Artiklen i 'Kulturkampen'. September 1938.
Side 177) K.K. Steinckes læserbrev. Information 17.10. 1946.
Side 178) Frejlif Olsens leder om Steinckes rejse. EB 17.8. 1934.
Se også Steincke: Erindringer bd. 3, 'Det trækker op', s. 173.
Side 180) Steinckes tale i Studenterforeningen. K.K. Steincke: Erindringer bd 4, 'Farvel og tak' s. 201.
Side 181) Steincke: "...den salonradikale menighed..." Steincke: Erindringer bd 4, 'Farvel og tak', s. 31.
Side 183) Dommen over dr. Ellehauge. EB 18. maj 1937.
Side 184) Steincke om EB og Poul Henningsen. Steincke: Erindringer bd 4. 'Farvel og tak', s. 16.
Side 184) Fyringen af PH fra Politiken. Arb.dagbogen. Se også Paul Hammerich: 'Lysmageren', s. 51-52.

Kap. 16
TIER HVOR ANDRE TØR 1937-40

Side 187) Admin. direktør Carl Jespersens afgang. Se Bo Bramsen: 'De næste 100 år', bd 2, s. 45ff.
Side 188) Ole Cavlings Tysklandsrejse 1937. Arb.dagbogen 7.11. og 9.11. 1937.
Side 189) Ole Cavlings Harzen-rejse 1938. Arb.dagbogen 28.7. 1938.
Side 189) Ole Cavling: "...Jeg beder blot om..." Arb.dagbogen 6.11. 1938.
Side 190) Ole Cavling: "...Hvad skal vi blande os..." Arb.dagbogen 23.12.1937.
Side 191) Ole Cavling: "...Skal det være ansigtet..." Arb.dagbogen 23.12. 1937.
Side 191) Kai Friis Møllers leder 'Hvad skal det nytte'. Arb.dagbogen 29.3. 1938.
Side 191) Ole Cavling: "...sandt raseri i Stockholm..." Arb.dagbogen 1.4. 1938.
Se i øvrigt Politikens Danmarkshistorie Bd 13, s. 469.
Side 191) Ole Cavling: "...Partiet kan ikke tåle Hørups..." Arb.dagbogen 7.4. 1938.
Side 192) Ole Cavling: "...Frejlif vil rødme af vrede i sin grav..." Arb.dagbogen 23.9. 1938.
Side 192) Kai Friis Møllers leder om Chamberlain. EB 25. 7. 1939.
Side 192) Opremsning af emner, der ikke må skrives om. Arb.dagbogen 25.7. 1939.
Side 194) Ole Cavling: "...Alle taler om krig..." Arb.dagbogen 18.9. 1938.
Side 194) Ole Cavling: "...Jeg har bestemt..." Arb.dagbogen 1.5. 1938.
Side 195) Ole Cavling: "...Kronikken er avisens..." Arb.dagbogen 13.4. 1938.
Side 196) Kai Friis Møller/Ole Vinding-citaterne. Ole Vinding: 'Nat og dag', s. 94.
Side 197) Vindings kronik om Dreyers 'Jeanne d'Arc'. EB 12.11. 1927.
Side 197) Vindings møde med Cavling. Ole Vinding: 'Nat og dag', s. 71.
Side 197ff) Vindings artikler om Spanien. EB 22., 24. og 25. 5. 1937.

Kap. 17
LAV PROFIL. BESÆTTELSEN 1940-45

Side 207) Ole Cavling: "...Der sker sandsynligvis det..." Arb.dagbogen 2.5. 1940.
Side 208) Ole Cavling: "I mit daglige arbejde..." Arb.dagbogen 29.12. 1940.
Side 209) Manden, der spyttede på Scavenius' billede. Arb.dagbogen 27.11. 1941.
Side 210) Overskrift "Franskmændene foretager heftige..." EB 20.5. 1940.
Side 210) Overskrift "De engelske fortropper..." EB 11.6. 1941.
Side 210) Ole Cavling: "...Det daglige arbejde er..." Arb.dagbogen 23.5. 1940
Side 211) Kai Friis Møllers genbrug af digt. Arb.dagbogen 14.2. 1940.
Side 211) Urmageren og Friis Møller. Ole Vinding: 'Nat og dag' s. 95.
Side 212) Vilh. Nielsen: "...Ekstrabladet behøver vi ikke..." Arb.dagbogen 5.9. 1940.
Side 212) Vilh. Nielsen: "...Jeg er ganske enig med Scavenius..." Arb.dagbogen 24.4. 1941.
Side 212) Tove Ditlevsen-kronikken. EB 23.10. 1941.
Side 213) Ole Cavling: "...Som forholdene nu engang..." Arb.dagbogen 25.4. 1941.
Side 215) Ole Cavling: "...For tyve år siden kom..." Arb.dagbogen 15.2. 1945.
Side 215) Arboe-Rasmussen og vinduespudseren. IP oktober 1946, s. 5.
Side 215) Ole Vinding om Erik Arboe-Rasmussen. Ole Vinding: 'Nat og dag', s. 100.
Side 216) Arboe om pressestudier i London. Journalisten, s. 3, 1.9. 1927.
Side 218) 19) Spott - "et vrøvl". Arb.dagbogen 3.11. 1942.

Side 218) Ole Vinding om Spotts tegninger. Ole Vinding: 'Nat og dag', s. 98.
Side 218) Vilh. Nielsens brev til Ole Cavling om jøder i A/S Politiken. Arb.dagbogen 10.12. 1942.
Side 219) V. Hanneken-citatet om W. Best. Viggo Sjøqvist: 'Scavenius', bd 2, s. 238.

Kap 18
SKODDERNE RULLES NED 1943-45

Side 222) Werner Best: "...Dette latterlige lille land..." L. Bindsløv Frederiksen: 'Pressen under besættelsen', s. 381.
Side 222) Kai Friis Møllers flugtforsøg. Arb.dagbogen 13.10. 1943.
Side 223) Jødens besøg hos Hendil. IP 1946 marts, s. 4.
Side 224) Om Dansk-svensk Flygtningetjeneste. Stenografisk udskrift af møde i Platan Bio 30.11. 1945 i 'Den åbne Dør til den frie Verden'. Privattryk.
Side 225) Mordet på Jørgen Arboe-Rasmussen. L. Bindsløv Frederiksen: Pressen under besættelsen, s. 381.
Side 227) Erik Arboe-Rasmussens kronik. Nationaltidende 14.10. 1951.
Side 228) Penge til Hendils familie. Bestyr.protokollen 8.3. 1944
Side 229 ff) Forløbet 9.-14. maj 1945. Arb.dagbogen, bestyr.protokollen, Poul Sabroes brev og Politiken.
Side 230) Karakteristikken af Herman Dedichen. Bo Bramsen: 'De første 100 år', bd 2, s. 81.

Kap. 19
VERDEN GENOPDAGET. 1945-52

Side 240) Ole Vindings angreb på Ole Cavling. Information 8.11. 1958.
Side 241) Ole Cavlings brev til Thorkild Hansen. 9.12. 1948. EB red.ark. Pressemus.
Side 242) Thorkild Hansens brev til Ole Cavling. 11.12. 1948. EB red.ark. Pressemus.
Side 243 ff) Ruth Berlau og Ole Cavlings brevveksling. 6.11. og 27.11. 1945, 6.1. og 21.1. 1946, 27.2., 12.6., 14.10. og 10.12. 1947, 23.1., 28.1., 30.1., 2.2., 19.4., 27.6., 30.6., 6.7., 23.9. og 14.9. 1948. EB red.ark. Pressemus.
Side 245) Ole Cavlings brev til Varedirektoratet. 16.1. 1947. EB red.ark. Pressemus.
Side 245) Ole Cavlings og Aksel Dreslov breve. 14.11. og 18.12 1945. EB red.ark. Pressemus.
Side 246) Ole Cavlings brev til direktør Hans Holm. 15.9. 1947. EB red.ark. Pressemus.
Side 246) Ole Cavlings brev til Nationalbanken. 18.12. 1946.
EB red.ark. Pressemus.
Side 247) Orla Rode om papirmanglen. IP marts 1951, s. 34.

Kap 20
OPLAGET MOD TOPPEN. 1947-51

Side 249) Ole Cavling: '...Jeg har bestemt...'. Arb.dagbogen 17.9. 1947.
Side 249) Gunnar Thorson-citatet. EB 12.2. 1954.
Side 250) Ole Cavlings brev til H. Herdal. 16.8. 1950. EB red.ark. Pressemus.
Side 250) Schades brev til Ole Cavling. Udateret. EB red.ark. Pressemus.
Side 250) Ole Cavlings brev til Schade. 28.8. 1950. EB red.ark. Pressemus.
Side 250) Ole Cavlings brev til Kai Friis Møller. EB 15.5. 1946. EB red.ark. Pressemus.
Side 250 f) Ole Cavling om Friis Møllers litteratursider. Arb.dagbogen 28.5. 1946.
Side 251) Ole Cavlings brev til Andreas Vinding. 14.1. 1949. EB red.ark. Pressemus.
Side 251) Ole Cavling om Friis Møller. Arb.dagbogen 28.12. 1949.
Side 252) Ole Cavling om Hendil og Schou. Arb.dagbogen 9.3. 1947.
Side 253) Ole Cavlings brev til Vilhelm Nielsen. 5.5. 1947. EB red.ark. Pressemus.
Side 253) Ole Cavling om købet af Information. Arb.dagbogen 27.1. 1948.
Side 254) EBs ægteskabsannoncer. IP marts 1950, s. 139.
Side 254) Orla Rode: "...Direktøren..." Bestyr.protokollen 24.5. 1948.
Side 255) Børge Outze om Hendils rejse. Information, s. 1. 15.11. 1948.
Side 255) Ole Cavling om 'oplagshajen' Schou. Arb.dagbogen 2.4. 1949.
Side 258) Ole Cavlings brev til Bent Juhl. 31.8. 1948. EB red.ark. Pressemus.
Side 258) Ole Cavlings brev til Erik Mynster. 3.2. 1953. EB red.ark. Pressemus.
Side 259) Georg Brandes brev til Haagen Hetsch. IP 1946, s. 3.
Side 259) Sitter Horne Rasmussen om Haagen Hetsch. IP maj 1948.
Side 259) Ole Cavlings brev til Sven Ludvigsen. Udateret 1953. EB medarb.arkiv. Pressemus.
Side 259) Ole Cavlings brev til Olga Goldbæk og Else Fischer. 18.8. 1953. EB medarb.arkiv Pressemus.
Side 259) Ole Cavlings begrundelse for Olga Goldbæks opsigelse. Bilag til arb.dagbogen 12.7. 1954.
Side 260) Ole Cavlings brev til Bent Schønberg. 9.9. 1952 EB medarb.arkiv Pressemus.
Side 260) Ruth Berlaus brev til Ole Cavling om Bent Schønberg. 15.5. 1954. EB red.ark. Pressemus.
Side 261) Pola Gauguins to kronikker. EB 5. og 6. 8. 1954.
Side 265) Ole Cavling: '...Alle tre ideer er anerkendt...' Arb.dagbogen 24.2. 1951.
Side 266) Ole Cavlings brev til Helge

Wamberg om Jeanne Moreau. 23.1. 1951. EB red.ark. Pressemus.
Side 266 f) 'Karla's' tur til Paris. EB 4.-11.6. 1950.

Kap. 21
GRUS I ROTATIONEN 1951-58

Side 269) Anmeldelsen af 'Husmandstøsen'. EB 23.9. 1952.
Side 273) Ole Kiilerich-citatet. Ole Kiilerich: 'Ubetalelige Danmark', s. 114.
Side 273) Fyringerne på EB. Bestyrelsesprotokollen 12.7. 1954 og 17.1. 1955.
Side 273) Medarbejdernes kollektive opsigelse. Bilag til Bestyr.protokollen 2.7. 1954.
Side 273) Formandskiftene i medarbejderforeningen. Foreningens best.protokol 1956-58.
Side 273) Ole Cavlings indlæg i Mørkeberg-sagen. Vedlagt brevveksling ml. Cavling og hrs. Felix Vang februar 1954. EB medarb.ark. Pressemus.
Side 275) Ole Schrøders causeri. IP februar 1954, s. 24.
Side 279) H.M. Hansens hyldest til EB. 12.2. 1954. EBs 50 års jubilæumsnummer.
Side 280) H.M. Hansens brev til Ole Cavling. 22.11. 1955. EB red.ark. Pressemus.
Side 280) 'Komitéen af januar 1955'. Privatudg. Berlingske Bogtrykkeri 1955.
Side 281) Ole Cavlings breve til H.M. Hansen. 8.6. og 23.11. 1955. EB red.ark. Pressemus.
Side 281) Søren Kierkegaard Fonden vedtaget. Bestyr.protokollen 8.6. 1955.

Kap. 22
TRE TRÆTTE MÆND. 1955-58

Side 283) Information om Churchill og Ole Cavling. 7.4. 1954.
Side 283) Politiken om Ole Cavlings 25 års jubilæum. 1.10. 1945.
Side 284) Ole Cavling: "...Jeg er for længst holdt op..." Arb.dagbogen 17.5. 1957.
Side 286) Ole Cavling: "...Ak, de vil som jeg..." Arb.dagbogen 30.3. 1957.
Side 286) Kaj Schou: "...Her er ikke rart..." Arb.dagbogen 25.5. 1957.
Side 286) Ole Cavling: "...Jeg kan jo kun én ting..." Arb.dagbogen 21.6. 1957.
Side 288) Erik Eriksens møde med Ole Cavling. Arb.dagbogen 10.3. 1957.
Side 289) 'Psykopatanstalterne'. Information 13.2. 1954.
Side 289) Grønlænderhistorien. Information 23.11. 1957.
Side 290) Ole Cavlings brev til Jørgen Buch: "...Et godt råd..." 15.9. 1953. EB red.ark. Pressemus.
Side 290) Ole Cavling: "...Det hele er så tyndt..." Arb.dagbogen 12.10 1957.
Side 294) Forr.udvalget: "...villige til at overlade ledelsen..." Arb.dagbogen 14.7. 1958.
Side 295) Niels Hasager til Harald Mogensen: "...Kom til København..." Forf.s samtale m. H. Mogensen 9. maj 2003.
Side 295) Ole Cavling: "...Jeg håber jeg får uret..." Arb.dagbogen 29.10. 1958.
Side 296) Ib Henrik Cavlings brev til Ole Cavling. Arb.dagbogen 6.10. 1958.

ANVENDT LITTERATUR

Se også forordet til noterne s. 298)

100 publicister om 100 publicister (red. Paul Hammerich og Bent A. Koch). Den danske Publicistklub 1980.

Abildgaard, Hanna: Anton Hansen. Arbejdermuseet 2001.
Andersen, Richard: Danmark i 30'rne. Gyldendal 1968.

Behrendt, Poul: Djævlepagten. En historie om Thorkild Hansen. Gyldendal 1995.
Bolvig, Aksel: Det evige øjeblik. Dansk pressefotografi gennem 75 år. Udg. af Pressefotografforbundet og Forlaget Stavnsager 1987.
Bramsen, Bo: De første 100 år. 1-2. Politikens Forlag 1984.
Buch, Ralf og Gert Munch (red.): BT pt. Kbh. 1966.

Cavling, Ole: Journalistik. Kbh. 1928.
Cavling, Ole: Hver morgen er ny. Mit journalistiske testamente. Martins Forlag 1963.

Dansk Socialhistorie. Bd. 6. Sociale brydninger 1914-39. Gyldendal 1980.
Den åbne dør til den frie verden. Dansk-svensk flygtningetjeneste i virksomhed i Malmø 9. oktober 1943-5. maj 1945. Privattryk.

Elvius, Bodil og Kai Fald: Litteratur om dansk presse 1951-1969. Institut for Presseforskning 1973

Festskrift til Niels Thomsen: Presse og Historie. Odense Universitetsforlag 1990.
Frederiksen, L. Bindsløv: Pressen under besættelsen. Aarhus Universitetsforlag 1960.
Frit Danmarks Hvidbog 1-2. Thaning & Appel 1945.

Gelsted, Otto: Tilbageblik på fremtiden. 1-2. Artikler og essays i udvalg ved Børge Houmann. Sirius 1977.
Hammerich, Paul: Lysmageren. En krønike om PH. Gyldendal 1986.
Hansen, Anton: Drengen drømte. Erindringer. Fremad 1954.
Hansen, Anton: Ung kunstner. Gyldendal 1951.
Harsløf, Olav: Lysår. Kunstens kulturhistorie i Danmark i det 20. århundrede. Høst og Søn 2000.
Houmann, Børge: Otto Gelsted. Bibliografi. Sirius 1977.

Jensen, Arne: Korte beretninger. Petitstykker fra Ekstrabladet. Kbh. 1918.
Johansen, R. Broby (red.): Anton Hansen. Axel Junckers Forlag. Kbh u. år.
Jørgensen, John Chr.: Jeg, der kender pressens melodier. Herman Bangs journalistik. Forlaget Ajour 2003.
Jørgensen, John Chr., Th. Bredsdorff og Finn Klysner: Teater og litteratur i pressen siden 1880. Kbh. 1983.

Kiilerich, Ole: Ubetalelige Danmark. Odense Univ. Forlag 1985.
Kreth, Rasmus: Pilestræde under pres. De Berlingske blade 1933-45. Gyldendal 1998.
Kaarsted, Tage: Ove Rode. Bd 4: En politiker ved vejs ende. Odense Universitetsforlag 1989.

Madsen, Kai Berg: Det stod i avisen. Carit Andersens Forlag 1945.
Munch, P: Erindringer. Bd 6. Nyt Nordisk Forlag 1966.
Møller, Kai Friis: Danskhed og dannelse. Gyldendal 1948.
Møller, Kai Friis: To løver og andre landsmænd. Gyldendal 1943.
Møller, Kai Friis: Memoirer på høje tid. Gad 1960.
Møller, Kai Friis: Memoirer i utide. Gad 1960.

Olsen, Frejlif: Det menneskelige menneske. Jespersen og Pio 1929.
Olsen, Frejlif: En københavnsk journalist. Indledning t. min selvbiografi. 2. udg. Forlaget Cicero 1987.
Olsen, Frejlif og Eigil Petersen: Mennesker. Kbh. 1907.
Olsen, Frejlif: Min fængselsdagbog. Privattryk Kbh. 1918.

Pressehistorisk Årbog 1966-67 og 1970-78. Udg. af Dansk Pressehistorisk Selskab. Gad.
Pressens Årbog 1974-92. Udg. af Pressehist. Selskab.

Ring, Erik (pseud. f. Erik Seidenfaden): Hitler beskytter Danmark. Oversat fra svensk. Illegalt publiceret i Danmark 1944.
Rohde, H.P.: Axel Nygaard. Hasselbalch og Foreningen for Boghåndværk. 1954.

Schou, Kaare A.: Demokratiets danmarkshistorie. Aschehoug 1999.
Sjøqvist, Viggo: Erik Scavenius. En biografi. 1-2. Gyldendal 1973.
Sjøqvist, Viggo: Dansk udenrigspolitik 1933-40. Gyldendal 1966.
Steincke, K.K.: Også en Tilværelse. Minder og Meninger. 1-5. Fremad 1945-54.

Thing, Morten: Kommunismens kultur. 1-2. Tiderne Skifter 1993.
Thomsen, Niels: Dagbladskonkurrencen 1870-1970. Gad 1972.
Thorsen, Svend: Den danske dagspresse 1-2. Gad 1947.
Thranholm, Iben: Folkekirken og Ekstra Bladet. Folkekirkens Pædagogiske Institut 2000.

Vinding, Ole: Nat og dag. Sesam 1980.

PERSONREGISTER

Alle personer nævnt i bogen findes i registeret. * angiver et billede eller en tegning.
f betyder 'og følgende side', ff betyder 'og følgende sider'.

Abell, Kjeld 120 236 250f*
Afzelius, Viggo 48 85* 93 108* 141* 272f
Aksel og Erik 275
Albert, Hans 244
Alberti, P.A. 17f 30 42 83 167
Albrectsen, Connie 264*
Alfonso af Spanien 112f*
Andersen Nexø, Martin 162f 202 250
Andersen, Carlo 270
Andersen, Edvard 154f
Andersen, Frederik 48 73* 85* 141* 218
Andersen, H.C. 51 266 283
Andersen, H.N. 22 74 92 157 184
Andersen, Th. 95
Andersen, Valborg 102
Andersen, Vilhelm 21
Andreasen, Axel 141*
Andreasen, Victor 12 297
Andrée, S.A. 132
Arboe-Rasmussen, Erik 107ff* 124* 141* 173 213ff* 221 225ff 239 251f 254 296
Arboe-Rasmussen, Jørgen 225f
Arboe-Rasmussen, Per 296
'Asfalt-Jørgensen' 54
Aumont, Arthur 30
Auriol, Vincent 266
Ayen, Hertugen af 64*

Bahnsen, Svend 235
Baldwin, Stanley 192
Balzer, Jürgen 194f 256 258* 288
Bang, Herman 32f
Bang, Nina 101f
Barrault, Jean Louis 266
Bast, Anton 116f 140
Bast, Jørgen 116 119*
Behrens, Carl 119*
Behrens, Thorkild 297*
Bendix, Hans 195 295*
Bendixen, Harry 272
'Benjamin' 111f
Bentzon, Henrik 269
Bergenholz, Valdemar 11
Bergman, Ingrid 199
Berlau, Ruth 242ff* 260
Bernhoft, H.A. 125
Bertram, Basse 275
Best, Werner 218f 221 223*
Bierring, Sverkel 145
Bjerg, Martin 141*
Bjørnson, Bjørnstjerne 21
Black, Ejnar 213
Blicher Hansen, Ingvar 260
Blædel, Nicolaj 202 207
Bohr, Harald 108
Bohr, Niels 108 283
Bohr, Aage 283
Bonnesen, Merete 244
Borberg, Svend 101* 107 119ff* 124* 141*
Borchsenius, Otto 18
Borgbjerg, Frederik 101
Borup, Johan 139
Bourget, Paul 16
Bramsen, Bo 230
Brandes, Edvard 12 14ff 19ff 22 25f 28 42 69f 73ff 80 88 92 105 147 155 230 241 261f 285
Brandes, Ernst 27f
Brandes, Georg 21 30 119 259
Brandes, Hetna 19
Branner, H.C, 236 240 256
Brasch, Sven 41 107*
Brauer, Willy 251
Brecht, Bert 242 244
Brix, Ernst 293f
Brix, Hans 196
Broberg, Lily 260
Broe, Aksel 119*
Bruun, Hakon 164
Buch, Jørgen 175* 284 290f 297*
Buch, Kai Oluf 284
Buchman, Frank 171
Buchwald, Art 284
Bundgaard, Lizzie 292*
Byskov, Jens 146
Bønnelycke, Emil 55 107 120

Carlsen, Vilhelm 40 174
Cavling, Henrik 11ff 19ff* 22f 25 27 29 35 42 44 49 51f 54 63 74 92 94 102 105ff 143 146f 155ff* 174 240 256 285
Cavling, Ib Henrik 296
Cavling, Marianne 226 274*
Cavling, Ole 27 99 102ff* 105ff 110 112f 115 117 119ff 123 125f 139 141ff*156 159 164 169ff* 179 184 187ff 190ff* 197 201 203 207ff 210ff* 222 226ff 239ff 243ff* 249ff 255ff 258ff 265f 271 273ff* 278 281ff* 288 290ff 294ff
Cavling, Viggo 63 102 105 147 229 232ff 283
Chamberlain, Richard 192f
Chantelou, Jeanette 269 271
Christensen, Otto 141*
Christian 10. 90 101 205 221 252
Christian 9. 167
Churchill, Winston 123 206f 240 274* 282f*
Clausen, Frits 210
Clausen, Julius 119*
Clausen, Rasmus 28
Clausen, Sven 107 251
Claussen, Sophus 121
Clausson-Kaas, Knud 134* 136 270
Clemmesen, Anette 274*
Clemmensen, Clemmen 49
Clemmensen, Mona 292*
Cooper, Gary 199

Dagmar, prinsesse 125
Dahlsgaard, Henning 218f
Dalgaard, Poul 256
Dam, Mogens 291
Damgaard, Erik 225f
Danner, Eugen 153f

Danneskiold-Samsøe, Aage 113f
Darling, Sven 279
Daudet, Léon 172
Dedichen, Herman 229* 230* 232 235f 246 253 261f 281 287
Dempsey, Jack 108
'Den Gyldenblonde' 231
'Det Borende X' 150
Ditlevsen, Tove 212
Dobbs, Bobby 46
Dollfuss, Engelberth 164
Dornier, Claude 135
Douglas, William 132 220* 245* 274
'Dr. Mefisto' 29
'Dr. Rank' 140 154 213
Drachmann, Holger 97
Dreschler, ingeniør 136
Dreslov, Aksel 245
Dreyer, Carl Th. 37 56ff* 62ff* 197 241
Dreyer, Erik 241

Eden, Anthony 192
Ehrenskjøld, Preben 292*
Ellehauge, Martin 181 183f
Engberg, Harald 270 287 294
Engelund, Anker 285
Engholm og Hast 277
Epiktet 217
Erichsen, Augusta 205
Eriksen, Erik statsminister 276
Eriksen, Erik journalist 288f
Erslev, Kristian 74f
Eskelund, Karl J. 210*
Estrup, J.B.S. 16
Eyser, Ernst 107 124* 140ff* 218

Faber, Per 82f
Falbert, Bent 254
Falconetti, Renée 65*
Fenger, Hans Mathias 68f 78*
Finsen, Niels 29
Fischer, Else 259f 286*
Fischer, Erik 261
Fogh Rasmussen, Anders 136
Franco, Francisco 156
Frederik, kronprins 205 222
'Frederik Møller' 27
'Frederik Th. Ond' 45
Freuchen, Peter 123
Fribert, Christen 107 117 141* 222
Friis Møller, Kai 35 181f 191f 195ff 210f 222 231 236 241 250f* 256
Friis, Aage 74f
From, Franz 212 295
Füchsel, Franz 41 284*

Gad, Emma 37
Gad, Peter Urban 60
Gandrup, Carl 119*
Garbo, Greta 135
Gauguin, Jean 261
Gauguin, Pola 261f*
Gelsted, Otto 107 117* 119ff* 124ff* 195 216
George, Lloyd 123 283
Goldbæk, Olga 259
Goldschmidt, Meïr Aron 97
Gotschalk, Ellen 297
Gotschalk, Jesper 297*
Gretor, Georg 160
Grønbech, Bo 256
Graae, Frederik 145
Graae, Poul 286
Gudme, Peter de Hemmer 107 125* 297*
Gudme, Sten 213 261 297*
Gulmann, Christian 119*
Gyldmark, Oskar 275
Günther, Christian 224
Göring, Hermann 164 217

Haland, frk. 141*
'Hambrun' 162
Hammerich, Paul 122 287 290f
Hanneken, Hermann von 218f
Hannover, Emil 21
Hansen, Andreas 153
Hansen, Anton 40 47f 54 71* 74* 85ff*
Hansen, Gunnar 'Nu' 256 270
Hansen, H.C. 297
Hansen, H.M. 279ff
Hansen, Holger 46
Hansen, Julius 148f
Hansen, Niels 25
Hansen, Ole 287
Hansen, Rudi 'Mie' 277*
Hansen, Thorkild 241f*
Hansen-Ott, Johannes 20ff
Hasager, Flemming 287 291ff*
Hasager, Lis 293*
Hasager, Niels 184 187 213 229 231* 232 234ff 239 271 285ff 291 293ff*
Hasselbalch, Chr. 113
Heerup, Gunnar 107
Heilbuth, Herman 105
Hellsen, Henry 89
Helweg-Larsen, Gunnar 106 119* 213
Hemingway, Ernest 198
Hendil, Leif B. 107 124* 130ff 139 141f* 166 175* 181 218 222 224f 228ff 234f 246* 252f 255ff* 266f 269 272f 275ff 284 286ff* 291 293f 296f
Henningsen, Agnes 88
Henningsen, Poul 107 120 123ff* 182 184 195 215
Henningsen, Sven 195 239
Herdal, Harald 250
Hermann, Aage 54* 85* 87f 94
Hetsch, Haagen 259*
Himer, Kurt 205
Hitler, Adolf 153 156f 160ff 164 189 191ff 196 200 217 228
Hoel, Sigurd 236 240
Hoffmann, Kai 172
Hoffmeyer, Erik 224
Hoffmeyer, Henrik 78
Holbek, Hanna 112f* 124* 141*
Holbek, Johannes 26
Holberg, Ludvig 120
Holdgård, Jens 180
Holm, Anders W. 35
Holst-Sørensen, Niels 245*
'Horn' 130
Horne Rasmussen, Sitter 259*
Houmark, Christian 119*
Hurwitz, Stephan 280 286f
Hvid Møller, Inge 31*
Hye-Knudsen, Johan 143ff
Høeberg, Georg 143f 146
Hørup, Ellen 92 187 233
Hørup, Viggo 16f 28 39 60 156 187 191 241 285

Ibarruri, Dolores 200
Ingrid, kronpinsesse 222

Jacobsen, Arne arkitekt 170
Jacobsen, Arne stud. jur. 177
Jacobsen, Thune 218
Jensen, Adolf 31
Jensen, Arne 93
Jensen, Carl 48 59
Jensen, Harald 121
Jensen, Johs. V. 21 120 123* 241
Jensen, Morten 141*
Jensen, Pyramus 33f
Jensen, Zakarias 140f* 154f* 213
Jensenius, Herluf 87f
Jespersen, Carl 49 187f
Jespersen, Povl 217
Jessen, Franz von 167 207
Johansen, Oskar 21f* 35 69f 74f 92 105 143 146f 156f 159
Jonquière, Henrik de 179*
Jouver, Louis 266
Juhl, Bent 258
Jürgensen, Sophus 34 48
Jøhnke, Ferdinand 17
Jørgensen, Aksel 61f
Jørgensen, I.C. 54
Jørgensen, Johannes 27
Jørgensen, John Chr. 33 122
Jørgensen, R.V. 85* 106

Karla, fiskerkone 266f* 276
Kaupisch, L. von 206
Kierkegaard, Søren 79 171 214 240f
Kiilerich, Ole 272
Kirk, Hans 107 123f 195 240
Kirkeby, Anker 25 83
Kjær Hansen, Max 284
Kjær Jensen, Poul 297*
Knudsen, Jakob 75
Koch, Simon 88
Koppel, Valdemar 159 171 187 233
Kragh, Hans Flemming 288
Kragh-Jacobsen, Svend 195
Kristensen, Tom 55 107f 120 181 250*
Krüger, generalkonsul 219
Krøyer, P.S. 16
Kühl, Robert 141*
Kaarsted, Tage 156
Kaarøe, Mogens 289

La Cour, Paul 107 251
'La Pasionaria' 199
Lagerkvist, Pär 236
Lange, Sven 18 119*
Lanvin, Jeanne 111
Larsen, Buster 260
Larsen, Julius 272f
Larsen, Lauritz 34
Larsen, Thøger 67
Larsen-Ledet, Lars 21
Laub, Ole 297*
Lawrence, T.E. 125
Leth, Harald 261
Leunbach, J.H. 180f 183*
Levin, Poul 65 97
Levy, Louis 21
Liebe, Otto 82 90
Liisberg, Svend 222 245
Locher, Jens 190 218
Lo-Johansson, Ivar 236 240
Lorentzen, Carl August 149
Lorenzen, Thomas 34
Ludvigsen, Sven 259 272
Lund, Harald H. 107
Lundberg, Knud 270
Lunn, Villars 280
Luxemburg, Rosa 121
Lynge, portier 270
Lütken, Hulda 172

Mangor, fru 244
Madsen, V.H.O. 18
Madsen, Sophus 64*
Madsen, Vilhelm 17
Madsen-Mygdal, Thomas 136
Mäes, Tove 297
Magnussen, Julius 30ff* 36f 46 71 272
Malling, Ulla 286*
Mangor, fru 244
Mathiasen, Anders-Peter 82
Mathiassen, Therkel 289
Maupassant, Guy de 16
‚Mefisto' 29 61 99
Meissner, Otto 210* 212f
Melba, Nellie 94
Melchior, Lauritz 94
Meyer, Johannes 99
Miaja, José 197

Michaëlis, Karin 71
Michelsen, Børge 249 279
Mildé, Erna 100* 107 108ff* 124* 141* 234 250
Mogensen, Harald 294ff*
Mogensen, Kristian 22
Moltke, Cornelia grevinde 110
Monberg og Maahr, 170
Montgomery, B.L. 228
Moreau, Jeanne 266
Munch, Edvard 261
Munch, P. 68f 73f 161 166 206
Munck, Ebbe 224 230
Mundt, Kaj 227
Munk, Kaj 120 181f 189 195f
Mussolini, Benito 192 228
Mylius-Erichsen, Ludvig 21
Müller, J.P. 21
Münster, Erik 258
Møller Kristensen, Sven 194
Møller, Arvid 192 217
Mønster, Erik 258
Mørkeberg, Alf 256 273

Nansen, Peter 71 83
Neergaard, Ebbe 212
Neiiendam, Henrik 251 284 297*
Neumann, Ole 276f*
Nielsen, Asta 60f
Nielsen, Jais 48
Nielsen, Sophus 'Krølben' 108
Nielsen, Vilhelm 35 156f* 187 211f 218 230ff* 246* 253 285 287
Nietzsche, Friedrich Wilhelm 240
Nissen, Rie 109
Norholt, Poul 270
Nygaard, Axel 30 40ff* 48* 51* 64* 93
Nygaard, Frederik 120
Nygaard, Georg 30 43 49 54 82 85* 93 112* 124* 141*
Nyrup Rasmussen, Poul 22
Næser, Vincent 280f
Næsgaard, Sigurd 181
Nørgaard, Anders B. 256
Nørgaard, Lise 226

O'Fredericks, Alice 276*
Olsen, Ada 175

Olsen, Adolf 26* 159 187 232f*
Olsen, Anton 236
Olsen, Ellen 173f
Olsen, Erling 29
Olsen, Frejlif 11ff 18f 21 22f* 25ff* 39ff 51ff 57f 61f 65 67ff* 82f 85 87ff 93 96f 99 101f 104 108 110 112ff 119* 121 124f* 127 139 141* 142* 143ff 153 156 158f 161 162 164 167 169ff 178 187 192 214* 216 241 258 273
Olsen, Friedlef 26
Olsen, Harriet 11
Olsen, Jeppe 26*
Olsen, Ole 64
Ostenfeld, Harald 79f* 84
Outze, Børge 224f 253ff 258 272
Overbye, Dagmar 150

'p' 117
Paboritz, Ivan 141*
Palsbo, Ole 235
Paludan, Jacob 212
Passer, Dirch 259
Paulli, Peter Jakob 77
Pavlova, Anna 109
'Pedellen' 75
Pedersen, Esther 199*
Pedersen, P.J. 149
Petersen, Egmont H. 102
Petersen, Eigil 25 38ff* 61
Petersen, Nis 195
Petersen, Oscar 49 54* 85* 93 114f* 116 124* 141* 150 216 297
Philipsen, Gustav 59
Philipson, Ivar 223
Pontoppidan, Clara 49 99
Pontoppidan, Henrik 16 27 42 241
Pontoppidan, Niels 187
Poulsen, Knud 287
Pouplier, Erik 260* 262*
Pürschel, V. 114

Quisling, Vidkun 208
Qvist, Hans 41 284

Ramsing, Bob 292*
Ranulf, Svend 97
Rask, Rudolf 43
Rasmussen, Axel 117
Rasmussen, Halfdan 250
Rasmussen, Sten Eiler 212
Redgrave, Michael 266
Rée, Knud 207
Reese, Marie 161
Rehberg, Brandt 289
Reich, Wilhelm 181
Reichhardt, Poul 271*
Reinhardt, Kathe 179f
Reumert, Poul 36 49
Ribbentrop, Joachim von 208*
Riegels, travmedarb. 49
Ring, Erik 193
Risbjerg Thomsen, Grethe 250
Robeson, Paul 243
Rode, Ebbe 45 121*
Rode, Jørgen 287
Rode, Orla 209 228 230* 232f 236 245 247 253f 265 271 278
Rode, Ove 14 35 53 69 74 83 105 147 285
Rohde, H.P. 42 261
Rohde, Henning 287
Ross, Else-Merete 280
Rouf, Maggy 111
Rubow, Poul V. 173
Rudbeck, Børge 241 297*
'Rudolf Harder' 45
Rutherford, Margaret 283
Rytter, Svenning 117 136 149 177*
Rønne, Børge 257
Raae, Alfred 93f 215

Sabroe, Povl 231
Saint-Exupéry, Antoine de 136
Salazar, Antonio de Oliveira 156
Samuelsen, Gunnar 141*
Sandberg, A.W. 60 195
Sandvad, Jørgen 256*
Sannom, Emilie 128ff*
Sarauw, Paul 30ff* 46
Sarte, Jean-Paul 241
Scavenius, Erik 69 71 74f 80 157ff* 164 173f 187 190ff 201 207ff* 219 221 223*
Schade, Jens August 195 250
Schandorff, Sophus 16
Schepelern, Peter 63
Scherfig, Hans 251*
Schiaparelli, Elsa 110
Schmidt, Nicolai 138* 141* 149f 153f* 161
Schoch, Aage 209 213
Schou, Kai 175* 186 194 213 222 227 231 234f 244 246* 249 252 255 272f 286 288 292f
Schrøder, Chr. 64
Schrøder, Ole 235 257 261 264* 275
Schuschnigg, Kurt von 191
Schyberg, Frederik 250
Schønberg, Bent von Cotta 260f* 297*
Schønberg, Ib 260
Seedorf, Hans Hartvig 120
Seehusen, Svenn 256 257 275
Seidenfaden, Erik 193f 229ff 233ff* 250 253f
Seidenfaden, Tøger 193 236
Seligmann, Hugo 228
Shaw, Bernard 121
Simon, Michel 266
Sjøqvist, Viggo 157
Skovsgaard, H.P. 112
Skaarup, Frede 126f
Soya, Carl Erik 120 123 195 212 218 236
Spengler, Oswald 156
Spott , Niels 160ff* 164 192* 217f 238* 273*
Sprogøe, Ove 82
Stalin, Josef 123
Stangerup, Hakon 22
Stauning, Olga 109
Stauning, Thorvald 90 153 158 160 178 205 207
Steffens, Henrik 54
Steincke, K.K. 101 115 160 177ff* 183f 192 196
Steinthal, Th. 228
Stender, Erik 254* 272*
Stentzer, William 267
Stephensen, Hakon 264 286 287 294
Storm Petersen, Robert 37* 43ff* 47 49f* 59f* 65 88f* 93
Stribolt, Carl W. 288 297*
Stubkjær, Jens 222 228 235 256
Suenson, Palle 284
Sønderby, Knud 251*

Sørensen, H.P. 163 213 267
Sørensen, Johs. G. 228

Thomsen, Ebba 60
Thordahl, Grethe 269 271*
Thorsen, Kurt 117
Thorsen, Svend 13 49 75 166f
Thorson, Gunnar 249
Thurah, Lauritz de 125
Thykjær, Kirsten 292
Tiemroth, Edvin 236
Tillge-Rasmussen, Sv. 286
'Tommen' 60
Trads, Rasmus 117
Travis, Arne 273

Ulk-Jensen, Christian 63*
Undset, Sigrid 96
Ungermann, Arne 137*
Ussing, Hans 264
Ussing, Olaf 195

'Valde' 270
Vang, Felix 273
Vedel, Herman 25
Vedel, Valdemar 119*
Vett, Emil 20 22
Vinding, Alberte 197
Vinding, Andreas 20 197 251
Vinding, Kasper 197
Vinding, Ole 142 171 173 195ff* 211 215f 218 235 240f 251
Vinding, Thomas 197
Voeler, Knud 235
Vogel-Jørgensen, Th. 85* 91 93 171
Volquartz, Hans Haagen 113
Voltelen, Mogens 184

Wagner, Richard 45
Wamberg, Helge 266
Weel, Liva 99
Wells, H.G. 123
Wessel, Theodor 22
Wied, Gustav 218
Wiinblad, Georg 119*
Willumsen, J.F. 60f*
Winters, Shelley 256*
Wreschner, M. 117
Wulff, Torben 225ff
Wulff, Willie 133f
Wulff, Johannes 172 250

Zahle, Carl Th. 69 71 73 80ff 90 158 195 233
Zahle, Erik 195
Ziegler, Lulu 201
Zola, Emile 16
Zweig, Stefan 156

Øhlenschlæger, Adam 53ff 120
Ørsted, H.C. 54

Aakjær, Jeppe 14 21

ILLUSTRATIONER

TEGNINGER
Frederik Andersen: 73, 181
Valdemar Andersen: 127
Voigt Andersen: 248
Hans Bendix: 295
Bo Bojesen: 228, 230, 232, 235
Sven Brasch: 107
Thor Bøgelund: 4
Franz Füchsel: 284
Anton Hansen: 47. 61, 71, 74, 86, 87
Kumbel (Piet Hein): 263
Sophus Jürgensen: 22, 34
Birger Lundquist: 187, 192, 272
Axel Nygaard: 32, 40, 41, 42, 48, 51, 65
Frejlif Olsen: 82, 83
Eigil Petersen: 11, 38, 39
Robert Storm Petersen: 37, 43, 44, 45, 46, 50, 59, 88
Ole Schrøder: 252
Alfred Schmidt: 66
Erik Stender: 184, 254
Chr. Ulk-Jensen: 63, 68
Arne Ungermann: 137

MALERIER
Niels Hansen: 25
V. Isbrand: 191

FOTOGRAFIER
Tage Christensen:: 131, 177, 179, 231
Holger Damgaard: 53, 91
William Douglas: 213, 220, 237, 245, 274
Hanna Holbek: 111
Sv. Liisberg: 171
Gunnar Zelius Madsen: 293
Rie Nissen: 109
Peer Pedersen: 292

Politikens Reklamefoto: 219
Polfoto: 20, 26, 28, 31, 54, 56, 64, 78, 92, 101, 110, 121, 123, 125, 134, 136, 155, 156, 157, 158, 170, 173, 174, 175, 183, 195, 199, 208, 209, 210, 222, 223, 229, 233, 234, 244, 250, 251, 255, 256, 258, 259, 260, 262, 271, 276, 277, 278, 282, 286, 288, 294, 297
Scanpix: 79

ILLUSTRATIONER UDLÅNT AF:
Dansk Pressemuseum og -arkiv: 33, 50. 63, 65, 72, 81, 82, 85, 100, 103, 107, 108, 112, 113, 117, 130, 140, 153, 154, 214, 242, 246, 248, 258, 267
Kunstindustrimuseet: 4, 127, 137
Anette Clemmensen: 268
Tove Lauritzen: 124, 138, 154, 285

Gengivet fra 'Indendørs-Politiken (uden angivelse af ophavsmand): 141, 224, 240, 248, 264, 287
Gengivet fra fagbladet 'Journalisten': 104
Fra bogen 'København før nu – eller aldrig': 169
Fra bogen 'Søforhør – Nærbillede af Thorkild Hansen. Lindhard & Ringhof, 1982: 241

Samtlige helsider og artikler fra Ekstrabladet i perioden er stillet til rådighed og affotograferet af Det Kongelige Bibliotek

Ekstra Bladet fylder 100 år den 12. februar 2004. I den anledning fortæller Gregers Dirckinck-Holmfeld – selv mangeårig journalist på Ekstra Bladet – avisens farverige historie.

Det er samtidig fortællingen om nogle stærke og kontroversielle personer. Ikke mindst den legendariske chefredaktør Frejlif Olsen, hvis skarpe holdninger og sylespidse pen lagde grunden til Ekstra Bladets ry som en fræk, provokerende og – for det bedre borgerskab – stærkt irriterende avis. Frejlif Olsen måtte blandt andet tilbringe fire måneder i fængsel efter et særligt skarpt angreb på Københavns biskop!

Dette første bind dækker perioden fra avisens fødsel i 1904 og frem til 1958, da en anden markant chefredaktør, Ole Cavling, sluttede sit virke på Ekstra Bladet.

Andet bind udkommer
i efteråret 2004.

ISBN 87-773-1165-5
9 788777 311659

Ekstra Bladets Forlag